

GRAMATICĂ ELEMENTARĂ A LIMBII ROMÂNE.

„DACIA“ — TIPOGRAFIE-EDITOARE.

Intr. A. 22.695

GRAMATICĂ ELEMENTARĂ

A

LIMBII ROMÎNE

DE

ALEXANDRU PHILIPPIDE

48147

DONAȚIUNEA
Ing. I. CANTUNIARI

IAȘI

EDITURA LIBRĂRIEI ISR. KUPPERMANN

1897.

CONTROL 1933

Biblioteca Centrală Universitară "Carol I" București
Cota 45937

1956

A. Philippide

331

Pentru istoria limbii române, pe care mi-am propus s-o public (Primul volum a apărut în Iași, 1894) aveam trebuință de o gramatică românească, unde să se găsească catalogate formele limbii comune, înțelesurile acestor forme și numeroase exemple. Niciuna din gramaticile de până acum nu-mi putea face însă vreun serviciu, căci abstracție făcând de aceia că formele se găsească ori fals, ori în puțin număr, ori fără sistemă înșirate, exemplele sînt din cale afară de neîndestulătoare: pentru scheletul unei forme se dau trei patru cuvinte ca exemple și apoi un etcetera, iar pentru înțalesul formelor — în studiul căruia de altfel gramaticii noștri au copiat numai schematismul gramaticilor raționate străine, ori franțuzești ori nemțești — se dau, supt pretext de pedagogie, bucăți de lectură, de unde să-și aleagă, chipurile, elevul cele de trebuință. În schimb gramaticii cei mai cu pretenție insistă asupra părții celei mai puțin fixate din limba noastră comună, asupra sunetelor, permițîndu-și — alături cu observații istorice care se potrivesc ca nuca în părete — să îndrepte și să reguleze din propria lor putere pronunțarea românească.

Am fost nevoit atunci să-mi fac eu singur o gramatică și am făcut-o, ca pe un lucru secundar, ce trebuie să servească numai la ajungerea unui țel mai

înalt, și căruia nu puteam să-i sacrific prea mult timp, în pripă, fără să am pretenția de a face un lucru deplin. Am cules cuvintele din dicționarul lui Cihac, singurul dicționar romînesc mai de samă, și am notat pe bazele lor formele; am cules apoi exemple din cîțiva scriitori mai cunoscători ai limbii comune, din Creangă, Eminescu, Odobescu, C. Negruzzi, Ispirescu, Conachi, Alexăndri, și pe baza lor am notat înțălesul formelor. Pronunțarea am fixat-o într-atît, intrucît este ea într-adevăr fixată în limba literară romînească, restul l-am lăsat, precum se zice, baltă, plin de neconsecvenți, căci mai întîi, pentru scopul meu, n-are nicio importanță sistematizarea, pe care din propria mea putere aș face-o pronunțării romîne, iar apoi am fost totdeauna de părerea că un gramatic trebuie, ca oricare istoric, să înregistreze numai lucrurile cum sînt, fără să facă vreo schimbare la dînsese, și să fie, prin urmare, nedumerit atunci cînd lucrurile înseș sînt nedumerite.

Iași, 12 Octombore 1897.

A. Philippide.

Cuprinsul

	pag.
I. Sunetele	3—12
§ 1. Articularea și pronunțarea sunetelor	3—6
§ 2. Accentul	6—9
§ 3 și § 4. Schimbări în radical	9—12
II. Formele	13—195
A. Declinarea	13—74
α. Substantivul	13—44
§ 5. Declinarea I	13—23
§ 6. Declinarea II	23—39
§ 7. Declinarea III.	39—44
β. Adiectivul	44—58
§ 8. Felurile adiectivelor după terminații	44—51
§ 9. Forma -u	51—54
§ 10. Forma -ă	54—56
§ 11. Forma -e	56—57
§ 12. Adiectivele de o singură terminație	57—58
γ. Pronumele	58—70
§ 13. Pronumele personal	58—59
§ 14. Pronumele demonstrativ	59—61
§ 15. Pronumele interogativ	61
§ 16. Pronumele nedefinit	61—63
§ 17. Pronumele determinativ	63—69

	pag.
§ 18. Pronumele posesiv	69—70
δ. Numeralul	71—74
§ 19. Numeralul cardinal	71—72
§ 20. Numeralul ordinal	72—73
§ 21. Numeralul distributiv	73
§ 22. Numeralul multiplicativ	73—74
§ 23. Numeralul adverbial	74
§ 24. Numeralul substantival	74
B. Conjugarea	74—144
α. Verbul activ	74—128
§ 25. Lista verbelor	74—85
§ 26. Prezentul indicativului	85—96
§ 27. Imperfectul indicativului	96—100
§ 28. Trecutul indicativului	100—106
§ 29. Pluscaperfectul indicativului	106—111
§ 30. Viitorul indicativului	111—112
§ 31. Viitorul exact al indicativului	112
§ 32. Actio instans dela indicativ	112
§ 33. Prezentul conjunctivului	113—116
§ 34. Trecutul conjunctivului	116—117
§ 35. Prezentul optativului	117
§ 36. Trecutul optativului	117—118
§ 37. Prezentul potențialului	118
§ 38. Prezentul imperativului	118—121
§ 39. Prezentul infinitivului	122—125
§ 40. Trecutul infinitivului	125
§ 41. Prezentul participiului	125—128
§ 42. Trecutul participiului	128
β. Verbul pasiv	128—138
§ 43. Forma pasivă în general	128—129

	pag.
§ 44. Trecutul participiului	130—133
§ 45. Tabloul conjugării pasive	133—138
γ. Verbul reflexiv	138—144
§ 46. Tabloul conjugării reflexive	138—144
C. Prepoziții	145—157
§ 47. Tabloul prepozițiilor	145—157
D. Conjunții	158—160
§ 48. Tabloul conjuncțiilor	158—160
E. Prefixe	160—163
§ 49. Tabloul prefixelor	160—163
F. Sufixe derivative	163—176
§ 50. Tabloul sufixelor	163—176
G. Izolări	176—194
§ 51. Cuvinte compuse	176—178
§ 52. Adverbe	178—194
H. Interjecții	194—195
§ 53. Lista interjecțiilor	194—195
III. Înțelesul formelor	197—384
A. Cazuri	197—269
α. Nume	197—230
§ 54. Înțelesurile cazului 1. — Articularea numelui	197—204
§ 55. Articularea substantivului	204—212
§ 56. Articularea substandivului însoțit de adiectiv	212—220
§ 57. Articularea adiectivului	220—226
§ 58. Înțelesul cazului 3	226—230
β. Pronume	230—266
§ 59. Înțelesurile cazului 1. Intrebuintarea absolută a pronumelui. Genul pro- numelui	230—235

	pag.
§ 60. Intrebuințarea independentă a pronumelui	235—241
§ 61. Pronumele personal de III persoană. Formele enclitice. dînsul, îns. Exemple pentru pronume	241—250
§ 62. Înțelesurile cazului 2	250—266
γ. Numeralul	266—269
§ 63. Înțelesurile formelor numeralului	266—269
B. Moduri	269—327
α. Indicativ	269—272
§ 64. Înțelesurile indicativului	269—272
β. Conjunctivul	272—292
§ 65. Conjunctivul potențial	272—274
§ 66. Conjunctivul optativ	274—275
§ 67. Conjunctivul imperativ	275—276
§ 68. Conjunctivul concesiv	277
§ 69. Conjunctivul dubitativ	277—278
§ 70. Conjunctivul temerii	278—279
§ 71. Conjunctivul mirării	279—280
§ 72. Conjunctivul potențial în propoziții condiționale	280—281
§ 73. Conjunctivul potențial în propoziții finale	281—283
§ 74. Conjunctivul potențial în propoziții consecutive	283—284
§ 75. Conjunctivul în propoziții subiective	284—286
§ 76 și § 77. Conjunctivul în propoziții obiective	286—290
§ 78 și § 79. Conjunctivul în propoziții atributive	290—291

	pag.
§ 80. Forma <i>să</i> a conjunctivului	291—292
7. Optativ	292—300
§ 81. Optativul dorinții	292—294
§ 82. Optativul potențial	294—297
§ 83. Optativul ca formă a vorbirii indirecte	297—300
8. Potențialul	300—301
§ 84. Înțălesul potențialului	300—301
9. Imperativul	301—302
§ 85. Imperativul ca voință de a se face ceva	301—302
§ 86. Imperativul ca voință de a nu se face ceva	302
10. Infinitivul	302—312
§ 87. Infinitivul subiect	302—303
§ 88. Infinitivul obiect drept	303—306
§ 89. Infinitivul atribut	307
§ 90. Infinitivul compliment	307—308
§ 91. Infinitivul imperativ	308—309
§ 92. Infinitivul predicat	309—310
§ 93. Infinitivul întreg	310—312
11. Participiul	312—325
1. Participiul activ	312—316
§ 94. Participiul raportat la subiect	312—314
§ 95. Participiul raportat la obiectul drept	314
§ 96. Participiul raportat la un compliment	314—315
§ 97. Participiul atribut al unui substan- tiv fără prepoziție	315—316
2. Participiul pasiv	317—325
§ 98. Participiul cu înțăles pasiv	317—321
§ 99. Participiul cu înțăles activ	321—325

	pag.
ϑ. Verbe modale	325—327
§ 100. Verbe modale	325—327
C. Timpurile	327—349
α. Status actionis	327—335
§ 101. Presentul indicativului	327—328
§ 102. Imperfectul indicativului	329—331
§ 103. Trecutul indicativului	331—333
§ 104. Pluscaperfectul indicativului	333
§ 105. Viitorul indicativului	333—334
§ 106. Celelalte moduri afară de indicativ	334—335
β. Status temporis	335—341
§ 107. Timpurile indicativului	335—337
§ 108. Timpurile conjunctivului	337
§ 109. Timpurile optativului, imperativu- lăi, potențialului	337
§ 110. Timpurile infinitivului	338
§ 111. Timpurile participiului activ	338—339
§ 112. Timpurile participiului pasiv	340
§ 113. Variabilitatea timpurilor indepen- dente dela celelalte moduri afară de indicativ	340—341
γ. Status relationis	341—349
§ 114. Timpurile care numai relativ se în- trebuințează: pluscaperfectul indica- tivului și viitorul exact	341—343
§ 115. Celelalte timpuri afară de plusca- perfect și de viitorul exact	343—347
§ 116. Intrebuințarea relativă a timpurilor este adeseori întreruptă prin între- buințarea absolută a acestora	347—349

	pag.
D. Pasivul	349—352
§ 117. Forma verbului pasiv	349—352
E. Propozițiile	353—362
§ 118. Despre prepoziții în general	353—355
§ 119. Citeva observații speciale asupra prepozițiilor a, cu, de, la, pe, în, peste, după, depe, prin, despre, pentru, fără, afară de, asupra, către, între, din, din cauza, din pricina, de răul, din partea, contra, până, lângă, printre, spre, supt, printr-, într-, de către, de o potrivă cu, împreună cu, odată cu. — Complimentul unui substantiv se poate întrebuința cu elipsa substantivului	355—362
F. Conjuncții	363—371
§ 120. Citeva observații asupra relativului și conjuncțiilor când, unde, de, dacă, cum, că, și, căci	363—371
G. Adverbul	371
§ 121. O observare asupra adverbului mai	371
H. Interjecții	372
§ 122. Despre interjecțiile care primesc complimente	372
I. Prefixe și sufixe	372—373
§ 123. O observare generală asupra înțeleșului lor	372—373
J. Congruența, accentul, poziția cuvintelor	373—384
§ 124. Congruența	373—382
§ 125. Accentul	382—383
§ 126. Poziția cuvintelor	383—384

Greșeli.

1 pag.

6 rîndul 10—12 sus să se pună In terminațiile declinărilor și conjugărilor *ia* numai după vocale și la conjugarea IV: *cafea, bea; tăia, auzia*. Chiar după vocale *ea* atunci cînd diftongul este provenit din alipirea articolului *a* la terminația *e*: terminația. *în loc de* In terminațiile declinărilor și conjugărilor *ia* numai după vocale: *cafea, bea, nuia; însă abia*.

- 47 rîndul 8 sus să se șteargă literă
- " " 16 " " poamă
- 18 " 9 " să se pună sing. *e* în loc de sing. *e*
- 32 " 2 " să se șteargă miez
- 35 jos să se șteargă cumătru, cuscru, pedestru, tîgru, jugăstru, măcăleandru, zîmbu.
- 36 să se șteargă chitru, còdru, cădru, candelăbru, căpăstru, cilindru, membru, policăndru, pupîtru, schéptru, teatru, binó-

clu, monóclu, céntru, lucrú,
titlu, básmu, diamétru, exer-
cițiu, exórdiu, máslu, privi-
légıu, seméstru, triméstru,
ástru.

48	rindul 8	jos	să se șteargă	orfan	
"	"	2	"	tot	
49	"	6	sus	mindru	
50	jos		"	toată	
58	rind. 4 j.	să se înlocuească cu	nouă, ni	vouă, vă, vi	
			lor li	lor li	
61	după rind. 11 s.	să se adauge	acelaș acéias acéluiaș a- céleiaș — acéias acéleas acéloraș		
62	rindul 7	jos	să se adauge	vreo cițivă, vreo citevă	
64	"	2	sus	după unii însul, dînsul	
72	sus		să se pună	un in loc de nu.	
73	după rind. 12 s.	să se adauge	2) celui dintiîu, celei dintiîu, celeî întiîu.		
"	"	"	14 "	"	2) celor dintiîu.
"	"	"	17 "	"	2) celui de al doile, celei de al doile, celei a doua,
"	"	"	19 "	"	2) celor de al doile
84	rind. 8	jos	să se pună	zăpsesc	în loc de zăpcesc
94	"	9	"	borese	" bolesc
112	"	9	"	Actio	" Activ
"	"	7	"	actio	" activ
116	"	13	sus	mirose	" miróse
146	"	3	"	înuntrul	" înuntru
"	"	12	"	depe dincoace	" depe, dincoace de de

pag.					
146	„ 11 jos	„	deprinuntru	„	deprinuntru
149	„ 10 sus	„	până depe de,	„	până depe de
	„ 11 fine sus	„	până	„	până,
152	„ 13 sus	„	până din pe departe de	„	până din pe departe
183	„ 16 „	„	hârcea pârcea	„	hârcea parcea
193	„ 2 „	să se adauge	pe dată după	prinuntru	
230	deasupra rindului 4	jos	să se adauge	β	
307	rindul 10	sus	să se pună până,	înloc de până	

Explicarea unor semne

Unele adverbe poartă două accente. Când adverbul este scris într-un cuvînt, această accentuare înseamnă că adverbul poate fi accentuat în două feluri: de ex. acólo înseamnă că se pronunță orî acólo orî acoló. Când adverbul este scris în mai multe cuvinte, această accentuare înseamnă orî că cele două accente există unul lingă altul: de ex. în tótului tót înseamnă că se pronunță cu două accente, unul pe tótului și celalalt pe tót; orî că accentuarea se face cînd într-un fel cînd în altul: de ex. mări dimineată înseamnă că se pronunță orî mări dimineată orî mări dimineată.

Unele interjecții nu poartă niciun accent. Aceasta înseamnă că silabele toate sînt egal accentuate: de ex. dudu, unde accentul silabei I este egal cu accentul silabei II, tot așa ihaî, etc.

al. cu = alături cu.

I

SUNETELE

§ 1

Limba română are următoarele sunete: *a, e, i, o, u, ă, î* (vocale); *b, p, v, f* (labiale); *d, t* (dentale); *g, c, h* (guturale); *z, s, j, ș* (șuerătoare); *l, r* (lichide); *m, n* (nazale); *č, ģ, ț* (africate). Pentru a scurta vorba labialele, dentalele, guturalele, șuerătoarele, lichidele, nazalele și africatele se numesc consonante, macarcă consonante, adecă sunete care nu poartă accentul silabic, pot fi și *e* (leagă), *i* (piară, ai), *o* (oamenî), *u* (ouă, ou), și nu numai alături de vocale, ca în exemplele de mai sus, ci chiar alături de consonante, ca de pildă în ochiū, unde *o* este sonanta, iar *c, i, u* sînt consonante.

Numirile labiale, dentale, guturale sînt date dela organele cu care se face articularea (la labiale rolul principal este jucat de buze; la dentale de limbă și de dinți; la guturale de limbă și de partea despre gît a palatului guriî). Numirea de șuerătoare este dată după timbrul sunetelor respective. Numirea de lichide este în mod metaforic dată de gramaticii latini și înrădăcinată atît de mult în limba gramaticilor, încît nu ne

putem lipsi de a o cunoaște. Nazalele se numesc astfel, pentrucă la producerea lor gura este închisă și aerul ese pe nas. Africatele sînt sunete duble, ale căror părți constitutive se articulează imediat una după alta ($\check{c}$ =tș, $\check{g}$ =dj, t =ts).—După modul articulării *b, p, d, t, g, c*, se numesc sunete închise ori explozive, pentrucă aerul trebuie să sfarme, pentru a-ș face loc din gură afară, cu explozie o închidere completă, făcută de organele articulatoare; iar *v, f, h, z, s, j, ș* se numesc spirante, pentrucă aerul trece printr-o crăpătură, formată de organele vocale.—Din punct de vedere al participării coardelor vocale la producerea sunetelor, *a, e, i, o, u, ă, î, b, v, d, g, z, j, l, r, m, n* se numesc fonice, pentrucă vibrează coardele vocale la articularea lor; iar *p, f, t, c, h, s, ș* se numesc afone pentru motivul contrariu. În sfîrșit *e, i, ă, ă*, se numesc palatale, pentrucă articularea lor are loc între limbă și partea despre dinți a palatului.

În special avem de observat următoarele. *i* și *u* sînt afone citeodată, anume ca terminație neaccentuată precedată de orice consonantă alta afară de grupul labială dentală guturală șuerătoare + lichidă nazală și de grupul *r + l*. Atunci *u* (acesta e renumitul *u* scurt, care se scriea încă până mai dăunăzi) nu se scrie, iar *i* se scrie *î*: om, cal, văd, domn, etc. (însă umblu, cioclu, socru, maslu, ritnu, urlu); oameni, vezi, domni, etc. (însă umbli, ciocli, socri, urlu). Ca terminație neaccentuată în condițiile pomenite și diftongul *iu* este afon, scris în asemenea caz *iă*: ochiă. — *i* și *u* ca terminații precedate de vocale formează cu acestea diftongi ori triftongi și se scriu *î, ă (iu*

ca parte finală a triftongului se scrie *iū*): *oū*, *oī*, *taiū*.—*ă* este *o* fără rotunzirea buzelor; *î* este *u* fără rotunzirea buzelor. Adică la *ă* și *î* limba primește poziția dela *o*, *u*; decit buzele nu se rotunzesc, ca la *o* și *u*, ci se întredeschid numai, ca la *a*, pentru a lăsa aerul să iasă. Weigand în diferite locuri, de pildă III^{er} Jahresbericht 207, susține că *ă* și *î* sint vocalele *a*, *e*, *i*, *o*, *u* pronunțate cu laringele lăsat în jos. Niciodată la mine și la nimeni n-am putut observa această articulare.—*ț* (adică *tș* cu *ș* muiat) n-are un caracter grafic anume, ci se reprezintă prin acelaș caracter ca și *c* (adică guturala închisă afonă), anume prin caracterul *c*: confuzia la cetit se evită prin aceea că înainte de *e*, *i* *ț* se înseamnă prin *c* (cer, cine), înainte de *a*, *o* prin *ce ci* (ceas cias, ceoc cioc), înainte de *u* prin *ci* (ciur); înainte de *a*, *o*, *u*, *ă*, *î* *c* se înseamnă prin *c* (cap, corp, cutare, căpătiū, cîne), înainte de *e*, *i* prin *ch* (chem, chip). *ğ* (adică *dj* cu *j* muiat) n-are un caracter grafic anume, ci se reprezintă prin acelaș caracter ca și *g* (adică guturala închisă fonică), anume prin caracterul *g*: confuzia la cetit se evită prin aceea că înainte de *e*, *i* *ğ* se înseamnă prin *g* (ger, ginere), înainte de *a*, *o* prin *ge gi* (geam giam, geos gios), înainte de *u* prin *gi* (giur); înainte de *a*, *o*, *u*, *ă*, *î* *g* se înseamnă prin *g* (gard, gonesc, gudur, găitan, gînd), înainte de *e*, *i* prin *gh* (gheorghe, ghindă).—*h* este spiranta (înainte de *e*, *i*) palatală și (înainte de *a*, *o*, *u*) guturală afonă. Zgomotul la spiranta palatală (de ex. dial. hir) este puternic, la spiranta guturală (de ex. hoř) este foarte slab.—*j* este șuerătoarea fonică, pe care foneticii o scriū de obi-

ceiū *ž*. — *ș* este șuerătoarea afonă, exprimată de fonetică obișnuit prin *ș*. — *r* este limbal și nu tare vibrător. — *cs* se scriu *x*.

La începutul cuvîntului, după o vocală, după labială și guturală se găsesc diftongii *ia*, *io*: iască, iobag, poiană, duios, biată, piară, fiară, ghiață, chiamă, neghiob, chior. Aiurea *ea*, *eo*: pleacă, treacă, meargă, îneacă, bleotocăresc, meorlăesc. Aceiaș regulă privește și pe triftongii a căror primă vocală este o palatală: *iaū*, *duioasă*, *chioară*, *leoarbă*. În terminațiile declinărilor și conjugărilor *ia* numai după vocale: *cafea*, *bea*, *nuia*; însă *abia*. — *ča*, *ğa* se scriu în terminațiile declinărilor și conjugărilor *cea*, *gea*; altfel *cea* *cia* *gea* *gia* indiferent: *acea*, *tăcea*, *ciară* *ceară*, *giană* *geană*. — Diftongul *ua* numai după *o*: *doua*, *noua*. Altfel *oa*: *oară*, *poate*. — La începutul cuvîntului și după o vocală în mijlocul orî sfîrșitul cuvîntului *e* reprezintă totdeauna diftongul *ie*: *eū* *es*, *pae*, *epure*, *este*, *Eșan*. — După accent finale (orî urmate de *ū*, *ī*), mai ales precedate de alte consonante, sînt afone *b*, *v*, *d*, *g*, *z*, *j*, *l*, *r*, *m*, *n*: *orb*, *stîrv*, *gard*, *surg*, *sturz*, *viteji*, *staul*, *graur*, *am*, *scaun*. Aceasta nu însemnează, negreșit, că *b*, *v*, *d*, *g*, *z*, *j* ar deveni *p*, *f*, *t*, *c*, *s*, *ș*.

§ 2

Accentul emfatic se găsește în romînește pe ultima, penultima, antepenultima și pe a patra silabă: *lăudă*, *lăuzi* *lăudă*, *véveriță*. Această poziție a accentului nu este hotărîtă de firea limbii romîne, ci de aceea a limbii latine, din care a noastră limbă derivă, căci accentul latinesc s-a păstrat în general în romînește.

și puținele locuri unde deosebiri există sînt provocate de cauze independente de accent. Stînd astfel lucrurile și ținînd socoteală de scăderile și creșterile pe care cuvintele romînești le-a primit în silabele care precedează și urmează accentul, nu se pot da regulile asupra poziției acestuia. Nici macar regula pusă de Diez pentru toate limbile romanice, cumcă sufixele derivative ar fi accentuate, nu este adevărată, pentru-că sînt în romînește sufixe derivative neaccentuate, precum, de pildă, '-et. Străinul care știe latinește se poate ajuta cu această limbă. Românul cunoaște accentele din practică. În scris accentul nu se exprimă. Ar fi fost bine în forme echivoco, precum cîntă perfect, cîntă prezent, să se însemne accentul. Uzul a hotărit însă altfel și de acum probabil așa va rămîne.

Prepozițiile, conjuncțiile, articolul, verbele auxiliare, unele forme ale verbului *sînt*, pronumele scurtate nu poartă accentul, sînt proclitice ori enclitice. Accentul cuvîntului aceluia, pe lîngă care se lipește enclitica ori proclitica, nu se schimbă, astfel încît accentul ajunge de stă în asemenea cazuri chiar pe a cincea silabă : călăgăriților. Articulul enclitic se scrie împreună cu cuvîntul de care se leagă. Cînd enclitica ori proclitica formează cu finala — respectiv inițiala — cuvîntului de care se anină o singură silabă, se pune o linioară : dă-mî (dacă se mai lipește în asemenea caz o enclitică, linioara întîia se păstrează : dă-mi-l), l-am luat. La asemenea lipire a encliticelor și procliticelor de cuvintele accentuate, dacă vine în contact un *ă* neaccentuat precedent cu altă vocală, *ă* cade : m-aș duce, las-o. Această cădere a lui *ă* nu se

exprimă prin apostrof. În dialect și în limba comună vorbită mai cad și alte sunete la contactul dintre cuvinte accentuate și neaccentuate : cu-n cuvînt. Apoi chiar la contactul dintre două cuvinte accentuate aū loc căderi de sunete : las să vină, mai nainte. Asemenea fenomene nu aparțin limbii scrise, tot așa după-cum nu aparțin aceștea toate celelalte fenomene de asimilație care se petrec între silabele inițiale și finale ale cuvintelor ce vin în contact (precum, de ex., deosebirea dintre 'cînd ai făcut' și 'cînt te-ai dus'). Numai un lucru trebuie observat, că asemenea asimilații sînt în romînește mai puține decît și-ar pute cineva închipui, căci Românul nu pierde mult din vedere la contactul dintre cuvinte forma izolată a cuvîntului și, de pildă, dacă se zice 'cînt te-ai dus', nu se zice cumva 'cat tare' = 'cad tare' ! În limba scrisă se mai înseamnă numai căderea lui *u* din *nu* : n-am făcut.— La contactul dintre enclitice și cuvintele accentuate ũ și i finali ale acestor din urmă devin *u*, *i* : dați-mă, dați-ne, etc. În asemenea caz iar se pune linioară.

După cum am păstrat accentele latinești neschimbate, tot așa am păstrat și despărțirea silabelor. Pentru aceia n-avem altceva mai bun de făcut decît să reproducem concluziile asupra accentului latinesc ale lui Seelmann Ausspr. 139 : «1) O consonantă între două vocale aparține silabei următoare : a-ni-ma, so-le-re, fa-bu-la (tot așa rom. i-ni-mă, ta-bac). 2) Cînd sînt mai multe consonante între vocale, lichidele și nazalele aparțin vocalei precedente : al-ter, ar-det, im-pe-trat, in-fans (tot așa rom. al-tul, ar-de, im-pă-rat, in-făș). 3) Orice alt grup de consonante aparține si-

labeî următoare : a-gmen, a-strum, a-xis, no-ctem, pro-pter (tot așa rom. to-cma, că-pă-stru, noa-pte, a-le-xan-dru). 4) Dacă cele dintîi două consonante ale unei grupe sînt amîndouă — firește că nu tot de un fel — lichide nazale, atunci primul l orî r aparține silabei precedente, mn totdeauna silabei următoare : al-ma, ar-ma, a-mnis, o-mnis (tot așa rom. pal-mă, ar-mă, doa-mne). Despărțirile din Tiktin Gram. 14 pes-telcă, as-pru, rab-dă, oas-pe, cas-că, oas-te, meș-ter, doam-nă, nos-tru, cus-cru, nu sînt romînești.

§ 3

Numele (substantiv, adiectiv, verb) și pronumele primesc diferite forme după raporturile pe care le exprimă în propoziție. Aceste forme consistă în terminații, verbe auxiliare, prepoziții și conjuncții. Terminațiile substantivelor, adiectivelor și pronumelor constituie *declinarea*. Terminațiile și verbele auxiliare ale verbelor constituie *conjugarea*. Terminațiile substantivelor, adiectivelor și pronumelor poartă numele de cazuri și numere. Terminațiile și verbele auxiliare delă verbe poartă numele de persoane, numere, timpuri, moduri.

Partea cuvîntului care rămîne după lepădarea terminațiilor se numește radical, cum ar fi de pildă cas-ă (cas radicalul, ă terminația), vez-î (vez radicalul, î terminația). Verbele auxiliare, prepozițiile și conjuncțiile se lipsesc (ca proclitice, enclitice) la cuvîntul avînd o terminație anumită, de ex. în casă, cînd vezi, voiă face.

La radicalul unui nume se lipsesc adeseaori niște forme, nu pentru a arăta serviciile pe care numele

le face în propoziție, ci pentru a exprima suplcate-
gorii de nume, cum, de pildă, la radicalul substanti-
vului vac-ă se lipește forma -ar pentru a da naștere
unui nou substantiv, vacar; ori la radicalul verbului
fac se lipește des- pentru a da naștere unui nou verb,
desfac. Asemenea forme se numesc *sufixe*, cînd se
lipesc la finele radicalului (care în asemenea caz, față
cu *derivatul* din el, poartă numele de *primitiv*) și
prefixe, cînd se lipesc la începutul lui.

Radicalul însuș nu se păstrează neschimbat prin toată
seria de terminații, sufixe și prefixe, cîte poate să
primească, ci se schimbă. Schimbările pe care le su-
fere radicalul cînd se lipesc la el sufixe și prefixe nu
le însemnăm aici. Vom însemna numai pe acele pe
care radicalul le suferă, cînd se lipesc la el termi-
nații, și, fiindcă aceste schimbări se pot grupa în
reguli, ca unele ce apar în mod constant la toate ra-
dicalele, apoi am crezut că este bine să facem un
tablou din ele mai înainte de a înșira diferitele for-
me, pe care forme le vom cataloga de altfel în or-
dinea: declinare, conjugare, prepoziții, conjuncții, pre-
fixe, sufixe.

§ 4

Schimbările pe care le suferă radicalul le raportăm
la o anumită formă, considerată ca normală. Această
formă normală este la substantive, adiective, pronu-
me cazul 1 singular, iar la verbe persoana 1 singu-
lară dela prezentul indicativului. Celelalte terminații
le vom numi față cu aceasta *noue*. Schimbările aū
loc în silaba terminației ori în cea imediat precedentă,

astfel că între vocala radicalului și cea a terminației nu este nicio altă vocală.

a) *á* precedat de palatală devine *é* când terminația nouă este *e, i*: dimineată — dimineți, boială — boele, ceață — cețe, această — aceste; cetățean — cetățeni, băiat — băete.

b) *é* devine *ea* când terminația nouă este *ă*: leg — leagă.

c) *ó* devine *oa* când terminația nouă este *ă, e*: domn — doamne, rog — roagă, roage.

d) *ó* devine *u* când perde accentul: pot — puteam, putui, putut.

e) *oa* devine *ó* când terminația nouă este *i*: poartă — porți.

f) *ă* precedat de labială și *m* devine *é* când terminația nouă este *e, i*; și *á* când terminația nouă este *ă*: păr — peri, măr — mere, făt — feți; văd — vezi, vede, vadă.

g) *ă* neaccentuat precedat de labială și *m* devine *e* când terminația nouă este *e, i*: cumpănă — cumpene, tabără — tabere, umăr — umeri, cumpăr — cumperi, cumpere.

h) *î* acc. și neacc. precedat de labială, *m* și urmat de *n* devine *i* când terminația nouă este *e, i*: vină — vine, vînd — vinzi, vinde. *mînză — mînză, mînză — mînză*
izbînda — izbînda

i) *c* devine *č*, *g* devine *ğ* și devine *șt*, *șc* devine *șt* când terminația nouă este *e, i*: troacă — troace, doagă — doage, pască — paște, cușcă — cuște; butuc — butuci, fulg — fulgi; duc — duci, duce, trag — tragi, trage, cascade — caști, caște, mușc — muști, muște.

j) *t* devine *ț*, *d* devine *z*, *s* devine *ș*, *z* devine *j*,

st devine *șt*, *str* devine *ștr*, cînd terminația nouă este *i*: roată—roți, coadă—cozi, plasă—plăși, fereastă—ferești, ficat—ficați, ed—ezi, urs—urși, viteaz—viteji, astru—ăștri; cat—cați, cad—cazi, cos—coși, gust—guști.

k) *á* devine *ă* cînd perde accentul, oricare va fi silaba în care se găsește: fac—faceam, făcuî, făcut; capăt—căpătam, căpătai, căpătat.

l) *ea* devine *e* cînd perde accentul, oricare va fi silaba în care se găsește: leagăn—legănam.

Din cauza schimbărilor care au loc în silaba imediat precedentă terminației se petrec adeseaori schimbări și în silabele celelalte ale radicalului. Astfel are loc numărul a) în luceafăr—lucefere, luceferi; leagăn—legeni, legene. Numărul h) are loc în vinăt—vineți, vinătă—vinete (și tot așa tînăr—tineri, tînără—tinere).

II

FORMELE

A Declinarea

α **Substantivul**

După cazul 1) singular se împarte în trei declinări.

§ 5

Declinarea I.

singular	plural
1) -ă	-e, -i
2) -e, -i	
3) -o	

Forma plurală -e o au numai femininele. Forma
2 s. -e, -i = pluralul și o au numai femininele.

s.	p.
1) casă	case
2) case	
1) vacă	vacă
2) vaci	
1) popă	popi

Forma 3) (vocativ) o au numai acele, care se pot
în adevăr întrebuința la vocativ, și nici acestea toate :

soro, copilo, vecino, doamno, popo, apoi nume proprii, precum Anico, Safto, etc. Însă mamă. Și chiar la substantivele care pot avea, forma 1) este mai obișnuită pentru vocativ.

Numele proprii au exact aceeași declinare:

s.	p.
1) Ană	Ane
2) Ane	
3) Ano	
1) Anică	Anici
2) Anici	
3) Anico	
1) Romă	Rome
2) Rome	

Au cazul 2 singular și pluralul *e* substantivele terminate în:

-ăna : catană, hrană, izmană, pană, pulpană, strană, vădană (Însă dărăbană — dărăbani, cană — cni, rană — rni).

-eală : ameteală, boială, ferbinteală, gălbineală, roșeală, săpuneală, etc.

-eăță, -eță : bătrineță, blindeță, cărunteță, gîrneață, greață, ostreață, tinereță (Însă coteneăță — coteneți, dimineăță — dimineți, dulceăță — dulceți, frumuseță — frumuseți, musteăță — musteți).

-ină : albină, botină, ciulină (Însă căpațină — căpățini).

-oacă : moacă, troacă.

-oară : căprioară, căsușoară, frunzișoară, huidicioară, inimioară, lăcrămeoară, linioară, etc.

-uță : broscuță, băsmăluță, cutiuță, mântăluță, stelăuță, etc.

Numele feminine de ființe derivate imediat din masculinele corăspunzătoare: albaneză, amică, bătauşă, bună, bunică, casnică, căţeluşă, chineză, cîntăreaţă, copilă, creştină, cucoană, cumătră, cumnată, cuscă, doamnă, domnişoară, fată, ficioară, fină, franceză, germană, greacă, hoată, ibovnică, engleză, italiană, juncă, martură, megieşă, meşteră, mînzată, moaşă, mojiacă, naşă, nînaşă, nebună, nemernică, nepoată, netoată, nună, orfană, păgînă, părtaşă, pîrişă, pîrită, plastografă, portugheză, precupeată, prietină, roabă, sclavă, servă, sfîntă, soacră, stăriţă, stăpină, străbună, străină, strîjnică, tirană, tovarăşă, uriaşă, vară, văduvă, vecină, venetică.

Numele feminine de ființe: armeană, babă, bucătăreasă, bulgarcă, căpităneasă, ciocoaică, cerboaică, ciută, cloanță, cloşcă, comitesă, cotoroanță, crăiasă, dadacă, dîrloagă, doică, epuroaică, epuşoară, fiică, gospodină, gripsoroaică, hagiică, hîrcă, iapă, împărăteasă, jidoavcă, jupineasă, leaşcă, lehuza, leoaică, lupoaică, mamă, malcă, mătuşă, mioară, mireasă, mînză, mostangioaică, moldoveancă, nemţoaică, nevastă, papaludă, preoteasă, principesă, puică, profeteasă, răzăşiţă, regină, romincă, ruscă, scroafă, slujnică, şerpoaică, tigroaică, turcoaică, ţarancă, ţigancă, ursoaică, zină, etc. (Însă bahadîrcă, maică, vacă aŭ pluralul -i. Asemenea aŭ pluralul -i numele proprii în -că, precum Anică, Catincă, Vasilcă. În sfîrşit cele în -iţă aŭ pluralul şi -e şi -i: băcăliţă, bărbierită, birtăşiţă, bivoliţă, bucătăriţă, călugăriţă, hulubiţă, măgăriţă, păuniţă, porumbiţă, tălhariţă, telăliţă, vătăjiţă, vechiliţă, vieriţă, etc).

Cind femininul s-ar confunda cu un adiectiv masculin corăspunzător: învîrtită, scurtă, varză.

Fruite: afină, agrișă, agudă, alună, caisă, castană, cireșă, coacăză, coarnă, curcudușă, fasolă, ghindă, maslină, migdală, mură, năramză, pară, perjă, persică, poamă, portocală, porumbă, prună, scorușă, smochină, strafidă, vișină, zarzară (Însă nucă—nuci).

Numele proprii de localități: Romă, Franța, Engliteră, etc.

Cind terminația este precedată de grupul labială ori dentală ori guturală ori șuerătoare + lichidă ori nazală, și de grupul $r + l$ (compară § 1 al. 3): breaslă, buhnă, cahlă, caznă, cifră, cimbistră, cizmă, cocîrlă, coraslă, coromîslă, crișmă, cușmă, dijmă, dogmă, gîrlă, glastră, gleznă, greblă, havră, javră, jimblă, litră, logodnă, mierlă, meteahnă, mitră, mocîrlă, mutră, ocnă, odihnă, odraslă, palavră, piatră, pizmă, pîclă, poreclă, poznă, rablă, raclă, sfeclă, sfîrlă, steclă, surlă, șarlă, șatră, șopîrlă, tablă, tagmă, teslă, tîmplă, tîrlă, țigla, udmă, umbră, vadră, vatră, vidră, vîslă.

Apoi: ancoră, anecdotă, altiță, apă, arendă, armată, aromă, ată, baeră, bandă, barbă, bardă, barză, bată, bilă, birnă, bită, bleandă, blindă, boaită, bojdeucă, bolfă, borboană, boroană, bortă, botă, brașoavă, brazdă, brîndușă, brișcă, broască, brumă, bubă, buceșă, buhnă, burtă, butcă, buză, calfă, camătă, candelă, capră, caralambă, carboavă, cartofă, casă, catrafusă, cață, căprioară, căpută, ceafă, ceapă, ceașcă, ceată, chișcă, chită, chivără, cioară, ciorbă, ciubotă, cîrpă, clampă, clipă, coală, coapsă, coasă, coastă, cobză, cocioabă, cofă, copcă, copită, creastă, cucoară, cucută, cumpănă.

cupă, curcă, cursă, cușcă, cută, daună, doagă, doină, drimbă, droșcă, faptă, fașă, față, feștilă, fiară, ființă, filă, firidă, formă, fotă, frunză, fustă, gazdă, găină, găinușă, gălușcă, geană, geantă, ghiară, ghindă, ghioagă, giscă, gîză, gloabă, gloată, glumă, goană, grabă, haină, haită, hală, hlobă, holdă, horbotă, hrubă, huscă, iazmă, icoană, iscoadă, ispită, jalbă, jertfă, larmă, laudă, lăcustă, leasă, lebadă, legumă, leucă, literă, literă, litfă, lostopană, lozbă, luptă, marolă, masă, matahală, merță, mîrtoagă, mîță, molitvă, monedă, morișcă, mreajă, mreană, muscă, nadă, nalanghită, namilă, năvală, nicevală, nulă, oală, oară, operă, orindă, pagubă, palmă, pată, pavază, pernă, persoană, piață, pilă, pildă, pipă, piuă, pînză, pîrjoală, pîrloagă, plantă, plapomă, plasă (de pascuit), platoșă, plăcintă, pleată, pleoapă, plită, plută, poală, poamă, podeală, podoabă, poftă, pompă, poștă, potcoavă, prispă, prubă, pulpă, pupază, rasă, rață, rază, răscoală, roadă, rudă, rufă, salbă, scîrbă, scoabă, scoartă, sculă, simbătă, sîrmă, sită, slujbă, sobă, spată, spiță, splină, sprinceană, spumă, stavilă, stemă, strună, suită, sulă, supă, sută, șleahță, șubă, tabără, taină, tărăboanță, tidvă, toacă, toamnă, toană, tobă, toloacă, tolbă, torbă, traistă, treaptă, trintă, trudă, tufă, turmă, turtă, tusă, țeastă, țintă, țiță, țoșcă, unealtă, undă, urmă, vidră, viperă, vită, vînă, vizdoagă, vorbă, vristă, vutcă, zarvă, zăbală, zăbavă, zdreanță, znoavă.

Au forma 2 sing. și pluralul și *e* și *î*: bașcă, bucată, buruiană, cătușă, ceartă, chilnă, ciorchină, coadă, coardă, colindă, cramă, crăcană, cușcă, dată, pască, piază, roată, sală, sapă, sudalmă, zgardă. Diferențiate

în înțăles la plural: bucate (mîncări), bucăți; coade (la fimeî), cozi; coarde (la instrumente), corzi (la aco-peremînt); date (istorice), dăți; paște (plăcinte), paști, sărbătoarea). Tot astfel sînt diferențiate prin plural: plasă — plase (pentru păscuit), plasă — plăși (regiune),

Aū plur. *urî* și forma 2 singulară *î*: alamă, aramă, făină, iarbă, leafă, lină, marfă, mătasă, verdeată. — Aū plur. *urî* și *î*, forma 2 sing. *î*: blană, păstramă, treabă. Aū plur. *urî* și *e*, forma 2 sing. *e*: lipsă, zamă.

Aū la plural alt înțăles decît la singular: alamă — alămurî (instrumente de alamă), apă — ape (rîuri), a-ramă — arămurî (instrumente de aramă), huscă — huște, poamă — poame (fructe), verdeată — verdețuri (legume).

Aū numai plural: cișlegi, coclauri, crupe, durligi, ele, esle, gaide, icre, ițe, încălțăminte, jumări, lături, moaște, mendre, măruntae, mucări, nazuri, pachești, plecate, zîmbre, zori. Apoi nume de localități, precum Măgurele, Săcele, etc. rouă, neauă n-aū plural. Cazul 2 s. este = cazul 1. noră, soră aū cazul 2 s. și pluralul nurorî, surorî. ocă are forma 2 s. = forma 1 și pluralul egal cu singularul.

Toate celelalte aū cazul 2 s. și pluralul *î*.

Masculine sînt numai următoarele: găgăuță, papă, pașă, popă, taică, tată, vlădică, vodă. Apoi nume proprii, precum cicală, picală, tîndală, tomă, lucă; cele în -ilă (bușilă, desilă, moțailă, plesnilă, zorilă, sarsailă, etc.); nume proprii diminutive în -ică -iță, ionică, gheorghită, etc., unde intră și bădică, bădiță, diminutive dela bade, frățică dem. de la frate, nenică și neică dimin. de la nene. Acestea sînt deosebite și la declinare de feminine, pentrucă aū cazul 2 s. = cazul 1, iar plu-

ralul totdeauna *i* (bădică, frățică n-aū plural). Altele sint simțite ca masculine, dar confundate din punct de vedere al formei și al genului cu femininele: boaită — boaitе, calfă — calfe, catană — catane, iscoadă — iscoade, satană — satane.

Unele nume de ființe reprezintă supt o singură formă și masculinul și femininul (epicoena): barză, broască (masculinul și broscoiū), buhnă, capră (mascul. și țap), căprioară, cioară (mascul. și cioroiū, dar mai cu samă diferențiat = Țigan), curcă (masc. și curcan), fiară, ființă, gazdă, găină (mascul. și cucos), găinușă, gîscă (masc. și gînsac), gîză, gloabă, haită, lăcustă, lebadă, mierlă, mîrtoagă, mîță (masc. și motan), mreană, muscă, rață (masc. și rățoiū), rudă, știucă, vidră, viperă, vită.

Accentul este pe silaba imediat precedentă terminației. Următoarele aū un accent deosebit: căsnică, ibóvnică, mărtură, nemérnică, priétină, stárită, strîjnică, továrășă, văduvă, slújnică, bivoliță, călúgăriță, áfină, pėrsică, vișină, zărzară, áncoră, cămătă, cándelă, chivără, coácăză, cúcută, cúmpănă, dáună, hórbotă, láudă, lébadă, námilă, óperă, págubă, pávăză, plápomă, plátosă, púpăză, símbătă, stávilă, tábără, tráistă, viperă (Să se observe femininele, cărora le corăspunde un masculin: căsnic, ibóvnic, etc.).

Schimbări în radical.

a) amețele, boele, ferbintele, gălbinele, roșele, săpunele; bătrînețe, blindete, căruntețe, girnete, grețe, ostrețe, tinerețe, cотeneți, dimineți, dulceți, frumuseți; cîntărețe, grece, precupețe; armence, bucătărese, căpitănese, crăese, epe, împărătese, jupinese, lește, mi-

rese, moldovence, profetese, preotese; bresle, metehne, pietre, blende, cefe, cepe, cește, cete, creste, gene, gente, ezme, lese, mreje, mrene, piețe, plete, podele, sprincene, șlehte, trepte, țeste, unelte, zdrențe (însă fiare, ghiare); buruene burueni, certe cerți, pieze piezi; erbî, lefi, verdeți, trebî. — cireadă — cirezî, fereastă — ferești, gilceavă — gilcevi, iarnă — erni, săgeată — săgeți.

e) groapă — gropi, moară — mori, poartă — porți, roată — roți, școală — școli.

f) cumetre.

g) camete, chivere, cumpene, lebede, paveze, pupenze, simbete, tabere.

h) vine, sfinte (însă romînce, pinze).

i) moace, troace; amice, buncice, casnice, ibovnice, junce, grece, mojițe, nemernice, venetice, strijnice; armence, bulgarce, cerboaiice, ciocoiice, cloște, dădace, dirloage, doice, epuroaiice, fiice, gripsoroiice, hagiice, hîrce, jidoavce, lește, leoiice, lupoiice, matce, mof-tangioaiice, moldovence, nemțoiice, puice, romînce, ruște slujnice, șerpoiice, tigroiice, turcoaiice, țarance, țigance, ursoaiice, bahadîrci, maici, vaci, anici, catinci, vasilci; persice, nuci; bojdeuce, briște, broaște, copce, cuște, doage, droște, găluște, ghioage, giște, huște, leuce, mîrtoage, moriște, muște, pîrloage, toace, toloage, vizdoage, vutce; baște băști, cuște cuști, paște paști; vlădici; pungă — pungi, strungă — strungi, șagă — șagi, vargă — vergi, știucă — știuci, curcă — curci, pușcă — puști.

j) bucăți, cerți, cozi, corzi, colinzi, dăți, roți, zgărzi (însă piezi); plăși, tați, vozi; baltă — bălți, dovadă — dovezi, grămadă — grămezi, judecată — judecăți,

ladă — lăzi, plată — plăți, pradă — prăzi, poartă — porți, sfadă — sfezi, arendă — arenzi, cadă — căzi, cocardă — cocărzi, cărămidă — cărămizi, cireadă — cirezi, covată — coveți, daltă — dălți, dobîndă — dobînzi, fereastă — ferești, grindă — grinzi, izbîndă — izbînzi, lopată — lopeți, nadă — năzi, nuntă — nunți, obadă — obezi, plată — plăți, pomadă — pomezî, răsplată — răsplăți, săgeată — săgeți, tindă — tinzi,

Ca ceva propriu declinării I a substantivelor însemnă: *á* precedat de labială și *m* se preface în *é*, cînd terminația nouă este *e*, *î*. izmene, pene (însă pulpane, dărăbăni); fete, vere (însă germane, orfane); neveste (însă babe, mame, matce, vaci); verze; pere; vedre, vetre; bende, berze, bete, fețe, lostopene, mese, pete (însă armate, barbe, barde, fapte, fașe, nave, nicovale, palme, zăbale, zăbave; baște băști, paște paști, pași). — dovadă — dovezi, grămadă — grămezi, lopată — lopeți, obadă — obezi, pomadă — pomezî, vară — veri, vargă — vergi (însă baltă — bălți, cămară — cămări, vamă — vămî).

Ca ceva propriu declinării femininei însemnă prefacerea lui *á* în *ă* cînd cazul 2 și pluralul este *î* și cînd pluralul este *-uri*. dărăbăni, căni, răni; băști, bucați, crămî, crăcănî, dăți, săli, săpi, sudălmî, zgărzi; blăni, păstrămî; baltă — bălți, cadă — căzi, cană — căni, cămară — cămări, cătăramă — cătărămî, cocardă — cocărzi, daltă — dălți, dulamă — dulămî, dumbravă — dumbrăvi, grapă — grăpi, ispravă — isprăvi, judecată — judecăți, lacrimă — lacrimi, ladă — lăzi, nadă — năzi, năframă — năfrămî, ocară — ocări, otavă — otăvi, plată — plăți, pradă — prăzi, răsplată — răsplăți,

scară — scări, samă — sămi, stancă — stânci, strachină — străchini, sară — sări, șagă — șăgi, șapcă — șăpci, talpă — tălpi, țarabă — țărăbi, țară — țări, vamă — vămi, vrajă — vrăji, zgancă — zgănci, etc.; alămuri, arămurii, mărfuri, mătăsuri, blănuri, păstrămuri, zămuri (Forma 2 s.: alămi, arămi, mărfi, mătăși, blăni, păstrămi. Când pluralul este -uri *ea* devine *é*: erburi, lefuri, verdețuri, treburii). Se exceptează fenomenul precedent: dovezi, grănezi, lopeți, obezi, pomezi, veri, vergi; apoi flacăra — flăcări, maică — maici, pască — paști, patimă — patimi, vacă — vaci.

Substantivele în -eăuă, -ăuă (toate feminine, afară de beizădea, care e masculin după înțeles, și de cucuea, farfara, haimana, mascara, rîndunea, turturea, care sînt epicene) au pierdut pe -uă și au rămas terminate la cazul 1 s. în -eă, -ă. Forma 2 s. și pluralul este -le, aninat la forma 1.

s.	p.	s.	p.
1) stea	stele	para	parale
2) stele		parale	

Astfel: aba, basma, beizădea, boia, cafea, cucuea, cătea, dandana, farfara, haimana, ipingea, manta, mascara, măsea, narghilea, nuia, pafta, para, perdea, plăseă, saca, smicea, stea, șa, tabla, zăbrea, etc. Aici intră și

s.	p.
1) ziuă, zi	zile
2) zile	

bale, curmale, zale, zăbale au numai plural.

Substantivele deminutive feminine comune în -ică au forma 2) și pluralul -ele, lipit la radical: covățică—covățele, păsărică—păsărele, scîndurică—scîndurele, viorică—viorele. Celelalte în -ică au chiar la cazul 1) alături forma -eă: cordingă cordea—cordele, floriceică floricea—floricele, mărgică mărgea—mărgele, purcică purcea—purcele, rîndunică rîndunea—rîndunele, surcică surcea—surcele, turturică turturea—turturele, ulcică ulcea—ulcele, vițică vițea—vițele, vâlcică vâlcea—vâlcele. fetică are cazul 2 și pluralul fetiți.

Schimbări în radical.

a) beizădele, boele, cafele, cățele, cucuvele, ipingele, măsele, narghilele, nuele, perdele, plăsele, smicele, stele, zăbrele.

§ 6

Declinarea II.

Unele sînt masculine la amîndouă numerele. Acestea au forma următoare:

s.	p.
1) u, ũ	i, ĭ
3) e	

Altele sînt masculine la singular și feminine la plural (eterogene). Acestea au forma următoare:

1) u, ũ	e, urî
3) e	
1) domn	domnî
3) doamne	

s.	p.
1) teatru	teatre
1) capital	capitaluri

Numele proprii au exact aceeași declinare.

1) Toader	Toaderi
3) Toadere	
1) Pariz	Parizuri

Cazul 3 (vocativ) îl au numai următoarele: amice, arhimandrite, armăsare, băete, bucătare, cațaoane, călărețe, călugăre, căpitane, cetățene, ciobane, cîntărețe, clapoane, copile, cugete, cumetre, cumnate, creștine, cuscre, dafine, dascale, diavole, dimone, doamne, doctore, drace, dușmane, fine, fîrtate, gămane, ghiorlane, gogomane, gospodare, împărate, îngere, jidane, lăeșe, logofete, lucefere, meștere, mocane, modorane, morminte, moșnege, bune, nepoate, păgine, pehlivane, podare, prietine, romîne, sfinte, stăpine, strănepoate, tirane, tovarășe, trîntore, țarane, țigane, țopîrlane, vătave, vecine, vere. Apoi numele proprii de persoane. Este cam caprițioasă întrebuintărea acestui caz: vere, cumnate, cuscre,... însă nu bunice, nici soacre, nici unche; moșnege, însă nu moașe; arhimandrite, însă nu preote; doamne, însă nu dumnezei; podare, însă nu păstoare; gogomane, însă nu tălhare!—Altă formă a vocativului vom vedea la declinarea articulată. În general, acele substantive au vocativ care într-adevăr se pot întrebuinta la vocativ.

Au terminațiile *u*, *i*, conform § 1 al. 3; basmu,

candelabru, căpăstru, cimbru, chedru chedri, chitru chitri, cioclu ciocli, codru codri, cumătru cumetri, custru cuseri, jugastru jugastri, maslu, nisetru nisetri, pedestru pedestri, scheptru, socru socri, tigru tigri, titlu, zimbru zimbri, sufixul -andru (cățelandru cățelandri, copilandru copilandri, etc.) etc. Celelalte au conform § 1 al. 3 la plural *î*, iar la cazul 1 singular orî *u* orî nimic.—În special pentru această declinare avem de observat că neologismele eterogene în -iu, precum consiliu, exercițiu, exordiu, geniu, privilegiu, studiu, au pe *u* din terminație întreg.

Sînt masculine:

a) Cuvintele care într-adevăr arată o ființă masculină: agiamiu, albanez, apostol, aprod, alegător, amic, arcaș, arendaș, argat, argintar, armasar, arhimandrit, armean, bacal, baciū, bancher, băiaș, băiat, bărbat, bărbier, bătauș, beiū, berbant, berbec, birjar, birtaș, bivol, bivolar, blănar, boar, boer, borfaș, breslaș, brînzar, broscoiū, brutar, bucătar, bucher, buhaiū, bulgar, bun, bunduc, bunic, burlac, butnar, calău, calindroiū, caritaș, cartofo, casap, casnic, cațaon, cazac, călăreț, călugăr, călăuz, călător, călușar, căpitan, căprar, cărăuș, cățel, cățeluș, cerșitor, cetățean, chel, chinez, cioban, ciobotar, cioclu, ciocoiū, cioflegar, cioroiū, cîntăreț, cîrciogar, cîrlan, cîrmaciū, cîrpaciū, clapon, clopotar, cneaz, colonel, copil, cosaș, coțcar, craiū, crainic, creștin, crîșmar, croitor, cucon, cucos, cumătru, cumnat, curean, custru, danciū, dascăl, dălcăuș, doctor, domn, dogar, dorobanț, duhovnic, dulgher, dușman, egumen, episcop, epitrop, famîn, faur,

făt, ferar, ficior, fin, fiu, firtat, flăcău, francez, fruntaş, fulău, fur, găman, general, german, gînsac, ghiorlan, gogoman, gonaş, gospodar, grănicer, grec, hagiū, haham, haiduc, hamal, holteiū, hornar, hoţ, husar, ibovnic, împărat, inglez, irod, italian, jîdan, jîtar, judecător, junc, juncan, jupîn, lainic, lăcătuş, lăeş, leah, lehău, lingău, logofăt, mamos, martur, mazil, măcelar, megieş, meseriaş, meşter, militar, mirean, mişel, mitropolit, minzat, mocan, modoran, moftangiū, molău, moldovean, monah, moş, moşneag, moştenitor, motan, muşteriū, naş, ninaş, nătărău, neamţ, nebun, negustor, nemernic, nepot, netot, noatin, nun, orfan, paroh, patriarh, păgîn, părtaş, păscar, păstor, pedestru, pehlivan, petrar, pitar, pîriş, pîrit, plastograf, plutaş, podar, poliţaiū, pompier, portughez, precupeţ, prefect, preot, prietin, primar, profet, prostălău, puiū, pungaş, protopop, pustnic, puşcaş, puşchiū, răţoiū, războinic, răzeş, rîndaş, rob, român, rotar, rus, salahor, samsar, sclav, serv, servitor, sfînt, socru, sol, soţ, spiţer, stariţ, stăpîn, străbun, străin, strijnic, surugiū, talhar, taur, telal, teslar, tigrū, tiran, tîrgoveţ, tovarăş, trîntor, turc, tutor, ţap, ţăran, ţigan, ţinc, ţopîrlan, ucenic, unchiū, uriaş, vataş, vătăjel, văduv, văr, vechil, vecin, venetic, vier, vrăjitor, vrăbioiū, vulpoiū, zaraf. Apoi numele proprii de persoane: Alexandru, Toader, etc.

Unele din acestea au femininul corăspunzător (I decl., III decl.): albanez — albaneză, amic — amică, armasar — iapă, armean — armeană, bacal — băcăliţă, bătauş — bătauşă, băiat — fată, bărbat — fimee, bărbier — bărbieriţă, berbec — oae, birtaş — birtăşiţă, bivoli — bivoliţă, boer — cucoană, broscioiū — broască, bu-

cătar — bucătăriță, buhaiu — vacă, bulgar — bulgarcă, bun — bună, bunic — bunică, călugăr — călugăriță, casnic — casnică, călător — călătoare, căpitan — căpitaneasă, cățel — cățea, cățeluș — cățelușă, cerșitor — cerșitoare, chinez — chineză, ciocoiu — ciocoaică, cioroi — cioară, cîntăreț — cîntăreață, cîrlan — mioară, copil — copilă, craiu — crăiasă, creștin — creștină, crișmar — crișmăriță, croitor — croitoriță, cucon — cucoană, cucos — găină, cumătru — cumătră, cumnat — cumnată, curcan — curcă, cuseru — cuseră, dascal — dascăliță, domn — doamnă, făt — fată, ficior — ficioară, fin — fină, francez — franceză, german — germană, gînsac — gîscă, gospodar — gospodină, grec — greacă, hagiū — hagiică, holteiū — fată mare, hoț — hoată, ibovnic — ibovnică, împărat — împărăteasă, englez — engleză, italian — italiană, jidan — jidoavcă, jitar — jităriță, junc — juncă, lăeș — lăeșiță, leah — leașcă, martur — martură, megieș — megieșă, meșter — meșteră, mirean — mireană, mînzat — mînzată, moftangiū — moftangioaică, moldovean — moldoveancă, moș — moașă și mătușă, moșneag — babă, moștenitor — moștenitoare, motan — miță pisică, mușteriū — mușterie, naș — nașă, nînaș — nînașă, neamț — nemțoaică, nebun — nebună, nemernic — nemernică, nepot — nepoată, netot — netoată, nun — nună, orfan — orfană, păgin — păgină, părtaș — părtașă, păstor — păstoriță, pîriș — pîrișă, pîrit — pîrită, plastograf — plastografă, portughez — portugheză, precupeț — precupeață, preot — preoteasă, prietin — prietină, profet — profeteasă, puiu — puică, rățoiū — rață, răzeș — răzeșiță, rob — roabă, romîn — romîncă, rus — ruscă, salahor — salahoriță, sclav — sclavă, serv — servă, ser-

vitor — servitoare, sfînt — sfîntă, socru — soacră, soț — soție, stariț — stariță, stăpîn — stăpînă, străbun — străbună, străin — străină, strijnic — strijnică, talhar — tâlhăriță, taur — vacă, telal — telăliță, tiran — tirană, tîrgoveț — tîrgoveață, tovarăș — tovarășă, turc — turcoaică, tutor — tutoare, țap — capră, țăran — țărancă, țigan — țigancă, unchiu — mătușă, uriaș — uriașă, vataș — vătăjiță, văduv — văduvă, vechil — vechiliță, vecin — vecină, venetic — venetică, vier — scroafă, vier — vieriță, vrăjitor — vrăjitoare. La numele de profesii femininul arată de multe ori soția masculinului : băcăliță, barbieriță, căpităneasă, jîtăriță, preoteasă, vătăjiță, vechiliță. La moașă înțalesul e cu totul altul decît acel corăspunzător masculinului.

b) Numele de arbori : afin, agud, agriș, alămiiu alun, arbor, arin, arțar, brad, cais, carpîn, castan, chiparos, cireș, copac, corn, curcuduș, dafin, fag, frasin, gorun, gutuiu, jugastru, liliac, maslin, măcieș, mălin, măr, mestecăn, molidv, nuc, oțetar, paltin, păr, perj, persic, pin, plop, pom, porumbel, prun, salcîm, scoruș, soc, sorb, stejar, tei, trandafir, ulm, vișin, zarzar, etc.

c) Numele de animale (epicoena) : ariciu, bitlan, boboc, bondar, boi, bour, bursuc, cal, caras, cari, catir, cărăbuș, cerb, chit, chitic, ciocirlan, cipar, cocostire, copoi, corb, coroiu, coștrăș, crap, cristeiu, cuc, culbec, dihor, dulău, ed, elefant, flutur, gangur, gărgăun, gîndac, godac, graur, grier, gripsor, guzgan, hulub, jder, lăstun, leu, liliac, limbric, lin, lup, măcăleandru, magar, malac, mascur, mel, mele, mistreț, minz, morun, nagiț, nisetru, ogar, om, paingîn, pa-

pagal, păstrăv, păun, pișcar, pițigoiu, porc, porumb, prunc, purcel, pui, rac, ris, samur, scatiu, somn, stigleț, struț, sturz, suduc, șalău, șoarec, șoim, șoldan, tăun, tigr, țințar, țir, uliu, urs, vindereu, vițel, vultur, zăvod, zimbru. Unele au feminin de o parte: cerb — cerboaică, gripsor — gripsoroaică, hulub — hulu-biță, leu — leoaică, lup — lupoaică, magar — măgăriță, minz — minză, păun — păuniță, porumb — porumbiță, purcel — purcea (purcică), pui — puică, tigr — tigroaică, urs — ursoaică, vițel — vițea (vițică).

d) Numele de plante: ardei, bostan, brustur, bujor, chitru, ciulin, ciocălău, cocean, crin, curpân, dedețel, ghiocel, haldan, harbuz, hluj, hlujan, hrib, mac, morcov, mugur, nap, nufăr, petrinjel, piper, pipăruș, popușoiu, praj, scaiu, stînjin, strugur, strujan, toporaș, tufar, zămos.

e) Numele de băni: ban, bănuț, gologan, pitac.

f) Următoarele: abur, an, balaur, bob, boboc, bolovan, buc, bulbuc, bumb, butuc, buturug, caloș, călugăraș, caraghioz, carimb, caș, căpcîn, căprior, cercel, ciorap, ciucur, cilbaș, cîrcel, cîrnaț, clăbuc, clin, codru, colac, colțun, colțunaș, comet, covrig, cozonac, crac, crier, deavol, demon, desag, dîrlog, drac, drob, drug, dulău, dumnezeu, fagur, faldur, ficat, fior, frecățel, fulg, fuștel, grumaz, harag, hîrtop, iminiu, imblăciu, inger, luciafăr, maldur, miez, mort, mugur, mur, mușchiu (carne), nastur, neg, negel, nerv, nour, nur, omăt, pantalon, pantof, papuc, par, pas, păr, pesmet, perciun, pinten, pitic, plumb, pol, posmag, pristav, psalm, pumn, rărunchiu, răzlog, roi, sac, snop, solz, spiritus, stîlp, stînjin, strigoiu, strop, stru-

gur, stup, taftur, tăețel, titirez, tocmag, trunchiū, tumurug, țăruș, ușor, vălătuc, vulcan, zimț, zmeū, zuluf, zurgalăū, etc.

Sînt eterogene cu pluralul -e mai ales numele concrete: ac, acaret, aer, altar, amnar, antal, antereū, arcan, arcuș, arșic, atestat, bagaj, baltag, baston, băț, biciū, bilet, bîrdan, bleastur, blid, bojoc, borcan, bordeiū, braț, briciū, buchet, bucium, budăiū, bulhac, bumburuz, bunget, burluiū, butoiū, buzdugan, buzunar, cadru, caer, caic, candelabru, capac, capăt, capot, capoțel, car, castron, catalig, cazan, călciiū. căluș, cămin, căpăstru, căpătiū, căpețel, cătun, căuș, ciaon, ciarcăn, ciasornic, ciatlăū, cier, cilindru, cimitir, cimpoiū, ciocan, ciolan, ciomag, ciubăr, ciubuc, cîntar, cirlig, cojoc, clopot, colan, colcuș, colnic, colțar, condeiū, corset, cortel, cosor, coșar, cotlon, covor, crivat, cotor, crîmpeiū, cucuiū, cuer, cuiū, cuptor, curmeiū, cuțit, deget, diamant, dudăū, etac, fanar, făcăleț, fedeleș, feligean, feredeu, feresăū, fir, flaut, fluer, foișor, fotel, fruct, frunzar, furnicar, fus, gavanos, găitan, gălbănuș, gătej, gialăū, giamandan, gîrbaciū, gîrliciū, glonț, gogoloș, gratar, grăunț, griū, guler, gunoiū, gurguiū, gușter, hambar, hanger, harapnic, hăugaș, heleșteū, hîrleț, hîrdăū, hrisov, iatagan, ibric, ilăū, ilic, îmblăciū, inel, ivăr, izvor, juvaer, lacat, lagăr, lăghicer, lătunoiū, leagăn, lemn, lighean, magnet, maț, măldac, mângălăū, măr, mărgăritar, melesteū, membru, mertic, metal, meterez, mineral, mintean, mormînt, mosor, moșinoiū, muzeū, năvod, nucet, oblon, oboroc, odgon, ogor, opaiț, opal, oraș, os, oțel, oū, pahar, paiū, paloș, paner, parchet, părătuș, pār-

can, pățul, peptar, petic, picior, pilug, piron, pistol, pîrău, podeț, policandru, poloboc, polonic, ponor, popic, poponeț, popor, portret, prapur, prepeleac, prezent, pridvor, prosop, pumnal, punct, punoiu, pupitru, puvoi, răsteiu, răvaș, răzor, reteveiu, rod, rubin, sahan, saltar, sat, satir, săculteț, scaun, schelet, scheptru, scrinciob, scutec, sfredel, sicriu, sipet, sisiiac, spălător, staul, strai, suman, surtuc, șervet, șipot, șirlău, șiroiu, șistar, șomoio, șomoltoc, șopron, știubeiu, taler, talisman, tavan, teatru, tesac, toiag, topor, troian, tuleiu, tulpan, țăpoi, țărcălan, uger, ulcior, umăr, uric, vas, vatră, veșmînt, vlăstar, volog, volum, zăbranic, zămnic, zimbil, zmaragd (Să se observe numele de pietre, metale, minerale, apoi sufixele -ău, -oiu). Cu toate aceste au pluralul -uri următoarele concrete: abis, adumbriș, albuș, aluat, aluniș, arc, ariniș, ascuțiș, astupuș, așternut, bazalt, beciu, benchiu, bibil, biliart, binoclu, birt, biuro, bleah, bold, borș, bot, boț, brac, brădiș, bronz, bumbac, but, cadou, caimac, calabalic, calapăr, calup, canaf, canal, canat, cat, catarg, catastih, cep, cerc, cerșaf, chersin, chiag, chibrit, chilim, chimir, chipiu, chișleag, chitonag, chiup, ciai, cilic, cioc, ciot, cit, ciur, ciurec, cîrd, cleiu, coif, colb, colcuș, compas, cort, compot, corp, coș, crîng, cuib, deal, disc, divan, dîmb, dop, dos, dres, dric, drum, dulap, fes, fionc, fitil, fin, fișic, foc, fort, frunziș, frupt, fum, fund, gard, gaz, gheb, ghem, gîm, giulgiu, giț, glob, glod, golf, grajdiu, granit, grilaj, grop, hac (la potcoavă), haliciu, ham, han, hap, harem, hat, hămeiu, hăț, hățîș, hîrb, hîrzob, hleiu, hoit, horn, iaz, învăliș, jghiab, jîlt, jug, lac, lan, lanț, laț,

leş, mal, mănunchiū, mărgean, mărunţiş, meterez, miez, mezelic, mir, mil, monoclu, moţ, muşchiū (plantă), nas, nămol, naiū, năsip, nod, nutreţ, obline, ogheal, op, orez, orz, ovăs, paiant, parc, parmaclic, pat, păiş, pământ, pămînt, păring, piept, petriş, pisc, pile, pîrleaz, plaiū, plic, plisc, plod, plug, pod, podiş, pomet, port, postav, praf, prag, privaz, proţap, prund, prundiş, puf, putregaiu, puţ, raft, ram, răsad, rit, riū, rug, samar, săū, schimb, schit, scoc, scrin, scrob, scuiat, sfirc, sin, smalt, smîrc, smoc, sopun, sos, spic, spirt, steag, stîrv, stog, stol, stomah, strat, sul, şant, şăzut, şfiichiū, şip, şirag, şleah, şold, şort, ştih, ştreang, şurub, tabloū, tacîm, talaz, tamazlic, taraf, tăiş, tăū, teanc, teasc, tel, tîrg, tîrn, toc, tom, topaz, tort, tron, trunchiū, trup, tub, tufiş, tun, tunel, turn, ţarc, ţărm, ţest, ţintirim, ţuhal, uscat, vad, val, vâl, văzduh, venin, vin, virf, vrav, vreasc, zaplaz, zar, zăr, zid (observă colectivele, în special sufixul -iş). Apoi numele proprii de localităţi: Pariz, Madrid, etc.

Aū pluralul -uri abstractele. abuz, acord, adaos, adălmaş, adăpost, adevăr, adînc, afront, ajun, ajutor, alaiū, alişveriş, alunecuş, amar, amărunt, amestec, amor, antidot, anotimp, apel, apetit, apus, arest, asalt, atac, auz, bacşiş, bal, balsăm, banat, bas, belşug, bir, bilciū, bocluc, botez, bun, cabazlic, capital, caz, călărit, centru, cer, chef, chilipir, chin, chip, cias, ciclu, cînt, cîrciog, ciştiū, ciştig, clenciū, cler, club, coboriş, comerţ, complot, con, cont, cor, crailic, crăciun, cub, cules, cult, cuprins, curs, cusur, danţ, dar, dejun, delir, despreţ, deşert, dezghin, dezghet, dezgust, dezvăţ, dialog, discurs, dor, dram, drept, duel, duh, efteşug

erbărit, eres, fals, fel, fleac, frecuș, frig, front, frumos, frupt, furt, furtișag, galop, gen, ger, gest, ghiont, gind, glas, graiū, gros, gust, hac (leafă), hart, hartag, hatir, hop, hram, iad, ifos, imaș, imn, iz, împrumut, îndemn, îngheț, înscris, înțales, învăț, jac, jaf, jig, joc, junghiū, latrat, leac, legămint, leșin, loc, locaș, lucru, lux, marafet, marș, meleag, meremet, meșteșug, mezat, miros, mod, monolog, monopol, năcaz, năduf, nărav, neadevăr, neajuns, neam, negoț, nimic, omor, op, păș, păscărit, păscuit, pîrțag, plan, plins, pogoriș, popas, post, potop, povîrniș, prăvăliș, prepus, preț, prezent (timp), prisos, prînz, puls, pustiū, raiū, rang, raport, rămășag, răpeziș, răsărit, răspuns, răstîmp, răsturniș, refuz, repaos, rest, rit, rînd, ris, riū, rost, salt, săceriș, sălaș, sărut, sărutat, schimb, scop, sfat, simț, soiū, somn, spor, strănut, strănutat, sughiț, suhat, suis, șfert, șir, șuerat, tact, taifas, tain, tărîm, temeiū, tișghel, timp, tipar, tipic, titlu, tîlc, toiū, ton, traiū, trecut, tribut, triumf, triumghiū, ținut, umor, unghiū, urit, vad, vals, văz, veac, venit, vers, vileag, vîpt, vis, vînat, vînt, vîrtej, vot, zbeg, zbor, zel, zenit, zăduf, zvon. Cu toate aceste aū pluralul -e următoarele abstracte: abonament, ajutor, amanet, ascuțit, atentat, atribut, banchet, basmu, bocet, caracter, chiot, chiot, cîntec, clocot, comitet, concept, concert, consiliu, consulat, contrast, cuget, cumpăt, cutremur, cuvînt, decret, defect, descîntec, diametru, exercițiu, exordiu, fapt, farmec, focar, folos, freamăt, fulger, grad, gutunar, hohot, hotar, interes, interval, întuneric, jurămînt, letopiseț, manifest, maslu, minut, model, moment, muget, număr, ocol, ostrov, păcat, perfect,

pericul, plinset, pogon, praznic, predicat, privilegiu, proect, profil, progres, raġet, răcnet, războiū, regres, roman, ropot, rotocol, secret, secretariat, semestru, semn, sinod, stat, strigăt, studiu, subiect, sunet, suspin, talent, tăărăboiū, termin, tircol, tractat, trăsnet, tremur, trimestru, tropot, tuncet, ultimat, umblet, viitor, viscol, vuet, zălog, zbucium, zimbet.

Următoarele au pluralul și -e și -urī: bacșiș, belciug, bîrlog, bîrnet, blăstăm, briciag, briū, burduf, buric, cadril, canal, cerdac, cioric, cîrlionț, coltuc, conac, condac, corn, coșciug, coteț, curcubău, divan, frîu, gălbănuș, găvan, gîtlej, halat, hățaș, hogiag, huciag, iarmaroc, ilău, juvaer, juvăt, labirint, lăcaș, lanțug, lăptoc, material, medean, mijloc, mototol, noian, noroc, obiceiū, obraz, ocol, odor, ospăt, ostropăt, oțel, palat, paliciū, pîrlog, prezent (dar), prichiciū, prilej, prolog, potcap, potlog, scandal, spital, sprijin, suspin, țol.

La trei este diferențiat înțălesul la plural: coarne (la animale), cornurī (de pine); mijloace (putere), mijlocurī (loc); oțele (la pușcă), oțelurī.

Următoarele au pluralul și -i (masculine) și -e orī -urī (feminine): argint — arginți, arginturī; astru — astri, astre; bob — bobī, boabe; cap — capi, capete, clopoțel — clopoței, clopoțele; colț — colți, colțurī; cîmp — cîmpī, cîmpurī; cucos — cucosī, cucoase; drob — drobī, droburī; floc — flocī, floace; genunchiū — genunchī, genunche; muc — mucī, mucurī; ochiū — ochī, ochiurī; plămîn — plămīi, plămīe; popușoiū — popușoi, popușoae; uluc — ulucī, uluce; veac — vecī, veacurī.

La unele este diferențiat înțălesul la plural: arginți (bani de argint); capi (șefi), capete (organul); colți

(dinți), colțuri (loc); clopoțel (plantă), clopoțele (instrument); cucoși (animalul), cucoase (la pușcă); mucî (din nas), mucurî (la lumînare); ochî (organele), ochiuri (ouă la farfurie); popușoi (grăunțe), popușoae (sămănături); veci (eternitate), veacurî (secole).

Următorul are pluralul în trei feluri, *i* (masculin) e și *uri* (feminin), diferențiat în înțales: cot — coți (măsură), coate (organ), coturî (loc).

Om are pluralul oameni, cap are pluralul capete (alături cu capi, diferențiat, vezi mai sus), rău are pluralul rele.

Au numai plural : cioareci, cilti, itari, nădragi, ogrinji, șalvarî, trinji; apoi nume de localități, precum București, Cîrlomănești, Iași, etc. Au la plural alt înțales decît la singular : frig — frigurî (boală), nimic — nimicurî (fleacurî) și în general plantele: bumbac, fin, grîu, etc., al căror plural înseamnă orî sămănături, de pildă grie, orî specii, de pildă bumbacurî, finurî. Pluralitatea fără schimbarea înțalesului o exprimă la plante numai pluralul *i*.

Accentul este pe silaba imediat precedentă terminației. Următoarele au un accent deosebit : apóstol, bivól, cásnic, cālúgăr, cráinic, cumátru, cúsclu, dáscal, dóctor, duhóvnic, dúșman, egúmen, episcop, epítrop, fámîn, fáur, ibóvnic, láinic, mámos, mártur, méster, nemérnic, noátin, pedéstru, préot, priétin, răzbóinic, pústnic, sóclu, stárit, stríjnic, táur, tigrú, továrăș, trín-tor; áfin, árbur, cárpin, dáfin, frásin, jugástru, me-steácăn, páltin, pérsic, vișin; bóur, cóstrăș, dihor, flútur, gángur, gráur, gríer, grípsor, măcăleándru, máscur, nisétu, paingín, păstráv, vúltur, zímbru; brú-

stur, chitru, cûrpăn, mórcoy, mûgur, nûfăr, strûgur; âbur, balăur, ciûcur, códru, crier, deávol, démon, făgur, fâldur, inger, luciáfăr, mâldur, mûgur, nâstur, nóur, pinten, stîjin, strûgur; âer, bleástur, búcium, búngेत, cádru, cáer, candelábru, cápăt, căpăstru, ciarcăn, ciasórníc, cilindru, clópot, déget, flăut, flúer, gúler, gúşter, harápníc, ivăr, lácăt, lágăr, leágăn, mémbru, opáiţ, páloş, pétic, policándru, prápur, pupitru, scăun, schéptu, scrínciob, scútec, sfrédel, sípet, stăul, şervet, şípot, táler, teátru, umăr, zăbráníc, zămníc, binóclu, monóclu; adáos, améstec, bálsăm, céntu, cíclu, ífos, lúcru, míros, repáos, titlu, básmu, bócet, chicot, chiot, cîntec, clócot, consiliu, cúget, cúmpăt, cutrémur, descîntec, diamétru, exercítiu, exórdiu, fármec, freámăt, fúlger, hóhot, întunéric, máslu, múget, númer, perícúl, plínset, práznic, privilégíu, ráget, rácnet, rópot, seméstru, strigăt, stúdiu, súnec, términ, trăsnet, trémur, triméstru, trópot, túnet, úmblet, viscol, vúet, zbúcium, zímbeţ; blăstăm, mijloc, sprijin; ástru.

Schimbări în radical.

a) armení, băeşí, băete băeţi, cetăţene cetăţení, italiení, leşí, meserieşí, moldovení, moşnege moşnegí, urieşí; măcălendri, liliecí; liliecí; cocení; feligene, li ghene, mintene, prepelece, sisíece, toege, troene; bri cege, hogege, hucege; vecí. Însă patriarhí; teatre; secretariate; materiale, medeane, noiane.

c) caţaoane, clapoane, doamne, nepoate, străne poate; bastoane, bojoace, butoae, capoate, castroane, ciaoane, cimpoae, cojoace, cosoare, colloane, cotoare, covoare, cuptoare, foişoare, gavanoase, gloanţe, gogoloaşe, gunoae, hrisoave, izvoare, lătunoae, mo-

soare, moșinoae, năvoade, obloane, oboroace, odgoane, ogoare, oase, picioare, piroane, pistoale, poloboace, ponoare, popoare, pridvoare, prosoape, punoae, puvoae, răzoare, roade, spălătoare, șiroae, șomoioage, șomoltoace, șoproane, topoare, țăpoae, ulcioare, voloage; ajutoare, foloase, ocoale, pogoane, războae, rotocoale, sinoade, tărăboae, tîrcoale, viitoare, zăloage; bîrloage, cîrlioanțe, coarne, iarmaroace, lăptoace, mijloace, mototoale, noroace, ocoale, odoare, pîrloage, proloage, potloage, țoale; boabe, cucoase, floace, poșoae. Însă oû are pluralul oue (pronunță ouă).

f) cumetre cumetri, feți, logofete logofeți, vere veri; meri, perî; omeți, perî; bețe, căpestre, ciubere, mere; juvețe, ostropete.

g) curpeni, nuferi; lucefere luceferi; capete, ivere, umere; cumpete, freamete, numere.

h) famini, sfinți; carpinî; morminte, veșminte; cuvinte, jurăminte. Însă romîni, stăpîni, mînji, plămîi plămîe.

i) amice amici, berbeci, bunduci, bunici, burlaci, casnici, cazaci, crainici, duhovnici, gînsaci, greci, hai-ducî, ibovnici, junci, lainici, moșnegi, nemernici, războinici, strîjnici, turci, ținci, ucenici, venetici; copaci, fagi, lilioci, nuci, persici, soci; boboci, bursuci, chitici, cocostîrci, cucî, culbeci, gîndaci, godaci, lilioci, limbrici, malaci, melci, porci, prunci, raci, suduci, șoareci; maci; pitaci; boboci, buci, bulbuci, butuci, buturugi, clăbuci, colaci, covrigi, cozonaci, craci, desagi, dîrlogi, draci, drugî, fulgi, haragi, negi, papuci, pitici, posmagi, saci, tocmagi, tumurugi, vălătuci; ace, arșice, baltage, bojoace, bulhace, caice, capace, catalige, ciasornice,

ciomege, ciubuce, cîrlige, cojoace, colnice, etace, harapnice, ibrice, ilice, maldace, mertice, oboroace, petice, piluge, poloboace, polonice, popice, prepelece, scutece, șomoioage, șomoltoace, tesace, toege, urice, voloage, zăbranice, zămnice; cîntece, descîntece, far-mece, praznice, zăloage; belciuge, birloage, bricege, burice, cerdace, ciorice, coltuce, conace, condace, coș-ciuge, hodgege, hucege, iarmaroace, lanțuge, lăptoace, mijloace, noroace, pîrloage, proloage, potloage; floci floace, mucî, ulucî uluce, vecî.

j) albaneji, aprozi, argați, arhimandriți, băeți, bărbăți, berbanti, călăuși chineji, cnejî, cumnați, feți, fir-tați, franceji, împărați, ingleji, irozî, logofeți, mamosi, mitropoliți, mînzați, nepoți, pedestri, pîriți, portugheji, prefecti, preoți, profeti, ruși, sfinți; aguzi, brazi, caiși, chiparoși, jugaștri, carași, chiți, ezi, elefanți, mînji, riși, sturji, urși, zăvozi; harbuji, zămoși; caraghioji, cometi, ficati, grumași, mieji, morți, omeți, pași, pes-meți, titireji; arginți, aștri, coți. Însă solzi.

În special însemnăm următoarele.

α) *l* dela finele radicalului dispăre înainte de *i* la plural: căței, copii, mișei, vătăjei; porumbei; cai, mei, purcei, viței; dedeței, ghiociei, petrinjei, stînjinei; cercei, circei, frecăței, fuștei, negei, tăeței; clopoței. Însă apostoli, bacali, bivoli, cheli, coloneli, dascalî, generali, hamali, mazili, soli, telali, vechili, papagalî, deavoli, poli.

β) leah are pluralul leși.

γ) plămîn are pluralul plămîi plămie.

δ) ciomag are pluralul ciomege (compară decl. I p. 21).

ε) *ă* dela finele radicalului se preface în *a* înaintea

terminației *e* a pluralului: *dudae*, *feresae*, *hîrdae*, *măngălae*, *pîrae*, *șîrlae*. Însă *ciatlăe*, *gialăe*, *ilăe*, *curcubee*.

ζ) Neologizmele eterogene în *-iu* au la plural alături cu terminația *e* și *î*: *consiliî*, *exercițiî*, *exordiî*, *privilegiî* *studii*.

§ 7

Declinarea III.

s.	p.
1) <i>e</i>	<i>i</i> , <i>I</i> , <i>e</i>
2) <i>i</i> , <i>î</i> , <i>e</i>	
3) <i>o</i>	

Forma 2 s. *i*, *î* = pluralul *o* au numai femininele.

Forma 2 s. și plural. *-e* *o* au numele de ființe feminine terminate în *-oare*, care s-ar confunda altfel cu un adiectiv ori substantiv masculin corespunzător (compară decl. I pag. 16 sus): *cerșitoare*, *tîritoare*, *moștenitoare*, *servitoare*, *tutoare*, *vrăjitoare*. Apoi *căsoae* și *dragoste*.

s.	p.
1) <i>vulpe</i>	<i>vulpî</i>
2) <i>vulpî</i>	
1) <i>cerșitoare</i>	<i>cerșitoare</i>
2) <i>cerșitoare</i>	
1) <i>cîne</i>	<i>cîni</i>

Forma 3 *o* au numai femininele acelea, care se pot în adevăr întrebuința ca vocative, și nici acestea toate. Se lipește la forma 1. *dihanieo*, *furieo*, *hizenieo*, *împutîcenieo*, *leleo*, *lighioaeo*, *lipitoareo*, *mortăciuneo*.

scorpieo, stafieo, vespeo, vulpeo, precum se vede, cu dispreț. Însă nu fimeeo, muereo, soțieo. Apoi toate numele proprii feminine pot s-o aibă : Marieo al. cu Marie. Printre acestea și un masculin : Pepeleo.

Numele proprii au exact aceiaș declinare.

1) Marie Marii

2) Marii

3) Marieo

1) Dunăre Dunări

2) Dunări

1) Vasile Vasili

Au forma 2 s. și pluralul *i* acele care intră în categoria § 1 al. 3 : luntre luntre, zestre zestri. Celelalte au conform § 1 al. 3 forma 2 s. și pluralul *î*.

Sînt feminine substantivele terminate în :

-ăe : bae, bătae, ciumăfae, clae, flăcărae, fleșcărae, gae, jigărae, lae, năbădae, odae, pălălae, păstae, potae, tigae, tihărae, văpae.

-ăre : cărare, crezare, fătare, gălbănare, nare, născare, vărzare, vînzare, zare.

-ăte : bunătae, cetate, noutate, păgînatate, răutate, sănătate, singurătate, strîmbătate.

-ie ; bărbie, beție, cîmpie, scîrnăvie, etc.

-'ie : albie, amiciție, arie, așchie, bazaconie, bejănie, bizdiganie, ceremonie, cîmotie, comisie, cuhnie, curățenie, dajdie, danie, denie, dihanie, dihonie, drojdie, dropie, evanghelie, familie, funie, furie, gingie, grație, gresie, grozăvenie, hîzenie, împutîcenie, istorie, jălanie, jărghie, linie, lozie, materie, mătanie, molie, nație, năsălie, năzbitie, obștie, osie, pătăranie, perzanie, pe-

rie, pîlnie, pîrghie, pîrtie, plachie, podgorie,, poliție, potopenie, porție, prăpădenie, praștie, prăpastie, primedie, puzderie, răspintie, religie, rochie, rodie, sabie, salbie, salcie, sanie, scorpie, stafie, stevie, stinghie, strădanie, strechie, stridie, șiretenie, trestie, țipenie, unghie, videnie, vrabie, zavistie, zgîrcenie, zodie.

-ime: acrime, adîncime, agerime, asprime, boerime, cruzime, desime, grăsimie, grosime, înălțime, întregime, lărgime, lățime, lungime, mulțime, negustorime, pedestrime, tinerime.

-iște: codăriște, făuriște, porumbiște, răstriște.

-iște: băтелиște, braiște, braniște, capiște, cînepiște, gunoiște, iniște, jeliște, lacoviște, liniște, măsořiște, meiște, niriște, oiște, pajiște, răriște, siliște, staniște.

-iune: amărăciune, deșărtăciune, ertăciune, închinăciune, mortăciune, plecăciune, putregiune, răpegiune, sărbegiune, slăbăciune, umegiune, uscăciune, veștegiune (tăciune este masculin).

-oae: căsoae, droae, foae, lighioae, orzoae, ploae.

-oăre: acățătoare, afumătoare, boare, cicoare, cio-cănănătoare, duhoare, eșitoare, floare, închisoare, încuetoare, lipitoare, lungoare, prigoare, privighitoare, putoare, răzătoare, sărbătoare, scăldătoare, scobitoare, scrisoare, spînzurătoare, strecurătoare, sudoare, șăzătoare, tigoare, tîritoare, umblătoare, vînătoare, vultoare, zicătoare.

-ue: cățue, cetățue, ferestruie, grămăjue, gutue.

Infinitivele substantivate: avere, adunare, comîndare, fire, încăpere, îngîmfare, mîncare, mîngîiare, putere, răbdare, scădere, tăcere, vedere, etc.

Numele de ființe feminine: cerșitoare, fimee, lele,

muere, moștenitoare, mușterie, oae, servitoare, soție, tutoare, vrăjitoare.

Apoi următoarele: buche, bute, cale, carne, carte, cerbice, chee, cinste, cobe, cremene, cruce, culme, curte, cute, dragoste, falce, fiere, foame, frunte, găoace, genuine, gigilice, gutue, idee, îmbrăcămintă, jale, lature, lege, lene, lespede, linte, lume, luminaire, luntre, mare, margine, mazăre, miere, minge, minte, minune, moarte, momie, multe, năpaste, nevoie, nopți, oaste, pace, pacoste, parte, pasăre, pădure, păreche, pășune, pecete, piele, pichire, pine, pogace, potirnice, prostire, psaltire, pulbere, punte, răscruce, ridiche, rugămintă, rușine, sare, scumpete, secere, secure, sete, șchele, tămie, tingire, ureche, vale, viespe, veste, vintre, virtute, vîrtute, voace, voe, vreme, vulpe, zestre, etc.

Sînt masculine: a) cuvintele care arată ființe bărbătești: comite, duce, frate, ginere, gîde, june, mire, nene, oaspe, oaspete, părinte, principe, rege. Unele au femininul corăspunzător (decl. I): comite — comitesă, duce — ducasă, frate — soră, ginere — noră, mire — mireasă, nene — neneacă (Cu alt înțeles însă: mamă. Azi acest cuvînt nu se mai întrebuintează), principe — principesă, rege — regină.

b) Următoarele: bine, bulgăre, burete, castravete, cărbune, cîne, clește, dinte, epure, fante, lapte, mărăcine, munte, păduche, părete, pepene, pieptene, pește, pîntece, purice, sîmbure, sînge, soare, șerpe, tăciune, țarmure, vierme, viezure; apoi sufixul -ete, precum scăete, vrăbete.

Unele cuvinte care arată ființe sînt epicene: acățătoare, cîmotie, ciocănitoare, cobe, dihanie, dropie,

gae, gîgilice, pasăre, pichire, pitulice, potirnice, privighitoare, scorpie, tîritoare, viespe, vulpe (masculinul și vulpoiū), vrabie (masc. și vrăbioiū); cîne (fem. și cătea), epure (fem. și epuroaică), șerpe (fem. și șerpoaică), — părinte este epicen la plural.

foale, nume sînt masculine la singular și feminine la plural (Pluralul lui nume este și nume).

Aū pluralul -urî carne și sînge: cărnurî, singiurî (Forma 2 s. la carne -î: cărnî).

Are pluralul și *i* și *urî* vreme: vremî, vremurî.

Are la plural alt înțăles decît la singular lapte (lapți dela pește).

Aū numai plural florî, rusaliî.

Substantivele care n-aū plural (droae, orzoe, cinste, foame, îmbrăcăminte, linte, mazăre, miere, scumpete, sete, vintre; numele proprii în -oe, precum Iloae, Mogoșoe) aū forma 2 s. -e.

Accentul este pe silaba imediat precedentă terminației. Următoarele aū un accent deosebit: crémene, drăgoste, lătore, léspele, mărghine, mázăre, pácoste, pásăre, pichire, púlbere, sécere; cómite, ginere, oáspete, principe; búlgăre, épure, pépene, piéptene, pîntece, púrce, símbure, țármure, viézure.

Schimbări în radical.

e) foi, lighioi, oi, ploî; acățătorî, afumătorî, borî, cicorî, ciocănătorî, duhorî, eșitorî, florî, închisorî, încuetorî, lipitorî, lungorî, prigorî, privighitorî, putorî, răzătorî, sărbătorî, scăldătorî, scobitorî, scrisorî, spînzurătorî, strecurătorî, sudorî, șazătorî, tigorî, umblătorî, vînătorî, vultorî, zicătorî; găoci, morți, nopți, oști, voci; sorî; foi.

j) bunătați, cetăți, noutăți, păgînatăți, răutăți, sã-nătați, singurătăți, strimbătăți; buți, cărti, curți, cûți, frunți, lespezi, minți, morți, năpăști, nopți, oști, pa-coști, părți, peceti, punți, rugăminți, vești, virtuți, vîrtuți; comiți, frați, gîzi, oaspeți, părinți; bureți, castraveți, dinți, fanți, lapți, munți, păreți. Inșă zestri.

Ca ceva propriu declinării femininelor însemnăm prefacerea lui á în ă, cînd cazul 2 și pluralul este -i și -uri (comp. decl. I). băi, bătai, ciumăfăi, clăi, flăcărăi, fleșcărăi, găi, jigărăi, lăi, năbădăi, odăi, pă-lălăi, păstăi, potăi, prăpăstii, tigăi, tihărăi, văpăi; că-rări, crezări, fățări, gălbănări, nări, născări, vinzări, zări; bunătați, cetăți, noutăți, păgînatăți, răutăți, sã-nătați, singurătăți, strimbătăți; bizdigăni, dăjdii, di-hăni, mătăni, pătărăni, perzăni, prăștii, săbi, sălbii, sălcii, săni, vrăbii; adunări, comîndări, îngîmfări, mîncări, răbdări; căi, cărnuri, cărti, fălci, jăli, lături, luminări, mări, mărgini, năpăști, păci, părți, păsări, pogăci, sălcii, sări, văi. Inșă albi, ari, așchii, dani, gratii, jălani, nați, plachii, stafii, strădani; mîngi-iari; braiști, braniști, capiști, pajiști, staniști.

l dela sfîrșitul radicalului dispăre la unele cuvinte înainte de -i (compară decl. II): căi, piei, văi; foi. Inșă lel, jăl, șcheli.

β

Adiectivul

§ 8.

Sînt adiective de două terminații și de o singură terminație.

Au două terminații următoarele :

-ác: buimac, porumbac, sărac.

-áciu: chitaciū, fugaciū, ghibaciū, stingaciū, trăgaciū,

-ág: beteag, cepeleag, dulceag, pribeag.

-án: bălan, golan, goldan, grobian, grosolan, nado-
lean, năzdrăvan, pămîntean, plăvan, prian, orfan, roș-
covan, sărman, viclean.

-ár: circiogar, flecar, fugar, murdar.

-ástru: albastru.

-áš: abraș, boclucaș, cîrcotaș, drăgălaș, nărăvaș,
nevoiaș, păgubaș, părtaș, pătimaș, poznaș, trufaș,
vrăjmaș.

-'aș: gingaș, leucaș.

-át: bălțat, bîrligat, bogat, bubat, busnat, buzat,
chisnovat, clonțat, cocoșat, colțat, cornorat, delicat,
desfrînat, deșuchiat, dezmățat, gogonat, gușat, mașcat,
moțat, răposat, răzmățat, roșcat, rotat, sprincenat,
șuchiat, tărcat, vărgat.

-átic: fluturatic, fumuratic, îndemănatic, lunatic,
molatic, mueratic, nebunatic, roșatic, sălbatic, spul-
beratic, sturlubatic, suptîratic, tomnatic, ușuratic,
varatic.

-'av: bolnav, buhav, gîngav, hilpav, jilav, lupav,
mîrșav, scîrnav, trîndav.

-áv: grozav.

-'ăș: haităș, zacăș.

-'ed: buged, fraged, lînced, muced, neted, putred,
rînced, sarbed, șubred, umed, veșted.

-él: frumușel, mărunțel, mișel, mititel, nițel, puțîn-
tel, suptîrel, tinerel, voinicel.

-'en: crîncen, sprinten.

-ériü: pişcheriü, stingheriü.

-ésc: băbesc, bănesc, bărbătesc, boeresc, bulgăresc, ceresc, cînesc, dobitocesc, domnesc, frăţesc, grecesc, lupesc, mişolesc, muntenesc, nebunesc, nemţesc, omînesc, păgînesc, pămîntesc, părintesc, păstoresc, romînesc, turcesc, ţărănesc, unguresc, etc.

-'eş: cheleş, chipeş, oacheş, trupeş, tueş.

-étic: bezmetic, bobletic, dezmetic, roşietic.

-et: drăguleţ, glumet, istet, îndrăzneţ, lumet, lungăreţ, mălăet, pădureţ, purtareţ, sumet, şugubeţ.

-'et: hîrbareţ, limbareţ, pizmătareţ, vorbareţ.

-ic: calic, mic, mojie, peltic, voinic.

-în: mezin, puţin, străin.

-'iş: duhliş, galiş.

-it: pestriţ, plăviţ.

-iü: acriü, albăstriü, alburü, arămiü, auriü, cafeniü, castaniü, cenuşiü, durduliü, fumuriü, ghiviziü, grijuliü, guraliü, havaiü, masliniü, mijlociü, ogurliü, pemiü, plăviü, pustiü, ruginiü, sălcü, stracoşiü, străveziü, timpuriü, tivilichiü, tîrziü, trandafirü, verziü, viü, zglobiü, zurbagiü.

-'iü { : capchiü, laiü, lăliü, luciu, mehenghiu, şuiü,
-'iu { vechiü.

-'în: galbîn, geamîn, ţapîn, zdravîn.

-'nic: ahotnic, amarnic, becisnic, cucernic, darnic, datornic, destoinic, dosnic, falnic, făţarnic, grabnic, harnic, îndoelnic, jalnic, josnic, lainic, năprasnic, nemernic, nevolnic, nevrîstnic, obraznic, paşnic, platnic, prepuelnic, puternic, războinic, silnic, slugarnic, spornic, statornic, straşnic, şăgalnic, temeinic, trainic, u-

șărnîc, vajnic, veșnic, volnic, vrednic, vremelnîc, vrîstnic, zădarnîc, zburdalnic.

-óg: ciontonog, ciontorog, cotonog, fomfolog, pin-
tenog, slăbănog, șontorog.

-óiũ: greoiũ, vioiũ.

-ór: acrișor, bunișor, dulcișor, încetișor, mărișor,
micușor, negrișor, roșior, rotungior, scurtișor, ușor.

-ós: alunecos, apătos, apos, arătos, băltos, bărbos,
bisericos, bolfos, borțos, bubos, bucuros, burduhos,
călduros, chipos, colțos, credincios, curios, cuviincios,
cuvios, drăcos, duios, dupuros, dureros, făinos, fălcos,
fălos, focos, friguros, frumos, furtunos, gălbîgios,
găunos, gelos, ghebos, glodos, gloduros, grunțuros,
gunoios, hărtăgos, inimos, întunecos, lăptos, laudăros,
lînos, lipicios, lucios, luminos, lunecos, milos, mîn-
căcios, mînios, mînos, mlădios, mlăștînos, morocănos,
mucos, muntos, mustăcios, mustos, nămolos, năsipos,
nărăvos, negricios, noduros, norocos, nouros, ofligos,
omenos, osos, păcătos, păduchios, păduros, păros,
pieptos, periculos, pietros, pîclos, pîntecos, prietenos,
priîncios, primejdios, puchinos, puchios, putîncios, rîios,
rufos, sănătos, scîrbos, scorțos, scrupos, sfătos, sîngeros,
somnoros, spărios, spîrtos, steclos, supărăcios, tămîios,
țîțos, unsuros, uricios, viermănos, vînjos, vîrtos, voios.

-'oș: neaoș, țănoș.

-'ov: gîrbov.

-tór: arzător, cîrtitor, cobitor, dator, dăunător, fap-
tuitor, încrezător, învingător, mișcător, muncitor, ne-
păsător, orbitor, pierzător, recunoscător, roditor, seli-
pitor, simțitor, trebuitor, trecător, următor, etc.

-úc: hăbăuc, năuc, uituc.

-úg: clăpăug.

-úiu: albăstruiu, gălbuiu, tehuiu, verzuiu.

-ún: căscăun, grăsun.

-úș: ghiduș.

-út: limbut.

-úț: călduț, draguț, lunguț, micuț, nouț, prostuț, săracuț.

-úv: pleșuv.

-'uv: văduv.

Participiile adiectivate: ascuțit, avut, bilbiit, bo-sumflat, bulbucat, cinstit, cîrjoiat, încîrligat, încruciat, infumurat, tăcut, vestit, zgîrcit, etc.

Apoi altele: acru, adinc, ager, alb, amar, aprig, aspru, bat, bătrîn, berc, bețiv, biet, blind, blond, breaz, brun, bun, cald, caraghioz, cărunt, chiabur, chior, ciacîr, ciung, cîrn, creț, crud, crunt, cudalb, cumplit, curat, dămol, des, descuț, destul, deșert, deștept, dirz, domestic, drag, drept, econom, eftin, fals, filotim, flămînd, fudul, gol, gras, greu, gros, hain, hapsîn, hîd, hitru, înalt, încet, îngust, întreg, înțălept, lălău (lăliu), larg, lat, leit, liber, lin, lung, macru, mahmur, matur, mărunț, mîndru, mohorît, mult, murg, mut, năting, nebun, neghiob, negru, nerod, netot, nostim, nou, oblu, orb, orfan, pag, parșiv, păgîn, pedestru, pieziș, plăpînd, pleș, plin, pogan, prost, rar, rătund, rău, roib, rumăn, sătul, scump, scund, scurt, sec, se-cret, senin, sfînt, sfrejit, sigur, singur, sireap, slab, slobod, slut, smad, smolit, stîng, strîmb, strîmt, sur, surd, șarg, șchiop, șmecher, știrb, teafăr, tinăr, tont, tot, treaz, trist, ud, urît, vesel, viteaz, vitreg, vinăt, zălud, zevzec, etc.

Au o singură terminație: asemenea, călare, cuminte, dulce, ferbinte, iute, june, lesne, limpede, mare, moale, răpede, rece, suptire, tare, turbure, verde, etc.

Accentul este pe silaba imediat precedentă terminației. Au un accent deosebit următoarele: áger, áprig, doméstic, éftin, filótin, liber, mátur, mîndru, nóstim, pógan, rúmăn, singur, slóbod, șmécher, teáfăr, tînăr, vésel, vitreg, vînăt; asemenea, limpede, răpede.

Dintre cele cu două forme au pentru masculin -u și pentru feminin -e următoarele: -áciu, -ériu, -iú, -'iú, -óiú, -tór, -úú; apoi roș și lălău. Toate celelalte au pentru masculin -u și pentru feminin -ă.

Luînd forma masculinului drept punct de plecare, radicalul suferă la feminin schimbările de supt:

b) băbească, bănească, bărbătească, boerească, bulgărească, cerească, cînească, dobitocească, domnească, frățească, grecească, luească, mișelească, muntenească, nebunească, nemțească, ominească, păginească, pămîntească, părintească, păstorească, romînească, turcească, țărănească, ungurească; drăguleață, glumeață, isteață, îndrăzneață, lumeață, lungăreață, mălăiață, pădureață, purtăreață, sumeață, șugubeață; biată, creață, deasă, deșearță, deșteaptă, dreaptă, înceată, întreagă, înțăleaptă, neagră, pedeastră, pleasă, seacă. (Inșă bercă, secretă, zezecă. -él are femininul -ică [compară pag. 23]: frumușică, mărunțică, mititică, nițică, puțintică, suptirică, tinerică, voinică; mișel n-are feminin singular. greu are femininul grea).

c) ciontonoagă, ciontoroagă, cionoagă, fomfoloagă, pintoagă, slăbănoagă, șontoroagă; greoea, vioae;

acrișoară, bunișoară, dulcișoară, mărișoară, micușoară, negrișoară, roșioară, rotungioară, scurtișoară, ușoară; alunecoasă, apătoasă, apoasă, arătoasă, băltoasă, bărbosă, bisericoasă, bolfoasă, borțoasă, buboasă, bucu-roasă, burduhoasă, călduroasă, chipoasă, colțoasă, credincioasă, curioasă, cuviincioasă, cuvioasă, drăcoasă, duioasă, dupuroasă, dureroasă, făinoasă, fălcoasă, făloasă, flocoasă, friguroasă, frumoasă, furtunoasă, gălbigioasă, găunoasă, geloasă, gheboasă, glodoasă, gloduroasă, grunțuroasă, gunoioasă, hărtăgoasă, ini-moasă, întunecoasă, lăptoasă, lăudăroasă, lipicioasă, linoasă, lucioasă, luminoasă, lunecoasă, miloasă, min-căcioasă, minioasă, mînoasă, mlădioasă, mlăștinoasă, morocănoasă, mucoasă, muntoasă, mustăcioasă, mus-toasă, nămolosă, năsiposă, nă răvoasă, negricioasă, noduroasă, norocoasă, nouroasă, oftigoasă, omenoasă, osoasă, păcătoasă, păduchioasă, păduroasă, păroasă, pieptosă, periculoasă, pietrosă, pîcloasă, pintecoasă, prietenoasă, priincioasă, primejdiosă, puchinosă, pu-chioasă, putincioasă, riioasă, rufoasă, sănătoasă, scîr-boasă, scorțosă, scrupoasă, sfătoasă, singeroasă, som-noroasă, spărioasă, spirtoasă, stecloasă, supărăcioasă, tămîioasă, țîțosă, unsuroasă, uricioasă, viermănoasă, vînjoasă, vîrtoasă, voioasă; arzătoare, cîrtitoare, co-bitoare, datoare, dăunătoare, făptuitoare, încrezătoare, învingătoare, mișcătoare, muncitoare, nepăsătoare, orbitoare, pierzătoare, recunoscătoare, roditoare, scli-pitoare, simțitoare, trebuitoare, trecătoare, următoare; caraghioasă, chioară, dămoală, ecônoamă, goală, groasă, neroadă, oablă, oarbă, proastă, roaibă, șchioapă, toantă, toată (Insă blondă, nouă).

Asupra trecerei dela masculin la feminin mai avem următoarele de observat: lucru — lucră; lălu — lăle, rău — rea, roș — roșie.

§ 9

Forma masculină -u are flexiunea declinării II :

s.	p.
1) bătrîn	bătrîni
3) bătrîne	

Forma 3) o au numai unele : sărace, bălane, golane, plăvane, priene, sărmane, viclene, voinicele, voinice, străine, nemernice, puternice, cuvioase, bătrîne, meștere, nebune, orfane, parșive, păgîne, sfinte, tinere.

Mult are forma 2 p. multor după declinarea pronominală.

Au terminațiile -u, -i, conform § 1 al. 3 albastru albaștri, acru acri, aspru aspri, hitru hitri, macru macri, mîndru mîndri, negru negri, oblu obli, pedestru pedestri. La acestea să se adauge lucru lucră. Celelalte au conform § 1 al. 3 la plural -i, iar la singular ori -u ori nimic.

Schimbări în radical :

a) betegi, cepelegi, dulcegi, pribegi; nadoleni, pămîntenii, priene prieni, viclene vicleni, breji, sirepi, treji, viteji (Însă grobianii, nevoiași, deșuchiați, șuchiați; tot așa participiile adiectivate : cîrjoiati).

c) cuvioase.

g) rumeni, teferi (Tot așa tineri, vineți).

h) galbini, gemeni, țapini, zdravini; sfinți (Însă flăminzi, mîndri, plăpînzii).

i) buimaci, porumbaci, săraci; betegi, cepelegi, dulcegi, pribegi; fluturatici, fumuratici, îndemnatici, lu-

naticî, molaticî, mueraticî, nebunaticî, roşaticî, sălbaticî
 spulberaticî, sturlubaticî, suptiraticî, tomnaticî, uşu-
 raticî, varaticî; băbeşti, băneşti, bărbăteşti, boereşti,
 bulgăreşti, cereşti, cîneşti, dobitoceşti, domneşti, fră-
 teşti, greceşti, lupeşti, mişeleşti, munteneşti, nebuneşti,
 nemţeşti, omineşti, păgîneşti, pămînteşti, părinteşti,
 păstoreşti, romîneşti, turceşti, ţărăneşti, ungureşti;
 bezmetici, bobletici, dezmetici, roşietici; calici, mici,
 voinici; ahotnici, amarnici, becisnici, cucernici, darnici,
 datornici, destoinici, dosnici, falnici, făţarnici, grab-
 nici, harnici, îndoelnici, jalnici, josnici, lainici, năpras-
 nici, nemernici, nevolnici, nevrîstnici, obraznici, paş-
 nici, platnici, prepuelnici, puternici, războinici, silnici,
 slugarnici, spornici, statornici, straşnici, şăgalnici,
 temeini, traînici, uşarnici, vajnici, veşnici, volnici,
 vrednici, vremelnici, vristnici, zădarnici, zburdalnici;
 boşorogi, ciontonogi, ciontorogi, cotonogi, fomfologi,
 pintenogi, slăbănogi, şontorogi; hăbăuci, năuci, uituci;
 clăpăugi; adînci, aprigi, berci, ciungi, domestici, dragi,
 întregi, largi, lungi, murgî, nătingi, pagî, seci, stîngi;
 şargi, vitregi, zevzeci.

j) albaştri; bălţaţi, birligaţi, bogăţi, bubăţi, busnaţi,
 buzaţi, hisnovaţi, clonţaţi, cocoşaţi, colţaţi, cornoraţi,
 delicaţi, desfrînaţi, deşuchiaţi, dezmaţaţi, gogonaţi,
 guşaţi, maşcaţi, moţaţi, răposăţi, răzmăţaţi, roşcaţi,
 rotaţi, sprincenaţi, şuchiaţi, ţarcaţi, vărğaţi; bugez,
 fragezi, lincezi, mucezi, netezi, putrezi, rîncezi, sar-
 bezi, şubrezi, umezi, veştezi; alunecoşi, apătoşi, a-
 poşi, arătoşi, băltoşi, bărboşi, bisericoşi, bolfoşi, bor-
 toşi, buboşi, bucuroşi, burduhoşi, călduroşi, chipoşi,
 coltoşi, credincioşi, curioşi, cuviincioşi, cuvioşi, dră-
 coşi, duioşi, dupuroşi, dureroşi, făinoşi, fălcoşi, făloşi,

flocoși, friguroși, frumoși, furtunoși, gălbigioși, găunoși, geloși, gheboși, glodoși, gloduroși, grunțuroși, gunoioși, hărțăgoși, inimoși, întunecoși, lăptoși, lăudăroși, lipicioși, linoși, lucioși, luminoși, lunecoși, mi-loși, mincăcioși, minioși, minoși, mlădioși, mlăștinoși, morocănoși, mucoși, muntoși, mustăcioși, mustoși, nă-moloși, năsipoși, nărăvoși, negricioși, noduroși, noro-coși, nouroși, oftigoși, omenoși, osoși, păcătoși, pădu-chioși, păduroși, păroși, pieptoși, periculoși, pietroși, picloși, pîtecoși, prietenoiși, priincioși, primejdioși, puchinoși, puchioși, putincioși, riioși, rufoși, sănătoși, scîrboși, scortoși, scrupoși, sfătoși, singeroși, somno-roși, spărioși, spirtoși, stecloși, supărăcioși, tămîioși, țîțoși, unsuroși, uricioși, viermănoși, vînjoși, vîrtoși, voioși; limbuți; ascuțiți, avuți, bilbîuți, bosumflați, bulbucăți, cinstiți, cîrjoiăți, încîrligați, încruciași, în-fumurați, tăcuți, vestiți, zgîrciți; beți, bieți, blinzî, blonzî, breji, calzi, caraghioji, cărunți, cruzi, crunți, cumpliti, curați, deși, deșerti, deștepți, dirji, drepti, flămînzî, grași, groși, hîzi, înalți, înceți, înguști, înță-lepți, lați, leiți, mărunți, mohoriți, mulți, muți, nerozi, pedestri, plăpînzî, proști, rătunzi, scunzi, scurti, se-creți, sfinți, sfrejiți, slobozi, sluți, smazi, smoliți, strimți, surzi, tonți, treji, triști, uzi, viteji, vineți, zăluzi.

l dela sfîrșitul radicalului dispăre la unele cuvinte, înainte de *i* (compară decl. II): frumusei, mărunței mișei, mititei, puținei, suptirei, tinerei, voinicei (nițel n-are plural masculin); destui, fuduî, goi, sătui (Însă dămoli, veseli).

Să se observe schimbarea radicalului în bat plur.

beți (compară decl. I); geamîn plur. gemeni, vînat plur. vineți, teafăr plur. teferi, tînăr plur. tineri (compară g) și § 4 fine).

§ 10.

Forma feminină -ă are flexiunea declinării I.

s.	p.
1) bună	bune
2) bune	
3) buno	

Forma 2) și plur. -i o au numai adiectivele în -esc, dintre cele în -ic mică, apoi adîncă, dragă, întreagă, largă, lungă, murgă, nătingă, pagă, rară, seacă, stîngă, șargă, vitregă, zevzecă (observă pe -că, -gă).

Forma 3) se întilnește mai des decît la substantive. Astfel n-o au numai cele în -esc, apoi bată, biată, deasă, destulă, grea, multă, rară, rea, sigură, toată, și în general acele care nu se întrebuințează la vocativ.

Cele în -ică (feminin la -él) au forma 2) și pluralul -ele: frumușele, mărunțele, mișele, mititele, nișele, pușintele, suptîrele, tinerele, voinicele (comp. decl. I fine).

grea, rea, au forma 2) și pluralul grele, rele (comp. decl. I fine).

Schimbări în radical:

a) betege, cepelege, dulcege, pribege; nadolene, pămîntene, priene, viclene; băbești, bănești, bărbătești, boerești, bulgărești, cerești, cînești, dobitocești, domnești, frățești, grecești, luești, mișelești, munte-

nești, nebunești, nemțești, ominești, păginești, pămîntești, părintești, păstorești, romînești, turcești, țărănești, ungurești; drăgulețe, glumețe, istețe, îndrăznețe, lumețe, lungărețe, mălăețe, pădurețe, purtărețe, sumețe, șugubețe; deștepte, drepte, încete, întregi, înțelepte, negre, pedestre, pleșe, seci, sirepe, treze, viteze; breze, crețe, dese, deșerte (Însă grobiane, nevoiașе, deșuchiate, șuchiate, și în general partici-piile substantivate: cîrjoiate).

g) rumene, tefere (Tot așa tinere, vinete).

h) galbine, gemine, țapine, zdravine; sfinte (Însă flămînde, mîndre, plăpînde).

i) buimace, porumbace, sărace; betege cepelege, dulcege, pribege; fluturatice, fumuratice, îndemănaticе, lunaticе, molaticе, mueraticе, nebunaticе, roșaticе, sălbaticе, spulberaticе, sturlubaticе, suptîraticе, tomatice, ușuraticе, varaticе; băbești, bănești, bărbătești, boerești, bulgărești, cerești, cînești, dobitocești, domnești, frățești, grecești, lupești, mișelești, muntenești, nebunești, nemțești, ominești, păginești, pămîntești, părintești, păstorești, romînești, turcești, țărănești, ungurești; bezmetice, bobletice, dezmetice, roșietice; calice, mici, peltice, voinice; ahotnice, amarnice, becisnice, cucernice, darnice, datornice, destoinice, dosnice, falnice, fățarnice, grabnice, harnice, îndoelnice, jalnice, josnice, lainice, năprasnice, nemernice, nevolnice, nevrîstnice, obraznice, pașnice, platnice, prepuelnice, puternice, războinice, sîlnice, slugarnice, spornice, statornice, strașnice, șăgalnice, temeinice, trainice, ușărnice, vajnice, veșnice, volnice, vrednice, vremelnice, vrîstnice, zădarnice, zburdalnice; boșoroage, ciontonoage, ciontoroage, cotoanoage, fomfoloage, pintoanoage, slăbănoage,

șontoroage; hăbăuce, năuce, uituce; clăpăuge; adincî a-prige, berce, ciunge, domestice, dragi, întregi, largi, lungi, murgi, nătîngi, pagî, secî, stingî, șargî, vitregi, zevzeci.

Fenomenele proprii declinării I și declinării substantivelor feminine (ă precedat de labială și *m* prefăcut în é, á prefăcut în ă la plural) nu se întîlesc la adiective. Numai bată forma 2) și plur. bete (față cu care compară masculinul bat plur. beți § 9 fine) și lae bălae forma 2) și plur. lăi bălăi § 11. Să se observe apoi schimbarea radicalului în geamină gemine, teafără tefere, tinără tinere, vinătă vinete (compară g) § 4 fine și § 9 fine).

§ 11.

Forma feminină -e are flexiunea următoare, a declinării III:

Adiectivele în -ie, -' ie, -úe și roșie aũ

s.	p.
1) -e	î
2) -î	

Adiectivele în -ăce, -ère, -oăe, -toăre aũ

s.	p.
-e	-e
1) acrie	acrii
2) acrii	

1) arzătoare arzătoare

Schimbări în radical: lae plur. lăi; și tot așa bălae, care există alături cu bălană ca femenin al lui

bălan, are pluralul bălăi, și bucălae, al cărui masculin nu există, are pluralul bucălăi (compară § 10 fine).

Forma 3) o o aũ toate.

§ 12.

Adiectivele de o singură terminație aũ flexiunea următoare, a declinării III:

s.	masc.	p.
1) e		ĩ
dulce		dulcĩ
s.	fem.	p.
1) e		ĩ
2) ĩ		
dulce		dulcĩ
dulcĩ		

asemene, lesne aũ

s.	p.
e	e
lesne	lesne

Schimbări în radical:

e) moi

j) cuminți, ferbinți, iuți, limpezi, răpezi, verzi.

l dispăre înainte de i: moi (compară decl. II).
călare are pluralul călări (compară § 10 fine).

Aici observăm că unele complimente circumstanțiale izolate (adverbe) aũ ajuns cu vremea să se întrebuințeze numai pe lângă substantive și ca predicate. Din acel moment aũ căpătat o natură adiectivală atît de pronunțată, încît trebuiesc înșirate la adiective: bleășcă, bleoărcă, ca acela, ca vai de el, cósçogé, de

cuvînt detreabă, gâta, cu două fețe, cu un picior în groapă, fără preț, hop într-o parte, într-o ureche, într-o doagă, în doi perî, să-l lipești la rană (compară Izolările). Cu această ocazie pomenim apoi că adverbele în general, macarcă se numesc adverbe — căci nu trebuie să ne lăsăm înșelați de cuvinte — servesc ca complimente circumstanțiale tot așa de bine pe lingă substantive și adiective ca și pe lingă verbe. Ele nu încetează însă, chiar pe lingă substantive întrebuintate, de a fi complimente circumstanțiale cu formă curioasă, adică adverbe! Pentru aceia *jos* însemnat de Tiktin ca adiectiv invariabil Gramatica 78 este o scăpare din vedere, iar discuția din Arhiva Iași, VII, 643 asupra lui așa, bine, numai, ca asupra unor adiective, este o greșală.

7

Pronume

§ 13

Personal.

	I P.	II P.	III P.
s.	1) eû	tu	m. el f. ea
	2) mie, imî, mî	ție, îți, ți	lui, îi, î ei, îi, î
	3) mine, mă	tine, te	îl, l o
p.	1) noi	voi	ei éle
	2) nouă, ne	vouă, vă	lor le lor le
	3) ne	vă	îi, î le
		2) s. p. șie, își, și	
		3) sine, se	

Formele *imi, mi, mă, ne; îți, ți, te, vă; îi, i il, l, le, o; își, și*, se sînt enclitice și proclitice (*imi, îți, îi, il, își* numai proclitice). Ca proclitice *mi, ți, i, și* devin *mi, ți, i, și*. se proclitic devine *s-* înainte de *a*: *s-* ar zice.

Toate celelalte pronume afară de pronumele personale au formele

s. 2) m. -uî f. -ei

p. 2) m. f. -or.

§ 14

Demonstrativ.

	s.			s.	
1)	m. acést	f. această		m. acél	f. aceá
2)	acéstui	aceștei		acélui	acélei
	p.			p.	
1)	acéști	acéste		acéi	acéle
2)	acéstor	acéstor		acélor	acélor
	s.			s.	
1)	ist	astă			
2)	istui	istei, astei			
	p.			p.	
1)	iști	iste, aste			
2)	istor	istor			

Alături există forme cu *-a*: *acestă, acestuia, aceștia, aceștora; aceasta, aceștea, acestea, acestora; — acela, aceluia, aceia, acelora; aceia, aceleia, acelea, ace-lora; — ista, istuia, iștiia, istora; asta, ișteia, asteia, istea, astea, istora.*

Numai cu acest -a există pronumele demonstrativ cela :

s.

- 1) m. căla f. căia
2) căluia căleia

p.

- 1) căia călea
2) călora călora

Din compunerea acestor patru pronume cu pronumele nedefinit alt rezultă următoarele pronume determinative:

	m.	f.	m.	f.
s. 1)	acéstalalt	aceastălaltă	acélalalt	acéialaltă
2)	acéstiualalt	acéşteialalte	acéluialalt	acéleialalte
p. 1)	acéştiialaltî	acéstelalte	acéialaltî	acélelalte
2)	acéstoralaltî	acéstoralalte	acéloralaltî	acéloralalte

	m.	f.	m.	f.
s. 1)	istalalt	astălaltă	célalalt	céialaltă
2)	istuialalt	işteialalte	céluialalt	céleialalte
p. 1)	iştiialaltî	istealalte	céialaltî	célelalte
2)	istoralaltî	istoralalte	céloralaltî	céloralalte

Aici intră pronumele îns, care primeşte diferite forme, dupăcum vorbitorul este 1, 2, 3 persoană :

I P

II P.

III P.

s.

- 1) m. însumî f. însămi însuţi însăţi însuş însăş

p.

- 1) înşine însene înşivă însevă înşiş înseş

Mai mult în compunere cu pronumele personal se

întrebuințează : eū însumī însămī, mie însumī însămī,
mine însumī însămī; noi înșine însene; nouă înșine
însene, etc.

atit :

s.

1) m. n. atit f. atita

p.

1) m. atiti atitea

2) m. f. atitor și atitora
dînsul dînsa dînșii dînsele
și m. f. s. atăre p. atări

§ 15

Interogativ.

s.

1) m. f. cine m. f. neutru ce m. căre f. căre
2) cui căruī cărei

p.

1) m. f. ce m. f. căre
2) căror

Formele 2 pot ave -a: căruia, căreia, căror.

s.

1) m. n. cit f. cită

p.

1) m. ciți f. cite

§ 16

Nedefinit.

s.

1) m. un f. una, o m. f. cinevá n. ceva
2) unuī uneī cuivá

p.

1)	unii	unele
2)	unor	unor

s.

1)	m. oricare	f. oricare
2)	oricăruî	oricărei

p.

1)	oricare	oricare
2)	oricăror	oricăror

una, unii, unele sînt forme articulate. Celelalte pronume nedefinite sînt, cele mai multe, compuse cu *un* ori cu *care*, *cine*: vreun vreuna vreó, vreunuî vreuneî, vreunii vreunele, vreunor; — niciun niciuna nició, niciunuî niciuneî, niciunii niciunele, niciunor; — oricine oricé, oricui; — orîşicine orîşicé, orîşicui; — fiecare fiecé, fiecui; — oarecine oarecé, oarecui; — oricare, oricărui oricărei, oricare, oricăror; — orîşicare, orîşicărui orîşicărei, orîşicare, orîşicăror; — fiecare, fiecărui, fiecărei, fiecare, fiecăror; — oarecare, oarecărui oarecărei, oarecare, oarecăror; — carevá — cîtecevá. — Şi toate formele 2 pot ave -a: unuia uneia unora, oricăruia oricăreia oricăroră, etc.

Alte pronume nedefinite sînt: tot, cutăre, alt, nimeni, niscarevá, niscaivá, nişte; te miri cine, te miri cé, te miri cui; cîtvá, cîţivá, cîtevá, cîtorvá; toate célea, una ca aceásta.

s.

1)	m. n. tot	f. toată	m. f. cutăre	m. alt	f. áltă
2)			m. cutărui	f. cutărei	áltui áltăi

p.

1)	m. toţi	toate	m. f. cutăre	altî	álte
2)	tuturór		cutăror	áltor	

s.

1) m. f. nimeni

2) nimănui și nimărui

Formele 2 au și -a: cutăruia cutăreia, altuia alteia, tuturoră, cutărora, altora, nimăruia. Tot astfel nimenia alături cu nimeni.—niscareva, niscaiva, niște au numai forma 1 plurală.

§ 17

Determinativ.

s.

1) m. cel f. cea m. acél f. aceá

2) céluī célei aceluī acélei

p.

1) cei céle acéi acéle

2) célor acélor

Formele 2 pot avea -a: celuia, celeia, celora; ace-luia, aceleia, acelora.

Un pronume determinativ este articolul:

s.

1) m. l, le f. a

2) luī ī

3) le

p.

1) ī le

2) lor lor

3) lor lor

Articolul este enclitic și se lipește la substantive, la adiective, la participiul trecut, la pronumele ne-

definite un, tot, alt, la numeralul un (Nedefinitele una, uni sînt totdeauna articulate, tot astfel numeralul una).

Pentru schimbările pe care le suferă cuvîntul la alipirea articolului compară § 2 pag. 8.

Forma 1) *l* (nu se pronunță) o primesc cuvintele terminate în *u*, *ă*. Forma 1) *le* o primesc cuvintele terminate în *e*.

s.

1) domnu-l	teatru-l	capitalu-l
2) domnu-lui	teatru-lui	capitalu-lui
3) domnu-le	teatru-le	capitalu-le

p.

1) domni-î	teatre-le	capitaluri-le
2) domni-lor	teatre-lor	capitaluri-lor
3) domni-lor	teatre-lor	capitaluri-lor

s.

- 1) cine-le
- 2) cine-lui

p.

- 1) cîni-î
- 2) cîni-lor
- 3) cîni-lor

s.

1) cas-a	vac-a	vulpe-a
2) case-î	vaci-î	vulpi-î

p.

1) case-le	vaci-le	vulpi-le
2) case-lor	vaci-lor	vulpi-lor
3) case-lor	vaci-lor	vulpi-lor

Masculinele de declinarea I primesc la singular articolul feminin, alipit în forma 2) la o formă -e, făcută după analogia declinării feminine.

s.

1) găgăuț-a pap-a paș-a pop-a taic-â tat-a vlădic-a bădic-a

2) găgăuțe-î pape-î pașe-î pope-î taică-î tate-î vlădică-î bădică-î

1) bădiț-a frățica neic-a

2) bădițe-î frățică-î neică-î

p.

1) găgăuți-î papi-î pași-î popi-î taici-î tați-î vlădici-î

2) găgăuți-lor papi-lor pași-lor popi-lor taici-lor tați-lor vlădici-lor

1) bădici-î bădiți-î frățici-î neici-î

2) bădici-lor bădiți-lor frățici-lor neici-lor.

vodă nu se articulează. tată primește și articolul masculin :

1) tată-l 2) tată-lui.

Să se observe în special substantivele în -eauă, -auă :

s.

1) steau-a

2) stele-î

p.

1) stele-le

2) stele-lor

3) stele-lor

Dupăcum se vede, acolo unde la declinarea nominală există o formă 2), se alipește forma 2 a articolului la dinsa; acolo însă unde la declinarea nominală forma 2) lipsește, forma 2) a articolului se alipește la forma 1) a cuvântului. O excepție fac

femininele de declinarea I terminate în -că, unde ală turî cu procedarea obișnuită forma 2) a articolului se poate alipi și la forma 1) a numelui: moacăi, troacăi; amicăi, bunicăi, casnicăi, greacăi, ibovnicăi, juncăi, mojicăi, nemernicăi, strîjnicăi, veneticăi; armeancăi, bulgarcăi, ciocoaicăi, cerboaicăi, cloșcăi, dadacăi, doicăi, epuroaicăi, fiicăi, gripsoroaicăi, hagiicăi, hîrcăi, jidoavcăi, leașcăi, leoaicăi, lupoaicăi, matcăi, moftangioaicăi, moldoveancăi, nemțoaicăi, puicăi, romîncăi, ruscăi, slujnicăi, șerpoaicăi, tigroacăi, turcoaicăi, țarancăi, gancăi, ursoaicăi, bahadîrcăi, maicăi, vacăi; persicăi: bojdeucăi, brișcăi, broascăi, ceașcăi, chișcăi, copcăi, curcăi, cușcăi, droșcăi, gălușcăi, gîscăi, huscăi, leucăi, morișcăi, muscăi, toacăi, toloacăi, vutcăi; bașcăi, cușcăi, pascăi; covățicăi, păsăricăi, scînduricăi, vioricăi, cordicăi, floriceicăi, mărgicăi, purcicăi, rîndunicăi, surcicăi, turturicăi, ulcicăi, vițicăi, vâlcicăi, feticăi. Tot astfel masculinele (vezi mai sus) și adiectivele: buimacăi, borumbacăi, săracăi; fluturaticăi, fumuraticăi, îndemănaticăi, lunaticăi, molaticăi, mueraticăi, nebunaticăi, roșaticăi, sălbaticăi, spulberaticăi, sturlubațicăi, snpțiraticăi, tomnaticăi, ușuraticăi, varaticăi; băbeascăi, băneascăi, bărbăteascăi, boereascăi, bulgărească, cereascăi, cîneascăi, dobitoceascăi, domneascăi, frățeascăi, greceascăi, lupeascăi, mișeleascăi, munteneascăi, nebuneascăi, nemțeascăi, omineascăi, păgîneascăi, pămînteascăi, părinteascăi, păstoreascăi, romîneascăi, turceascăi, țărăneascăi, ungureascăi; bezmeticăi, bobleticăi, dezmeticăi, roșieticăi, calicăi, micăi, pelticăi, voinicăi; ahotnicăi, amarnicăi, becisnicăi, cucernicăi, darnicăi, datornicăi,

destoinicăi, dosnicăi, falnicăi, făţarnicăi, grabnicăi, harnicăi, îndoelnicăi, jalnicăi, josnicăi, lainicăi, năprasnicăi, nemernicăi, nevolnicăi, nevrîstnicăi, obraznicăi, paşnicăi, platnicăi, prepuelnicăi, puternicăi, războinicăi, silnicăi, slugarnicăi, spornicăi, statornicăi, straşnicăi, şagalnicăi, temeinicăi, trainicăi, uşarnicăi, vajnicăi, veşnicăi, volnicăi, vrednicăi, vremelnicăi, vrîstnicăi, zădarnicăi, zburdalnicăi; hăbăucăi, năucăi, uitucăi; adîncăi, bercăi, domesticăi, seacăi, zevzecăi; frumuşicăi, mărunţicăi, mititicăi, niţicăi, puţinţicăi, suptîricăi, tinericăi, voinicicăi. Apoi forma 3) *le* (vocativ) se alipeşte la forma 1) a numelor de a doua declinare: amicule, arhimandritule, armăsarule, băetule, bucătarule, caţaoanule, călăreţule, călugărule, căpitanule, cetăţeanule, ciobanule, cîntăreţule, claponule, copilule, cugetule, cumătrule, cumnatule, creştinule, cuscrule, dafinule, dascalule, diavolule, dimonule, domnule, doctorule, dracule, duşmanule, finule, firtatule, gămanule, ghiorlanule, gogomanule, gospodarule, împăratule, ingerule, jîdanule, lăeşule, logofătule, leceafărule, meşterule, mocanule, modoranule, mormîntule, moşneagule, nebunule, nepoţule, păgînule, pehlivanule, podarule, prietinule, romînule, sfîntule, stăpinule, strănepotule, tiranule, tovarăşule, trintorule, ţăranule, ţiganule, ţopîrlanule, vătavule, vecinule, vărule, şi tot aşa cu atît mai mult acele care nici n-aŭ forma 3) a declinării nominale; adiective: bătrînule, săracule, bălanule, golanule, plăvanule, prieanule, sărmanule, vicleanule, voinicelule, străinule, nemernicule, puternicule, cuviosule, bătrînule, meşterule, nebunule, orfanule, parşivule, păgînule, sfîntule,

tinărul, și tot așa cu atit mai mult acele care n'au forma 3) dela declinarea nominală.

In privința numelor proprii (Numele de botez și de familie, numele de localități, rîuri, lacuri) sînt de observat următoarele.

Numele de localități, rîuri, lacuri se articulează întocmai ca numele comune :

- 1) Parizu-l Dunăre-a Ciahläu-l Brateșu-l
- 2) Parizu-lui Dunări-i Ciahläu-lui Brateșu-lui
- 3) Parizu-le Ciahläu-le Brateșu-le etc.

- 1) Parizuri-le Dunări-le Ciahläuri-le Brațeșe-le
- 2) Parizuri-lor Dunări-lor Ciahläuri-lor Brațeșe-lor
- 3) Parizuri-lor Dunări-lor

Numele de botez feminine se articulează ca numele comune :

- 1) Saft-a Marie-a
- 2) Saft-e-î Marii-î
- 1) Saft-e-le Marii-le
- 2) Saft-e-lor Marii-lor
- 3) Saft-e-lor Marii-lor

Numele de botez masculine și numele de familie primesc forma 2) singulară înainte, ca proclitică :

- 1) Ioanu-l Cernătescu-l Demostene-le
- 2) lui Ioan lui Cernătescu-l lui Demostene
- 3) Ioanu-le Cernătescu-le
- 1) Ioani-î Cernătești-î Demosteni-î
- 2) Ioani-lor Cernătești-lor Demosteni-lor
- 3) Ioani-lor Cernătești-lor Demosteni-lor

Articulul enclitic se scrie la un loc cu cuvîntul. Unele nume de botez masculine și unele nume de familie se întrebuintează totdeauna articulate, precum cele terminate în -scu (Cu toate acestea la forma 1) sing. articolul nu se scrie : Cernătescu, nu Cernătescul), apoi pepelea, prislea, caua, naiba. Să se observe că la numele acele proprii care se întrebuintează totdeauna articulate se alipește forma 2 proclitică a articolului la numele deja articulat cu forma 1).

Alt articol, proclitic, este

s.

1) m. al f. a

p.

1) aî ale

Se scrie separat de cuvînt.

§ 18

Posesiv.

s.

1) m. meū meo f. mea m. tăū to f. ta m. său so f. sa

2) méle teî tále seî sále

p.

meî méle tăî tále săî sále

s.

m. nóstru f. noastră m. vóstru f. voastră

p.

nóștri noastre vóștri voăstre

Are declinarea nominală a adiectivului, în afară de formele 2) teî, seî, care aparțin declinării pronomi-

nale. Formele meo, mea, to, ta, so, sa, tei, sei sînt enclitice (meo, to, so, tei, sei numai enclitice). Formele meo, to, so, tei, sei, se anină la cuvinte de înrudire, ca mamă, maică, tată, fiu, ficior, fiică, frate, soră, ginere, noră, văr, vară, cuscru, cuscără, bun, bunic, bună, bunică, moș, mătușă, bărbat, nevastă; apoi la domn, stăpîn, doamnă, stăpînă. În această legătură cuvintele mamă, tată, frate, primesc ca forme 2 singulare sufixul -ni, iar forma 1) a pronumelui face serviciul și de forma 2. Pe de altă parte radicalul însuș suferă oarecare schimbări.

I P.	II P.	III P.
1)	mă-ta	mă-sa,
2)	(soră-ta), mîni-ta, mă-tei (soră-sa), mîni-sa, mă-sei	
1) tată-meo	tată-to	tată-so
2) tată-meo, tătîni-meo	tată-to, tătîni-to	tată-so, tătîni-so
1) frate-meo	frate-to	frate-so
2) frate-meo, frățîni-meo	frate-to, frățîni-to	frate-so, frățîni-so

1 și 2: soră-mea, soră-ta, soră-sa; ginere-meo, ginere-to, ginere-so; noră-mea, noră-ta, noră-sa; văr-meo, văr-to, văr-so; vară-mea, vară-ta, vară-sa; cuscru-meo, cuscru-to, cuscru-so; bunu-meo, bunu-to, bunu-so; bunicu-meo, bunicu-to, bunicu-so; bună-mea, bună-ta, bună-sa; bunică-mea, bunică-ta, bunică-sa; moșu-meo, moșu-to, moșu-so; mătușă-mea, mătușă-ta, mătușă-sa; nevastă-mea, nevastă-ta, nevastă-sa. După cum se vede, legătura formei 2) a pronumelui are loc cu forma 1) a numelui. Numai la nevastă alături cu nevastă-mea, nevastă-ta, nevastă-sa se aud și neveste-mea, neveste-ta, neveste-sa. Formele tei, sei numai în legătură cu mamă se găsesc. mă-ta, mă-sa aū numai înțălesul formei 1).

δ

Numerale

§ 19

Cardinale

un una o, doi două, trei, patru, cinci, şese, şapte, opt, nouă, zece, unsprezece, doisprezece douăsprezece, treisprezece, pătrusprezece, cincisprezece, şesespzezece, şeptesprezece, optusprezece, nouăsprezece, douăzeci, douăzeci şi unul una, douăzeci şi doi două, douăzeci şi trei, etc., treizeci, treizeci şi unul una, treizeci şi doi două, treizeci şi trei, etc., patruzeci, cincizeci, şeszeci, şezzeci, optzeci, nouăzeci, sută, o sută unul una doi două trei etc., două sute, trei sute etc., mie, o mie unul una doi două trei etc., două mii, trei mii, etc., milión, miliard.

un, doi, sută, mie, milion, miliard au mai multe forme, şi anume :

s.

1) m. un unul f. una o

2) unuî uneî

p.

1) uniî une unele m. doi f. două

2) unor unora unor unora

s.

1) sută mie milion miliard

2) sute mii

p.

sute mii milioane miliarde

unul, una, unele, uniî sînt articulate.—Pluralele dela

nu sînt pronume nedefinite.—Singularile de la un sînt și numerale și pronume nedefinite.—sută este substantiv de întâia declinare.—mie este substantiv de a treia declinare.—milion, miliard sînt substantive eterogene de a doua declinare.—După douăzeci—nouăzeci numerele mai mici se lipsesc cu și. După sută—miliard numerele mai mici se lipsesc fără și.

Aici însemnăm pe

m.

f.

1) amîndoi

amîndouă

2) amîndórora

amîndórora

Apoi compusele: tustréi tustréle, tuspátru, tuscínci, tussése, tussépte; cîteştréi, cîteştréle; vreo doi, vreo trei, etc.

§ 20.

Ordinale

Afară de 1 toate celelalte se formează din cardinale cu ajutorul articulelor *al* proclitic și *le* enclitic. m. f. întîiū m. întîiul f. întîia, m. al doile f. a doua, al treile a treia, al patrule a patra, al cincile a cincia, al șeselea a șesea, al șeptele a șeptea, al optule a opta, al noule a noua, al zecele a zecea, al unsprezecele a unsprezecea, al doisprezecele a douăsprezecea, al treisprezecele a treisprezecea, al patrusprezecele a patrusprezecea, al cincisprezecele a cincisprezecea, al șesesprezecele a șesesprezecea, al șeptesprezecele a șeptesprezecea, al optusprezecele a optusprezecea, al nouăsprezecele a nouăsprezecea, al douăzecile a douăzecia, al douăzeci și unule a douăzeci și una, al douăzeci și doile a două zeci și doua, etc., al treizecile a treizecia, al patruzecile a patru-

zecia, al cincizecile a cincizecia, al șesezecile a șesezecia, al șeptezecile a șeptezecia, al optzecile a optzecia, al nouăzecile a nouăzecia, al sutăle a sută, al sută unule a sută una, al sută doile a sută doua, al sută treile a sută treia, etc., al două sutele a două sutea, al trei sutele a trei sutea, etc., al miele a miea, al mie unule a mie una, al mie doile a mie doua, al mie treile a mie treia, etc., al două miile a două mii, etc., al milionule a milioana, al miliardule a miliardă. 1 are formele următoare:

s.

1) întiiu, întiul, cel d-întiiu, întia, cea d-întiiu

p.

1) întiî, cei d-întiî, întiele, cele d-întiî

2 și celelalte au formele următoare:

s.

1) al doile, cel de al doile, a doua, cea de a doua.

p.

1) ai doile, cei de al doile, cele de al doile

§ 21

Distributive

Se formează prin compunerea lui *cîte* cu cardinalul: cîte unul cîte una, cîte doi cîte două, cîte trei, cîte patru, etc., cîte o sută, cîte o mie, cîte un milion.

§ 22

Multiplicative

Dela cardinale — nu de la toate — se derivă verbe prin prefixul în. Participiile acestor verbe servesc de

numeraie multiplicative : îndoit, întreit, împătrit, încincit — greu înșesit, înșeptit, nu înoptit, înoit — înzecit. Apoi numai însutit, înmiit. Alături simplu, dublu, triplu, adiective de două terminații.

§ 23

Adverbiale

odată, întâia dată, întâiaș dată, de două ori, de trei ori, etc., de douăzeci de ori etc., de o sută de ori, de o mie de ori, de un milion de ori. — întâia oară, a doua oară, a treia oară, etc., a suta oară, a miea oară.

§ 24

Substantivale

unime, doime, treime, pătrime, cincime, șesime, șeptime, optime, noime, zecime, etc. Substantive derivate prin -ime din numeraie cardinale.

B

Conjugarea

α

Verbul activ

§ 25.

După infinitiv împărțim verbele românești în patru conjugări: conj. I, inf.-ăre ; conj. II, inf.-ere ; conj. III, inf.-'ere ; conj. IV, inf.-ire. Această deosebire după infinitiv făcută se reflectează în întregul tablou al conjugării.

Conj. I.

acat, aciuez, acufund, adaug, adăp, adăst, adiez, adun,
 aflu, afum, afund, aiurez, ajut, alătorez, alerg, alin,
 alint, alunec, alung, ameninț, amestec, amîn, amuț, a-
 nin, apăr, apăs, apătoșez, aplec, apropiu, apuc, ar,
 arăt, arendez, aripez, armez, arunc, asămă, ascult,
 asigur, astimpăr, astup, asud, așez, aștept, atîrn, ațiț,
 avînt, bag, balig, beșic, binecuvintez, blastăm, bos-
 umflu, botez, brăzdez, bucium, bucur, bulbuc, burez,
 buric, calc, capăt, car, casc, cațăr, caut, căinez, căp-
 chiez, căputez, cășunez, cerc, cercetez, cert, cesăl, chel-
 boșez, chem, cifrez, cinez, cînt, ciștig, clatin, cocoșez,
 cocoș, colindez, crăcănez, crăp, crestez, creștinez, crișc,
 cruț, cucuiu, cufund, cuget, culc, cuminec, cumpăr,
 cunun, curm, cutez, cutremur, cutrier, cuvîntez, darm,
 daū, dăunez, dedaū, defăim, deger, dehoc, deochiu,
 depăn, depărtez, derapăn, deridic, descaer, descalec,
 descalt, descarc, descăpăținez, descheiū, desching, des-
 cînt, discord, descuiū, descure, desfăș, desfășur, des-
 făt, desfăt, desferec, desființez, desfir, desfund, deshăm,
 despărechez, despedic, despice, despoiū, despoporez, des-
 primăvărez, destrăm, destup, desumflu, deșăl, deșărt,
 deșir, deștept, detun, dezarmez, dezbăr, dezbăt, dezbin,
 dezbîrn, dezbrac, dezdăunez, dezgheț, dezghin, dezghioc,
 dezgust, dejug, dezleg, dezmerd, dezminiū, deznod, dez-
 rădăcinez, dezvăt, dormitez, dumeric, durez, ernez, ert,
 examinez, falșific, farmec, făinez, făinoșez, făt, ferec, flu-
 er, forfec, formez, frămînt, frec, fulger, fumeg, fur, fu-
 rișez, furnic, gheboșez, grapăn, grăp, greblez, gudur,
 gurguț, gust, holbez, hurduc, iaū, isc, înainte, înalt, îna-

poez, înarmez, înbălez, înbărbătez, înbăt, înbelşughez,
 înbrac, înbrăţoşez, înbuc, înbufnez, înbui, înbujorez,
 înbumb, înbunez, încaer, încalec, încalt, încarc, încălez,
 încăpăţinez, încerc, încetez, încheg, înche iu, închin, în-
 ching, inciotez, inciudez, încînt, încîrceez, încîrjoez,
 încîrlig, încleiû, încleştez, înclin, încordez, încoronez,
 încotoşmănez, încovăez, încovrig, increstez, încruci-
 şez, încrunt, încuibez, încuiû, înculp, încumet, în-
 cunjur, încunoştiinţez, încunun, încurc, încuviinţez-
 îndatorez, indemn, indes, întestulez, îndop, îndrept,
 îndrug, induioşez, înduplec, îndur, înec, înfăinez, înfăş,
 înfăşur, înfăt, înfăţişez, inferbînt, înfierez, înfiez, înfi-
 înţez, înfior, înfirip, înflăcărez, înfoez, înfrînez, înfru-
 musetez, înfrunt, înfrupt, înfumur, înfund, înfurc, în-
 furiû, îngăim, îngemăn, ingenunchiû, îngheboşez, îngheţ,
 inghiû, inghimp, inghin, îngîmf, îngîn, înglobez, înglo-
 dez, ingraş, îngreţoşez, îngreuiû, îngreun, îngrop, în-
 groş, îngustez, inhăit, inhăm, inhăt, înjgheb, înjug,
 înjunghiû, înjur, înlătur, înmagazinez, înmoiû, înmor-
 mîntez, înod, înoptez, înot, înpac, înpănez, înpărechez,
 înpedic, înpestriţez, înponcişez, înpoporez, înpovărez,
 înprăştiû, înpresur, înprospătez, înproşc, înprumut, în-
 puşc, înpuţinez, înrădăcinez, însăilez, însănătoşez, în-
 sărcinez, însărez, însătez, însătoşez, înseamn, înseninez,
 însor, înspăimînt, înstelez, înstrăinez, însuflu, înşăl,
 înşăuez, înşfăc, înşir, înştiinţez, înşurubez, întărt, în-
 temeez, întîmpin, întîmplu, întîrziû, întorn, întorto-
 chez, întrarmez, întrăm, întreb, întrebuintez, întrem,
 întristez, întru, întruloc, întrupez, întunec, întep, întes,
 invăt, invecinez, învederez, iuveninez, inversunez, în-
 veşmîntez, înviforez, înviores, învioşez, înviû, învirtoş,

învrîstez, înzestrez, joc, judec, jur, las, latru, laû, laud,
 lăcrămez, leagăn, leg, lepăd, leşiez, leşîn, liniez, lu-
 crez, luminez, lunec, lupt, macin, mărit, măsur, mă-
 tur, mestec, micşorez, minunez, mir, mişc, mîn, mînece,
 mîngîiû, mîniû, mînînc, moiû, murez, murmur, mus-
 tru, muşc, mut, nechez, negoţez, număr, oftez, ospă-
 tez, oû, paginez, pap, păduchez, păstrez, pieptăn, pe-
 riez, personific, pic, picur, pipărez, pisez, pişc, pitulez,
 plec, ploû, port, prăd, preget, presar, presur, prim-
 blu, privighez, probez, pup, rapăg, razăm, răbd, răscol,
 răscumpăr, răsfăt, răsfir, răspic, răstorn, răsufu, ră-
 sun, răşchir, rătez, răzbun, regulez, revărs, ridic, rîm,
 rog, rourez, ruinez, rumeg, ruşinez, samăn, satur, să-
 getez, sărez, sărut, scald, scapăr, scapăt, scarmăn,
 scarpin, seămoşez, scăp, scheunez, schimb, scilciez,
 scinteez, scol, scorţoşez, scrijăl, scrişc, scrupoşez, scu-
 fund, scui, scurm, scurtez, scutur, sec, secer, semnez,
 serbez, sfarm, sfişîi, sîngerez, spariû, spăl, spintec, spîn-
 zur, spulber, spumeg, spurc, staû, stîmpăr, strămut,
 strănut, strechiez, strecor, stric, strig, strîmbez, strîm-
 tez, strîntorez, suflec, suflu, sughiţ, sugrum, sumuţ,
 sun, supăr, supţiez, surp, suspin, şchiopătez, şchiopez,
 ştirbez, şuer, taiû, tămiez, tiranizez, toc, torn, tră-
 dez, trăgănez, tremur, trepăd, trier, trîmbiţez, trun-
 chez, tun, tupilez, turb, turbur, ţip, ud, uit, umblu,
 umflu, undez, urc, urez, urlu, urmez, urzie, ustur, u-
 suc, uşurez, vaet, vatăm, văicărez, vărez, vărghez,
 vărs, veghez, vindec, visez, vînez, vîntur, zbier, zbor,
 zbucium, zburd, zdruncin, zgîrii.

Conj. II.

am, beaŭ, cad, displac, dor, încap, întrevăd, mîn, par, plăc, pot, prevăd, rămîn, scad, şed, tac, țin, umplu, văd, zac.

Conj. III.

abat, aduc, ajung, aleg, aprind, apun, ard, ascund, aştern, ating, bat, cer, cern, coc, cos, culeg, cred, cresc, cunosc, cuprind, curg, deprind, depun, deschid, descing, descos, desfac, desprind, dezbat, dispun, distrag, dreg, duc, fac, fierb, frig, frîng, gem, induc, încep, închid, încing, înfig, înfrîng, înping, înpung, înscriu, întind, înting, întorc, înţăleg, înving, ling, merg, mulg, nasc, ning, pasc, pătrund, pierd, petrec, plîng, prefac, preling, prepun, presupun, prescriu, prezic, pricep, prind, produc, propun, pun, purced, rad, rag, răpun, răscoc, răspund, răzbat, recunosc, reduc, resfrîng, resping, retrag, rid, rod, rup, scoc, scot, screm, scriu, scurg, sparg, spun, stîng, store, străbat, străpung, strîng, sug, sumet, supun, şterg, tem, torc, trag, transcriu, trec, trimet, tund, ţes, ucid, ung, vînd, zbat, zie.

Conj. IV.

aburesc, acolisesc, acoper, acresc, adăpostesc, ademenesc, adeveresc, adincesc, adorm, adumbresc, aerisesc, afurisesc, aghezmuesc, agonisesc, aiuresc, albăstresc, albesc, alcătuesc, amăgesc, amăresc, amărunţesc, ameţesc, amortesc, amurgesc, amuţesc, arcuesc, aromesc, arvunesc, ascut, asfinţesc, asupresc,

asurzesc, ațipesc, aud, aiuresc, azvîrl, bajocoresc, batogesc, bălăbănesc, bălăcesc, bălălăesc, bănuesc, bărbieresc, bătăturesc, behăesc, belesc, benchetuesc, bețesc, biciuesc, bilesc, bizuesc, biiguesc, bîjbiiu, bilbiesc, bîntuesc, bîrfesc, biziesc, blehuesc, blejdesc, bleștesc, bleotocăresc, bobocesc, bobotesc, bocesc, bodogănesc, boesc, boeresc, bojbăesc, bolesc, boltesc, bombănesc, boncăluesc, borănesc, bortelesc, bortesc, boscorodesc, boțesc, brăcuesc, brodesc, bruftuesc, bubuesc, bucătățesc, bucățesc, bucheresc, buchisesc, bugezesc, buhăvesc, buhnesc, buicesc, buimăcesc, buruenesc, burzuluesc, bușesc, buzunăresc, calicesc, căciulesc, căesc, călăresc, călătoresc, călăuzesc, călesc, călugăresc, cănesc, căpătuesc, căptușesc, cărunțesc, căsăpesc, căsătoresc, căznesc, cercuesc, cernesc, ceruesc, cerșesc, cerșitoresc, cetluesc, chefăluesc, chelfănesc, cheltuesc, chiaburesc, chiftesc, chihăesc, chinuesc, chircesc, chirotesc, chitcăesc, chitesc, chiuesc, cicălesc, cinchesc, cinstesc, ciocănesc, ciocîrtesc, ciocnesc, ciomănesc, ciondănesc, cioplesc, ciorsăesc, ciripesc, citesc, ciugulesc, ciulesc, ciuntesc, ciupesc, ciuruesc, cîntăresc, cîrcîesc, cîriesc, cîrmuesc, cîrnesc, cîrnogesc, cirpesc, cirtesc, claponeșc, clădesc, clămpănesc, clănțăesc, clănțănesc, clătesc, clefăesc, clevetesc, clintesc, clipesc, clipogesc, clipotesc, clocesc, clocotesc, cloncănesc, cobesc, cobilțiesc, cobor, codesc, cojesc, colăcesc, colbăesc, contenesc, copilăresc, copleșesc, corăselec, corcolesc, cosesc, coșcovesc, cotcodăcesc, cotesec, cotigesc, cotlesc, cotonogesc, cotoresc, cotorosesc, cotrobăesc, cotropesc, covăselec, covițăesc, covirșesc, crăcesc, crăinicesc, cricnesc, crîmpotesc, cro-

esc, croncănesc, crucesc, cuceresc, cufuresc, cuibăresc, cumpănesc, curăţ, curtenesc, cuvin, datoresc, dădăcesc, dăruesc, dăscălesc, deosebesc, descoper, descreţesc, desluşesc, despart, despletesc, despleticesc, despopesc, despreţuesc, dezamorţesc, dezdoiū, dezgrădesc, dezmeticesc, dezmint, dezmorţesc, dezvălesc, dezvinovăţesc, dibuesc, dichisesc, dijmuesc, dirdiesc, dobîndesc, dobor, dogesc, dogoresc, dojănesc, domesticesc, domnesc, doresc, dorm, dosesc, dospesc, dovidesc, drăgostesc, drămuesc, drăngănesc, dubesc, dumeresc, dupăcesc, durduesc, eftenesc, es, ezesc, fasolesc, făcăluesc, făgăduesc, fălduresc, fălesc, făptuesc, făţăresc, făţarnicesc, făuresc, felezuesc, ferchezuesc, feresc, fericesc, fetesc, feţuesc, filfiesc, firţiesc, fîsiesc, flămînzesc, flecăresc, flecuesc, fleoncănesc, fleşcăesc, flocăesc, foesc, fojgăesc, folosesc, forfotesc, fosăesc, foşnesc, frăgezesc, frunzăresc, fudulesc, fug, fugăresc, fulguesc, gănguresc, gătesc, găuresc, găvozdesc, găzduesc, geluesc, ghemuesc, ghiftuesc, ghilosesc, ghintuesc, ghiorăesc, giugiulesc, gîcesc, gîdil, gîgiesc, gilcevesc, gilgiesc, gîndesc, gîngăvesc, gîrbovesc, gituesc, glăsuesc, globesc, glumesc, gogesc, golesc, gonesc, grăbesc, grăesc, grămădesc, grăunţesc, greşesc, grijesc, grohăesc, gunoesc, haiducesc, hăbăucesc, hăcuesc, hălăduesc, hălesc, hămăesc, hărăpsesc, hărnicesc, hărtuesc, hărtuesc, hăţuesc, herestuesc, hîrbuesc, hîrcîesc, hîriiū, hîrjonesc, hlizesc, hodinesc, hopăesc, horăesc, horcăesc, horhăesc, hornăresc, hotăresc, hoţesc, huesc, huiduesc, hultuesc, huzuresc, icnesc, irosesc, iscălesc, iscodesc, ispăşesc, ispitesc, isprăvesc, istorisesc, istovesc, iţiesc, iubesc, iuţesc, ivesc, izbăvesc, izbesc,

izbîndesc, izbucnesc, izbutesc, izgonesc, izvodesc, iz-
 vores, înapoesc, inavuțesc, înădesc, înăduș, înămo-
 lesc, înărăvesc, înăcreșc, înălbesc, înăspresc, înbătri-
 nesc, înblătesc, înblinzesc, înbogățesc, înboldesc, în-
 brîncesc, înbrobodesc, înbulzesc, înbunătațesc, încâl-
 zesc, închipuesc, încincesc, încîlcesc, incolătăcesc, în-
 colțesc, incremenesc, încrețesc, încrucesc, încuscesc,
 îndatoresc, îndărătnicesc, indeletnicesc, îndelungesc, în-
 deplinesc, îndes, îndirjesc, îndobitocesc, îndoesc, îndo-
 sesc, îndrăgesc, îndrăznesc, îndreptățesc, îndulcesc,
 înebunesc, înegresc, înfloresc, înfrățesc, înfrunzesc,
 îngăduesc, îngălbinesc, înghemuesc, înghit, îngră-
 desc, îngrijesc, îngrozesc, îngurluesc, înjosesc, în-
 lăntuiesc, înlesnesc, înlocuesc, înlemnesc, înmiesc,
 înmuguresc, înmulțesc, înoesc, înpart, înpămînte-
 nesc, înpărățesc, înpărtașesc, înpătresc, înpetresc,
 înplinesc, înpotrivesc, înpletesc, înpleticesc, înpo-
 dobesc, înprietenesc, înput, înputernicesc, înrău-
 tățesc, înriuresc, înroșesc, însoțesc, înstăresc, în-
 suflețesc, însușesc, însutesc, înșomoltăcesc, întăresc,
 întețesc, întineresc, întilnesc, întocmesc, întăreesc,
 întregesc, întrunesc, înțălenesc, înțăleptesc, înță-
 penesc, înțolesc, învălătuesc, învălesc, învăluiesc, în-
 vechesc, înverzesc, înveselesc, învinețesc, învinovățesc,
 învinuesc, învirtesc, învoesc, învrăjbesc, în vrednicesc,
 înzecesc, jăfuesc, jălesc, jărtfesc, jignesc, jilăvesc, ju-
 gănesc, julesc, jumătățesc, jumulesc, jupesc, juruesc,
 lăcomesc, lămuresc, lărgesc, lățesc, lecuiesc, lehăesc,
 lehemetisesc, lenesc, lenevesc, leorbăesc, licăresc, lih-
 nesc, limpezesc, linchesc, lingușesc, liniștesc, lipesc,
 lipsesc, lincezesc, locuesc, logodesc, lovesc, lucesc,

lungesc, lustruesc, măcăesc, măcelăresc, măgulesc, măhnesc, maldăcesc, măresc, mărginesc, mărturisesc, mărunțesc, măscăresc, măsluesc, menesc, meșteresc, meșteșugesc, mijesc, mijlocesc, miluesc, mint, meorlăesc, miros, miruesc, mistuesc, mișuesc, mituesc, miles, mîndresc, mînjesc, mîntuiū, miriū, mirșăvesc, mîzgilesc, mocnesc, moleșesc, molfăesc, momesc, momițăesc, mor, mormăesc, moșesc, moștenesc, moțăesc, mozolesc, mucegăesc, mucezes, mugesc, muncesc, murdăresc, mustuesc, mușluesc, muțesc, năbușesc, năcăjesc, năclăesc, năimesc, nălucesc, nămolesc, năpădesc, năpăstuesc, năpîrlesc, năruesc, născocesc, năucesc, năvălesc, năzăresc, năzuesc, netezesc, nevdesc, nevoesc, nimeresc, nimicesc, norocesc, numesc, nuntesc, obișduesc, obișnuesc, oblăduesc, oblojesc, obosesc, obrintesc, ocăresc, ochesc, ocolesc, ocrotesc, odihnesc, odrăslesc, ofilesc, oftigesc, oglindesc, ogoesc, olicăesc, ologesc, omor, opăresc, opintesc, oploșesc, opresc, orbesc, oropsesc, osebesc, osîndesc, ostenes, oștesc, otînjesc, otrăvesc, oțăresc, oțătesc, painjînesc, pardosesc, păcătuesc, păciuesc, păgubesc, pālălăesc, pālăvresc, pălesc, pālmuesc, pāluesc, părăginesc, părăsesc, pătînesc, pāruesc, pāscuesc, pāșesc, pătînesc, pătulesc, păturesc, pāțesc, pāunesc, pāzesc, pecetluesc, pedepsesc, pedestresc, pier, peticesc, petruesc, pețesc, pipăiū, pipirnicesc, pironesc, pizmuesc, picilesc, pilpîiū, pîndesc, pîngăresc, pîresc, pîrjolesc, pîrlesc, pîrpîlesc, plămădesc, plătesc, plāzmuesc, pleoscăesc, plesnesc, pleșcuesc, pleșuvesc, plihțisesc, plivesc, plodesc, plumbuesc, plutesc, pocăesc, pocesc, poclonesc, poenesc, podesc, poftesc, pogor, poleesc, pologesc,

pomăzuesc, pominesc, ponosesc, popesc, pornesc, poruncesc, posomoresc, pospăesc, postesc, potcovesc, poticnesc, potolesc, potopesc, potricălesc, potrivesc, povestesc, povîrnesc, prăbuşesc, prăfuesc, prăjesc, prăpădesc, prăpăstuesc, prăsesc, prăşesc, prăvălesc, prăznuesc, pregătesc, prelungesc, preţaluesc, preţuesc, prevestesc, pricinuesc, priesc, prigonesc, prihănesc, primejduesc, primesc, pribegesc, priminesc, pripăşesc, pripesc, prisosesc, pritocesc, privesc, prinzesc, procopsesc, profetesc, prohodesc, proorocesc, propăşesc, prostesc, proţăpesc, prubuluesc, pufăesc, pufnesc, pumnesc, pustiesc, put, putrezesc, răcesc, răcnesc, răcoresc, răfuesc, răguşesc, rănesc, răped, răpesc, răresc, răsar, răşădesc, răscolesc, răscroesc, răşfoesc, răspîndesc, răsplătesc, răstălmăcesc, răstesc, răstignesc, răsucesc, răşluesc, răţăcesc, rătunzesc, răzăluesc, răzbesc, războesc, răzleţesc, rîciesc, rîgîesc, rîncezesc, rînduesc, rinjesc, risipesc, rişnesc, robesc, rodesc, roesc, ronţăesc, rostesc, rostogolesc, rotesc, ruginesc, rumenesc, sar, săcăţuesc, sădesc, sălăşluesc, sălbătăcesc, săpunesc, sărăcesc, sărbătoresc, sârbezesc, schelălăesc, schilodesc, schimonosesc, schingiuesc, scîncesc, scîrbesc, scîrnăvesc, scîrţiî, sclipesc, sclipuesc, sclifosesc, scobesc, scobor, scocioresc, scopesc, scormolesc, scormonesc, scorojesc, scornesc, scotocesc, scrîntesc, scrişnesc, scumpesc, scutesc, sfădesc, sfătuesc, sfeclesc, sfiesc, sfîntesc, sfîrîiî, sfîrşesc, sforăesc, sfredelesc, silesc, siluesc, simt, sîciesc, sîesc, sînt, sîrguesc, slăbesc, slăvesc, sleesc, slobod, slugăresc, slujesc, smomesc, snopesc, socotesc, sorb, soresc, sortesc, sosesc, spălăcesc, spăşesc, spetesc, spicuesc, spîrcuesc, spoesc, sporesc, sprijinesc, spuzesc, statornicesc, stă-

pinesc, stărostesc, stăruesc, stăvesc, sticlesc, stinghi-
 resc, stilcesc, stînjinesc, stîrnesc, stîrpesc, străjuesc,
 strălucesc, străpezesc, strivesc, stropesc, strujesc, stru-
 nesc, stupesc, sucesc, suduiū, sufer, suiū, sulemenesc,
 sumet, surgunesc, surzesc, şerpuesc, şfiichiuesc, şiclesc,
 şlifuesc, şoldesc, şoptesc, şovăesc, ştiresc, ştiū, şugu-
 esc, şuruesc, tăbăcesc, tăbîrcesc, tăgăduesc, tăinuesc,
 tălălăesc, tălmăcesc, tălpălucesc, tămăduesc, tăvălesc, ten-
 cuesc, terfelesc, tescuesc, ticăesc, ticluesc, ticnesc,
 tihuesc, tipăresc, tivesc, tilcuesc, timpesc, tinguesc,
 tînjesc, tîresc, tîrguesc, tîriesc, tîrnuesc, tîrşesc, tocă-
 nesc, tocesc, tocmesc, tolănesc, tolocănesc, tologesc,
 topesc, toporesc, toropesc, trăesc, trăsnesc, trebălucesc,
 trebuesc, tresar, trezesc, trîntesc, troenesc, troncănesc,
 tropăesc, trosnesc, trudesc, tuflesc, tulesc, turtesc, tuşesc,
 ţacănesc, ţicnesc, ţîntesc, ţîntuesc, ţîriiū, ţişnesc, ţi-
 ŭiū, ŭiuiū, uimesc, uluesc, umbresc, umezesc, umilesc,
 uneltesc, unesc, uresc, urgisesc, urluesc, urnesc, urzesc,
 vădesc, văduvesc, vămuesc, văpsesc, văruesc, vătuesc,
 vestejesc, vestesc, veŭuesc, viclenesc, vin, viscolesc, vi-
 jiiū, vîntuesc, vînzolesc, vîr, vislesc, vlăguesc, voesc,
 vorbesc, vrăfuesc, vrăjesc, vremuesc, vuesc, zăbovesc,
 zădăresc, zădărnicesc, zăhăresc, zămislesc, zămoşesc, ză-
 păcesc, zăpcesc, zăresc, zăvoresc, zbănŭuesc, zbicesc,
 zbîrcesc, zbîrnîiū, zburătuesc, zburlesc, zdrelesc, zdro-
 besc, zeciuesc, zgîesc, zgîlŭiū, zgîndăresc, zgîrcesc, zgri-
 bulesc, zguduiū, zidesc, zîmbesc, zîngănesc, zmălŭuesc,
 zmeresc, zmintesc, zmîncesc, zmîntînesc, zoesc, zolesc,
 zoresc, zornăesc, zugrăvesc, zvîcnesc, zvîrcolesc, zvîrl,
 zvonesc.

Formele -éz dela conj. I şi -esc dela conj. IV apar-

țin prezentului de la toate modurile, afară de infinitiv și participiu, și anume pers. 1, 2, 3 s. 3 p. La unele există alături forme cu -ez, -esc și fără -ez, -esc : alăturez — alătur, asigur — asigur, colindez — colind, deochiū — deochez, descord — descriez, desfăt — desfătez, dezbăr — dezbărez, forfec — forfechez, încordez — încord, încovăez — încovoiū, înflăcărez — înflacă, înfoez — înfoiū, îngemîn — îngemănez, îngreun — îngreunez, inhăit — inhăitez, întrem — întremez, păduchez — păduchiū, sărez — sar, bintuesc — bintuiū, bizîesc — bizîiū, despart — despărțesc, dezdoiū — dezdoesc, dez-mint — dezmințesc, îndoesc — îndoiū, input — inputesc, mint — mințesc, pășesc — pat, simt — simțesc, sîciesc — sîciiū, slobod — slobozesc, sumet — sumețesc, tîriesc — tîriiū.

așez, botez, cutez, nechez, rătez, păstrează pe -ez la toate timpurile și modurile.

La îndoesc — îndoiū este diferențiat înțălesul : compară mă îndoesc și mă îndoiū.

Indicativ

§ 26

Prezent.

I C.	II C.	III C.	IV C.
afl-u	cad	aleg	ascut
afl-i	caz-î	aleg-î	ascuț-î
afl-ă	cad-e	aleg-e	ascut-e
afl-ăm	căd-ém	aleg-em	ascuț-im
afl-ăți	căd-éți	aleg-eți	ascuț-iți
afl-ă	cad	aleg	ascut

lucr-éz	amăg-ésc
lucr-ézi	amăg-éști
lucr-eáză	amăg-ește
lucr-ăm	amăg-im
lucr-ăți	amăg-iți
lucr-ează	amăg-esc

Aŭ p. 1 s. *u* și p. 2 s. *i* conform § 1. al. 3: I. afli, bosumflu bosumfli, desumflu desumfli, însuflu însufli, întîmplu întîmpli, întru întri, latru latri, mustru mustri, primblu primbli, răsuflu răsuflî, suflu suffi, umblu umbli, umflu umfli, urlu urli; — II. umplu umpli. Cu toate acestea IV azvirl azvirlî, zvirl zvirlî.

Aŭ p. 1 s. *u* conform § 1 al. 3: I. cucuiŭ, daŭ, dedaŭ, deochiŭ, descheiŭ, descuiŭ, despoiŭ, dezmîniŭ, iaŭ, încheiŭ, încleiŭ, încuiŭ, infoiŭ, înfuriŭ, ingenunchiŭ, înghiŭ, îngreuŭ, înjunghiŭ, înmoiŭ, înprăștiŭ, întirziŭ, înviŭ, laŭ, mîngiŭ, mîniŭ, moiŭ, oŭ, păduchiŭ, ploŭ, sfișiŭ, spariŭ, staŭ, taiŭ, sgîriŭ; — II. beaŭ; — III. înscriŭ, prescriŭ, scriŭ, transcriŭ; — IV. bîjbiŭ, bîziŭ, dezdoiŭ, hîriŭ, îndoŭ, mîntuiŭ, mîriŭ, pipăiŭ, pîlpiŭ, scîrțiŭ, sfîriŭ, sîciŭ, suduiŭ, suiŭ, știŭ, tîriŭ, țîriŭ, țîțiŭ, țîuiŭ, vijîŭ, zbirniŭ, zgîlțiŭ, zguduiŭ.

I.

Cînd radicalul este terminat în vocală, 1 pers. p. sună -em: aciuem, adiem, apropiem, căpchiem, cucuem, deochem, descheem, descuem, despoem, dezmîniem, înapoem, încheem, încîrceem, încîrjoem, încleem, încovăem, incuem, înfiem, infoem, înfuriem, ingenunchem, înghiem, îngreuem, înjunghem, înmuem, înprăștiem, întemeem, întirziem, înviem, leșiem, liniem,

mîngiem, mîniem, muem, periem, scîlciam, scînteem, sfişiem, spăriem, strechiam, supţiem, tăem, zgîriem. Pers. 2 p. sună în asemenea caz -iaţi : aciuiiaţi, adiiiaţi, apropiiaţi, căpchiiiaţi, cucuiiaţi, deochiaţi, descheiaţi, descuiiaţi, despoiaţi, dezmîniiaţi, înapoiaţi, încheiaţi, încîrceiaţi, încîrjoiaţi, încleiaţi, încovăiaţi, încuiaţi, înfiiaţi, înfoiaţi, înfuriaţi, ingenunchiaţi, inghiiiaţi, ingreuiiaţi, injunghiaţi, inmuiaţi, înprăştiaţi, întemeiaţi, întîrziiaţi, înviaţi, leşiaţi, liniiaţi, mîngiiaţi, mîniiaţi, muiaţi, periaţi, scilcchiaţi, scinteiaţi, sfişiaţi, spăriaţi, strechiiiaţi, supţiaţi, tăiaţi, sgîriiaţi.

Verbele în -ez, care au radicalul terminat în ch, gh (guturala închisă afonă şi guturala închisă fonică), au de asemenea pers. 1 p. şi pers. 2 p. -em, -iaţi : despărechem despărechiaţi, împărechem împărechiaţi, întortochem întortochiaţi, păduchem păduchiaţi, privighem privighiaţi, trunchem trunchiaţi, veghem veghiaţi (Însă forfecăm forfecăţi, înbelşugăm înbelşugaţi, vărgăm vărgăţi).

Pers. 3 s. p. la verbele fără -ez este -e când radicalul se termină în vocală : apropie, cucue, deoache, deschee, descue, despoae, dezmînie, iuchee, înclee, încovoe, încue, înfurie, ingenunche, inghie, ingreue, injunghe, înmoae, înprăştie, întîrzie, învie, mîngie, mînie, moae, sfişie, sparie, tae, zgîrie.

În special să se observe : daŭ daŭ dă dăm daţi daŭ (tot așa dedaŭ) ; iaŭ iaŭ ia luăm luaţi iaŭ ; laŭ laŭ lă lăm laţi laŭ ; staŭ staŭ stă stăm staţi staŭ.

Accentul la verbele fără -ez se găseşte pe silaba imediat precedentă terminaţiei : acăt acăţi acătă — — acătă. Numai următoarele au un accent deosebit : a-dăug, alúnec, améninţ, améstec, ápăr, aprópiŭ, asá-

măn, asigur, astîmpăr, bálig, blăstăm, búcium, búcur, căpăt, cățăr, căut, clátin, cúget, cuminec, cumpăr, cutrémur, cutrier, déger, depăn, derápăn, deridic, descáer, descálec, desfășur, desfêrec, despêdic, dez-mîniũ, falsîfic, fărmece, fêrec, flúer, fôrfec, fúlger, fúmeg, grápăn, gúdur, încáer, îneálece, încúmet, încúnjur, îndúplec, infășur, înfirip, infúmur, infúriũ, îngemîn, ingrêuiũ, ingrêun, inlătur, inpêdic, inprăștiũ, inprésur, întîmpin, întîrziũ, întúnec, judec, láud, leágăn, lepăd, lêsîn, lúnec, măcin, măsur (al. cu măsór), mătur, méstec, mînece, mîngiũ, mîniũ, mûrmur, númăr, piépten, personific, picur, préget, présur, primblu, rapăg, răzăm, răsúcumpăr, rúmeg, sáman, sátor, scápăr, scápăt, scármăn, scárcin, scrijál, scútur, sécer, sfîșiu, spáriũ, spintec, spînzur, spúlber, spúmeg, stîmpăr, strécur (al. cu strecór), súflec, súpăr, șúer, trémur, trépăd, trier, túrbur, ústur, váet, vátăm, vindec, vîntur, zbúcium, zdrúncin, zgîriũ.—Acest accent se păstrează pretutindenea unde nu este accentuată terminația.

Schimbări în radical.

b) aleargă, apleacă, așează, așteaptă, botează, cearcă, ceartă, chiamă, cutează, deșteaptă, dezghiață, dezleagă, dezmeardă, iartă, freacă, inciarcă, încetează, închiagă, indeamnă, indeasă, îndreaptă, îneacă, inghiață, injghiabă, inseamnă, întreabă, întreamă, întepă, înteiasă, leagă, nechează, pleacă, rătează, seacă, zbiară.

c) cocoată, dehoacă, deoache, descoardă, despoae, dezghioacă, deznoadă, indoapă, încovoe, infioară, ingroapă, ingroașă, inmoae, inoadă, inoată, inproașcă, insoară, intoarnă, intruloacă, invîrtoașă, joacă, moae,

poartă, răsccoală, răstoarnă, roagă, scoală, strecoară, toacă, toarnă, zboară. Inșă ouă, plouă.

d) înmuem înmuiați, înșurăm înșurați, înturnăm înturnați, jucăm jucați, muem muiați, purtăm purtați, răsculăm răsculați, răsturnăm răsturnați, rugăm rugați, sculăm sculați, strecurăm strecurați, turnăm turnați, zburăm zburați. Inșă cocoțăm, dehocăm, deochem, descordăm, despoem, dezghiocăm, deznodăm, îndopăm, înfiorăm, îngropăm, îngroșăm, înodăm, înotăm, înproșcăm, învîrtoșăm, ouăm, tocăm.

f) apeși apasă, desfeși desfașă, desfeți desfață, desfeți desfată, dezberi dezbară, dezbeți dezbată, dezveți dezvață, feți fată, înbeți înbată, înfeși înfașă, înfeți înfață, înveți învață, răsfeți răsfață, reversi revarsă, speli spală, verși varsă. Inșă defăimî defaimă, înșfăci înșfacă.

g) aperi, asamenî, astimperî, capeți, cumperî, depenî, derapenî, grapenî, îngemenî, lepezî, numerî, rapegi, răscumperî, samenî, scaperî, scapeți, scarmenî, stimperî, superî, trepezî,

h) N-are loc: amînî (și amîi), avînți, frămînți, înferbînți, înspăimînți, mînî (și mîi).

i) adaugî, alergî, aluneci, alungi, amesteci, apleci, apuci, arunci, bagî, baligi, beșici, bulbuci, burici, calci, caști, cerci, ciștigi, criști, culci, cumineci, dehoci, deridici, descaleci, descarci, deschingi, descurci, desfereci, despedici, despici, dezbraci, dezghioci, dejugi, dezlegi, dumiçi, falsifici, farmeci, fereci, forfecî, freci, fumegi, furnici, hurduci, iști, înbraci, înbuci, încaleci, încarci, încerci, închegi, închingi, încîrligi, încovrigi, încurci, îndrugî, îndupleci, îneci, înfurci, înjugi, înpaci, înpedici, înproști, înpuști, înșfăci, întruloci, întuneci, joci,

judecă, legă, lunecă, mestecă, mișă, mină, mină, mușă, personifică, pică, pișă, plecă, rapeă, răspică, ridică, roă, rumă, scrișă, secă, spintecă, spumă, spurcă, strică, strigă, suflecă, tocă, urcă, urzică, usucă, vindecă.

j) acufunză, adășă, afunză, ajuță, alință, apeșă, arăță, asculță, asuză, așteptă, avință, capetă, cauță, certă, cință, cufunză, cugetă, descință, descorză, desfeță, desfunză, deșărtă, deșteptă, dezbeță, dezgușă, dezmerză, deznă, ertă, feță, frămînță, gușă, inbeță, incință, incrunță, incumeță, indeșă îndreptă, inferbință, infrunță, infruptă, infunză, înbăință, inoză, inoță, împrumută, înspăimînță, înțărță, înțesă, lașă, lauză, lepeză, lupă, mărită, muță, porță, prăză, răbză, reversă, sărută, scalză, scapeță, scufunză, strămută, strănuță, trepeză, uză, uiță, vaetă, verșă, zburză. Însă mustri. Apoi znu se preface în ă : așeză, boteză, cuteză, necheză, răteză.

k) acățăm acățată, adăugăm adăugată, asămănam asămănată, băgăm băgată, băligăm băligată, blăstămăm blăstămată, călcăm călcată, căpătăm căpătată, cărăm cărată, căscăm căscată, cățărăm cățărată, căutăm căutată, clătinăm clătinată, dărmăm dărmată, derăpănam derăpănată, descăerăm descăerată, descălecăm descălecată, descărcăm descărcată, dezbrăcăm dezbrăcată, făr-mecăm, făr-mecată, grăpănam, grăpănată, înălțăm înălțată, înbrăcăm înbrăcată, încăerăm încăerată, încălecăm încălecată, încălțăm încălțată, încărcăm încărcată, îngrășăm îngrășată, înpăcăm înpăcată, lăsăm lăsată, lătrăm lătrată, lăudăm lăudată, măcinăm măcinată, păpăm păpată, presărăm presărată, răpăgăm răpăgată, răzămăm răzămată, sămănam sămănată, săturăm săturată, scăl-

dăm scâldați, scăpărăm scăpărați, scăpătăm scăpătați, scărmanăm scărmanați, scărpınăm scărpinați, sfărăm sfărmați, spăriem spăriiați, tăem tăiați, văetăm văetați, vătămăm vătamați. *a* inițial rămîne neschimbat : aflăm aflați, apărăm apărați, arăm arați.

1) legănăm legănați.

În special să se observe :

α) ă imediat precedent terminației devine regulat ă la 3 pers. p. : adapă, adastă, arată, cesală, crapă, deshamă, destramă, deșală, deșartă, grapă, îngaimă, înhaită, înhamă, înhață, înșală, întartă, întramă, pradă, rabdă, scapă. Compară f).

β) ă imediat precedent terminației se preface în e la pers. 2 s. : legeni (§ 4 fine), piepteni. Însă blas-tămî, cațări, razămî, scrijălî, vătămî. Compară g).

γ) cuvintez are de obicei ı la pers. 1, 2 p., cuvintăm, cuvintați : altfel i, cuvintez etc. — depăn are 3 pers. p. deapănă. — forfec forfecî sună și foarfec foarfecî, 3 pers. s. p. totdeauna foarfecă. — lepăd are 3 pers. s. p. leapădă. — pieptăn are 3 pers. s. p. piaptănă. — leșin are 3 pers. s. p. leașină. — trepăd are 3 pers. s. p. treapădă — amîn pierde pe n la 2 pers. s. : amîi. — mîn pierde pe n la 2 pers. s. : mîi. — pieptăn piepteni piaptănă peptănăm peptănați piaptănă. — zbier zbierî zbiară zberăm zberați zbiară. — mîinîc mîinîcî mîinîcă mîincăm mîincați mîinîcă. — alături cu darm există dărîm, alături cu sfarm există sfărîm. — ouă are rad. ou-, pers. 2 s. lipsește : ou — ouă ouăm ouați ouă. — ploū are rad. plou- și numai 3 p. s. : plouă. — usuc usucî usucă uscăm uscați usucă.

II

Să se observe în special : am aî are avem aveți aū, beaū beaî bea bem beți beaū.

Accentul este pe silaba imediat precedentă terminației. Acest accent se păstrează pretutindenea unde nu este accentuată terminația.

Schimbări în radical.

c) doare, poate.

d) durem dureți, putem puteți.

f) întrevezi întrevede, prevezi prevede, vezi vede.

i) displaci displace displăcem displăceți, plăci place plăcem plăceți, tăci tace tăcem tăceți, zac zace zăcem zăceți.

j) întrevezi, poți, prevezi, scazi, șezi, vezi.

k) cădem cădeți, displăcem displăceți, încăpem încăpeți, părem păreți, plăcem plăceți, scădem scădeți, tăcem tăceți, zăcem zăceți.

Să se observe în special :

α) întrevedem întrevedeți, prevedem prevedeți, vedem vedeți (compară f și g).

β) mîn, rămîn, țin pierd pe n la 2 pers. s. : mîi, rămîi, ții. Asemenea par poate perde pe r la aceeași persoană: parî al. cu paî.

III

Accentul este pe silaba imediat precedentă terminației. Acest accent se păstrează pretutindenea unde nu este accentuată terminația.

Schimbări în radical.

c) coace coacem coaceți, coase coasem coaseți, cunoaște cunoaștem cunoașteți, descoase descoasem descoaseți, întoarce întoarcem întoarceți, răscoace răscoacem răscoaceți, recunoaște recunoaștem recunoașteți, roade roadem roadeți, scoace scoacem scoaceți,

scoate scoatem scoateți, stoarce stoarcem stoarceți,
toarce toarcem toarceți.

h) vinzi vinde vindem vindeți.

i) aduci aduce aducem aduceți, ajungi ajunge ajun-
gem ajungeti, alegi alege alegem alegeti, atingi atinge
atingem atingeti, cocii coace coacem coaceți, crești
crește creștem creșteți, culegi culege culegem culegeti,
cunoști cunoaște cunoaștem cunoașteți, curgi curge
curgem curgeti, descingi descinge descingem descin-
geti, desfaci desface desfacem desfaceți, descingi des-
cinge desgingem desgingeti, desfaci desface desfacem
desfaceți, distragi distrage distragem distrageți, dregi
dregre dregem dregeti, duci duce ducem duceți, faci face
facem faceți, frigii frige frigem frigeti, fringi fringe
fringem fringeti, induci induce inducem induceți, in-
cingi încinge încingem încingeti, înfigi înfige înfigem
înfigeti, înfringi înfringe înfringem înfringeti, împingi
împinge împingem împingeti, împungi împunge împungem
împungeti, întingi întinge întingem întingeti, întorci în-
toarce întoarcem întoarceți, înțelegi înțelege înțelegem
înțelegeți, învingi învinge învingem învingeti, lingi
linge lingem lingeti, mergi merge mergem mergeti,
mulgi mulge mulgem mulgeti, naști naște naștem naș-
teți, ningi ninge ningem ningeti, paști paște paștem
pașteți, petreci petrece petrecem petreceți, plingi plin-
ge plingem plingeti, prefaci prefăce prefăcem prefă-
ceți, prelingi prelinge prelingem prelingeti, prezici
prezice prezicem preziceți, produci produce producem
produceți, ragii rage ragam rageți, răscoci răscoace
răcoacem răscoaceți, recunoști recunoaște recunoaș-
tem recunoașteți, reduci reduce reducem reduceți,
resfringi resfringe resfringem resfringeti, respingi res-

pinge respingem respingeti, retragi retrage retragem retrageți, scoci scoace scoacem scoaceți, scurgi scurge scurgem scurgeti, spargi sparge spargem spargeti, stingi stinge stingem stingeti, storci stoarce stoarcem stoarceți, străpungi străpunge străpungem străpungeți, stringi stringe stringem stringeti, sugi suges sugem sugeti, ștergi șterge ștergem ștergeti, torci toarce toarcem toarceți, tragi trage tragem trageți, treci trece trecem treceți, ungi unge ungem ungeți, zici zice zicem ziceți.

j) abați, aprinzî, arzî, ascunzî, bați, coși, crezî, cuprinzî, deprinzî, deschizî, descoși, desprinzî, dezbați, închizî, întinzî, pătrunzî, pierzî, prinzî, purcezî, razî, răspunzî, răzbați, rizi, rozi, scoți, străbați, sumeți, trimeti, tunzî, țeși, ucizî, vinzî, zbați.

În special să se observe: depun, dispun, propun, pun, răpun, spun, supun pierd pe *n* la 2 p. s.: depui, dispuî, propui, puî, răpuî, spuî, supui. cer pierde la aceeaș persoană pe *r*: cei.

IV

amăresc, boiesc, chioresc, cobor, cotoresc, dobor, hotăresc, izvoresc, ocăresc, omor, oțăresc, pîresc, pogor, posomoresc, scobor, scocioresc, țiresc, toporesc, uresc, vîr, zădăresc (toate cu radicalul terminat în *r*) au pers. 1, 2 p. în iți: amărim amăriți, borim boriți, chiorim chioriți, coborim coboriți, cotorim cotoriți, doborim doboriți, hotărim hotăriți, izvorim izvoriți, ocărim ocăriți, omorim omoriți, oțărim oțăriți, pîrim piriți, pogorim pogoriți, posomorim

posomorîți, scoborîm scoborîți, scociorîm scociorîți, tîrim tîriți, toporîm toporîți, urîm urîți, vîrim vîriți, zădărim zădăriți. La cele fără -esc dintre acestea pers. 3 s. p. este -ă: coboară, doboară, omoară, pogoară, scoboară, vîră.

Au pers. 3 s. p. -ă următoarele: curăț, înăduș, îndes, miros (curăță, înădușă, îndeasă, mirosă).

Verbele fără -esc care au radicalul terminat în vocală au la pers. 3 p. terminația -e: bijbie, dezdoae, hîrie, mîntue, mîrie, pipăe, pilpie, scîrție, sfîrie, sudue, sue, țîrie, țîție, țîue, vîjie, zbîrnie, zgîlție, zgudue. Numai știu are terminația obișnuită: știu.

Trebuesc are p. 3 s. trebuește și trêbue.

În special să se observe: sint is s, ești, este e îi i, sîntem, sîntéți, sint is s (formele s, i sint enclitice; is, îi sint proclitice; e este enclitic și proclitic); știu știi știe știm știți știu; voesc vreaș voiș, voești vreș veș, voește vrea va, voim vrem vom, voiți vreți veți, voesc vreaș vor.

Accentul la verbele fără -esc este pe silaba imediat precedentă terminației. Următoarele au un accent deosebit: acóper, bíjbîiș, cúráș, descóper, gídil, híriiș, ínăduș, miros, mîntuiiș, mîriiș, pipăiș, pílpíiș, scîrțiiș, sfîriiș, súduiș, súfer, tîriiș, țîțiiș, țuiiș, vîjiiș, zbîrniiș, zgîlțiiș, zgúduiș. Acest accent se păstrează pretutindenea unde nu este accentuată terminația.

Schimbări în radical.

b) îndeasă.

c) adoarme, coboară, dezdoae, doboară, doarme, moare, omoară, pogoară, scoboară, sloboade, soarbe.

d) murim muriți (Însă adormim adormiți, coborim

căboriți, dezdoim dezdoiți, doborim doboriți, dormim dormiți, omorim omoriți, pogorim pogoriți, scoborim scoboriți).

i) Numai la verbul fără -esc : fugi fugim fugiți.

j) Numai la verbele fără -esc : ascuți ascuțim ascuțiți, auzi auzim auziți, desparti despărțim despărțiți, dezminți dezmințim dezmințiți, eși eșim eșiți, îndeși (însă îndesim îndesiți), înghiți înghițim înghițiți, înaparti înapărțim înapărțiți, înapuți înapuțim înapuțiți, minți mințim mințiți, miroși (însă mirosim miroșiți), puți puțim puțiți, răpezi răpezim răpeziți, simți simțim simțiți, slobozi slobozim sloboziți, sumeți sumețim sumețiți.

k) despărțim despărțiți, înapărțim înapărțiți, sărim săriți, tresărim tresăriți.

Să se observe în special:

α) vin pierde pe n la 2 pers. s. vii; la 1 și 2 pers. p. are în radical e: venim veniți.

β) pier, sar, tresar pierde pe r la 2 pers. s.: piei, sai, tresai. pier sună la 1 și 2 pers. p. perim periți cu e în radical.

§ 27

Imperfect

I C.	II C.	III C.	IV C.
afl-ám	căd-eám	aleg-eám	ascuț-iám
afl-ái	căd-eái	aleg-eái	ascuț-iaí
afl-á	căd-eá	aleg-eá	ascuț-ia
afl-ám	căd-eám	aleg-eám	ascuț-iam
afl-áți	căd-eáți	aleg-eáți	ascuț-iați
afl-áu	căd-eáu	aleg-eáu	ascuț-iaú

lucr-ám	amăg-iám
lucr-ái	amăg-iaí
lucr-á	amăg-ia
lucr-ám	amăg-iám
lucr-áți	amăg-iați
lucr-áu	amăg-iaú

I.

Cînd radicalul este terminat în vocală, terminația imperfectului sună -iam etc.: aciuiam, adiiam, apropiam, căpchiim, cucuiam, deochiam, descheiam, descuim, despoiam, dezminiim, înapoiam, încheiam, încirceiam, încirjoiam, încheiam, încovăiam, încuiam, înfiim, înfoiam, înfuriiim, ingenunchiam, inghiim, îngreuiam, înjunghiam, înmuim, înprăștiim, întemeiam, întîrziim, înviiim, leșiim, liniim, mîngiiim, mîniim, muim, periiim, -scilciiim, scînteiam, sfișiim, spăriim, strechiim, suptiiim, tăiam, zgîriim.

Verbele în -ez, care au radicalul terminat în ch, gh (guturala închisă a fonă și guturala închisă fonică) au de asemenea terminația -iám : despărechiam, înpărechiam, întortochiam, păduchiam, privighiam, trunchiam, veghiim (Însă forfecam, vărgam).

În special să se observe : (daū) dam daí da dam dați daū (tot așa dedaū) ; (iaū) luam luaí lua luam luați luaū ; (laū) lam laí la lam lați laū ; (staū) stam staí sta sta stați staū.

Schimbări în radical.

d) înmuim, însuram, înturnam, jucam, muim, purtam, răsculam, răsturnam, rugam, sculam, strecuram, turnam, zburam (Însă cocoțam, dehocam, deo-

chiam, discordam, despoiam, dezghiocam, deznodam, îndopam, infioram, îngropam, 'îngroşam, înodam, înotam, înproşcam, învirtoşam, ouam, tocam).

k) acăţam, adăugam, asămănam, băgam, băligam, blăstămam, călcam, căpătam, căram, căscam, căţaram, căutam, clătinam, derăpănam, descăeram, descălecam, descărcam, dezbrăcam, fărmeccam, grăpănam, înălţam, înbrăcam, încăeram, încălecam, încălţam, încărcam, îngrăşam, împăcam, lăsam, lătram, lăudam, măcinam, păpam, presăram, răpăgam, răzămam, sămănam, săturam, scăldam, scăpăram, scăpătam, scărmanam, scărpinam, spăriiam, tăiam, văetam, vătămam (a inițial rămîne neschimbat : aflam apăram aram).

l) legănam.

În special să se observe:

zberam.— mîncam.— dărimam, sfărimam.— ou are rad. ou-: ouam.— ploû are rad. plou- şi numai 3 pers. s.: ploua.— uscam.

II

Să se observe în special: (am) aveam aveaî avea aveam aveaţi aveaû, (beaû) beam beaî bea beam beaţi beaû.

Schimbări în radical.

d) duream, puteam.

i) displăceam, plăceam, tăceam, zăceam.

k) cădeam, displăceam, încăpeam, păream, plăceam, scădeam, tăceam, zăceam.

Să se observe în special:

a) întrevedeam, prevedeam, vedeam, (compară f şi g).

III

Schimbări în radical:

d) n-are loc: coceam, coseam, cunoşteam, desco-seam, întorceam, rodeam, scoceam, scoteam, storceam, torceam.

h) vindeam.

i) aduceam, ajungeam, alegeam, atingeam, coceam, creşteam, culegeam, cunoşteam, curgeam, descingeam, desfăceam, distrăgeam, dregeam, duceam, făceam, fri-geam, frîngeam, induceam, încingeam, înfigeam, infrîn-geam, înpungeam, înpungeam, întingeam, întorceam, în-ţălegeam, învingeam, lingeam, mergeam, mulgeam, nă-şteam, ningeam, păşteam, petreceam, plingeam, prefă-ceam, prelingeam, preziceam, produceam, răgeam, răsko-ceam, recunoşteam, reduceam, resfrîngeam, respingeam, retrăgeam, scoceam, scurgeam, spărgeam, stîngeam, storceam, străpungeam, strîngeam, sugeam, ştergeam, torceam, trăgeam, treceam, ungeam, ziceam.

k) abăteam, băteam, desfăceam, dezbăteam, distră-geam, făceam, năşteam, păşteam, prefăceam, rădeam, răgeam, răzbăteam, spărgeam, străbăteam, trăgeam, zbăteam. *a* inițial rămîne neschimbat: ardeam.

În special să se observe: ferbeam, perdeam.

IV

La verbele la care pers. 1, 2 p. prezent sună -îmi, -îți imperfectul are terminația -ăm: amăram, bo-ram, chioram, coboram, cotoram, doboram, hotăram, izvoram, ocăram, omoram, oțaram, pîram, pogoram, posomoram, scoboram, scocioram, tîram, toporam, u-ram, vîram, zădăram.

În special să se observe: (sînt) eram eraî era eram

erați erau, (voesc) voiam voiași voia voiam voiați
voiaș al. cu vroiam vroiași vroia vroiam vroiași vro-
iaș și cu vream vreași vrea vream vreași vreaș. (știu)
știam, știași, etc.

Schimbări în radical :

d) muriam (Insă adormiam, coboram, dezdoiam, do-
boram, dormiam, omoram, pogoram, scoboram).

i) Numai la verbul fără -esc : fugiam.

j) Numai la verbele fără -esc : ascuțiam, auziam, des-
părțiam, dezmințiam, eșiam, înghițiam, împărțiam, în-
puțiam, mințiam, puțiam, răpețiam, simțiam, slobo-
ziam, sumețiam (Insă îndesiam, mirosiam)

k) despărțiam, împărțiam, răsăriam, săriam, tresăriam.

Să se observe în special :

vin are la imperfect rad. ven—: veniam ; pier are
la imperfect rad. per-: periam.

§ 28

Trecut

I. C.	II. C.	III. C.	IV. C.
afl-ăi	căz-úi	ale-sei	ascu-ții
afl-ăși	căz-úși	ale-sêși	ascuț-iși
afl-ă	căz-ú	ale-se	ascuț-i
afl-ărăm	căz-úrăm	ale-serăm	ascuț-irăm
afl-ărăți	căz-úrăți	ale-serăți	ascuț-irăți,
afl-ără	căz-ură	ale-seră	ascuț-iră
lucr-ăi	băt-úi		amăg-ii
lucr-ăși	băt-úși		amăg-iși
lucr-ă	băt-ú		amăg-i
lucr-ărăm	băt-úrăm		amăg-irăm
lucr-ărăți	băt-úrăți		amăg-irăți
lucr-ără	băt-ură		amăg-iră

I

daŭ (dedaŭ n-are acest trecut), laŭ, staŭ n-aŭ forma -ăi, specifică conjugării I, ci -úi : dăd-úi, lă-úi, stăt-úi.

Cînd radicalul este terminat în vocală, 1, 2, 3 pers. s. sună -ei -eși -é, iar pers. 1, 2, 3 p. sună -iărăm -iărăți, -iără : aciuei aciueși aciue aciuiărăm aciuiărăți, aciuară, adiei adiiarăm, apropiiei apropiiarăm, căpchiei căpchiarăm, cucuei cucuiarăm, deochei deochiarăm, descheei descheiarăm, descuei descuiarăm, despoei despoiarăm, dezminiei dezminiiarăm, înapoei înapoiarăm, încheei încheiarăm, încîrceei încîrceiarăm, încîrjoei încîrjoiarăm, înceleii înceleiarăm, încovăei încovăiarăm, încuei încuiarăm, înfieii înfiiarăm, înfoei înfoiarăm, înfuriei înfuriiarăm, ingenuncheii ingenunchiarăm, înghiei înghiiarăm, îngreuei îngreuiarăm, înjungheii înjunghiarăm, înmuei înmuiarăm, înprăstiei înprăștiarăm, întemeiei întemeiarăm, întîrziei întîrziarăm, înviei înviiarăm, leșiei leșiinarăm, liniei liniiarăm, mîngiei mîngiiarăm, miniei miniiarăm, muei muiarăm, periei periiarăm, scîlciei scîlciiarăm, scînteei scînteiarăm, sfișiei sfișiinarăm, spăriei spăriiarăm, strechiei strechiiarăm, suptiei suptiiarăm, tăiei tăiarăm, zgîriei zgîriiarăm.

Verbele în -ez, care au radicalul terminat în ch, gh (guturala închisă a fonă și guturala închisă fonică) au de asemenea pers. 1, 2, 3 s. -ei -eși -é și pers. 1, 2, 3 p. -iărăm -iărăți -iără : despărechei despărecheși despăreche despărechiarăm despărechiărăți despărechiară, împărechei împărechiarăm, întortochiei întortochiarăm, păduchei păduchiarăm, privigheii privighiarăm, truncheii trunchiarăm, vegheii veghiarăm (In-să forfecăii forfecarăm, înbelșugăii înbelșugarăm, vârgăii vârgarăm).

În special să se observe: (iaŭ) luăi luăși luă luarăm luarăți luară.

Schimbări în radical.

d) înmuei, însurăi, înturnăi, jucăi, muei, purtăi, răsculăi, răsturnăi, rugăi, sculăi, strecurăi, turnăi, zburăi (Însă cocoțai, dehocăi, deochei, descordăi, despoei, dezghiocăi, deznodăi, îndopăi, înfiorăi, îngropăi, îngroșăi, înodăi, înotăi, înproșcăi, învîrtoșăi, ouăi, tocăi).

k) acățai, adăugăi, asămănăi, băgăi, băligăi, blăstămai, călcăi, căpătăi, cărăi, căscăi, cățărăi, căutăi, clătinăi, derăpănăi, descăerăi, descălecăi, descărcăi, dezbracăi, fărmecăi, grăpănăi, înălțai, înbracăi, încăerăi, încălecăi, încălțai, încărcăi, îngrășai, împăcăi, lăsai, lătrăi, laudăi, măcinăi, păpăi, presărai, răpăgăi, răzămăi, sămănăi, săturăi, scăldăi, scăpărăi, scăpătăi, scărmanăi, scărpinăi, spăriei, tăei, văetăi, vătămăi (a inițial rămîne neschimbat: aflăi, apărai, arăi).

l) legănăi.

În special să se observe.

zberăi. — mîncăi. — dărimăi, sfărimăi. — ou are rad. ou-: ouăi. — ploû are rad. plou- și numai 3 pers. s.: plouă. — uscăi.

II

mîn, rămîn n-au forma -uî, specifică conjugării II, ci forma -séi, schimbîndu-se totodată și rad. în mă-, rămă-: masei maseși mase maserăm maserăți maseeră, rămăsei rămăseși rămase rămaserăm rămaserăți rămaseră.

Să se observe în special: (am) avui avuși avu avurăm avurăți avură, (beaŭ) băui băuși bău băurăm băurăți băură.

Schimbări în radical.

d) durui, putui.

k) căzuî, displăcuî, încăpuî, păruî, plăcuî, scăzuî, tăcuî, zăcuî.

Să se observe în special că toate radicalele terminate în *d* prezintă pe *d* ca *z* la perfect: căzuî, întrevăzuî, prevăzuî, scăzuî, şezuî, văzuî.

III

Aû forma -uî abat, aştern, bat, cer, cern, cos, cred, cresc, cunosc, descos, desfac, dezbat, fac, gem, încep, nasc, pasc, pierd, petrec, prefac, pricep, răzbat, recunosc, screm, străbat, tem, trec, ţes, vînd, zbat: abătuî, aşternuî, bătuî, ceruî, cernuî, cusuî, crezuî, crescuî, cunoscuî, descusuî, desfăcuî, dezbatuî, făcuî, gemuî, începuî, născuî, păscuî, perduî, petrecuî, prefăcuî, pricepuî, răzbătuî, recunoscui, scremuî, străbătuî, temuî, trecuî, ţesuî, vînduî, zbatuî.

Aû forma -sei toate celelalte.

Schimbări în radical.

c) coapse coapserăm coapserăţi coapseră, coase coaserăm coaserăţi coaseră, descoase descoaserăm descoaserăţi descoaseră, întoarse întoarserăm întoarserăţi întoarseră, răscoapse răscoapserăm răscoapserăţi răscoapseră, roase roaserăm roaserăţi roaseră, scoapse scoapserăm scoapserăţi scoapseră, scoase scoaserăm scoaserăţi scoaseră, stoarse stoarserăm stoarserăţi stoarseră, toarse toarserăm toarserăţi toarseră.

d) cusuî, descusuî (Însă copsei, cunoscuî, întorsei, recunoscui, rosei, scopsei, scoasei, storsei, torsei).

k) abătuî, bătuî, desfăcuî, dezbatuî, distrăseî, făcuî, născuî, păscuî, prefăcuî, (rad) răseî, (rag) răseî, răzbătuî, retrăseî, spăseî, străbatuî, trăseî, zbatuî (*a* inițial rămîne neschimbat: arseî).

În special să se observe ferseî, perduî. Apoi radicalele terminate în dentală pierd dentala: aduseî, a-junseî, aleseî, aprinseî, apuseî, arseî, ascunseî, atinseî, culeseî, cuprinseî, curseî, deprinseî, depuseî, deschiseî, descinseî, desprinseî, dispuseî, distrăseî, dreseî, duseî, ferseî, frînseî, induseî, închiseî, încinseî, înfrînseî, în-pinseî, înpunseî, (întind) întinseî, (înting) întinseî, întorseî, înțăleseî, învinseî, linseî, merseî, mulseî, ninseî, pătrunseî, plînseî, prelinseî, prepuseî, presupuseî, preziseî, prinseî, produseî, propuseî, puseî, purceseî, (rad) răseî, (rag) răseî, răpuseî, răspunseî, reduceî, resfrînseî, respinseî, retrăseî, rîseî, roseî, (scot) scoseî, scurseî, spăreseî, spuseî, stînseî, storseî, străpunseî, strînseî, sumeseî, supuseî, șterseî, torseî, trăseî, trimeseî, tunseî, uciseî, unseî, ziseî (Însă rupseî). coc, frig, înfig, răscoc, scoc, sug schimbă guturala în p: copseî, fripseî, înfipseî, răscopseî, scopseî, supseî.

IV

sînt, știu, voesc n-au forma -iî, specifică conjugării IV, ci -uî: fuî fușî fu furăm furați fură (al. fuseî fuseșî fuse fuserăm fuserăți fuseră), știuî știușî știu știurăm știurăți știură, vruî vrușî vru vrurăm vrurăți vrură (al. voiî etc.)

verbele cu rad. în r, care au la prezent pers. 1, 2 p. terminațiile -îmî, -îți au la perfect terminația -îi: amăriî, borîi, chiorîi, coborîi, cotorîi, doborîi, hotărîi,

izvorii, ocării, omorii, oțării, pîrii, pogorii, posomorii, scoborii, scociorii, tirii, toporii, urii, virii, zădării.

Schimbări în radical:

d) murii (Însă adormii, coborii, dezdoii, doborii, dormii, omorii, pogorii, scoborii).

i) Numai la verbul fără -esc : fugii.

j) Numai la verbele fără -esc: ascuții, auzii, despărții, dezminții, eșii, înghiții, împărții, înpuții, minții, puții, răpezii, simții, slobozii, sumeții (Însă îndesii, mirosii).

k) despărții, împărții, răsării, sării, tresării.

Să se observe în special:

vin are la perfect radicalul ven- : venii; pier are la perfect radicalul per- : perii.

Trecutul compus I

Se formează din prezentul indicativului dela verbul am — care sună în asemenea caz am ai a am ați aū — și participiul trecut pasiv al verbului:

am	aflat	căzut	ales	ascuțit
ai				
a				
am				
ați				
aū				

Auxiliarul se poate pune și în urma participiului: aflatam etc.

Trecutul compus II

Se formează din trecutul compus I al verbului sînt și din participiul prezent:

am fost aflînd, căzînd, alegînd, ascuţînd.
Această formă lipseşte la verbul sînt.

§ 29

Pluscaperfect.

I C.	II C.	III C.	IV C.
afl-ăsem	căz-ûsem	ale-sésesem	ascuţ-îsem
afl-ăseşi	căz-ûseşi	ale-séseşi	ascuţ-îseşi
afl-ăse	căz-ûse	ale-sése	ascuţ-ise
afl-ăsem	căz-ûsem	ale-sésesem	ascuţ-îsem
afl-ăseţi	căz-ûseţi	ale-séseţi	ascuţ-îseţi
afl-ăse	căz-ûse	ale-sése	ascuţ-ise
lucr-ăsem		băt-ûsem	amăg-îsem
lucr-ăseşi		băt-ûseşi	amăg-îseşi
lucr-ăse		băt-ûse	amăg-ise
lucr-ăsem		băt-ûsem	amăg-îsem
lucr-ăseţi		băt-ûseţi	amăg-îseţi
lucr-ăse		băt-ûse	amăg-ise

I

daŭ (dedaŭ n'are pluscaperf.) laŭ, staŭ n-au forma -ăsem, specifică conjugării I, ci -ûsem: dăd-ûsem, lă-ûsem, stăt-ûsem.

Cînd radicalul este terminat în vocală, terminaţia pluscaperfectului sună -iăsem, etc.: aciuiasem, adiasem, apropiasem, căpchiasem, cucuiasem, deochiasem, descheiasem, descuiasem, despoiasem, dezminiiasem, înapoiasem, încheiasem, încîrceiasem, încîrjoiasem, încleiasem, încovăiasem, încuiasem, înfiiasem, înfoiasem, înfuriasem, ingenunchiasem, înghiiasem, îngreuiasem, înjunghiasem, înmuiasem, înprăştiasem,

intemeiasem, întîrziiasem, înviiiasem, leşiiiasem, liniiasem, mîngiiiasem, miniiiasem, muiiasem, periiiasem, scilciiiasem, scînteiasem, sfişiiiasem, spăriiasem, strechiiiasem, suptiiiasem, tăiasem, zgîriiasem.

Verbele în -ez, care au radicalul terminat în ch, gh (guturala închisă afonă şi guturala închisă fonică), au de asemenea la plusca perfect terminaţia -iaseam: despărechiasem, împărechiasem, întortochiasem, păduchiasem, privighiasem, trunchiasem, veghiasem (Însă forfecasem, vârgasem).

În special să se observe: (iau) luasem, luaseşi, luase luasem, luaseţi, luase.

Schimbări în radical.

d) înmuiasem, însurasem, înturnasem, jucasem, muiasem, purtasem, răsculasem, răsturnasem, rugasem, sculasem, strecurasem, turnasem, zburasem (Însă cocoţasem, dehocasem, deochiasem, discordasem, despoiasem, dezghiocasem, deznodasem, îndopasem, înflorasem, îngropasem, îngroşasem, înotasem, înodasem, înproşcasem, învirtoşasem, ouasem, tocasem).

k) acăţasem, adăugasem, asămănasem, băgasem, băligasem, blăstămasem, călcasem, căpătasem, cărasem, căscasem, căţarasem, căutasem, clătinasem, derăpănasem, descăerasem, descălecasem, descărcasem, dezbrăcasem, fărmeacasem, grăpănasem, înălţasem, înbrăcasem, încăerasem, încălecasem, încălţasem, încărcasem, îngrăşasem, împăcasem, lăsasem, lătrasem, lăudasem, măcinasem, păpasem, presărasem, răpăgasem, răzămasem, sămănasem, săturasem, scăldasem, scăpărasem, scăpătasem, scărmanasem, scărpinasem, spăriiasem, tăiasem, văetasem, vătămasem (a iniţial rămîne neschimbat: aflasem, apărasem, arasem).

l) legănasem.

În special să se observe:

zberasem.—mîncasem.—dărimasem, sfărîmasem.—
ouă are rad. ou- : ouasem.—ploû are rad. plou- şi nu-
mai 3 p. s. : plouase.—uscasem.

II

mîn, rămîn n-aû forma -ûsem, specifică conjugării
II, ci forma -sésesem, schimbîndu-se totodată şi radi-
calul în mă-, rămă- : măsesem, rămăsesem.

Să se observe în special: (am) avusem avuseşi a-
vuse avusem, avuseţi avuse, (beaû) băusem băuseşi
băuse băusem băuseţi băuse.

Schimbări în radical.

d) duruşem, putusem.

k) căzusem, displăcusem, încăpusem, părusem, plă-
cusem, scăzusem, tăcusem, zăcusem.

Să se observe în special că toate radicalele termi-
nate în *d* prezintă pe *d* ca *z* la pluscaperfect: căzu-
sem, întrevăzusem, prevăzusem, scăzusem, şezusem,
văzusem.

III

Aû forma -usem abat, aştern, bat, cer, cern, cred,
cresc, cunosc, desfac, dezbat, fac, gem, încep, nasc,
pasc, pierd, petrec, prefac, pricep, răzbat, screm,
străbat, tem, trec, ţes, vînd, zbat: abătusem, aşter-
nusem, bătusem, cerusem, cernusem, crezusem, cre-
scusem, cunoscusem, desfăcusem, dezbatusem, făcusem,
gemusem, începusem, născusem, păscusem, perdusem,
petrecusem, prefăcusem, pricepusem, răzbătusem, scre-

mussem, străbătusem, temusem, trecusem, țesusem, vindusem, zbătusem.

Au forma -sesem toate celelalte.

Schimbări în radical.

d) n-are loc : copsesem, cosesem, cunoscusem, descosesem, întorsesem, rosesem, scopsesem, scosesem, storsesem, torsesem.

k) abătusem, bătusem, desfăcusem, dezbătusem, distrăsesem, făcusem, născusem, păscusem, prefăcusem, (rad) răsesem, (rag) răsesem, răzbătusem, retrăsesem, spărsesem, străbătusem, trăsesem, zbătusem (a inițial rămâne neschimbat : arsesem).

În special să se observe fersesem, perdusem. Apoi radicalele terminate în guturală, dentală și nazală perd guturala, dentala și nazala înaintea terminației perfectului : adusesem, ajunsesem, alesesem, aprinsesem, apusesem, arsesem, ascunsesem, atinsesem, culesesem, cuprinsesem, cursesem, deprinsesem, depusesem, deschisesem, descinsesem, desprinsesem, dispusesem, distrăsesem, dresesem, dusesem, fersesem, frinsesem, indusesem, închisesem, încinsesem, înfrinsesem, înpinsesem, înpunsesem, (întind) întinsesem, (înting) întinsesem, întorsesem, înțălesesem, învinsesem, linsesem, mersesem, mulsesem, ninsesem, pătrunsesem, plinsesem, prelinsesem, prepusesem, presupusesem, prezisesem, prinsesem, produsesem, propusesem, pusesem, purcesesem, (rad) răsesem, (rag) răsesem, răpusesem, răspunsesem, reducesem, resfrinsesem, respinsesem, retrăsesem, rîsesem, rosesem, (scot) scosesem, scursesem, spărsesem, spusese, stinsesem, storsesem, străpunsesem, strînsesem, sumesem, su-

pusesem, ștersesem, torsesem, trăsesem, trimesesem, tunsesem, ucisesem, unsesem, zisesem. coc, frig, înfig, răscoc, scoc, sug schimbă guturala în p: copsesem, fripsesem, înfipsesem, răscopsesem, scopsesem, supsesem.

IV

sînt, știu, voesc n-au forma -isem, specifică conjugării IV, ci -usem: fusem fuseși fuse fussem fuseți fuse (al. fusesem fuseseseși fusesese fusesem fuseseseți fusesese), știusem, vrusem (al. voisem). Verbele cu radicalul în *r* care au la prezent pers. 1, 2 p. terminațiile -îmi -iți au la pluscaperfect terminația -îsem: amărisem, borîsem, chiorîsem, coborîsem, cotorîsem, doborîsem, hotărisem, izvorîsem, ocărisem, omorîsem, oțărisem, pirîsem, pogorîsem, posomorîsem, scoborîsem, scocio-rîsem, tîrisem, toporîsem, urîsem, virîsem, zădărisem.

Schimbări în radical.

d) murîsem (Însă adormîsem, coborîsem, dezdoisem, doborîsem, dormîsem, omorîsem, pogorîsem, scoborîsem).

i) Numai la verbul fără -esc: fugîsem.

j) Numai la verbele fără -esc: ascuțîsem, auzîsem, despărțîsem, dezmințîsem, eșîsem, înghițîsem, împărțîsem, înpuțîsem, mințîsem, puțîsem, răpezîsem, simțîsem, slobozîsem, sumețîsem (Însă îndesisem, mirosîsem).

k) despărțîsem, împărțîsem, răsărisem, sărisem, tre-sărisem.

Să se observe în special:

vin are la pluscaperfect radicalul ven-: venîsem;
pier are la pluscaperfect rad. per-: perîsem.

Pluscaperfectul compus

Se formează cu trecutul compus al verbului *sînt*, întrebuiţat ca auxiliar, şi participiul trecut pasiv al verbului :

am fost aflat căzut ales ascuţit

ai fost

a fost

am fost

aţi fost

aû fost

Această formă lipseşte la verbul *sînt*.

§ 30

Viitorul I

Se formează cu prezentul indicativului de la verbul *voiû* (care în asemenea caz sună *voiû*, *vei*, *va*, *vom*, *veţi*, *vor*) întrebuiţat cu auxiliar, şi infinitivul verbului :

voiû afla, căde, alege, ascuţi

vei

va

vom

veţi

vor

Auxiliarul se poate pune şi în urma infinitivului :
afla *voiû*, etc.

Viitorul II

Compus din prezentul indicativului *dela* am şi conjunctivul prezent :

am	să aflu	cad	aleg	ascut
ai	să afli	etc.	etc.	etc.
a, are	să afle			
avem	să aflăm			
aveți	să aflați			
aū	să afle			

§ 31

Viitorul exact

Se formează cu viitorul I de la sint, întrebuințat ca auxiliar, și participiul trecut pasiv al verbului :

voiū fi	aflat,	căzut,	ales,	ascuțit
veī fi				
va fi				
vom fi				
veți fi				
vor fi				

§ 32

Activ instans trecută

Imperfectul lui sint compus cu conjunctivul prezent arată activ instans pentru trecut :

eram	să aflu	să cad	să aleg	să ascut
eraī	să afli	să cazī	să alegī	să ascuți
		etc.		

În loc de eram, eraī, etc. se aude și era la toate persoanele : era să laud, era să lauzī — era să lăudăm, etc.

Conjunctiv

§ 33

Prezent

I C.	II C.	III C.	IV C.
să afl-u	să cad	să aleg	să ascut
să afl-i	să caz-î	să aleg-î	să ascuț-î
să afl-e	să cad-ă	să aleag-ă	să ascut-ă
să afl-ăm	să căd-ëm	să aleg-em	să ascuț-im
să afl-ăți	să căd-eți	să aleg-eți	să ascuț-iți
să afl-e	să cad-ă	să aleag-ă	să ascut-ă
să lucr-éz			să amăg-esc
să lucr-ézi			să amăg-ești
să lucr-eze			să amăg-ească
să lucr-ăm			să amăg-im
să lucr-ăți			să amăg-iți
să lucr-eze			să amăg-ească

Pers. 1, 2 singulare și plurale sînt identice cu cele dela prezentul indicativului. Nu ne vom ocupa deci, decît cu pers. 3 s. p.

I

Să se observe în special: daŭ daî dea (al dée) dăm dați, dea (al. dée); dedaŭ: dedea și dedée; iaŭ iaî ia (al. ée) luăm luați ia (al. ée); laŭ laî lea (al. lée) lăm lați lea (al. lée); staŭ staî stea (al. stée) stăm stați stea (al. stée).

Schimbări în radical.

c) cocoațe, dehoace, deoache, descoarde, despoae, dezghioace, deznoade, îndoape, încovoe, înfloare, îngroape, îngroașe, înmoae, înoade, înoate, înproaște, în-

soare, întoarne, întruloace, învirtoaşe, joace, moae, ploae, poarte, răscoale, răstoarne, roage, scoale, strecoare, toace, toarne, zboare (Însă ouă).

f) apese, desfese, desfete, desfete, dezberere, dezberete, dezveţe, fete, înbete, înfese, înfeţe, înveţe, răsfeţe, reverse, spele, verse (Însă defaima, înşface).

g) apere, asamene, astîmpere, capete, cumpere, depene, derapene, grapene, îngemene, lepede, numere, rapege, răscumpere, samene, scapere, scapete, scarmene, stîmpere, supere, trepede.

h) N-are loc : amie, avinte, frăminte, inferbînte, înspăiminte, mie.

i) adauge, alerge, alunece, alunge, amestece, aplece, apuce, arunce, bage, balige, beşice, bulbuce, burice, calce, caşte, cerce, ciştige, crişte, culce, cuminece, dehoace, deridice, descalece, descarge, deschinge, descurce, desferece, despedice, despice, dezbrace, dezghioace, dejuge, dezlege, dumice, falsifice, farnece, ferece, forfece, frece, fumege, furnice, hurduce, işte, înbrace, înbuce, incalece, incarge, încerce, închege, închinge, încîrlige, încovrige, încurce, îndruge, înduplece, înece, înfurce, înjuge, înpace, înpedice, înproaşte, înpuşte, înşface, întruloace, întunece, joace, judece, lege, lunece, mestece, mişte, minece, minince, muşte, personifice, pice, pişte, plece, rapege, răsprice, ridice, roage, rumege, scrişte, sece, spintece, spumege, spurce, strice, strige, suflece, toace, urce, urzice, usuce, vindece.

În special să se observe.

α) ă imediat precedent terminaţiei devine regulat ă: adape, adaste, arate, cesale, crape, deshame, des-

trame, deşale, deşarte, grape, îngaiame, înhaite, înha-me, înhaţe, înşale, întarte, intrame, prade, rabde, sca-pe ; unde intră şi defaime, înşface. Alături însă şi adăpe, etc.

β) ă imediat precedent terminaţiei se prefăce în e la legene (§ 4 fine), pieptene (Insă blastăme, caţăre, razăme, scrijăle, vatăme. Compară g).

γ) forfec are conj. foarfece. — amîn pierde pe n : a-mîe. — mîn pierde pe n : mîe. — dar-me şi dărime, sfar-me şi sfărime. — ouă are rad. ou- şi terminaţia ă : ouă. — ploū are rad. ploa-: ploae. — las are conjunc-tivul şi lese.

II

Să se observe în special : (am) aibă, (beau) bea şi bee. (umplu) umple al. cu umplă.

Schimbări în radical.

b) şeadă.

c) doară, poată.

f) întrevadă, prevadă, vadă.

Să se observe în special.

mîn : mîe, mai rar mînă ; rămîn, țin : rămînă, țină al. cu rămîe, ție.

III

Verbele cu radicalul terminat în vocală, înscriu, pre-scriu, scriu, transcriu, aū conjunctivul -e : înscrie, pre-scrie, scrie, transcrie.

Schimbări în radical.

b) aleagă, aştearnă, ceară, cearnă, creadă, crească, culeagă, dreagă, fiarbă, geamă, înceapă, înţăleagă, meargă, piardă, petreacă, priceapă, purceadă, screamă, sumeată, şteargă, teamă, treacă, trimeată, țeasă.

c) coacă, coasă, cunoască, descoasă, întoarce, răscoacă, recunoască, roadă, scoacă, scoată, stoarcă, toarcă.

IV

Verbele în -esc care au pers. 1, 2 p. prez. indic. -îmi -îți au conjunctivul -ască: amărască, borască, chiorască, cotorască, hotărască, izvorască, ocărască, oțărască, pirască, posomorască, scociorască, țirască, toporască, urască, zădărască.— Verbele fără -esc care au pers. 1, 2 p. prez. indic. -îmi -îți au conjunctivul -e: coboare, doboare, omoare, pogoare, scoboare, vire. cură, înăduș, îndes, miros au conjunct. -e: cură, înăduș, îndes, miră.

Verbele fără -esc cu radicalul terminat în vocală au conjunctivul -e: bijbie, dezdoae, hirie, mintue, mirie, pipăe, pîlpie, scîrție, sfirie, sudue, sue, țirie, țîție, țîue, vîjie, zbîrnie, zgîlție, zgudue, știe.

azvîrl și zvîrl au conjunctivul -e: azvîrle, zvîrle.— sufer are conjunctivul -e: suferă.

În special să se observe: (sînt) fiu fii fie fim fiți fie, voesc voești voiască voim voiți voiască al. cu vrea vrea vrea și vree vrem vreți vrea și vree.

Schimbări în radical.

b) iasă, piară, răpeadă, sumeată (mai des sumețească).

c) adoarmă, coboare, dezdoae, doboare, doarmă, moară, omoare, pogoare, scoboare, sloboadă, soarbă.

§ 34

Trecut

Se formează cu prezentul conjunctivului dela verbul sînt, întrebunțat ca auxiliar — în asemenea caz sună

la toate numerele și persoanele să fi —, și participiul trecut pasiv al verbului :

să fi aflat căzut ales ascuțit
 să fi
 să fi
 să fi
 să fi
 să fi

Optativ

§ 35

Prezent

Se formează cu auxiliarul aș ai ar am ați ar și infinitivul verbului:

aș afla căde alege ascuți
 ai
 ar
 am
 ați
 ar

Auxiliarul se poate întrebuița și enclitic și atunci infinitivul are forma întreagă :

afare-aș cădere-aș alegere-aș ascuțire-aș
 -ai
 -ar
 -am
 -ați
 -ar

§ 36

Trecut

Se formează din prezentul optativului dela verbul

sînt, întrebuiţat ca auxiliar, şi participiul trecut pasiv al verbului:

aş fi aflat căzut ales ascuţit
 ai fi
 ar fi
 am fi
 aţi fi
 ar fi

Potenţial

§ 37

Prezent.

Se formează cu viitorul I al verbului sînt — întrebuiţat ca auxiliar — şi participiul prezent al verbului:

voi fi aflînd căzînd alegînd ascuţînd
 vei fi
 va fi
 vom fi
 veţi fi
 vor fi

Această formă lipseşte la verbul sînt, unde viitorul I face serviciul şi de potenţial.

Imperativ

§ 38

Prezent

	I C.	II C.	III C.	IV C.
2 pers. s.	afl-ă	cad-e	aleg-e	ascut-e
	lucr-ează			amăg-eşte
2 pers. p.	afl-ăţi	căd-etiş	aleg-eţi	ascuţ-iţi
	lucr-ăţi			amăg-iţi

2 pers. p. = 2 pers. p. dela indicativul prezent. Ne vom ocupa deci numai de pers. 2. s.

I

Verbele fără -ez, care au radicalul terminat în vocală, au la imperativ forma -e : apropie, cucue, deoache, deschee, descue, despoae, dezminie, închee, închee, încovoe, incue, infurie, ingenunche, inghie, îngreue, injunghe, înmoae, înprăstie, întirzie, învie, mîngie, mînie, moae, sfîşie, sparie, tae, zgîrie.

În special să se observe : (daŭ) dă (tot aşa dedă), iaŭ) ia, (laŭ) lă, (staŭ) stă al. cu stăi.

Schimbări în radical.

b) aleargă, apleacă, aşează, aşteaptă, botează, cearcă, ceartă, chiamă, cutează, deşteaptă, dezghiaţă, dezleagă, dezmeardă, iartă, freacă, încearcă, ~~înce~~etează, închiagă, îndeamnă, îndeasă, îndreaptă, îneacă, inghiaţă, îngghiabă, înseamnă, întreabă, întreamnă, înţepă, înţeasă, leagă, nechează, pleacă, rătează, seacă, zbiară.

c) cocoată, dehoacă, deoache, descoardă, despoae, dezghioacă, deznoadă, îndoapă, încovoe, înfioară, îngroapă, îngroaşă, înmoae, înoadă, înoată, înproaşcă, însoară, întoarnă, întruloacă, învîrtoasă, joacă, moae, poartă, răscoală, răstoarnă, roagă, scoală, strecoară, toacă, toarnă, zboară (Însă ouă, plouă).

f) apasă, defaimă, desfaşă, desfată, desfaţă, dezbară, dezbată, dezvaţă, fată, înbată, înfaşă, înfaţă, înşfaţă, învaţă, răsfată, revarsă, spală, varsă.

În special să se observe.

a) ă imediat precedent terminaţiei devine regulat á : adapă, adastă, arată, cesală, crapă, deshamă,

destramă, deșală, deșartă, grapă, îngaimă, înhaită, înhamă, înhață, înșală, întartă, întramă, pradă, rabdă, scapă (compară g).

β) forfecă și foarfecă.—deapănă.—leapădă.—piaptănă.—leașină.—treapădă.—sfarmă și sfărîmă, darmă și dărîmă.—ou are radic. ou-: ouă.—ploû are radic. plou-: plouă.

II

Să se observe în special: (am) aibî, (bea) bea, cazî al. cu cade. întrevăd, mîn, par, prevăd, rămîn, șed, tac, văd, zac aû forma -î: întrevezi, mîi, parî, prevezi, rămîi, șezi, tacî, vezî, zacî.

Schimbări în radical.

c) doare, poate.

f) întrevezi, prevezi, vezî.

i) displace, place, tacî, zacî.

j) cazî, întrevezi, prevezi, șezi, vezî.

Să se observe în special:

mîn, rămîn pierd pe *n*: mîi, rămîi.—par poate pierde pe *r*: paî al. cu parî.

III

Să se observe în special: aduc are 2 forme, ad și âdă; (desfac) desfă; (duc) du; (fac) fă; (induc) îndu; (prefac) prefă; (produc) prodú; (reduc) redă; (zic) zi.

ajung, curg, merg, plîng, trec aû forma -î: ajungi, curgi, mergi, plîngi, treci.

Schimbări în radical:

c) coace, coase, cunoaște, descoase, intoarce, răskoace, recunoaște, roade, scoace, scoate, stoarce, toarce.

h) vinde.

i) ajungi, alege, atinge, coace, crește, culege, cunoaște, curgi, descinge, distrage, drege, frige, frînge, încinge, înfige, înfrînge, împinge, împunge, întinge, întoarce, întălege, învinge, linge, mergi, mulge, naște, ninge, paște, petrece, plînge, prelinge, rage, răscoace, recunoaște, resfrînge, respinge, retrage, scoace, scurge, sparge, stinge, stoarce, străpunge, strînge, sugă, șterge, toarce, trage, treci, unge.

IV

Verbele fără -esc care au pers. 1, 2 p. prez. indic. -îmi -îți au la imperativ forma -ă: coboară, doboară, omoară, pogoară, scoboară, vîră.

curăță, înăduș, îndes, miros au la imperativ forma -ă: curăță, înădușă, îndeasă, mirosă. adorm, aud, dorm, es, fug, mor, pier, put, răsar, sar, știu, tresar au imperativul cu forma -i: adormi, auzi, dormi, eși, fugi, mori, piei, puți, răsași, sași, știți, tresăți.

În special să se observe: (sînt) fii fiți; (voesc) voește; (vin) vin al. vină al. vino.

Schimbări în radical.

b) îndeasă.

c) coboară, dezdoae, doboară, omoară, pogoară, scoboară, sloboade, soarbe.

i) fugi.

j) auzi, eși, puți.

Să se observe în special: pier, răsar, sar, tresar pierd pe r: piei, răsași, sași, tresăți.

Infinitiv

§ 39

Prezent

I C.	II C.	III C.	IV C.
afl-ăre	căd-ere	aleg-ere	ascuț-ire
lucr-ăre			amăg-ire
alături cu (forma scurtată)			
a afl-ă	a căd-e	a aleg-e	a ascuț-i
a lucr-ă			a amăg-i

I

Cînd radicalul este terminat în vocală, infinitivul sună -iare : aciuiare, adiiare, apropiare, căpchiare, cucuiare, deochiare, descheiare, descuiare, despoiare, dezminiiare, înapoiare, încheiare, încîrceiare, încîrjoiare, încleiare, încovăiare, incuiare, înfiare, înfoiare, înfuriare, ingenunchiare, înghiiare, îngreuiare, înjunghiare, inmuiare, înprăștiiare, întemeiare, întîrziare, înviiare, leșiiare, liniare, mîngiiare, miniiare, muiare, periiare, scîlciare, scînteiare, sfișiiare, spăriare, strechiare, supțiare, tăiare, zgîriiare.

Verbele în -ez, care au radicalul terminat în ch, gh (guturala închisă afonă și guturala închisă fonică) au de asemenea infinitivul -iare : despărechiare, înpărechiare, întortochiare, păduchiare, privighiare, trunchiare, veghiare (Inșă forfecare, înbelșugare, vărgare)

În special să se observe : (daū) dare, (dedaū) dedare, (iaū) luare, (laū) lare, (staū) stare.

Schimbări în radical.

d) inmuiare, însurare, înturnare, jucare, muiare, pur-

tare, răsculare, răsturnare, rugare, sculare, strecurare, turnare, zburare (Insă cocoțare, dehocare, deochiare, descordare, despoiare, dezgghiocare, deznodare, îndopare, înfiorare, îngropare, îngroșare, înodare, înotare, înproșcare, învirtoșare, ouare, tocare).

k) acățare, adăugare, asămănare, băgare, băligare, blăstămare, călcare, căpățare, cărare, căscare, cățărare, căutare, clătinare, dărmare, derăpănare, descăerare, descălecare, descărcare, dezbrăcare, fărmeceare, grăpănare, înălțare, înbrăcare, încăerare, încălecare, încălțare, încărcare, îngărășare, împăcare, lăsare, lătrare, lăudare, măcinare, păpare, presărare, răpăgare, răzămare, sămănare, săturare, scăldare, scăpărare, scăpățare, scărmanare, scărpinare, sfărmarare, spăriare, tăiere, văetare, vătămare (a inițial rămâne neschimbat: aflare, apărare, arare).

l) legănare.

În special să se observe: peptănare. — zherare. — mîncare. — dărmare și dărîmare, sfărmarare și sfărîmare. — ou are radic. ou-: ouare. — ploû are radic. plou-: plouare. — iscare.

II

Să se observe în special: (am) avere, (beau) bere. Schimbări în radical.

d) durere, putere.

i) displăcere, plăcere, tăcere, zăcere.

k) cădere, displăcere, încăpere, părere, plăcere, scădere, tăcere, zăcere.

Să se observe în special: întrevvedere, prevedere, vedere (compară f și g).

III

Schimbări în radical.

c) coacere, coasere, cunoaștere, descoasere, întoarcere, răscoacere, recunoaștere, roadere, scoacere, scoatere, stoarcere, toarcere.

h) vindere.

i) aducere, ajungere, alegere, atingere, coacere, creștere, culegere, cunoaștere, curgere, descingere, desfacere, distragere, dregere, ducere, facere, frigere, frîngere, inducere, încingere, înfigere, înfrîngere, împingere, împungere, întingere, întoarcere, înțelegere, învingere, lingere, mergere, mulgere, naștere, nîngere, păștere, petrecere, plîngere, prefacere, prelingere, prezicere, producere, ragere, răscoacere, recunoaștere, reducere, resfrîngere, respingere, retragere, scoacere, scurgere, spargere, stingere, stoarcere, străpungere, strîngere, sugere, ștergere, toarcere, tragere, trecere, ungere, zicere.

IV

Verbele care au -îmi -îți la pers. 1, 2 p. prezent indicativ au la infinitiv forma -îre: amărire, borîre, chiorîre, coborîre, cotorîre, doborîre, hotărîre, izvorîre, ocărire, omorîre, oțărîre, pirîre, pogorîre, posomorîre, scoborîre, scociorîre, tirîre, toporîre, urîre, virîre, zădărire.

În special să se observe: (sînt) fire, (știu) știre, (voesc) voire vrere.

Schimbări în radical.

d) murire (Însă adormire, coborîre, dezdoire, doborîre, dormire, omorîre, pogorîre, scoborîre).

i) Numai la verbul fără -esc: fugire.

j) Numai la verbele fără -esc: ascuțire, auzire, despărțire, dezmințire, eșire, înghițire, împărțire, înpuțire, mințire, puțire, răpezire, simțire, slobozire, sumețire (Insă îndesire, mirosire).

k) despărțire, împărțire, sărire, tresărire.

Să se observe în special: venire, perire.

§ 40

Trecut

Se formează cu infinitivul prezent al verbului sint, întrebuințat ca auxiliar, și participiul trecut pasiv al verbului :

a fi aflat căzut ales ascuțit

Participiul

§ 41

Prezent

I C.	II C.	III C.	IV C.
afl-înd	căz-înd	aleg-înd	ascuț-înd
lucr-înd			amăg-înd

I

Cînd radicalul este terminat în vocală, participiul sună -înd : aciuînd, adiînd, apropiînd, căpchiînd, cu-
cuînd, deochînd, descheînd, descriînd, despoînd, dez-
mîniînd, înapoînd, încheînd, încîrceînd, încîrjoînd, în-
cleînd, încovăînd, incuînd, înfiînd, înfoînd, înfuriînd,
îngenunchînd, înghiînd, îngreuînd, înjunghînd, înmuînd,
înprăștiînd, întemeînd, întîrziînd, înviînd, leșiînd, li-

liniind, mingiind, miniind, muind, periind, seilciind, scinteind, sfișiind, spăriind, strechiind, suptiind, tăind, zgîriind.

Verbele în -ez, care au radicalul terminat în ch, gh (guturala închisă afonă și guturala închisă fonică), au de asemenea participiul -înd : despărechind, împărechind, întortochind, păduchind, privighind, trunchind, veghind (Insă forfecind, inbelșugînd, vărgînd).

În special să se observe : (daŭ) dînd (tot așa de dînd) ; (iaŭ) luînd ; (laŭ) lînd ; (staŭ) stînd.

Schimbări în radical.

d) înmuind, însurînd, înturnînd, jucînd, muind, purtînd, răsculînd, răsturnînd, rugînd, sculînd, strecurînd, turnînd, zburînd (Insă cocotînd, dehocînd, deochind, descordînd, despoind, dezghiocînd, deznodînd, îndopînd, înflorînd, îngropînd, îngroșînd, înodînd, inotînd, înproșcînd, învirtoșînd, ouînd, tocînd).

k) acătînd, adăugînd, asămănînd, băgînd, băligînd, blăstămînd, călcînd, căpătînd, cărînd, căscînd, cățărînd, căutînd, clătinînd, derăpănînd, descăerînd, descălecînd, descărcînd, dezbrăcînd, fărmeceînd, grăpănînd, înălțînd, înbrăcînd, încăerînd, încălecînd, încălțînd, încărcînd, îngrășînd, împăcînd, lăsînd, lătrînd, lăudînd, măcinînd, păpînd, presărînd, răpăgînd, răzămînd, sămănînd, săturînd, scăldînd, scăpărînd, scăpătînd, scărmănînd, scărpinînd, spăriind, tăind, văetînd, vătămînd (a inițial rămîne neschimbat : aflînd, apărînd, arînd).

l) legănînd.

În special să se observe : (pieptăn) peptănînd, (zbier) zberînd, (mînine) mîncînd, (darm) dărimînd, (sfarm) sfărimînd, (ou) ouînd, (ploŭ) plouînd, (usuc) uscînd.

II

Să se observe în special : (am) avînd, (beau) bînd.
Schimbări în radical.

d) durînd, putînd.

k) căzînd, displăcînd, încăpînd, pârînd, plăcînd, scăzînd, tăcînd, zăcînd.

Să se observe în special.

Radicalele terminate în *d* schimbă pe *d* în *z*: căzînd, întrevăzînd, prevăzînd, scăzînd, şezînd, văzînd.—
mîn are participiul mai degrabă miînd decît mînînd.

III

Schimbări în radical.

d) n-are loc : cocînd, cosînd, cunoscînd, descosînd, întorcînd, rozînd, seocînd, scoţînd, storcînd, torcînd.

k) abătînd, bătînd, desfăcînd, dezbatînd, distrăgînd, făcînd, născînd, pascînd, prefăcînd, răzînd, răgînd, răzbătînd, spărgînd, străbătînd, trăgînd, zbatînd (a iniţial rămîne neschimbat : arzînd).

În special să se observe : (pierd) perzînd, (fierb) ferbînd.

Radicalele terminate în *d* schimbă pe *d* în *z*: aprinzînd, arzînd, ascunzînd, crezînd, cuprinzînd, deprinzînd, deschizînd, desprinzînd, închizînd, întinzînd, pătrunzînd, perzînd, prinzînd, purcezînd, răzînd, răspunzînd, rizînd, rozînd, tunzînd, vînzînd (ucid are participiul ucigînd). — Următoarele radicale în *t* prefac pe *t* în *ţ*: scot—scoţînd, sumat—sumeţînd, trimet—trimeţînd.

IV

Verbele care au -îmi -îţi la pers. 1, 2 p. prezent indicativ au participiul -înd : amărînd, borînd, chiorînd

coborînd, cotorînd, doborînd, hotărînd, izvorînd, ocă-
rînd, omorînd, oțărînd, pîrînd, pogorînd, posomorînd,
scoborînd, scociorînd, tîrînd, toporînd, urînd, virînd,
zădărînd.

În special să se observe: (sînt) fiind, (voesc) voind
vroind, vrînd.

Schimbări în radical.

d) murînd (Însă adormînd, coborînd, dezdoind, do-
borînd, dormînd, omorînd, pogorînd, scoborînd).

i) Numai la verbul fără -esc: fugînd.

j) Numai la verbele fără -esc: ascuțînd, auzînd,
despărțînd, dezmințînd, eșînd, înghițînd, împărțînd, în-
puțînd, mințînd, puțînd, răpezînd, simțînd, sumețînd,
slobozînd (Însă îndesînd, mirosînd).

k) despărțînd, împărțînd, sărînd, tresărînd.

Să se observe în special: (vin) venînd, (pier) perînd.

§ 42

Participiul trecut

Participiul prezent dela sînt compus cu participiul
trecut pasiv = participiul trecut activ la verbele ne-
transitive:

fiind căzut, căzută, căzuți, căzute

Participiul prezent dela am compus cu participiul
trecut pasiv = participiul trecut activ la verbele tran-
sitive:

avînd aflat aflată aflați aflate

β

Verbul pasiv

§ 43

Pentru pasiv servesc două forme: 1) forma refle-

xivă de obiect drept, 2) compunerea lui sint cu participiul trecut.

1) Prin forma reflexivă de obiect drept înțelegem forma activă însoțită de pronumele persoanei subiectului (pers. 1 mă ne, pers. 2 te vă, pers. 3 se) ca obiect drept. Această formă reflexivă face serviciul de pasiv numai la a treia persoană singulară și plurală : se acață, se lucrează, se aduce, se acopere, se amăgește ; se acață, se lucrează, se aduc, se acoper, se amăgesc.

2) Asupra formei 2 a pasivului avem de făcut următoarele observații. La verbele perfective (acele a căror acțiune implică ideea de ceva care la un moment dat trebuie să se sfârșească, precum scriu, stric, risipesc, las, părăsesc, trimet, trec, așez) sint + participiu = trecut, eram + participiu = pluscaperfect, voi fi + participiu = viitorul exact, să fiu + participiu = trecutul conjunctivului, aș fi + participiu = trecutul optativului, a fi + participiu = trecutul infinitivului, fiind + participiu = participiul trecut. La verbele imperfective (acele a căror acțiune nu implică ideea de ceva care la un moment dat trebuie să se sfârșească, precum iubesc, blastăm, laud, uresc, respectez, tem, doresc, văd) valoarea temporală atîr-nă dela formele verbului auxiliar, astfel că sint + participiu = prezent, eram + participiu = imperfect, etc. La verbele perfective prezentul, imperfectul, viitorul indicativului, prezentul conjunctivului, prezentul optativului, prezentul infinitivului, prezentul participiului se exprimă prin forma reflexivă, întru atît cît aceasta este posibil, adică la pers. 3. La verbele imperfective forma reflexivă este la aceleaș timpuri, macar că posibilă, mai rar întrebuintată.

§ 44

Participiul trecut.

I C.	II C.	III C.	IV C.
afl-ăt	căz-ût	ale-s	ascuț-ît
lucr-ăt		băt-ût	amăg-ît
		cop-t	

I

laŭ n-are forma -ăt, specifică conjugării I, ci -ût : lăut.

Cînd radicalul este terminat în vocală, forma este -iăt: aciuiat, adiiat, apropiat, căpchiiat, cucuiat, deochiat, descheiat, descuiat, despoiat, dezminiiat, înapoiat, încheiat, încirceiat, încirjoiat, încleiat, încovăiat, încuiat, înfiat, înfoiat, înfuriiat, ingenunchiat, înghiiat, îngreuiat, înjunghiat, înmuiat, împrăștiat, întemeiat, întîrziat, înviiat, leșiiat, liniat, mîngîiat, miniiat, scîlciiat, scînteiat, sfișiiat, spăriat, strechiiat, suptiiat, tăiat, zgîriiat.

Verbele în -ez, care au radicalul terminat în ch, gh (guturala închisă afonă și guturala închisă fonică) au de asemenea forma -iat : despărechiat, împărechiat, întortochiat, păduchiat, privighiat, trunchiat, veghiat (Însă forfecat, inbelșugat, vărgat).

În special să se observe: (daŭ) dat, (iaŭ) luat, (staŭ) stat.

Schimbări în radical.

d) înmuiat, insurat, înturnat, jucat, muiat, purtat, răsculat, răsturnat, rugat, sculat, strecurat, turnat, zburat (Însă cocoțat, dehocat, deochiat, discordat, despoiat, dezghiocat, deznodat, îndopat, înflorat, în-

gropat, îngroșat, înodat, înotat, înproșcat, învîrtoșat, ouat, tocat).

k) acățat, adăugat, asămănat, băgat, băligat, blăstămat, călcat, cărat, căscat, cățarat, căutat, clătinat, derăpănat, descăerat, descălecat, descărcat, dezbrăcat, fărmeceat, grăpănat, înălțat, înbrăcat, încăerat, încălecat, încălțat, încărcat, îngreșat, împăcat, lăsat, lătrat, lăudat, măcinat, păpat, presărat, răpăgat, răzămat, sămănat, săturat, scăldat, scăpărat, scăpătat, scărmanat, scărpinat, spăriiat, tăiat, văetat, vătămat (a inițial rămîne neschimbat: aflat, apărat, arat).

l) legănat

În special să se observe: (zbier) zberat, (mininc) mînceat, dărimat, sfărimat, (ou) ouat, (plo) plouat, (usuc) uscat.

II

Să se observe în special: (am) avut, (bea) băut.

mîn, rămîn n-au forma -ut, specifică conjugării II, ci forma -s: mas, rămas.

Schimbări în radical.

d) durut, putut.

k) căzut, dis plăcut, încăput, părut, plăcut, scăzut, tăcut, zăcut.

Să se observe în special că toate radicalele terminate în d prezintă pe d ca z la participiul trecut: căzut, întrevăzut, prevăzut, scăzut, șezut, văzut.

III

Au forma -ut abat, aștern, bat, cer, cern, cos, cred, cresc, cunosc, descos, desfac, dezbat, fac, gem, încep, nasc, pasc, pierd, petrec, prefac, pricep, răzbat, recunosc, screm, străbat, tem, trec, țes, vînd, zbat: abă-

tut, așternut, bătut, cerut, cernut, cusut, crezut, crescut, cunoscut, descusut, desfăcut, dezbătut, făcut, gemut, început, născut, păscut, perdut, petrecut, prefăcut, priceput, răzbătut, recunoscut, scremut, străbătut, temut, trecut, țesut, vîndut, zbătut.

Au forma -t coc, fierb, frig, frîng, înfig, înfrîng, răs-coc, rup, scoc, sparg, sug : copt, fiert, fript, frînt, înfîpt, înfrînt, răscopt, rupt, scopt, spart, supt.

Au forma -s toate celelalte.

Schimbări în radical.

d) cusut, descusut (Însă cunoscut, recunoscut).

k) abătut, bătut, desfăcut, dezbătut, făcut, născut, păscut, prefăcut, răzbătut, străbătut, zbătut.

În special să se observe (pierd) perdut. Apoi radicalele terminate în consunantă pierd consunanta înaintea terminației -s a participiului : adus, ajuns, ales, aprins, apus, ars, ascuns, atins, cules, cuprins, curs, deprins, depus, deschis, descins, desprins, dispus, distras, dres, dus, indus, închis, încins, împins, împuns, (întind) întins, (înting) întins, întors, înțales, învins, lins, mers, muls, nins, pătruns, plîns, prelins, prepus, presupus, prezis, prins, produs, propus, pus, purces, (rad) ras, (rag) ras, răpus, răspuns, redus, resfrins, respins, retras, ris, ros, (scot) scos, scurs, spus, stîns, stors, străpuns, strîns, sumes, supus, șters, tors, tras, trimes, tuns, ucis, uns, zis.

IV

Să se observe în special : (sint) fost ; (știu) știut ; (voesc) voit, vroit, vrut.

Verbele cu radicalul în r care au la prezent pers. 1, 2 p. terminațiile -îmi, -îți au la participiul trecut

terminația -îț : amărit, borit, chiorit, coborit, cotorit, doborit, hotărit, izvorit, ocărit, omorit, oțărit, pîrit, pogorit, posomorit, scoborit, scociorit, tîrit, toporit, urit, vîrit, zădărit.

Schimbări în radical.

d) murit (Însă adormit, coborit, dezdoit, doborit, dormit, omorit, pogorit, scoborit).

i) Numai la verbul fără -esc: fugit.

j) Numai la verbele fără -esc: ascuțit, auzit, despărțit, dezmințit, eșit, înghițit, împărțit, înpuțit, mințit, puțit, răpezit, simțit, slobozit, sumețit (Însă îndesit, mirosit).

k) despărțit, împărțit, răsărit, sărit, tresărit.

Să se observe în special : (vin) venit, (pier) perit.

Participiul trecut pasiv are formele unui adiectiv de două terminații.

§ 45

Indicativ

Prezent

pers. 1	pers. 1 sint	iubit, iubită	
2	2 ești	"	"
3 se scrie	3 este	"	" se iubește
1	1 sintem	iubiți, iubite	
2	2 sunteți	"	"
3 se scriu	3 sînt	"	" se iubesc

Imperfect

1	1 eram	iubit, iubită	
2	2 erai	"	"
3 se scria	3 era	"	" se iubia
1	1 eram	iubiți, iubite	
2	2 erați	"	"
3 se scriau	3 erau	"	" se iubiau

Trecut

1	sînt scris, scrisă
2	ești " "
3 se scrisese, s-a scris	este " "
1	sîntem scriși, scrise
2	sînteți " "
3 se scriseră, s-au scris	sînt " "

1 am fost iubit, iubită

2 ai fost " "

3 a fost " " s-a iubit, se iubi

1 am fost iubiți, iubite

2 ați fost " "

3 au fost " " s-au iubit, se iubiră

ori fui, etc. iubit, iubită

Pluscaperfect

1	eram scris, scrisă
2	erași " "
3 se scrisese, s-a fost scris	era " "
1	eram scriși, scrise
2	erași " "
3 se scrisese, s-au fost scris	erau " "

1 fusesem iubit, iubită

2 fuseseshi " "

3 fusesese " " se iubise, s-a fost iubit

1 fusesem iubiți, iubite

2 fusesetși " "

3 fusesese " " se iubise, s-au fost iubit

Viitor

1

2

3 se va scrie, are să se scrie

1

2

3 se vor scrie, au să se scrie

1 voiŭ fi iubit, iubită
 2 veî fi „ „
 3 va fi „ „ se va iubi, are să se iubească
 1 vom fi iubiţi, iubite
 2 veţi fi „ „
 3 vor fi „ „ se vor iubi, aŭ să se iubească
 orî am să fiŭ, etc. iubit

Viitor exact

1 voiŭ fi scris, scrisă
 2 veî fi „ „
 3 se va fi scris va fi „ „
 1 vom fi scrişi, scrise
 2 veţi fi „ „
 3 se vor fi scris vor fi „ „

1 voiŭ fi fost iubit, iubită
 2 veî fi fost „ „
 3 va fi fost „ „ se va fi iubit
 1 vom fi fost iubiţi, iubite
 2 veţi fi fost „ „
 3 vor fi fost „ „ se vor fi iubit

Actio instans trecută

1
 2
 3 era să se scrie
 1
 2
 3 erau să se scrie

1 eram să fiŭ iubit, iubită
 2 erai să fiî „ „
 3 era să fie „ „ era să se iubească
 1 eram să fim iubiţi, iubite
 2 eraţi să fiţi „ „
 3 erau să fie „ „ erau să se iubească

Conjunctiv

Prezent

1	să fiu iubit, iubită
2	să fi „ „
3 să se scrie	să fie „ „ să se iubească
1	să fim iubiți, iubite
2	să fiți „ „
3 să se scrie	să fie „ „ să se iubească

Trecut

1	să fiu scris, scrisă
2	să fi „ „
3 să se fi scris	să fie „ „
1	să fim scriși, scrise
2	să fiți „ „
3 să se fi scris	să fie „ „
1 să fi fost iubit, iubită	
2 să fi fost „ „	
3 să fi fost „ „	să se fi iubit
1 să fi fost iubiți, iubite	
2 să fi fost „ „	
3 să fi fost „ „	să se fi iubit

Optativ

Prezent

1	1 aș fi iubit, iubită
2	2 ai fi „ „
3 s-ar scrie	3 ar fi „ „ s-ar iubi
1	1 am fi iubiți, iubite
2	2 ați fi „ „
3 s-ar scrie	3 ar fi „ „ s-ar iubi

Trecut

1	aş fi scris, scrisă
2	aî fi „ „
3 s-ar fi scris	ar fi „ „
1	am fi scrişi, scrise
2	aî fi „ „
3 s-ar fi scris	ar fi „ „

1 aş fi fost iubit, iubită	
2 aî fi fost „ „	
3 ar fi fost „ „	s-ar fi iubit
1 am fi fost iubiţi, iubite	
2 aî fi fost „ „	
3 ar fi fost „ „	s-ar fi iubit

Potenţial

1	
2	
3 se va fi scriind	se va fi iubind
1	
2	
3 se vor fi scriind	se vor fi iubind

Infinitiv

Prezent

a se scrie	a fi iubit, iubită	a se iubi
	„ iubiţi iubite	

Trecut

a se fi scris, a fi scris, scrisă	a fi fost iubit, iubită	a se fi iubit
„ scrişi, scrise	„ iubiţi, iubite	

Participiu

Prezent

scriindu-se	fiind iubit, iubită iubindu-se
	„ iubiţi, iubite

Trecut

seris, scrisă
scriși, scrise

fiind scris, scrisă
scriși, scrise

iubit, iubită
iubiți, iubite

Formele care lipsesc dela verbele perfective sint imposibile. Limba română este incapabilă de a și le închipui ca pasive. Numai la nasc, văd, zăresc forma reflexivă servește pentru pasiv și la pers. 1, 2.

γ

Verbul reflexiv

§ 46

Limba română n-are o formă specială pentru reflexiv, adică pentru a arăta că subiectul verbului își servește lui însuș ca obiect drept ori ca obiect nedrept, ci se alipesc numai la verb, ca enclitice ori proclitice, pronumele personale scurtate. Decît numai la această alipire au loc anumite poziții, care trebuiesc făcute cunoscute, apoi unele verbe se întrebuintează numai ca reflexive ori ca reflexive au un înțeles deosebit, și pentru aceia găsim de cuviință să dăm tablourile următoare :

Indicativ

Prezent

mă iubesc
te iubești
se iubește
ne iubim
vă iubiți
se iubesc

îmi zidesc
îți zidești
își zidește
ne zidim
vă zidiți
își zidesc

Imperfect

mă iubiam	îmi zidiam
te iubiăi	îți zidiai
se iubia	își zidia
ne iubiam	ne zidiam
vă iubiați	vă zidiați
se iubiau	își zidiau

Trecut

mă iubi	îmi zidi
te iubiși	îți zidiși
se iubi	își zidi
ne iubirăm	ne zidirăm
vă iubirați	vă zidirați
se iubiră	își zidiră

m-am iubit iubitu-m-am	mi-am zidit ziditu-mi-am
te-ai iubit iubitu-te-ai	ți-ai zidit ziditu-ți-ai
s-a iubit iubitu-s-a	și-a zidit ziditu-și-a
ne-am iubit iubitu-ne-am	ne-am zidit ziditu-ne-am
v-ați iubit iubitu-v-ați	v-ați zidit ziditu-v-ați
s-au iubit iubitu-s-au	și-au zidit ziditu-și-au

m-am fost iubind	mi-am fost zidind
te-ai fost iubind	ți-ai fost zidind
s-a fost iubind	și-a fost zidind
ne-am fost iubind	ne-am fost zidind
v-ați fost iubind	v-ați fost zidind
s-au fost iubind	și-au fost zidind

Plusperfect

mă iubisem	îmi zidisem
te iubiseși	îți zidiseși
se iubise	își zidise

ne iubisem

vă iubiseți

se iubise

m-am fost iubit

te-ai fost iubit

s-a fost iubit

ne-am fost iubit

v-ați fost iubit

s-au fost iubit

ne zidisem

vă zidiseți

își zidise

mi-am fost zidit

ți-ai fost zidit

și-a fost zidit

ne-am fost zidit

v-ați fost zidit

și-au fost zidit

Viitor

mă voiî iubi iubi-mă-voiî îmi voiî zidi zidi-mi-voiî

te vei iubi iubi-te-vei îți vei zidi zidi-ți-vei

se va iubi iubi-se-va își va zidi zidi-și-va

ne vom iubi iubi-ne-vom ne vom zidi zidi-ne-vom

vă veți iubi iubi-vă-veți vă veți zidi zidi-vă-veți

se vor iubi iubi-se-vor își vor zidi zidi-și-vor

am să mă iubesc

am să-mi zidesc

ai să te iubești

ai să-ți zidești

are să se iubească

are să-și zidească

avem să ne iubim

avem să ne zidim

aveți să vă iubiți

aveți să vă zidiți

au să se iubească

au să-și zidească

Viitorul exact

mă voiî fi iubit

îmi voiî fi zidit

te vei fi iubit

îți vei fi zidit

se va fi iubit

își va fi zidit

ne vom fi iubit

ne vom fi zidit

vă veți fi iubit

vă veți fi zidit

se vor fi iubit

își vor fi zidit

Actio instans trecuta

eram să mă iubesc	eram să-mă zidesc
eraî să te iubeşti	eraî să-ţi zideşti
era să se iubească	era să-şi zidească
eram să ne iubim	eram să ne zidim
eraţi să vă iubiţi	eraţi să vă zidiţi
erau să se iubească	erau să-şi zidească

Conjunctiv

Prezent

să mă iubesc	să-mă zidesc
să te iubeşti	să-ţi zideşti
să se iubească	să-şi zidească
să ne iubim	să ne zidim
să vă iubiţi	să vă zidiţi
să se iubească	să-şi zidească

Trecut

să mă fi iubit	să-mă fi zidit
să te fi iubit	să-ţi fi zidit
să se fi iubit	să-şi fi zidit
să ne fi iubit	să ne fi zidit
să vă fi iubit	să vă fi zidit
să se fi iubit	să-şi fi zidit

Optativ

Prezent

m-aş iubi	iubi-m-aş	mi-aş zidi	zidi-mi-aş
te-ai iubi	iubi-te-ai	ţi-ai zidi	zidi-ţi-ai
s-ar iubi	iubi-s-ar	şi-ar zidi	zidi-şi-ar

ne-am iubi	iubi-ne-am	ne-am zidi	zidi-ne-am
v-ați iubi	iubi-v-ați	v-ați zidi	zidi-v-ați
s-ar iubi	iubi-s-ar	și-ar zidi	zidi-și-ar

Trecut

m-aș fi iubit	mi-aș fi zidit
te-ai fi iubit	ți-ai fi zidit
s-ar fi iubit	și-ar fi zidit
ne-am fi iubit	ne-am fi zidit
v-ați fi iubit	v-ați fi zidit
s-ar fi iubit	și-ar fi zidit

Potențial prezent

mă voi fi iubind	îmi voi fi zidind
te vei fi iubind	îți vei fi zidind
se va fi iubind	își va fi zidind
ne vom fi iubind	ne vom fi zidind
vă veți fi iubind	vă veți fi zidind
se vor fi iubind	își vor fi zidind

Imperativ

iubește-te	zidește-ți
iubiți-vă	zidiți-vă

La duc imperativul sună la pers. 2 p. duceți-vă și ducvăți !

Infinitiv

Prezent

a se iubi	a-și zidi
-----------	-----------

Trecut

a se fi iubit

a-și fi zidit

Participiu

Prezent

iubindu-se

zidindu-și

Trecut

avîndu-se iubit, iubită, iubiți, iubite

avîndu-și zidit, zidită, zidiți, zidite

Următoarele verbe există numai supt forma reflexivă de obiect drept : mă buric, mă gudur, mă încăpăținez, mă încrunt, mă încumet, mă îngîmf, mă vaet, mă văicărez, mă zbucium, mă preling, mă bălăbănesc, mă bugezesc, mă buhăvesc, mă căciulesc, mă căesc, mă căsătoresc, mă căznesc, mă chefălesc, mă cinchesc, mă ciondănesc, mă codesc, mă crucesc, mă cufuresc, mă cuibăresc, mă dumeresc, mă fasolesc, mă fălesc, mă fățăresc, mă fățarnicesc, mă fudulesc, mă hîrjonesc, mă hlizesc, mă hodinesc, mă ițiesc, mă ivesc, mă înbulzesc, mă încrucesc, mă în-deletnicesc, mă îndirjesc, mă îndoesc, mă lăcomesc, mă lehemetisesc, mă lenesc, mă lenevesc, mă lihnesc, mă ofilesc, mă olicăesc, mă opintesc, mă oștesc, mă oțătesc, mă painjinesc, mă pălesc, mă plihtisesc, mă plodesc, mă pocăesc, mă pocesc, mă posomoresc, mă poticnesc, mă povirnesc, mă prăsesc, mă primejduesc, mă pripășesc, mă răstesc, mă războesc, mă rîncezesc, mă rotesc, mă ruginesc, mă sălbătăcesc, mă sclifosesc, mă sfădesc, mă sfiesc, mă sîesc, mă sirguesc,

mă stinjinesc, mă șiclesc, mă tolănesc, mă tologesc, mă uimesc, mă uluesc, mă vădesc, mă vestesc, mă zăbovesc, mă zgribulesc, mă zvîrcolesc, mă zvonesc. Următoarele au ca reflexive de obiect drept un înțeles deosebit decît cel obișnuit: aflu, apuc, arăt, asămă, cule, cunun, cutremur, daū, dedaū, dezgust, iaū, încerc, înfuriū, îngîn, îngrăș, îngrețoșez, însor, înspăimînt, înșel, întărt, întunec, joc, las, lupt, mărit, minunez, mir, miniū, mut, oū, port, ridic, rog, rușinez, satur, scald, schimb, scol, spariū, spăl, spînzur, stric, taiū, urc, uit, visez, pot, abat, aleg, aprind, cred, due, fac, frig, înțaleg, pătrund, pierd, plîng, prefac, pricep, prind, pun, supun, tem, adăpostesc, amăgesc, azvîrl, cobor, deosebesc, despart, feresc, foesc, folosesc, gătesc, gidil, gîndesc, gonesc, hotăresc, iscălesc, ispitesc, isprăvesc, inăduș, înblinzesc, încălzesc, îndatoresc, îndrăgesc, îndulcesc, inebunesc, îngrijesc, îngrozesc, împărtășesc, învrednicesc, mărturisesc, numesc, părăsesc, păzesc, plătesc, pogor, pominesc, pornesc, potrivesc, prostesc, rățăcesc, rînjesc, rostesc, scobor, sfătuesc, silesc, stîrnesc, suiū, tocmesc, zvîrl.—Următoarele se întrebuintează ca reflexive de obiect drept numai la 3 pers. s. p.: se cade, se încape, se pare (verbe unipersonale). se cuvine este numai reflexiv și numai la 3 pers. s. p. întrebuintat (verb unipersonal). se mijeste este numai reflexiv și numai la 3 pers. s. întrebuintat (verb. unipersonal).

C

Prepoziții

§ 47

a, afară de, afară din, alături cu, alături de, aproape de, asupra, cătră, contra, cu, de, de a, de a dreapta, de a lungul, de aproape de, de a stînga, de asupra, decătră, dedeparte de, dedesupt de, dedesuptul, de față cu, de jos de, dela, delături de, delîngă, de odată cu, de o parte de, de o potrivă cu, departe de, de dinaintea, de dinainte de, de dincoace de, de dincolo de, de din față, de din față de, de din jos de, de din josul, de din sus de, de din susul, de după, de până, de pe, de peste, despre, de supt, de până a, de până afară de, de până afară din, de până alături cu, de până alături de, de până aproape de, de până asupra, de până cătră, de până de a dreapta, de până de a lungul, pe până de a stînga, de până de asupra, de până de cătră, de până de desupt de, de până de desuptul, de până de față cu, de până dela, de până delîngă, de până de o parte de, de până departe de, de până depe, de până din, de până dinaintea, de până dinainte de, de până dincoace de, de până dincolo de, de până din față, de până din față de, de până drept, de până după, de până față cu, de până față de, de până în, de până în afară de, de până înaintea, de până înaintea de, de până înapoia, de până înapoi de, de până în contra, de până îndărăt de, de până îndărătul, de până în față, de până în față de, de până în fruntea, de până în jos de, de până în lături de, de până

înpotriva, de până înpreajma, de până înprejurul, de
 până înspre, de până în sus de, de până între, de
 până întru, de până înuntru, de până la, de până
 lângă, de până peste, de până prin, de până prin-
 prejurul, de până printre, de până spre, de până supt,
 depe a, depe afară de, depe afară din, depe alături
 cu, depe alături de, depe aproape de, depe de, depe
 asupra, depe de aproape de, depe de a dreapta, depe
 de a lungul, depe de a stînga, depe de asupra, depe
 dedesupt de, depe dedesuptul, depe delîngă, depe de o
 parte de, depe departe de, depe dinaintea, depe dinainte
 de, depe, dincoace de, depe dincolo de, depe din fața,
 depe din față de, depe din dosul, depe din dos de, depe
 dintre, depe drept, depe după, deprin, deprin afară de,
 deprinaintea, deprinainte de, deprinapoia, deprinapoî
 de, deprindărăt de, deprindărătul, deprin dos de,
 deprin dosul, deprin fața, deprin față de, deprin
 fruntea, deprin jos de, deprin josul, deprin lături de,
 deprinpotriva, deprinpreajma, deprinprejurul, deprin-
 prejur de, deprin sus de, de prin susul, de printre,
 deprinuntru, depe la, depe lângă, depe supt, de depe
 a, de depe afară de, de depe afară din, de depe a-
 lături cu, de depe alături de, de depe aproape de,
 de depe asupra, de depe de aproape de, de depe
 de, de depe de a dreapta, de depe de a lungul, de
 depe de a stînga, de depe de asupra, de depe de-
 desupt de, depe dedesuptul, de depe de lîngă, de depe
 de o parte de, de depe departe de, de depe dinain-
 tea, de depe dinainte de, de depe dincoace de, de
 depe dincolo de, de depe din fața, de depe din față
 de, de depe din dosul, de depe din dos de, de depe

dintre, de depe drept, de depe după, de deprin afară de, de deprinaintea, de deprinainte de, de deprinapoia, de deprinapoî de, de deprindărăt de, de deprindărătul, de deprin fața, de deprin față de, de deprin fruntea, de deprin jos de, de deprin josul, de deprin lături de, de deprinpotriva, de deprinpreajma, de deprinprejurul, de deprin sus de, de deprinuntru, de depe la, de depe lingă, de depe supt, de depe a, de depe afară de, de depe afară din, de depe alături cu, de depe alături de, de depe aproape de, de depe asupra, de depe de aproape de, de răul, din, din afară de, dinaintea, dinainte de, dinapoia, dinapoî de, din contra, din cauza, dindărăt de, dindărătul, din fața, din față de, din fruntea, din jos de, din josul, din lături de, dinpotriva, dinpreajma, dinprejurul, dinpreună cu, din spre, din sus de, din susul, dintre, dintru, dinuntru, dincoace de, dincolo de, din afară din, din alături cu, din alături de, din aproape de, din de a dreapta, din de a lungul, din de aproape de, din de a stînga, din de asupra, din de cătră, din de departe de, din dedesupt de, din dedesuptul, din de jos de, din delături de, din delingă, din de o parte de, din departe de, din de dinaintea, din de dinainte de, din de dincoace de, din de dincolo de, din de din fața, din de din față de, din de din jos de, din de din sus de, din de după, din depe departe de, din depe, din de peste, din de prin, din de prinprejurul, din de printre, din despre, din de supt, din depe a, din depe afară de, din depe afară din, din depe alături cu, din depe alături de, din depe aproape de, din depe asupra, din depe de aproape de, din depe de, din depe de a

dreapta, din depe de a lungul, din depe de a stînga, din depe de asupra, din depe dedesupt de, din depe dedesuptul, din depe delingă, din depe de o parte de, din depe departe de, din depe dinaintea, din depe dinainte de, din depe dincoace de, din depe dincolo de, din depe din fața, din depe din față de, din depe din dosul, din depe din dos de, din depe dintre, din depe drept, din depe după, din deprin, din de prin afară de, din deprinaintea, din deprinainte de, din deprinapoia, din deprinapoî de, din deprindărăt de, din deprindărătul, din deprin dos de, din deprin dosul, din deprin fața, din deprin față de, din de prin fruntea, din deprin jos de, din deprin josul, din deprin lături de, din deprinpotriva, din deprinpreajma, din deprinprejurul, din deprinprejur de, din deprin sus de, din deprin susul, din de printre, din de prinuntru, din depe la, din depe lingă, din depe supt, din drept, din după, din față cu, din față de, din pe departe de, din pricina, din partea, din spre, din supt, drept, după, față cu, față de, fără, fără de, în, în afară de, în afară din, în apropiare de, înaintea, înainte de, înapoia, înapoî de, încontra, îndărăt de, îndărătul, în dos de, în dosul, în dreptul, în fața, în față de, în fruntea, în jos de, în josul, în lături de, în locul, în mijlocul, în potriva, încontra, înpreajma, înprejurul, înpreună cu, înspre, în sus de, în susul, între, întru, înuntru, în urma, la, lingă, odată cu, până, până a, până afară de, până afară din, până alături cu, până alături de, până aproape de, până asupra, până cătră, până de a dreapta, până de a lungul, până de a stînga, până de asupra, până decătră, până dedesupt de, până dedesuptul, până defăță cu, până de jos

de, până dela, până delături de, până delingă, până de o parte de, până departe de, până de dinaintea, până de dinainte de, până de dincoace de, până de dincolo de, până de din fața, până de dinfață de, până de din jos de, până de din sus de, până de din josul, până de din susul, până de după, până depe, până de peste, până despre, până de supt, până depe afară de, până depe afară din, până depe alături cu, până depe alături de, până depe aproape de, până depe asupra, până depe de aproape de, până depe de până depe de a dreapta, până depe de a lungul, până, depe de a stînga, până depe de asupra, până depe dedesupt de, până depe dedesuptul, până depe de lingă, până depe de o parte, până depe departe de, până depe dinaintea, până depe dinainte de, până depe dincoace de, până depe dincolo de, până depe din fața, până depe din față de, până depe din dosul, până depe din dos de, până depe dintre, până depe drept, până depe după, până deprin, până deprin afară de, până deprinaintea, până deprinainte de, până deprinapoia, până deprinapoî de, până deprindărăt de, până deprindărătul, până deprin dos de, până de prin dosul, până deprin fața, până deprin față de, până deprin fruntea, până deprin jos de, până de prin josul, până deprin lături de, până deprinpotriva, până deprinpreajma, până deprinprejurul, până deprinprejur de, până deprin sus de, până deprin susul, până de printre, până deprinuntrul, până depe la, până depe lingă, până depe supt, până de depe a, până de depe afară de, până de depe afără din, până de depe alături cu, până de depe alături de,

până de depe aproape de, până de depe asupra, până
 de depe de aproape de, până de depe de, până de
 depe de a dreapta, până de depe de a lungul, până
 de depe de a stînga, până de depe de asupra, până
 de depe dedesupt de, până de depe dedesuptul, până
 de depe de lingă, până de depe de o parte de, până
 de depe departe de, până de depe dinaintea, până
 de depe dinainte de, până de depe dincoace de, până
 de depe dincolo de, până de depe din fața, până de
 depe din fața de, până de depe din dosul, până de
 depe din dos de, până de depe dintre, până de depe
 drept, până de depe după, până de deprin afară de,
 până de deprinaintea, până de deprinainte de, până
 de deprinapoia, până de deprinapoî de, până de de-
 prindărăt de, până de deprindărătul, până de deprin
 fața, până de deprin fața de, până de deprin frun-
 tea, până de deprin jos de, până de deprin josul,
 până de deprin lături de, până de deprinpotriva,
 până de deprinpreajma, până de deprinprejurul, până
 de deprin sus de, până de deprinuntrul, până de
 depe la, până de depe lingă, până de depe supt, până
 de depe a, până de depe afară de, până de depe a-
 fară din, până de depe alături cu, până de depe ală-
 turi de, până de depe aproape de, până de depe a-
 supra, până de depe de aproape de, până din, până
 dinaintea, până dinainte de, până dinapoia, până di-
 napoî de, până dindărăt de, până dindărătul, până
 din fața, până din fața de, până din fruntea, până
 din jos de, până din josul, până din lături de,
 până dinpotriva, până dinpreajma, până dinprejurul,
 până dinpreună cu, până dinspre, până din sus de,

până din susul, până dintre, până dintru, până dinun-
 trul, până dincoace de, până dincolo de, până din afară
 din, până din alături cu, până din alături de, până din a-
 proape de, până din dea dreapta, până din de a lungul,
 până din de aproape de, până din de a stînga, până
 din de asupra, până din decătră, până din de departe
 de, până din dedesupt de, până din dedesuptul, până
 din de jos de, până din delături de, până din delingă,
 până din de o parte de, până din departe de, până
 din de dinaintea, până din de dinainte de, până din
 de dincoace de, până din de dincolo de, până din de
 din fața, până din de din fața de, până din de din jos
 de, până din de din sus de, până din de după, până
 din depe departe de, până din depe, până din de
 peste, până din de prin, până din de prinprejurul,
 până din de printre, până din despre, până din desupt,
 până din depe a, până din depe afară de, până din
 depe afară din, până din depe alături cu, până din
 depe alături de, până din depe aproape de, până
 din depe asupra, până din depe de aproape de, până
 din depe de, până din depe de a dreapta, până din
 depe de a lungul, până din depe de a stînga, până
 din depe de asupra, până din depe dedesput de, până
 din depe dedesuptul, până din depe de lingă, până
 din depe de o parte de, până din depe departe de,
 până din depe dinaintea, până din depe dinainte de,
 până din depe dincoace de, până din depe dincolo
 de, până din depe din fața, până din depe din fața
 de, până din depe din dosul, până din depe din dos
 de, până din depe dintre, până din depe drept, până
 din depe după, până din deprin, până din deprin afară

de, până din de prinaintea, până din de prinainte de, până din de prinapoia, până din de prinapoî de, până din de prindărăt de, până din de prindărătul, până din deprin dos de, până din deprin dosul, până din deprin fața, până din deprin fața de, până din deprin fruntea, până din deprin jos de, până din deprin josul, până din deprin lături de, până din deprinpotriva, până din de prinpreajma, până din de prinprejurul, până din de prinprejur de, până din deprin sus de, până din deprin susul, până din de printre, până din de prinuntrul, până din depe la, până din depe lingă, până din depe supt, până din drept, până din după, până din față cu, până din față de, până din pe departe, până dinspre, până din supt, până drept, până după, până față cu, până față de, până în, până în afară de, până în afară din, până în apropiare de, până înaintea, până înainte de, până înapoia, până înapoî de, până încontra, până îndărăt de, până îndărătul, până în dos de, până în dosul, până în fața, până în față de, până în fruntea, până în jos de, până în josul, până în lături de, până înpotriva, până încontra, până înpreajma, până în prejurul, până împreună cu, până înspre, până în sus de, până în susul, până între, până întru, până înuntrul, până la, până lingă, până pe, până pe a, până pe afară de, până pe afară din, până pe alături cu, până pe alături de, până pe aproape de, până pe asupra, până pe de, până pe de a dreapta, până pe de a lungul, până pe de aproape de, până pe de a stînga, până pe de asupra, până pe decătră, până pe de departe de, până pe dedesupt de, până pe dedesuptul, până pe de jos de, până pe delături de,

până pe departe de, până pe dedinaintea, până pe
 dedinainte de, până pe de dincoace de, până pede
 dincolo de, până pe de din fața, până pe de din fața de,
 până pe de din josul, până pe de din jos de, până
 pe de din susul, până pe de din sus de, până pe de
 după, până pe depe, până pe de peste, până pe
 despre, până pe de supt, până pe depe afară de, până
 pe depe afară din, până pe depe alături cu, până pe
 depe alături de, până pe depe aproape de, până pe depe
 asupra, până pe depe de, până pe depe de aproape
 de, până pe depe de a dreapta, până pe depe de a
 lungul, până pe depe de a stînga, până pe depe de
 asupra, până pe depe dedesupt de, până pe depe de-
 desuptul, până pe depe de lingă, până pe depe de o
 parte de, până pe depe departe de, până pe depe
 dinaintea, până pe depe dinainte de, până pe depe
 dincoace de, până pe depe dincolo de, până pe depe
 din fața, până pe depe din fața de, până pe depe din
 dosul, până pe depe din dos de, până pe depe dintre,
 până pe depe drept, până pe depe după, până pe de
 prin, până pe deprin afară de, până pe de prinaintea,
 până pe de prinainte de, până pe de prinapoia, până
 pe de prinapoî de, până pe de prindărăt de, până pe
 de prindărătul, până pe deprin dos de, până pe de-
 prin dosul, până pe deprin fața, până pe deprin
 fața de, până pe deprin fruntea, până pe deprin
 jos de, până pe deprin josul, până pe deprin lături de,
 până pe de prinpotriva, până pe de prinpreajma, până
 pe de prinprejurul, până pe de prinprejur de, până pe de
 prin sus de, până pe deprin susul, până pe de
 printre, până pe de prinuntrul, până pe depe la, până

pe depe lingă, până pe depe supt, până pe depe a, până
 pe depe afară de, până pe depe afară din, până pe
 depe alături cu, până pe depe alături de, până pe
 de depe aproape de, până pe de depe asupra, până
 pe de depe de aproape de, până pe de depe de,
 până pe de depe de a dreapta, până pe de depe de
 a lungul, până pe de depe de a stînga, până pe de
 depe de asupra, până pe de depe dedesupt de, până
 pe de depe dedesuptul, până pe de depe de lingă,
 până pe de depe de o parte de, până pe de depe
 departe de, până pe de depe dinaintea, până pe de
 depe dinainte de, până pe de depe dincoace de, până
 pe de depe dincolo de, până pe de depe din fața, până
 pe de depe din fața de, până pe de depe din dosul,
 până pe de depe din dos de, până pe de depe dintre,
 până pe de depe drept, până pe de depe după, până pe
 pe deprin afară de, până pe de de prinaintea, până
 pe de de prinainte de, până pe de de prinapoia, până
 pe de de prinapoî de, până pe de de prindărăt de,
 până pe de de prindărătul, până pe de deprin fața,
 până pe de deprin fața de, până pe de deprin
 fruntea, până pe de deprin jos de, până pe de de
 prin josul, până pe de deprin lături de, până pe de de
 prinpotriva, până pe de de prinpreajma, până pe de
 de prinprejurul, până pe de deprin sus de, până pe
 de de prinuntrul, până pe de depe la, până pe de depe
 lingă, până pe de depe supt, până pe de depe a,
 până pe de depe afară de, până pe de depe afară
 din, până pe de depe alături cu, până pe de depe ală-
 turî de, până pe de depe aproape de, până pe de
 depe asupra, până pe de depe de aproape de, până

pe din, până pe din afară de, până pe dinaintea, până pe dinainte de, până pe dinapoia, până pe dinapoî de, până pe dindărăt de, până pe dindărătul, până pe din fața, până pe din față de, până pe din fruntea, până pe din jos de, până pe din josul, până pe din lături de, până pe din preajma, până pe dinprejurul, până pe din sus de, până pe din susul, până pe dinuntru, până pe dincoace de, până pe dincolo de, până pe din afară din, până pe din drept, până pe din față de, până pe dinspre, până pe drept, până pe după, până pela, până pelingă, până peste, până prin, până prin prejurul, până printre, până prin afară de, până prin afară din, până prin apropiare de, până prinaintea, până prinainte de, până prinapoia, până prinapoî de, până prindărăt de, până prindărătul, până prin dos de, până prin dosul, până prin față de, până prin fața, până prin fruntea, până prin jos de, până prin josul, până prin lături de, până prinpreajma, până prinprejurul, până prin sus de, până prin susul, până printre, până printru, până prinuntru, până spre, până supt, pe, pe a, pe afară de, pe afară din, pe alături cu, pe alături de, pe aproape de, pe asupra, pe de, pe de a dreapta, pe de a lungul, pe de aproape de, pe de a stînga, pe de asupra, pe decătră, pe de departe de, pe dedesupt de, pe dedesuptul, pe de jos de, pe delături de, pe departe de, pe de dinaintea, pe de dinainte de, pe de dincoace de, pe de dincolo de, pe de din fața, pe de din față de, pe de din josul, pe de din jos de, pe de din susul, pe de din sus de, pe de după, pe de pe, pe de peste, pe despre, pe de supt, pe depe

afară de, pe depe afară din, pe depe alături cu, pe depe alături de, pe depe aproape de, pe depe asupra, pe depe de, pe depe de aproape de, pe depe de a dreapta, pe depe de a lungul, pe depe de a stînga, pe depe de asupra, pe depe dedesupt de, pe depe dedesuptul, pe depe delîngă, pe depe de o parte de, pe depe departe de, pe depe dinaintea, pe depe dinainte de, pe depe dincoace de, pe depe dincolo de, pe depe din fața, pe depe din față de, pe depe din dosul, pe depe din dos de, pe depe dintre, pe depe drept, pe depe după, pe deprin, pe deprin afară de, pe de prinaintea, pe de prinainte de, pe de prinapoia, pe de prinapoî de, pe de prindărăt de, pe de prindărătul, pe deprin dos de, pe de prin dosul, pe deprin fața, pe deprin față de, pe deprin fruntea, pe deprin jos de, pe deprin josul, pe deprin lăturî de, pe de prinpotriva, pe de prinpreajma, pe de prinprejurul, pe de prinprejur de, pe deprin sus de, pe deprin susul, pe deprintre, pe de prinuntrul, pe depe la, pe depe lingă, pe depe supt, pe de depe a, pe de depe afară de, pe de depe afară din, pe de depe alături cu, pe de depe alături de, pe de depe aproape de, pe de depe asupra, pe de depe de aproape de, pe de depe de, pe de depe de a dreapta, pe de depe de a lungul, pe depe de a stînga, pe de depe de asupra, pe de depe dedesupt de, pe de depe dedesuptul, pe de depe delîngă, pe de depe de o parte de, pe de depe departe de, pe de depe dinaintea, pe de depe dinainte de, pe de depe dincoace de, pe de depe dincolo de, pe de depe din fața, pe de depe din față de, pe de depe din dosul, pe de depe din dos

de, pe de depe dintre, pe de depe drept, pe de depe după, pe de deprin afară de, pe de de prinaintea, pe de de prinainte de, pe de de prinapoia, pe de de prinapoî de, pe de de prindărăt de, pe de de prindărătul, pe de deprin fața, pe de deprin față de, pe de deprin fruntea, pe de deprin jos de, pe de deprin josul, pe de deprin lături de, pe de de prinpotriva, pe de de prinpreajma, pe de de prinprejurul, pe de deprin sus de, pe de de prinuntrul, pe de depe la, pe de depe lingă, pe de depe supt, pe de depe a, pe de depe afară de, pe de depe afară din, pe de depe alături cu, pe de depe alături de, pe de depe aproape de, pe de depe asupra, pe de depe de aproape de, pe din, pe din afară de, pe dinaintea, pe dinainte de, pe dinapoia, pe dinapoî de, pe dindărăt de, pe dindărătul, pe din fața, pe din față de, pe din fruntea, pe din jos de, pe din josul, pe din lături de, pe din preajma, pe dinprejurul, pe din sus de, pe din susul, pe dinuntrul, pe dincoace de, pe dincolo de, pe din afară din, pe din drept, pe din drept de, pe din dreptul, pe din față de, pe din față, pe din spre, pe drept, pe după, pela, pelingă, pentru, peste, prin, prinprejurul, printre, prin afară de, prin afară din, prin apropiare de, prinaintea, prinainte de, prinapoia, prinapoî de, prindărăt de, prindărătul, prin dos de, prin dosul, prin dreptul, prin fața, prin față de, prin fruntea, prin jos de, prin josul, prin lături de, prinpreajma, prinprejurul, prin sus de, prin susul, printre, printru, prinuntrul, spre, supt.

Conjuncții

§ 48

ca, ca și, ca și cum, ca să, fără ca să, pentru ca să ; —
 că, cu toate că, fiindcă, în vedere că, macar că, pentru
 că, din cauză că ; — căci ; — cînd, de cînd, depe cînd,
 depe de cînd, de depe cînd, până cînd, până depe cînd,
 până depe de cînd, până de depe cînd, până decînd, până
 pecînd, până pe depe cînd, până pe depe de cînd, pe cînd,
 pe depe cînd, pe depe de cînd ; oricînd, de oricînd, depe
 oricînd, depe de oricînd, de depe oricînd, până oricînd,
 până depe oricînd, până de depe oricînd, până de
 oricînd, până pe oricînd, pe oricînd, pe depe oricînd,
 pe depe de oricînd ; oridecînd, oridepecînd, oridepe-
 decînd, oridedepecînd, oripănăcînd, oripănădepecînd,
 oripănădepedecînd, oripănădedepecînd, 'oripănădecînd,
 oripănăpecînd, oripecînd, oripedepecînd, oripedepede-
 cînd, până oridepecînd, până oridepedecînd, până ori-
 dedepecînd, până mai cînd ; — dincotro, de princotro,
 încotro, până dincotro, până de princotro, până în-
 cotro, până pe de princotro, până princotro, pe de
 princotro, princotro ; oridincotro, orideprincotro, ori-
 încotro, oripănădincotro, oripănădeprincotro, oripănă-
 încotro, oripănăpedeprincotro, oripănăprincotro, ori-
 pedeprincotro, oriprincotro ; — cum, decum, precum,
 dupăcum ; oricum, orișicum ; dacă ; — de, de cit pe ce
 să ; — deși ; — până, de până ; — să, macar să, fără
 să, până să, până mai să ; — unde, de unde, de
 pe unde, depe de unde, de depe unde, până un-
 de, până depe unde, până depe de unde, până de

depe unde, până de unde, până pe unde, până pe de
pe unde, până pe depe de unde, pe unde, pe depe un-
de, pe depe de unde; oriunde, de oriunde, depe ori-
unde, depe de oriunde, depe de orideunde, de depe ori-
unde, până oriunde, de orideunde, până depe oriunde,
până depe de oriunde, până de depe oriunde, până de
oriunde, până orideunde, până pe oriunde, până pe depe
oriunde, până pe depe de oriunde, până pe depe de ori-
deunde; orideunde, oridepeunde, oridepedeunde, ori-
dedepeunde, oripănăunde, oripănădepeunde, oripănăde-
pedeunde, oripănădedepeunde, oripănădeunde, oripă-
ănpeunde, oripănăpedepeunde, oripănăpedepedeunde,
de cîte ori, oridecîteori, deoricîteori, de oridecîteori,
pănăoridecîteori; — ba, ci, dar, fie, iar, însă, nici, ori,
saŭ, și; — apoi așa numitele pronume relative, care,
ori care, cine, ce, oricine, orice, cît, oricît.

care, oricare, cine, ce au declinarea pronominală (compară pronumele interogative):

	s.		s.
1) m. f. cine	m. f. neutru ce	m. care	f. care
2) cuī		căruī	cărei

	p.		p.
1)	m. f. ce	m. f. care	
2)		căror	

cît, oricît aũ declinare nominală (compară pronumele interogative).

1) m. cît f. cîtă

p.

1) cîti cîte

ce și cit ca neutre formează în diferite compuse o serie de conjuncții a parte: deoarece, devremece, dupăce, pânăce, pânămaice; cit, cu cit, decit, depe cit, din cit, încit, intrucit, până cit, până intrucit, pecit, pentru cit, după cit.

E

Prefixe

§ 49

La înșirarea prefixelor și sufixelor derivate însemnăm prin *a* adiectivul, prin *s* substantivul, prin *v* verbul. Dăm numeroase derivate din primitive unele mai sigure altele mai nesigure, fără ca spațiul să ni permită a lungi discuția asupra acestor din urmă. Primitivele le dăm numai atunci în limba de origine, cînd lipsesc corespondentele românești.

a - v. acoper — cooperio, alin — lenio, alunec — lubrico, ameninț — minitor, amestec — mestec, amuțesc — muțesc, abat — bat, apăs — penso, afum — fumo, asurzesc — surzesc, amorțesc — mort, asigur — sigur, astup — stupa.

de - v. a. descalt — excalceo, descint — excanto, deger — gelo, deschid — excludo, despoi — spolio, derapin — rapina, destup — stupa, deșăl — șăle; deplin — plin.

des -, dez - v. dezbat — bat, descui — cuneo, descos — cos, dezdăunez — damno, descoper — cooperio, desumflu — umflu, desfac — fac, despresur — per + salio, dezgust — gust, dezvăt — vitio, dezleg — leg, desprind — prind, dezmorțesc — mort, dezbrac — bracca, descalic — cal, descărc — car, desching — chingă,

desărcinez — sarcină, dezbat — bat, desham — ham, deşir — şir, dezdoiū — doi, dezmerd — merda, desfăt — fœtor, desfăt — faţă, desfăşur — faşă, desfiinţez — fiinţă, desfund — fund, dezghioc — gullioca, destrăm — trama, dezminiū — minie, dezgormintez — mormint, deznod — nod, despărechez — păreche, despart — parte, dezrădăcinez — rădăcină, desprimăvărez — primăvară, despreţuesc — preţ.

în - v. a. încalt — calceo, incap — capio, incere — cerc, incuiū — cuneo, încheg — coagulo, incred — cred, încruesc — crucio, încrunt — cruento, indes — denso, încunjur — congyro, înpresur — per + salio, input — put, înduplec — de + plico, inec — neco, întorn — torn, întrec — trec, învăţ — vitio, înving — vinco, înmoiū — moiū, înegresc — nigresco, înpac — pacco, însăt — sitio, însoţesc — socio, înbărbătez — bărbat, înbunez — bun, înblinzesc — blind, înbrac — bracca, înbrincesc — brineă, înbuc — bucă, însufleţesc — suflet, înbătrinesc — bătrîn, întăresc — tare, încrucieşez — cruciș, indulcesc — dulce, infăinez — faină, înfrăţesc — frate, infăt — faţă, înflăcărez — flacăra, infrupt — frupt, înavuţesc — avut, înfiinţez — fiinţă, înjosesc — jos, înlemnesc — lemn, înpînzesc — pînză, însănătoşez — sănătos, însărez — sară, încuscresc — cuseru, înbunătaşesc — bunătate, incalic — cal, încălzesc — cald, încarc — car, încheiū — chee, înching — chingă, încordez — coardă, incuibez — cuib, încunoştiinţez — cunoştinţă, îndatoresc — dator, îndoesc şi îndoiū — doi, îndosesc — dos, îndrept — drept, îndreptăţesc — dreptate, înfaş — faşă, înfăţişez — faţiş, inferbînt — ferbinte, înfiez — fiū, înfrumuseţez — frumuseţă, înfricoşez — fricos, în-

frunt — frunte, înfrunzesc — frunză, înfuriu — furie, îngălbinesc — galbîn, ingenunchiū — genunchiū, îngheboşez — ghebos, inghemuese — ghem, ingheţ — ghiată, îngreuez — greū, îngreţoşez — greţos, îngurluesc — gură, împrumut — promutuus, înăspresc — aspru, îndestulez — destul, îndrăcesc — drac, induioşez — duios, înlăturez — lături, înlocuesc — loc, întîrziū — tîrziū, întineresc — tinăr, întrăm — trama, înlănţuesc — lanţ, înmărmuresc — marmură, înmormîntez — mormînt, înmulţesc — mult, înoesc — nou, împămîntenesc — pămîntean, împănez — pană, împărechez — păreche, îndepărtez — departe, înpart — parte, împărtăşesc — pătaş, înpetresc — piatră, îndeplinesc — deplin, înputernicesc — puternic, înpuţinez — puţin, înrădăcinez — rădăcină, înrăutăţesc, — răutate, înroşesc — roş, însărcinez — sarcină, însătoşez — sătos, înstrăinez — străin, înşir — series, înştiinţez — ştiinţă, întîmplu — tempora, întristez — trist, înpriimăvărez — primăvară, învechesc — vechiū, învecinez — vecin, înveninez — venin, înverzesc — verde, înveşmîntez — veşmînt, încuviinţez — cuviinţă, învinetesc — vinăt, învîrtoşez — vîrtos; înalt — altus.

ne - s. a.: neaparat — aparat, necopt — copt, necugetat — cugetat, negreşit — greşit, nimic — mic, neom — om, neomenie — omenie, nepuţinţă — puţinţă, neşaţ — saţ, netot — tot, nebun — bun, neharnic — harnic, nătărău — tare, neghiob — de + apus.

pre - v. preling — ling, prefac — fac, presupun — supun, presar — sar, petrec — trec, prelungesc — lung.

răs - răz - v. s. răsfrîng — frîng, răsfăţ — faţă, răs-fir — fir, răsfocesc — foc, răzbun — bun, răzgîndesc —

gînd; răspăr — păr, răscruce — cruce, răsputare — putere.

re - ră- v.: răzbat — zbat, răscoc — scoc, răsar — sar, răstorn — ex + torno.

s - z - v.: zbat — bat, zbucium — bucium, scad — cad, scap — capio, scufund — cufund, spăimînt — pavimento, spînzur — pendeo, zmulg — mulgeo, străpung — transpungo, strălucesc — transluceo, strămut — transmuto, scornesc — corn, sfarm — făină, smintesc, minte, spulber — pulbere, spintec — pîntece, sfîşiu — fişie, zvînt — vînt.

stră - v. s. a.: străbat — bat; strămoş — moş, străbun — bun, strănepot — nepot; străvechiu — vechiu, străveziu — vād.

F

Sufixe derivative

§ 50

a) substantivale.

- irlán : Țopirlan — Țop
- gán : guzgan — ung. güzü
- ándru : băețandru — băiat, copilandru — copil, cățălandru — cățel, flăcăuandru — flăcău, pălățandru — pallacia, șuleandru — șuler.
- ánie : bîzdiganie — bîzdig, perzanie — pierd, jigăranie — jigărae.
- énie : grozăvenie — grozav, curățenie — curat, hîzenie — hîd, înpuțenie — înpuțit, prăpadenie — prăpad, șiretenie — șiret, Țipenie — Țip.

- ărânie : pătăranie — pat.
- ăre : crezare — cred, vinzare — vind.
- 'et, -'ăt : durăt — dur, țipet — țip, urlat — urlu, zîmbet — zîmbesc, pocnet — pocnesc, trăsnet — trăsnesc, umblet — umblu, suflet — suflu, strigăt — strig, treacăt — trec, capăt — cap, foamete — foame.
- iță, -'iță : bucătăriță — bucătar, cămărășiță — cămăraș, codiță — coadă, cusătoriță — cusător, dumnezeiță — dumnezeu, fîntiniță — fîntină, florăriță — florar, hîrbariță — hîrbar, leiță — leu, leliță — lele, limbariță — * limbar, mieriță — mierlă, morăriță — morar, peniță — pană, păuniță — păun, pascăriță — păscar, ploiță — ploae, porțiță — poartă, pizmătarîță — pizmătar, porumbiță — porumb, rotiță — roată, rămașiță — rămas, scăriță — scară, spălătoriță — spălător, vorbariță — * vorbar.
- liță : cruciuliță, — cruce, furculiță — furcă, musculiță — muscă, pușculiță — pușcă, piu-liță — piuă.
- 'niță : botniță — bot, clopotniță — clopot, pojar-niță — pojar, păcorniță — păcură.
- ăriță : limbricarîță — limbric, puricarîță — purec.
- 'lniță : urechelniță — ureche.
- șiță : minușiță — mină.
- eăță-êță : albeăță — alb, bătrineță — bătrîn, dulceăță — dulce, dimineăță — * demine, frumuseță — frumos, greață — greu, gîrneăță — gorun, mătreață — mătură, negreață — ne-

gru, ostreață — vsl. ostru, sineață —
sîn, tinereță — tînăr, vieață — viû, ver-
deață, — verde.

- neață : coteneată — cot.
- mán : gogoman — gogu, hoțoman — hoț, orto-
man — ort ? sárman — sár (din sárac).
- óc : cojoc — coajă, cotoc — vsl. cotúca, lăptoc
— lapte, minzoc — minz, mițoc — miță.
- úică : cămeșuică — cămeșă, păsăruică — pasă-
re, nevăstuică — nevastă.
- úe : cetățue — cetate, ferestruie — fereastră,
grămăjue — grămezi.
- úl : pătul — pat.
- iúne : putregiune — putrezire, răpegiune — ră-
pezire, umeģiune — umezire, sárbeģiune
— sárbezire, veșteģiune — veștezire, ru-
șine — roșire.
- ciúne : ertăciune — ertare, plecăciune — plecare,
uscăciune — uscare, amărăciune — amă-
rîre, slăbăciune — slăbire.
- áciúne : mortăciune — mort.
- mînt : așezămînt — așezare, legămînt — legare,
simțimînt — simțire, jurămînt — jurare.
- ámînt : crezămînt — crezi, scăzămînt — scazi.
- ie : bărbie — barbă, bărbăție — bărbat, cer-
șitorie — cerșitor, căciulie — căciulă, cu-
nunie — cunună, doftorie — doftor, dom-
nie — domn, drăcie — drac, fetie — fată,
frăție — frate, găinărie — găinar, împă-
răție — împărat, mișelie — mișel, ome-
nie — oameni, păstorie — păstor, petră-

- rie — petrar, preoție — preot, primărie —
 primar, sumeție — sumeț, beție — bat,
 curăție — curat, datorie — dator, tărie —
 tare, trezie — treaz, scîrnăvie — scîrnăv.
- ărie : fumărie — fum, ghețarie — ghiață, jucă-
 rie — joc, lupărie — lup, lutărie — lut,
 mătăsărie — mătasă, pălărie — păr, stu-
 hărie — stuh.
- lie : cărțulie — carte, măciulie — măciucă.
- tăte : răutate — rău, dreptate — drept.
- ățate : strîmbătate — strîmb, singurătate — singur.
- ură : învățătură — învățat, legătură — legat,
 picătură — picat, friptură — fript, trăsura
 — tras, faptură — fapt, lovitură — lovit.
- ătură : bătătură — bat, țeșătură — țeș, căzătură
 — cazî, întorsătură — întors, ștersătură
 — șters.
- 'că : fiică — fiu, puică — pui, vîntoaică —
 vîntoae, franțușcă — franțuz, romîncă —
 romîn, teică — tei.
- cică : vâlcică — vale.
- eală : ameteală — ameteșc, boială — boesc, bu-
 chiseală — buchisesc, cicăleală — cică-
 lesc, fețuială — fețuesc, ferbinteală — în-
 ferbînt, gălbineală — îngălbinesc, hîriială
 — hiriu, iuțeală — iuțesc, lustruială —
 lustruesc, mîntuială — mîntui, muce-
 zeală — mucezesc, pospăială — pospăesc,
 poliială — poliesc, răgușeală — răgușesc,
 rîncezeală — rîncezesc, răceală — răcesc,
 răcoreală — răcoresc, roșeală — roșesc,

- săpuneală — săpunez, sârbezeală — sârbezesc, surzeală — surzesc, udeală — ud, urzeală — urzesc, vedeală — văd, vineţeală — vineţesc.
- înţă : biruinţă — biruesc, fiinţă — fire, năzuinţă — năzuesc.
- ét : brădet — brad, făget — fag, prunet — prun.
- giũ : mahalagiũ — mahala, moftangiũ — moft, pastramagiũ — pastramă, sacagiũ — saca, zarzavagiũ — zarzavat, zurbagiũ — zurba.
- iciũ : lipiciũ — lipesc, gîdiliciũ — gîdil, clătiniciũ — clatin, corbiciũ — corb.
- ilă : buşilă — buşesc, chiorilă, — chioresc, chitilă — chitesc, desilă — indes, frăţilă — înfrăţesc, mezilă — miez, murgilă — amurgesc, noptilă — înoptez, nimerilă — nimeresc, orbilă — orbesc, ochilă — ochesc, pîndilă — pîndesc, plesnilă — plesnesc, sărilă — însărez, sucilă — sucesc, surzilă — surzesc, zorilă — zori, zărilă — zăresc.
- ime : acrime — acru, adîncime — adînc, asprime — aspru, boerime — boer, desime — des, grosime — gros, înălţime — înalt, întregime — întreg, lărgime — larg, tinerime — tinăr.
- ină : datină — dat, ţarină — ţară.
- ină : căpăţină — capăt.
- easă : bucătăreasă — bucătar, împărăteasă — împărat, preoteasă — preot, jupineasă — jupîn.

- iște -'iște : cinepiște — cinepă, făuriște — faur, iniște — in, liniște — lin, mește — mei, măso-riște — măsură, porumbiște — porumb, ră-riște — rar.
- riște : codăriște — coadă.
- liște : băтелиște — bat.
- ôviște : lacoviște — lac.
- éj : gitlej — gît, gătej — vsl. gati.
- éiũ : bordeiũ — bortă, curmeiũ — curm, lueiũ — lup, ardeiũ — ard, crîmpeiũ — vsl. crîpă, reteveiũ — vsl. retovati, știubeiũ — sti-
pare, holteiũ — ung. hölgy.
- áiũ : putregaiũ — putred, buhaiũ — onomatop.
buh, polițaiũ — poliție.
- ălă : tîndală — tont.
- ête : ciuciulete — ciulese, scăete — scaiũ, vră-
bete — vrabie.
- lic : senatorlic — senator, craiic — craiũ.
- ún : grăsun — gras, căscăun — case.
- șág : furțișag — furt, molășag — moale, rămă-
șag — rămas.

Adiectivale

- áciũ : chitaciũ — chitesc, stingaciũ — sting, tră-
gaciũ — trag, robaciũ — rob.
- vân : roșcovan — roșcă.
- iũ : auriũ — aur, cenușiũ — cenușă, trandafiriũ —
trandafir, albăstriũ — albastru, verziũ —
verde, mijlociũ — mijloc, bețiv — bat, fu-
muriũ — fumuri.
- riũ : alburiũ — alb, guraliũ — gură.

- úii : albastruii — albastru, verziui — verde, gălbuii — galbin.
- út : limbut — limbă.
- ós : voios — voe, osos — os, păcătos — păcat, lunecos — lunec, spărios — spariu, mustăcios — mustață, cuviincios — cuviință, priincios — priință.
- ciós : supărăcios — supăr, uricios — uresc, negricios — negresc, noduros — noduri, grunțuros — grunțuri.
- rós : somnoros — somn, lăudăros — laudă.
- în : străin — straiu (extraneus).
- ésc : cînesc — cîne, domnesc — domn, muntenesc — muntean, grecesc — grec, băbesc — babă, bărbătesc — bărbat, ceresc — cer, omînesc — oameni, păgînesc — păgin, pămîntesc — pămînt, romînesc — romîn, turcesc — turc, unguresc — ungur.
- ăt : bubat — bubă, buzat — buză, roșcat — roșcă.
- ăreț : lungăreț — lung.
- nél : încetinel — încet.
- tél : puțintel — puțin, mititel — mic.
- nóg, -róg, -lóg : fomfolog — fomf, șontorog — ung. santa, ciontonog și ciontorog — ciunt.
- 'ed : buged — bucă, veșted — vescu.

Substantivale — Adiectivale

- eán, -ián, -án : moldovean — moldova, muntean — munte, ardelean — ardeal, birlădean — birlad, tecucian — tecuci, apusean — apus, cetățean — cetate, curtean — curte, oștean

- oaste, boulean — bour, țuțuiian — țuțuiiū,
 pămintean — pămînt, țăran — țară, bîtlan —
 baltă, bădăran — budala, cîrlan — carne,
 fetișcană — fetișcă, golan — gol, gioian —
 gioi, halcană — halcă, lungan — lung, năz-
 drăvan — ne + vsl. sŭdravŭ, plăvan — vsl.
 plavŭ, porcan — porc.
- lăn : grosolan — gros, ghiorlan — ghior, țărcă-
 lan — țarc, goldan = gitlan — gît.
- ăr : boar — boŭ, plugar — plug, vacar — vacă,
 portar — poartă, degetar — deget, peptar
 — piept, cîrciogar — cîrciog, flecar — fleac,
 fugar — fugă, stingheriŭ — sting.
- ăstru : jugastru — jug, albastru — alb.
- ăș : : arcaș — arc, băiaș — bae, călăraș — că-
 lare, fruntaș — frunte, luntraș — luntre,
 nuntaș — nuntă, ostaș — oaste, pungaș —
 pungă, părtaș — parte, pușcaș — pușcă,
 copilaș — copil, cuțitaș — cuțit, epuraș —
 epure, flueraș — fluer, hăitaș — haită, în-
 geraș — inger, unchiaș — unchiŭ, boclu-
 caș — bocluc, drăgălaș — drag, pătimaș —
 patimă.
- iș : aluniș — alună, frunziș — frunză, mărun-
 tiș — mărunț, petriș — piatră, tufiș — tufă,
 peziș — piază.
- uș : bătaș — bătae, căraș — car, lăcătuș —
 lăcată, jucăuș — joc, cățeluș — cățel, că-
 rărușă — cărare, curelușă — curea, găinu-
 șă — găină, ineluș — inel, picioruș — picior,
 vițeluș — vițel, albuș — alb, astupuș —

- astup, colcuș — culc, gălbănuș — galbăn, ghiduș — ghidi, spirituș — spirit.
- oiu : vulpoiū — vulpe, broscoiū — broască, fătoiū — fată, cămeșoiū — cămeșă, ciocoiū cioc, tărăboiū — țărăbă, căsoae — casă, flăcărae — flacăară, pălălae — pălălăesc, fleșcărae — fleșcăresc, greoiū — greu, viouiū — viū, păpușoiū — păpușă.
- ór : spălător — spălat, privighitor — privighiat, cuptor — copt, muncitor — muncit, mișcător — mișcat, făptuitor — făptuit, următor — urmat, orbitor — orbit, simțitor simțit, trebuitor — trebuit, dăunător — dăunat; vinătoare — vinat, sărbătoare — sărbat, spînzurătoare — spînzurat, scăldătoare — scăldat, închisoare — închis, scrisoare — scris.
- ător, : trecător — trec, învingător — înving, arzător — arzi, perzător — pierzi; șezătoare — șezi, zicătoare — zic, răzătoare — rază.
- 'in : cearcîn — cerc, țapîn — țapă.
- ác : ciorsac — cioarsă, coțac — coț, dupac — dup, fundac — fund, godac — vsl. godă, mălac — moale, porumbac — porumb.
- ág : briciag — briciu, dulciag — dulce, huciag huciū, șirag — șir.
- úg : clăpăug — clapa, pilug — pila.
- 'aș, -'ăș, -'oș, -'eș, -'iș : chipeș — chip, cheleş — chel, duhliș — duh, galiș — γαλίφος, neaș — neauă, oacheș — ochi, trupeș — trup, tueș — tehuiū, zacaș — zac, haităș — haită, platoșă, — πλατύη, gingaș — ung. gyenge.

-eț : birneț — briu, cotet — cot, podeț — pod, drumet — drum, glumet — glumă, lumet — lume, pădureț — pădure, mălăet — malaiu, purtareț — purtare, drăguleț — dragul.

-iôr : bătrîior — bătrîn, frățior — frate, huidicioară — huidiță, inimioară — inimă, lacrămioară — lacrămă, linioară — linie, mieoară — agnella, pălărioară — pălărie, roșior — roș, rotungior — rotund, soțior — soț, surioară — soră, ulicioară — uliță, călușor — căluț, căsușoară — căsuță, drăcușor — drăcuț, epușoară — epuță, fetișoară — fetiță, foișor — foiță, frunzișoară — frunzuță, grosișor — grosuț, gurișoară — guriță, mășișoară — măsuță, puișor — puiuț, micușor — micuț, scurțișor — scurtuț, văcușoară — văcuță.

-șôr, -ușôr, -ișôr : acrișor — acru, ațișoară — ață, borșișor — bors, bunișor — bun, buzișoară — buză, cărțișoară — carte, domnișor — domn, dulcișor — dulce, fețișoară — față, frigușor — frig, frunțișoară — frunte, griușor — grîu, erbușoară — iarbă, încetișor — încet, lămpușoară — lampă, locușor — loc, lucrușor — lucru, lutișor — lut, mărișor — mare, merișor — măr, negrișor — negru, orzișor — orz, osușor — os, oușor — ou, pînișoară — pine, perișor — păr, peștișor — pește, peptișor — piept, porcușor — porc, prînzișor — prînz, pulpișoară — pulpă, scortîșoară — scoartă, somnișor —

somn, spicușor — spic, tufușoară — tufă,
 țărișoară — țară, unghișoară — unghie,
 ușor — levis, vermișor — vierme, vintișor —
 vînt, vițișoară, — vită, vițișoară — viță.

- ' nic, - ' rnic, - ' lnic: amarnic — amar, datornic —
 dator, dosnic — dos, îndoelnic — îndoială,
 puternic — putere, scutelnic — scuteală,
 statornic — * stator, fățarnic — față, u-
 șărnice — ușă, pîrdalnic — pierd, paznic —
 pază.

- uc : bulbuc — bulb, mămucă — mamă, tătucă
 — tată, uituc — uit.

- uț, - lăț : bănuț — ban, broscuță — broască, băsmă-
 luță — basma, căluț — cal, cutiuță — cu-
 tie, deluț — deal, mântăluță — manta,
 păhăruț — pahar, steluță — stea, drăguț
 — drag, micuț — mic, michiduță — mic,
 nouț — nou, prostuț — prost, săracuț —
 sărac.

- el, - cel, : brebenel — verbena, brumărel — brumar,
 bunel — bun, cînticel — cîntec, căpețel —
 capăt, cercel — cerc, cofăel — cofă, cor-
 tel — cort, colțucel — colțuc, cumnățel —
 cumnat, capoțel — capot, circel — vsl.
 cruciți, degețel — deget, frumușel — fru-
 mos, fuștel — vr. fuște, ingerel — inger,
 mărunțel — mărunț, nițel — nu știu cît,
 năsturel — nastur, negel — neg, nepoțel
 — nepot, părințel — părinte, porumbel —
 porumb, pușchea — pustula, rețea — retis,
 săpunel — săpun, scăunel — scaun, sup-

- țirel — suptire, șoricel — șoarece, tinerel
 tinăr, vergea — vargă, voinicel — voinic,
 muscel — mușchiu, păducel — păduche,
 surcea — surculus.
- ic : bunic — bun, cordică — cordea, covățică
 — covată, domnică — doamnă, fetică —
 fată, florică — floare, floricică — florică, fră
 țică — frate, purcică — purcea, păsărică,
 — pasăre, rîndunică — rîndunea, scîndu-
 rică — scîndură, surcică — surcea, turtu-
 rică — turturea, ulcică — ulcea, viorică
 — vioară, vițică — vițea, suptîrică — sup-
 țire.
- atic : bezmetic — vsl. bezumînu, ernatic — iar-
 nă, fluturatic — fluture, îndemănatîc — în-
 dămînă, molatic — moale, mueratic — mu-
 ere, roșatic — roș, spulberatic — spulber,
 suptîratic — suptire, tomnatic — toamnă,
 varatic — vară.
- ău, -lău, -ălău : bătalău — bat, frecău — frec, lingău —
 ling, mîncău — mîncînc, hîrlău — vsl. hrîlî,
 lungău — lung, molău — moale, prostălău —
 prost, buzău — buză, ciocălău — cio-
 can, codău — coadă, șirău, șîrlău — șîr,
 țîngău — țînc, lălău și lăliu — lela.

Verbale

- ă, -î : blehăesc — bleah, bombăesc — bomb, bon-
 căesc — bonc, cobîlțîesc — cobîlț, hămă-
 esc — ham, hîrcîesc — hîrc, măcăesc —
 mac, mormăesc — mor, scîrțîesc — scîrț,

- zornăesc — zorn, sicîesc — sic, lehăesc — vsl. liho.
- gă : fojgăesc — foş.
- lu, - âlu : chefăluesc — chef, duhluesc — duh, îngurluesc — în gură, preţăluesc — preţ, prubuluesc — prubă, trebăluesc — treabă, boncăluesc — bonc.
- âr : frunzăresc — frunză, slugăresc — slugă.
- éz : rîchez — roncho, cutez — ϰοτέω.
- ş : cerşesc — cer, răguşesc — ravus, moleşesc — moale, înbrăţoşez — braţe, linguşesc — ling.
- l : hăulesc — haŭ.
- n : nimicnicesc — nimic, părtinesc — parte, bombănesc — bomb, bufnesc — buf, buhnesc — buh, croncănesc — cronc, clănţănesc — clant, cloncănesc — clonc, croncănesc — cronc, dondănesc — dond, drăngănesc — drang, foşnesc — foş, fleoncănesc — fleonc, icnesc — ic, pocnesc — poc, scrişnesc — scriş, troncănesc — tronc, zvîcnesc — zvîc.
- u : arcuesc — arc, ciuruesc — ciur, flecuesc — fleac, ghemuesc — ghem, gituesc — git, ghintuesc — ghint, hărţuesc — hartă, învăluesc — val, lecuesc — leac, măsluesc — maslu, păcătuesc — păcat, păciuesc — pace, pălmuesc — palmă, păruesc — păr, păscuesc — peşte, părăduesc — pradă, petruesc — piatră, preţuesc — preţ, săcătuesc — săcat, sfântuesc — sfant, străjuesc — strajă, şerpuesc — şerpe, su-

- guesc — şagă, tirguesc — tîrg, vătuesc —
 vată, văruesc — var, zburătuesc — zburat,
 juruesc — jur, bruftuesc — bruft, hîrbu-
 esc — hîrb, zguduesc — zgud.
- ur : vîntur — vînt, înfăşur — faşă, desfăşur —
 faşă.
- i : îngraş — gras, îngroş — gros, invîrtoşez
 — virtos, însetoşez — setos, înfricoşez —
 fricos.
- ic : ferec — fier, mî nec — mîne, adurmec —
 — urmă, încare descare — car.
- ig : spumeg — spumă.
- is : mărturisesec — martur.

G

Izolări

§ 51

Un alt mijloc de a căpăta cuvinte nouă, pelîngă a-
 cel al derivărilor văzut mai sus, mai are limba ro-
 mină în izolare, adică :

a) Două sau mai multe cuvinte, legate între ele
 într-un raport oarecare, capătă cu vremea un înţeles
 unic (cuvinte compuse); b) Un cuvînt supt forma de
 regim devine cu vremea un nou cuvînt. La pronume
 şi numerale am văzut deja aplicat acest mijloc. Aici
 dăm exemple de substantive şi de adiective. adăpost
 — ad depositum, adevăr — ad de + verum, amează
 — ad + media + dies, binecuvintez, bine voitor, barba
 cot, bortă în cer, bunăvoinţă, cel de sus, cel perit,
 cîrneleagă — carne + leagă, chişleag — caş + leg, ciş-

legi — caș + legi, cite și mai cite, codobatică — cauda + batică, botgros, demîncare, ducă-se pe pustiū, dumezeu — domine + deus, fără de lege, făt frumos, gură cască, mijloc — medius + locus, mează zi, mează noapte, miezul păreții — medium quadragesimae, nițel — nu știu cît + -el, nu știu ce, primăvară — prima + vară, rămas bun, rău făcător, rozmarin — ros marinum, rotocol — roată + ocol, sîntilie — sanctus + ilie, sîmpietru — sanctus + petru, sîmedru — sanctus + demetrius, sînvăsiu — sanctus + basilius, sînzeniū — sancti johannis, simiziana — semis + divina, saramură — sal + muria, supat — sub + pat, supsuoară — sub + sub + ala, tîrie briū, unelte — une + alte ; adam babadam (— babă + adam), brinză bună în burdud de cîne, baba hîrca, baba cloanța, burtă verde, badea ion, barba caprei, cățelul pămîntului, coate goale, cărbune acoperit, ceia lume, ciapă degerată, ciapa ciorii, coada șoarecului, cele cinci degete, coada minzului, calcea calului, dumneata — domnia + ta, dumneavoastră — domnia voastră, dumnealui — domnia lui, facere de bine, fată mare, flueră vînt, fața miței, gură cască, iarbă mare, iarbă dulce, iarba eretei, iarba lui tatin, lă-mă mamă, lungă vorbă, limba cînelui, limba cerbului, mata — mărilea ta, mărilea ta, miță blindă zgirie rău, mațe fripte, mac roș, om de zahar, ochiul boului, orbul găinilor, piele rea, piatra sacă, poale lungi și minte scurtă, pierde vară, plumună albă, pliscul cocoarei, răbdări prăjite, rodul pămîntului, sfară în țară, stan pășitul, sac fără fund, sfarmă piatră, strîmbă lemne, slugă veche mascara bătrînă, splină de aur, statul palmă, știrba baba cloanța, taler cu două fețe, talpa

giștei, terchea berchea trei lei părechea, traista cio-
banului, țipenie de om, umbra epurelui, ucigă-l crucea,
ucigă-l toaca, urechea ursului, verzi și uscate, viață
cîrpită cu ață, vino în coace, zgîrie brinză; bucălae
— bucă + lae, ca acela (f. s. ca aceia, m. p. ca aceia,
f. p. ca acele), ca vai de el (ca vai de ea, ca vai de ei, ca vai
de ele), cuminte—cu + minte, cudalb—cauda + albus,
de cuvînt, detreabă — de + treabă, mărinimos — mare
+ inimă + -os, bun de gură, cu două fețe, cu un
picior în groapă, dus de pe lume, eftin la făină și
scump la tărită, fără preț, gros de obraz, într'o u-
reche, într-o doagă, în doi peri, lung de limbă, mort
copt (numai masculin singular), rău de lucru, să-l li-
pești la rană, sărac și curat, trecut prin ciur și prin
dirmoiu.

Complimentele circumstanțiale izolate (adverbele)
le discutăm într'un paragraf deosebit.

§ 52

Adverb

a) Adiectivul supt forma 1) singulară, întrebuințat
ca compliment circumstanțial de mod: delicat, sălba-
tic, gîngav, hilpav, lupav, grozav, haităș, frumușel,
mărunțel, nițel, puțintel, puțin, galiș, tîrziu, țapîn,
zdravîn, amarnic, obraznic, statornic, strașnic, veșnic,
vrednic, zădarnic, încetișor, ușor, bucuros, frumos,
vîrtos, bilbiit, cinstit, încrucișat, blînd, bun, chior,
crud, crunt, cumplit, curat, dămol, des, destul, eftin,
greu, încet, mult, peziș, prost, rar, rău, scump, si-
gur, slab, urît, asemenea, dulce, iute, lesne, moale,
răpede, rece, tare. încetinel este numai ad verb.

b) Numeralul ordinal și multiplicativ supt forma 1) singulară masculină: întâi, al doilea, al treilea, al patrulea, etc.; însutit, înmiit, etc.

c) Forma -e la adiectivele în -esc: băbește, bănește, bărbătește, boerește, bulgărește, cînește, copilărește, dobitocește, domnește, firește, frățește, grecește, împărătește, înțeleptește, lupește, mișelește, munteneste, nebunește, nemțește, ominește, păgînește, pămîntește, părintește, păstorește, romînește, turcește, țărănește, ungurește, etc.

d) Forma -iș în chiorîș -- chior + -iș, cruciș -- cruce + -iș, fățiș -- față + -iș, tîrîș -- tiresc + -iș, furîș -- fur + -iș, morțiș -- moarte + -iș, ponciș -- poancă + -iș. Această formă este probabil identică cu sufixul substantival -iș.

e) Substantive care arată timp supt forma 1), însoțite de numerele cardinale, ordinale ori de *întreg* și *tot*: ani întregi, zile întregi, ziua întreagă, noaptea întreagă, etc.; un an, doi ani, o zi, două zile, etc.; întâia zi, a doua zi, etc.; tot anul, toată ziua, etc.

f) Zilele săptămîinii: Luni, Marți, Miercuri, Joi, Vineri, Sîmbătă, Duminică. Articulate (Lunea, Marțea, Miercurea, Joia, Vinerea, Sîmbăta) însemnează în fiecare Luni, Marți, Miercuri, etc.

Din adverbele Luni, Marți, Miercuri, Joi, Vineri s-au dezvoltat substantivele feminine.

nearticulat

s.

1) și 2) Luni, Marți, Miercuri, Joi, Vineri.

p.

- 1) Lună, Marţi, Miercuri, Joi, Vineri.

articulat

s.

- 1) Lunea, Marţea, Miercurea, Joia, Vinerea.
- 2) Luniă, Marţiă, Miercuriă, Joiă, Vineriă.

p.

- 1) Lunile, Marţile, Miercurile, Joile, Vinerile.
- 2) Lunilor, Marţilor, Miercurilor, Joilor, Vinerilor.
- 3) Lunilor, Marţilor, Miercurilor, Joilor, Vinerilor.

Simbătă, Duminică sînt substantive de întia declinare.

g) Următoarele, pe care le vom înşira după alfabet, pentrucă înşirarea după raporturile exprimate ne-ar expune la primejdia de a pune într-o singură categorie adverbe foarte deosebite. abia, a căsă, a cătării, acoleă, acoló, acúm, acúş, adesea, adesea ori, ádică, adineáurea şi adinioárea, aévea, afără, agále, aici, áidoma, aiúrea, aláltăeri, alături, alés, alivánta, álteori, áltfel, áltmíntrelea, amár de vréme, aminte, an, anápoda, anevóe, ántărt, anúme, apói, áltă dátă, aproápe, a-sără, a scăpării, áсноápte şi ástă noápte, ástă sáră, ástăzi şi azi, ástfel, aşá, aşá dár, aşá ş-aşa, a-şisderea, atít, atít amár de vréme, atúnci, ázi dimi-neáţă, ba, ba bine că nú, ba că chiár, báio, ba nú, batír, bine, bine de bine, bine înţálés, bunăoáră, călea válea, cam, căre de care, căre mai de care, căre din cotró, ceála, chiar, chip, chipurile, chit, cioátcă, cînd?, cînd coló, cîndvá, cíne cinéşte, cit?, cit cóleá, cite

odată, cit mai, cit mai curînd, cit pe ce, cîtuș, cîtuș
 de cit, citvâ, côleă, cóló, cóntra, cu anevóe, cuc, cu
 atît, cu cále, cu chiú cu vaí, cu chiuíta, cu cît?, cu
 de amărîntul, cu de a sila, cu dinadînsul, cu fú-
 ga, cu hápca, cu gréu, cumvâ, cu máre greú, cu ne-
 púsul în măsă, cu máre ce, cu o fálcă în cér și cu
 úna în pămînt, cu órice prêț, cu șosele cu mo-
 méle, cu toate acéstea, cu toptánul, cu tótul, cu tó-
 tului tót, cu vái nevóe, cum?, cum se cáde, curînd,
 cu noaptea în cÁP, cu úna cu dóuă, da, dar, dăunăzi,
 de a bába oárba, de abiá, de a cásă, de acéia, de
 acóleă, de acóló, de acufúndul, de a curmezișul,
 de a dreápta, de a dréptul, de a firul părului, de a
 fira păr, de aici, de aiúrea, de ajuns, de ajuns și
 de rămás, de a látul, de a lúngul, de ameáză, de a
 mijoárca, de a mîngea, de a minúne, deancălărele, de
 aproápe, de a púea gáea, deaputereaifi, de a răsto-
 golul, de a stînga, de asúpra, de atîtea orî, de a-
 válma, de ázi înainte, de călare, de cînd?, de cîte orî?
 de cîteva orî, de curînd, de cu sáră, de demúlt, de
 deochiú, cu dedeochiul, de depárte, de desúpt, de erî,
 de fáță, de fel, fel de fel, de frúnza frăsinélului, de-
 giába, degrabă, de hác, de izbéliște, de jós, de laoláltă,
 de lături, de loc, de mai máre drágul, de mama fócului,
 de mînecate, de mult, de frunza frăsinelului, de multe
 orî, de nevóe, de nicăiri, de odată, de o cam dátă, de o
 párte, de o potrivă, depárte, de porunceală, de pretu-
 tîdeni, de prin jós, de prin lături, de prinpreájmă, de
 prinprejúr, de puține orî, desáră, de silă de milă, de sús,
 de toate părțile, de tocmeálă, de tót, de únde?, de únde
 până únde, de undevá, de vóe, de vóe de nevoe, de vrême,

de acúm, de a berbeleácul, de adinioárea, deadúra, de afără, de aláltăerî, de alăturî, de al binele, de áltă dátă, de áltfel, de altmintrelea, de án, de ántărt, de apói, de a rîndul, de asără, de ástă noapte, de ástă sáră, de ástăzî, de aşışderea, de a túmba, de atúncî, de ázî dimineáţă, de dăunăzî, de dimineáţă, de dinainte, de dincoáce, de dincólo, de dinioárea, de érí dimineáţă, de ici, de júr împrejúr, de mai apói, de mai încóló, de mîne, de noapte, de niciodătă, de oarecînd, de oareúnde, de odinioáră, de óricînd, de óridecîteorî, de órideunde, de óriunde, depe depárte, depe úrmă, de póiminî, de pretutîndenî, de prinprejúr, de a púrurea, de totdeaúna, de únde?, de undevá, de uneórî, depe a cásă, depe acóleá, depe acóló, depe acúm, depe afără, depe aici, depe aiúrea, depe alăturî, depe cînd?, depe de a dreápta, depe de aici, depe de aiúrea, depe de aproápe, depe de a stînga, depe de asúpra, depe de cînd? depe de depárte, depe dedesúpt, depe de jós, depe de lăturî, depe depárte, depe de pretutîndenî, depe de prinprejúr, depe de sús, depe de toate părţile, depe deúnde?, depe de undevá, depe de acúm, depe de afără, depe de atúncî, depe de dinainte, depe de dincoáce, depe de dincóló, depe de órideunde, depe de óriunde, depe de undevá, depe de acóleá, depe de acóló, depe de acúm, depe depe afără, depe depe aici, depe depe aiúrea, depe depe alăturî, depe depe cînd?, depe depe de a dreápta, depe depe de aici, depe depe de aiúrea, depe depe de aproápe, depe depe de a stînga, depe depe de asúpra, depe depe de depárte, depe depe dedesúpt, depe depe de mînecate, depe depe de jós, depe depe de lăturî, depe depe de istov, depe depe de iznoává, depe depe de-

părte, deci, dimineată, dimineăta, dinainte, dinapoi, din căle afară, din cînd în cînd, dincoace, dincóló, din cóntra, din față, din gardul Oancei, din gardul Răzoăei, dinioărea, din jos, din nou, din sús, din cótró?, din cotrovă, dindărăt, din lături, din prejúr, dinpreună, din sărite, din treácăt, dintr-o părte, dintr-úna, dinúntru, din zori de ziuă, de prinainte, de prinapoi, de princoace, de princóló, de princotró?, de princotrovă, de prinfață, de prindărăt, de prinjos, de prinlături, de prinprejúr, de prinsús, de printr-o parte, de prinúntru, de porunceală, dizdimineată, dintruntiiu, de róst, de surda, doar, doără, éri, éri dimineăță, față, fără căle, fără doar și poate, fără sine, fêrfeniță, foarte, fuga, gêt begêt, giába, grêș, habár, hăbúc, huciú mărghinea, hálándala, hára pára, hárcea parceá, hăt, hóisa, hójma, hurdúz burdúz, iar, iărăși, iárna, ástă iárnă, iáca, iácătă, iată, iată cé, ici, în adevăr, înadins, înainte, inapoi, în bóbote, încăi, încălea, încáltea, în chipul acesta, încă, încoace, incóló, incotró?, încămite, incotrovă, incurînd, îndată, îndămînă, îndărăt, în desără, în deșért, în dódii, în față, în jos, în lături, în peșit, în poără, înprejúr, în pripă, în rúptul capului, în sfîrșit, inpreună, în sús, întócmai, în tótului tót, într-acéia, într-acéstea, într-alés, într-adins, într-aiúri, în treácăt, într-o bună dimineăță, într-o doără, într-o părte, într-o părere, într-o privire, într-un noróc, în urmă, într-úna, inúntru, în zădár, în zori de ziuă, în asără, în ástă sără, în de ajuns, într-alés, într-acólea, într-acóló, într-aiúri, într-atît, intrucît?, într-un búc, jos, la noapte, la o părte, la ádică, la dícă, la dincóntra, la anul,

la într-alés, la reféc, la sănătoása, lehámite, lípcă, liștai, lèla, lócului, lucru máre, lúntre și púnte, macár, mai, mái apói, mái încóló, mái adésea, mái adésea-óri, mái adinioárea, mái adineáurea, mái afără, mái aláltăeri, mái alături, mái alés, mái áltfel, mái alt-míntrelea, mái án, mái anevóe, mái ántărt, mái a-proápe, mái asără, mái ástă sáră, mái ásnoápte, mái ástănoápte, mái ástăzi, mái ázi, mái aşá, mái ázi dimineáță, ca mái bá, mái bine, mái cînd ?, mái cît, mái cît cóleá, mái cíteodáță, mái cóleá, mái cu anevóe, mái cu cále, mái cu deamărúntul, mái cu de a síla, mái cu dinadinsul, mái cu fúga, mái cu gréu, mái cu nepúsul în măsă, mái cu noáptea în cáp, mái cúm ?, mái cum se cáde, mái curînd, mái dăúnăzi, mái de a curmezișul, mái de a dreápta, mái de a dréptul, mái de a firul părului, mái de a látul, mái de a lúngul, mái de aproápe, mái de a stînga, mái de asúpra, mái deaválma, mái de curînd, mái de demúlt, mái de depárte, mái de desúpt, mái de-grábă, mái de jós, mái de lături, mái de mînecáte, mái de múlt, mái de múlte óri, mái de o párte, mái deopotrivă, mái depárte, mái de prin jós, mái de prin lături, mái de prinpreájmă, mái de prinprejúr, mái de puține óri, mái desără, mái de sús, mái devréme, mái de afără, mái de apói, mái de dimineáță, mái de dinainte, mái de díncoáce, mái de díncóló, mái depe depárte, mái depe acóleá, mái depe acóló, mái depe afără, mái depe aici, mái depe aiúrea, mái depe alături, mái depe de a dreápta, mái depe de aici, mái depe de aiúrea, mái depe de aproápe, mái depe

de a stînga, măi depe de asúpra, măi depe de depărte, măi depe dedesúpt, măi depe de jós, măi depe de lături, măi depe de pretutindenî, măi depe de prinprejúr, măi depe de sús, măi depe de unde ? măi depe de afără, măi depe de dinainte, măi depe de dincoáce, măi depe de dincóló, măi depe de óride-unde, măi depe de óriunde, măi depe de undevá, măi de depe acóleá, măi de depe acóló, măi de depe acóló, măi de depe afără, măi de depe aici, măi de depe aiúrea, măi de depe alături, măi de depe cînd ? măi de depe de a dreapta, măi de depe de aici, măi de depe de aiúrea, măi de depe de aproápe, măi de depe de a stînga, măi de depe de asúpra, măi de depe de depărte, măi de depe dedesúpt, măi de depe de jós, măi de depe de lături, măi de depe depărte, măi diháí, măi dimineáta, măi dinainte, măi dinapói, măi dincoáce, măi dincóló, măi dincóntra, măi dinfăta, măi dinioárea, măi din jós, măi din sús, măi din cotró ? măi din cotrová, măi dindărát, măi din lături, măi dinprejúr, măi dintr-o parte, măi dinúntru, măi de prinainte, măi de prinapói, măi de princoáce, măi de princóló, măi deprincotró ? măi de princotrová, măi de prinfăta, măi de prindărát, măi de prin jós, măi de prinlături, măi de prinprejúr, măi de prinsús, măi deprintr-o parte, măi de prinúntru, măi érí, măi érí dimineáta, măi fuga, măi ici, măi inadins, măi înainte, măi inapói, măi incoáce, măi incóló, măi incotró ? măi incotrová, măi în curînd, măi îndată, măi îndămîná, măi îndărát, măi indesără, măi indeşért, măi în făta, măi în jós, măi în lături, măi inprejúr, măi inpreună, măi în sús, măi întreacát,

măi într'o parte, măi înuntru, măi în zădăr, măi într-alés, măi într-acóleá, măi într-acóló, măi într-aiúri, măi jós, măi la noápte, măi la o parte, măi la dicá, măi la într-alés, măi múlcom, măi niciodátă, măi pe depárte, măi pe apucáte, măi pe fáță, măi pe nemîncáte, măi pe urmă, măi prinprejúr, măi totdeaúna, merèu, mîne și miní, mîni póimîni, múlcom, mult amar de vrème, mult și bine, músaí, nêcum, nêgreșit, nêîncetát, nevóe märe, nicáiri, nicicacúm, nici cînd, nici una nici alta, nici una nici două, nidecúm, nimica, niciodátă, ni tám ni sám, níznaí, noáptea, nu, númaí, númaí cé, númaí decît, nú maí depárte, oäre, oarecînd, oarecúm, oareúnde, odátă, odinioára, oleácă, oricînd, óridecîteóri, órideúnde, órișicúm, ótova, óriúnde, párcă, parte, pănă, pănă a cásă, pănă acóleá, pănă acóló, pănă acúm, pănă adinioára, pănă afáră, pănă aici, pănă aláltăeri, pănă alături, pănă án, pănă ántărt, pănă apói, pănă aproápe, pănă asáră, pănă ástă noápte, pănă ástă sáră, pănă ástăzi, pănă atúnei, pănă ázi dimineáță, pănă cînd? pănă cóleá, pănă dă-únăzi, pănă de a curmezișul, pănă de a dreápta, pănă de a lătul, pănă de a lúngul, pănă de ameáză, pănă de a stînga, pănă de asúpra, pănă dedesúpt, pănă de curînd, pănă de múlte orí, pănă de odátă, pănă de parte, pănă de prin jós, pănă de prin lături, pănă de prinpreájma, pănă de prinprejúr, pănă desáră, pănă de tót, pănă de apói, pănă depe acásă, pănă depe acóleá, pănă depe acóló, pănă depe acúm, pănă depe afáră, pănă depe aici, pănă depe aiúrea, pănă depe alături, pănă depe cînd? pănă depe de a dreápta, pănă depe de aici, pănă depe de aiúrea, pănă depe de aproápe, pănă depe de a stînga, pănă depe de asúpra, pănă

depe de cînd? până depe dedepărte, până depe dedesúpt, până depe de jós, până depe de lături, până depe de depărte, până depe de sús, până depe de únde? până depe de acúm, până depe de afară, până depe de atúnci, până depe de dinainte, până depe de díncoáce, până depe de dincóló, până de depe acólea, până de depe acóló, până de depe acúm, până de depe afară, până de depe aici, până de depe alături, până de depe cînd? până de depe de a dreapta, până de depe de aici, până de depe de aiúrea, până de depe de aproápe, până de depe de a stînga, până de depe de asúpra, până de depe de depărte, până de depe de desúpt, până de depe de jós, până de depe de lături, până de depe depărte, până dimineáta, până dinainte, până dinapói, până din cále afară, până dincoáce, până dincóló, până din cóntro, până din fáta, până dinioárea, până din jós, până din sús, până dincotró? până dincotrová, până dindărát, până din lături, până dinprejúr, până dinúntru, până de prinainte, până de prinapói, până de princoáce, până de prin cóló, până de princotró? până de princotrová, până de prin fáta, până de prin dărát, până de prin jós, până de prin lături, până de prinprejúr, până de prin sús, până de prinúntru, până dízdimineáta, până éri, până éri dimineáta, până ici, până înainte, până inapói, până incoáce, până incóló, până incotró? până incotrová, până incurínd, până îndărát, până în fáta, până în jós, până în lături, până înprejúr, până în sús, până într-acéia, până într-acéstea, până într-atîta, până într-o bună dimineáta, până într-o parte, până înúntru, până în zóri de ziuá, până în ására, până în ástá

sără, până în de ajuns, până într-acoleă, până într-acóló, până într-atît, până intru cît? până jos, până la noapte, până la o parte, până la dică, până la anul, până mai apoi, până mai încóló, până mai adinioárea, până mai afără, până mai aláltăeri, până mai alături, până mai án, până mai ántărt, până mai aproape, până mai asără, până mai ástă noapte, până mai ástăzi, până mai ázi dimineáță, până mai cînd?, până mai dăúnăzi, până mai de a curmezișul, până mai de a dreapta, până mai de a dreptul, până mai de a firul părului, până mai de a lătul, până mai de a lúngul, până mai de aproape, până mai de a stînga, până mai de asúpra, până mai de curînd, până mai de demúlt, până mai de depărte, până mai de desúpt, până mai de jos, până mai de lături, până mai de múlt, până mai depărte, până mai de prin jos, până mai de prin lături, până mai de prinpreájma, până mai de prinprejúr, până mai desără, până mai de sús, până mai de afără, până mai de apoi, până mai de dimineáță, până mai de dinainte, până mai de dincoáce, până mai de dincóló, până mai de depărte, până mai de prinprejúr, până mai depe acóleă, până mai depe acóló, până mai depe afără, până mai depe aici, până mai depe aiúrea, până mai depe alături, până mai depe de a dreapta, până mai depe de aici, până mai depe de aiúrea, până mai depe de aproape, până mai depe de a stînga, până mai depe de asúpra, până mai depe de depărte, până mai depe dedesúpt, până mai depe de jos, până mai depe de lături, până mai depe depărte, până mai depe de prinprejúr, până mai depe de sús, până mai depe de

unde ? până mai depe de afără, până mai depe dedina-
 inte, până mai depe de dincoáce, până mai depe de
 dincóló, până mai de depe acóleá, până mai de depe a-
 cóló, până mai de depe afără, până mai de depe aici,
 până mai de depe aiúrea, până mai de depe alături,
 până mai de depe cînd ? până mai de depe de a dreapta,
 până mai de depe de aici, până mai de depe de aiúrea,
 până mai de depe de aproape, până mai de depe de a
 stînga, până mai de depe de asúpra, până mai de depe de
 depárte, până mai de depe dedesúpt, până mai de depe
 de jós, până mai de depe de lături, până mai de depe de
 páрте, până mai dimineáța, până mai dinainte, până
 mai dinapói, până mai dincoáce, până mai dincóló,
 până mai din fáța, până mai dinioárea, până mai din
 jós, până mai din sús, până mai dincotró ? până mai
 dincotrová, până mai dindărát, până mai din lături,
 până mai din prejúr, până mai dintr-o páрте, până
 mai dinúntru, până mai de prinainte, până mai de
 prinapói, până mai de princoáce, până mai de prin-
 cóló, până mai de princotró ? până mai de princotrová,
 până mai de prin fáța, până mai de prindărát, până
 mai de prin jós, până mai de prin lături, până mai
 de prinprejúr, până mai de prin sús, până mai de
 printr-o páрте, până mai de prinúntru, până mai éri,
 până mai éri dimineáța, până mai înainte, până mai
 înapói, până mai încoáce, până mai încóló, până mai
 încotró ? până mai încotrová, până mai îndărát, până
 mai în fáța, până mai în jós, până mai în lături, până
 mai în sús, până mai într-o páрте, până mai înúntru,
 până mai într-acóleá, până mai într-acóló, până mai
 jós, până mai la noapte, până mai la o páрте, până

măi pe depărte, până măi pe urmă, până măi prin-
 prejūr, până măi tótdeaúna, până mine, până noáp-
 tea, până oarecînd, până oareúnde, până odátă, până
 odinioáră, până óricînd, până óridecâteóri, până óri-
 deúnde, până óriúnde, până pe acásă, până pe acóleá,
 până pe acóló, până pe acúm, până pe afără, până
 pe aici, până pe aiúrea, până pe alăturí, până pe a-
 proápe, până pe asără, până pe ástă noápte, până pe
 ástă sáră, până pe ástăzi, până pe atúnci, până pe
 ázi dimineáță, până pe cînd? până pe de a curmezi-
 șul, până pe de a dreápta, până pe de a dréptul, până
 pe de a látul, până pe de a lúngul, până pe de a-
 meáză, până pe de aproápe, până pe de a stînga, pã-
 nă pe de asúpra, până pe de demúlt, până pe de depărte,
 până pe de desúpt, până pe de jós, până pe de lăturí,
 până pe de o pártē, până pe depărte, până pe desără, pã-
 nă pe de sús, până pe de afără, până pe depe depărte,
 până pe depe urmă, până pe de prinprejūr, până pe
 depe acóleá, până pe depe acóló, până pe depe a-
 fără, până pe depe aici, până pe depe aiúrea, până
 pe depe alăturí, până pe depe cînd? până pe depe de
 a dreápta, până pe depe de aici, până pe depe de
 aiúrea, până pe depe de aproápe, până pe depe de
 a stînga, până pe depe de asúpra, până pe depe de
 cînd, până pe depe de depărte, până pe depe dede-
 súpt, până pe depe de jós, până pe depe de lăturí,
 până pe depe depărte, până pe depe de prinprejūr,
 până pe depe de sús, până pe depe de toáte părțile,
 până pe depe de únde? până pe depe de undevá,
 până pe depe de afără, până pe depe de atúnci, până
 pe depe de dinainte, până pe depe de dincoáce, până

pe depe dincóló, până pe depe de órideúnde, până pe depe de óriúnde, până pe depe de undevá, până pe dinainte, până pe dinapói, până pe dincoáce, până pe dincóló, până pe din fáță, până pe din jós, până pe din sús, până pe dindărát, până pe dintr-o páрте, până pe dintrégul, până pe dintr-úna, până pe dinúntru, până pe de prinainte, până pe de prinapói, până pe de princoáce, până pe de princóló, până pe de princotró? până de de princotrová, până pe de prin fáță, până pe de prin dărát, până pe de prin jós, până pe de prin lături, până pe de prinprejúr, până pe de prin sús, până pe de printr-o páрте, până pe de prinúntru, până pe fáță, până pe ici, până princoáce, până princóló, până prin cotró? până princo-trová, până prindărát, până prin fáță, până prin jós, până prin lături, până prinprejúr, până prin sús, până printr-o páрте, până prinúntru, până printr-alés, până pe jós, până pela noapte, până pe la o páрте, până pela ánul, până pe mái cînd? până pe mái de a curmezișul, până pe mái de a dreapta, până pe mái de a dreptul, până pe mái de a lătul, până pe mái de a lúngul, până pe mái de aproápe, până pe mái de a stînga, până pe mái deasúpra, până pe mái de de múlt, până pe mái de múlt, până pe mái de o páрте, până pe mái depárte, până pe mái de apói, până pe mái de dinainte, până pe mái de dincoáce, până pe mái de dincóló, până pe mái depe depárte, până pe mái din jós, până pe mái din sús, până pe mái dincotró? până pe mái dincotrová, până pe mái dindărát, până pe mái din lături, până pe mái dinúntru, până pe mái de prin sús, până pe mái de prinúntru, până pe

măi la noapte, până pe măi pe depărte, până pe măi
 pe urmă, până pe mine, până pe nicăiri, până una
 alta, pe a căsă, pe acolea, pe acóló, pe acúm, pe a-
 fără, pe aici, pe aiúrea, pe alături, pe a minele, pe
 aproape, pe asără, pe ástă noapte, pe ástă sáră, pe
 ástăzi, pe atît, pe atúnci, pe ázi dimineată, pe cînd?
 pe cît? pe de a curmezişul, pe de a dreapta, pe de
 a dréptul, pe de a lătul, pe de a lúngul, pe de a-
 mează, pe de a întrégul, pe de aproape, pe de a
 stînga, pe de asúpra, pe de demúlt, pe de depărte,
 pe dedesúpt, pe de jós, pe de lături, pe de o parte,
 pe depărte, pe desără, pe de sús, pe de afără, pe de
 pe depărte, pe depe urmă, pe de prinprejúr, pe de-
 pe acolea, pe depe acóló, pe depe afără, pe depe aici.
 pe depe aiúrea, pe depe alături, pe depe cînd? pe de-
 pe de a dreapta, pe depe de aici, pe depe de aiúrea,
 pe depe de aproape, pe depe de a stînga, pe depe
 de asúpra, pe depe de cînd? pe depe de depărte,
 pe depe dedesúpt, pe depe de jós, pe depe de lături,
 pe depe depărte, pe depe de prinprejúr, pe depe de
 sús, pe depe de toate părţile, pe depe de únde? pe
 depe de undevá, pe depe de afără, pe depe de atúnci,
 pe depe de dinainte, pe depe de dincoáce, pe depe
 de dincóló, pe depe de órideúnde, pe depe de óriúnde,
 pe depe de undevá, pe deróst, pe dinainte, pe dina-
 pói, pe dincoáce, pe dincóló, pe din făţă, pe din jós,
 pe din sús, pe dindărăt, pe dintr-o parte, pe dintré-
 gul, pe dintr-úna, pe dinúntru, pe de prinainte, pe de
 prinapói, pe de princoáce, pe de princóló, pe de prin-
 cotró? pe de princotrová, de de prin făţă, pe de prin-
 dărăt, pe de prin jós, pe de prin lături, pe de prin-

prejúr, pe de prin sús, pe de printr-o párte, pe de
 prinúntru, pe făță, pe însărâte, pe ici, pe întrecúte,
 pe neștiute, pe nesimțite, princoáce, princóló, princotró?
 princotrová, prindărăt, prin făță, prin jós, prin lăturí,
 prinprejúr, prin sús, printr-o párte, prinúntru, prin ur-
 máre, printr-alés, pe jós, pe la noápte, pe la o párte,
 pe la ánul, pe mái cînd ? pe mái de a curmezișul, pe mái
 de a dreápta, pe mái de a dréptul, pe mái de a látul,
 pe mái de a lúngul, pe la, pe mái de aproápe, pe
 mái de a stînga, pe mái deasúpra, pe mái de de
 múlt, pe mái de múlt, pe mái de o párte, pe mái
 depárte, pe mái de apói, pe mái de dinainte, pe mái de
 dincoáce, pe mái de dincóló, pe mái de pe depárte, pe
 mái din jós, pe mái din sús, pe mái dincotró ? pe
 mái dincotrová, pe mái dindărăt, pe mái din lăturí,
 pe mái dinúntru, pe mái de prin sús, pe mái de prin-
 úntru, pe mái la noápte, pe mái pe depárte, pe mái
 pe urmă, pe míne, pe nicăiri, pe nică pe cias, pe
 pe pănă mái desără, pe pănă mái de apói, pe pănă
 mái dimineáța, pe pănă mái la noápte, pe pănă míne,
 pe pănă noáptea, pealócurea, peamínele, pe apucáte,
 pe lóc, pe rúdă pe sāmîntă, pe nemíncáte, peste tót,
 peste mîná, pe sémne, pe spónci, pe șleáũ, pe urmă,
 pentru acéia, poáte, póimîni, prea, pretutîndení, primă-
 vára, ástă primăváră, púrurea, rára, sánchezi, sára, și mái
 și, supsuóri, teleléũ tanásă, tamán, toámna, ástă toámna,
 tiptil, tócmái, totdeaúna, tótuș, toáte ca toáte, țintă,
 tót, tót una, tót de úna, tót ca una, tót înainte, tót
 într-úna, tupilúș, te mirí únde, de te mirí únde, úna,
 úna dóuă, únde, undevá, únghie și cárne, uneóri, únde
 și unde, vezí bine, vára, ástă vară, văzînd cu óchiĩ,
 vórbă să fie, zăũ, zíua, zíua în ameáza máre,

Numeralele adverbiale vezi-le la numeral.

În afară de compusele cu *mai*, însemnate supt d), *mai* primesc gradul comparativului toate adverbele de supt a) b) c): *mai* delicat, *mai* sălbatic, *mai* gingav, etc.; *mai* băbește, *mai* bănește, *mai* bărbătește, etc. — Superlativul, format din aninarea ca prefix la comparativ a pronumelui *cel*, îl primesc toate adverbele de supt a) b) c), apoi toate cele de supt d), cîte primesc gradul comparativului, afară de *mai* adinioarea, *mai* alaltăeri, *mai* an, *mai* anțărt, *mai* asară, *mai* astă noapte, *mai* astăzi, *mai* așa, *mai* azi dimineață, ca *mai* ba, *mai* cînd?, *mai* cît?, *mai* cît coalea, *mai* cîteodată, *mai* coalea, *mai* dăunăzi, *mai* de sară, *mai* de apoi, *mai* dinioarea, *mai* erî, *mai* erî dimineață, *mai* ici, *mai* îndesară, *mai* la noapte, *mai* niciodată: cel *mai* delicat, cel *mai* băbește, cel *mai* adeseori, etc.

Observăm că la adverbul *jos* s-a dezvoltat o formă adiectivală feminină: s. joasă p. joase.

H.

§ 53

Interjecții

Limba romînă are multe cuvinte amorfe, nesuscetibile de a primi forme gramaticale. Unele reprezintă lucruri fizice și sînt onomatopoeice, altele reprezintă sentimente și sînt sunete reflexe, altele reprezintă voinți și sînt de cele *mai* multe ori nune izolate ori produse ale voinții. Cele dintîiu sînt: bālălău, behehé, bîca, bîz, boc, bubu, buf, buh, chiha, chiû, cioc, cir, cîrc, elanț, cleaf, clonc, cobîlț, coglic, cotcodăc, covîț, cronc,

cúcu, cucurígu, dang, đír, dránga, dudu, dur, durvur, dúraí vúraí, fil, fiş, fiţ, fleášca, flišchí, foflénchí, fos, foş, gaga, ghior, gil, groh, ham, harşţí, haţ, hîr, hîrşţí, hirt, hiţ, hodorónc, hop, hópa, hor, horp, hu, huştiuliúc, húţa, înghiórt, jnap, leap, leap, linchí, mac, meaű, meorláű, mîr, mólfa, mor, nihohó, niore, orác, pic, píc, pîl, pîr, pirt, piş, pleosc, poc, popíc, putpudúchí, rónţa, rópaí, schelălăű, scirt, sfîr, sfor, şoldíc, şovíle, ştiobíle, şur, táca, teleáp, tirt, toc, tránca, trap, tronc, trop, tro-paí, trosc, tac, tíc, tiű, tîr, tiş, tiţi, top, topíc, tuştiű, vij, vu, zbîr, zbîrn, zmac, zorn, zup, zur, zvíc, zvîr. Cele de al doile sînt : a, ah, áoleó, aş, ba, brávo, bre, dă, de, dec, eí, eleí, fi, fui, ha, halál, hehe, heí, hi, hm, ia, iha, ihaí, íra, măí, na, o, of, ptíu, síc, teaş, uiuiú, ura, vaí, valeű, văleű. Cele de al treile sînt : ahó, amán-dea, bîr, cárnaxí, cíti, cia, cias, cíţ, cúciu, diha, fa, haí, háide, haití, háli, hăí, hăis, hélbet, hi, hiş, hiţá, ho, huidió, măí, móclis, na, nání, nea, pîs, ptru, st, tio, tiva, ţa, ţibă.

Dela haide s-aű dezvoltat două forme verbale (1 pers. p. conjunctiv şi 2 pers. p. imperativ) : haidém, haidéţi (al. cu háidetí).

III

ÎNȚĂLESUL FORMELOR

A

Cazuri

α

Nume

§ 54

Cazul 1) servește pentru subiect, obiect drept și predicat. Oricare om este supus morții. S-a făcut noapte. S-a făcut ziuă.— Am bani.— Năcazul este de multe ori un bine.— Gîndurile omului cele de al doilea sînt mai înțelepte.

C. 2) servește cînd numele este însoțit de un pronume supt forma 2) și împrumută înțelesurile acestei din urmă.

Fără să fie însoțit de un pronume numai rar se întrebuintează numele. Mai susceptibil de a se întrebuinta fără pronume este numele în următoarele împrejurări : a) ca predicat : sînt om, casa este frumoasă. b) numele proprii de botez masculine și de familie (apoi Dumnezeu) : Teodor și Ioan sînt fiii lui George. c) Cînd sînt înșirate toate lucrurile dintr-un grup :

‘am uitat și rie și tot’ Creangă (altfel, fără tot, ‘am uitat riea’).

În colo numele este de obicei însoțit de patru pronume, de determinativul cel (numit și articol adiectival), de articolul -l (numit și articol substantival), de articolul al (pe care-l vom numi proclitic) și de nedefinitul un (numit și articol nedefinit). În general putem zice: articolul substantival și cel adiectival înseamnă numele ca ceva cunoscut, ori cel puțin ca ceva mai cunoscut decât altele; articolul nedefinit și lipsa oricărui articol îl înseamnă ca ceva necunoscut, ori cel puțin ca ceva mai necunoscut decât altele.

Pe lângă adiectiv cel face serviciul pomenit numai când adiectivul este predicat: aceste lucruri sînt cele bune. Să se bage de samă în asemenea caz să nu se confunde superlativul cu comparativul articulat, macarcă originea celui dintîi trebuie căutată în cel din urmă. Pentru aceia observăm următoarele. Când predicatul este articulat, fie el un substantiv ori un adiectiv, are numai forma de predicat, în realitate este subiect psihologic și accentul cel mai puternic nu-l primește el, ci subiectul gramatical: acesta e omul despre care ți-am vorbit; aceste lucruri sînt cele mai bune. Un comparativ articulat, prin urmare, ca un subiect psihologic ce este, nu primește accentul și prin aceasta se deosebește de superlativ, care, ca un predicat ce este, primește accentul: aceste lucruri sînt cele mai bune (comparativ), aceste lucruri sînt cele mai bune (superlativ).

Pelîngă adiectivul subiect și obiect drept cel re-

prezintă în realitate subiectul și obiectul drept, pe-lingă care adiectivul este un atribut: cei răi înving de multe ori pe cei buni. Are loc, precum se zice de obicei, substantivarea adiectivului. Adevărata substantivare a acestuia însă, închipuirea adică a lui ca a unui subiect ori compliment, are rareori loc în românește. Numai amar, amărunt, drept, fals, frumos, rău, urit, boeresc, sănin, și, poate, ascuțit sînt susceptibile de a fi concretizate și atunci primesc articolul substantival și genul eterogen: dreptul, frumosul, răul, uritul, boerescul, ascuțitul. (La care se pot adăogi izolări ca mi-e mai mare dragul, orbul găinilor și adverbele, unde pretutindenî trebuie presupus genul neutru.)

Articolul substantival îl primesc adiectivele mai rar, dar tot îl primesc, și anume exact în aceleaș împrejurări ca și pe articolul adiectival: acestea sînt frumoasele despre care ți-am vorbit; aceștia sînt ticăloșii (frumoasele și ticăloșii sînt subiecte psihologice), scumpul mai mult păgubește și leneșul mai mult aleargă (-l este subiectul, iar scump și leneș sînt attribute).

Cînd supt forma de predicat substantivul se articulează, el este în realitate subiect psihologic, după-cum am observat deja mai sus. Ca subiect și obiect drept el primește articolul (substantival), cînd îl cunoaștem deja și am mai vorbit despre dînsul: Xenias Arcadianul dăduse un joc. Cyros privia și el jocul, cînd de odată etc. În special observăm că se articulează substantivele: a) cînd ne gîndim la un gen întreg, nu la un individ: omul este muritor. — oame-

nii sînt muritori.—boul lovește cu cornul, calul cu copita.—trebuie ca soldatul să se teamă mai mult de comandant decît de dușman. b) Numele proprii de localități, riuri, lacuri se articulează totdeauna (afară numai dacă nu sînt însoțite de un alt pronume ori de un numeral: nu este numai un Pariz): Parizul este capitala Franței (niciodată Pariz); am văzut Parizul (niciodată Pariz). Tot astfel Iași, București, Birladul; Ciahlăul, Carpații; Brateșul; etc. Se exceptează negreșit acele nume proprii, care nu s-au asimilat limbii și au rămas în afară de tabloul declinărilor românești, precum de pildă Tours—niciodată Toursul!—c) Numele proprii de botez feminine (afară numai dacă nu sînt însoțite de un alt pronume ori de un numeral. Konaki: «Iar voi, mină, ce ați dat paroală, că m-a iubi o Marghioală»): Mariea, etc., niciodată Marie. Se exceptează negreșit acele nume proprii străine, care nu s-au asimilat limbii, precum, de pildă, Calypsó. d) În ce privește titlurile, este de observat că, conform principiului general al întrebuintării articolului, acolo unde avem a face cu lucruri cunoscute, celebre relativ, titlurile sînt articulate, altfel nu. De ex. Liceul, Universitatea, Teatrul se articulează, pentru că sînt instituții cunoscute într-o localitate oarecare. Locanta însă nu se va articula, afară numai dacă nu va fi cumva una singură într-un tîrg! Titlurile cărților nu se vor articula: gramatică, geometrie, etc., pentru că autorul se gîndește totdeauna la cetitor, nu la sine însuși, iar pentru cetitor o gramatică este numai o gramatică oarecare, numai pentru autor este gramatica. e) Citeodată substantivul primește

articolul adiectival. Creangă. ‘Doamne, ce harapnic ți-oiu da eu, zise tata dela o vreme. N-ai ce mânca la casa mea? Vrei să te bușească cei nandralăi prin omăt? Acuș te descalt.’

Pronumele nedefinit un (plural niște) se întrebuințează oridecîteori ne închipuim substantivul ca ceva necunoscut, despre care n-am mai vorbit. Macarcă această întrebuințare a pronumelui un se potrivește cu natura predicatului, totuș ca predicat substantivul se întrebuințează de obicei singur: ‘sînt om’ mai des de cît ‘sînt un om’, ‘sîntem oameni’ mai des de cît ‘sîntem niște oameni’. Ca subiect și obiect drept însă substantivul primește foarte des în romînește pronumele un, fără să putem preciza cînd se întrebuințează substantivul singur și cînd cu pronume. Dăm cîteva exemple din Creangă. ‘prăjiau pe foc niște hoștine cu său’. — ‘mi-au tras o frecătură cu oțet de leuștean’. — ‘și ales pentru noi, țărani munteni, este o mare face-re de bine’. — ‘încă și până astăzi un deal în partea despre Plotunul se chiamă dealul omului’. — ‘cei care n-au copii nu știu ce-î năcazul’. — ‘Ciubuc mocanul, ne-avînd fimee nici copii, a închinat toată averea sa mănăstirii Neamțului’. — ‘ca să te miri tu, zise bunicul, scoțînd o piele de porc sălbatic din cămară’. — ‘a treia zi după asta, dîndu-ne schimburi, ne-am încălțat cu opincile’. — ‘satul Broșteni... nu se rușina lupul și ursul a se arăta ziua mare prin el: o casă ici supt tihăraea asta, alta dincolo’... — ‘Trinuca avea o cocioabă veche de birne..... era o fimee nici tînără nici tocmai bătrînă, avea bărbat și o fată balciză și lălie’. — ‘se ducea cu tată-so în munte și lucra toată săptămîna ca

un bărbat'. — 'cocioaba depe malul stîng al Bistriței, bărbatul, fata și boii din pădure, un țap și două capre slabe și rîioase era toată averea Irinucăi. Dar și asta e o avere, cînd e omul sănătos'. — 'așa ne învățase o babă să facem, ca să ne treacă de rie'. — 'ne pune dracul de urnim o stîncă din locul ei, care era numai întînată'. — 'era o zi frumoasă în Duminica aceea'. — 'deasupra ninsoare, dedesupt udeală, pe o parte înghețai, pe una te frigeai, ca la vremea și locul acela'. — 'În sfîrșit se face și ziuă'. — 'lega mama de stîlpul hornului o șfoară cu motocei la capăt'. — 'ce le pasă? lemne la trunchiū sînt, slănină și făină în pod este deavalma, brinză în puțină de asemenea, curechiū în poloboc slavă Domnului! Numai de ar fi sănătoși să minince.... și apoi este o vorbă: dacă-i copil, să se joace; dacă-i cal, să tragă; și dacă-i popă, să citească'. — 'tot ești tu bisericoadă, încaltea ți-au făcut și băeții biserică aici pe loc'. — 'de amu puneți-vă pe făcut privigheri de toată noaptea și parascovenii cîte vă plăce, măi băeți, dacă vi-i voea să vă dea mă-ta numai colaci de cei unși cu miere și colivă cu miez de nucă'. — 'ei apoi, minte ai, omule? mă miram eu de ce-s și ei așa de cuminți, că tu le dai nas și le ții hangul'. — 'nu știu cum s-a întîmplat, că niciunul dintre tovarăși n-avea clopot.... în sfîrșit facem noi ce facem și scripuim de colea o coasă ruptă, de ici o cîrcee de tînjală, mai un vătrar cu belciug, mai beșica cea de porc a mea și pe după toacă și pornim pe la case'. — 'cînd colo popa tăia lemne la trunchiū afară'. — 'mă duceam la om și-l tot sucăleam să-mi dea curele, ca să-mi fac biciu'. — 'tare aș fi avut plăcere să ne

scăldăm împreună'. — 'moș Vasile era un cărpănos și un pui de zgirie brînză, ca și mătușa Mărioara'. — Din cercetarea cu băgare de samă a acestor exemple am pute trage concluzia : un (păstrînd ceva din firea sa de numeral și de partitiv) se întrebuițează atunci cînd ne închipuim substantivul ca o parte dintr-un grup — tocmai contrariul adică de cea ce se întîmplă la articolul substantival, unde ne închipuim grupul întreg —, iar substantivul nearticulat se întrebuițează acolo unde individul este închipuit singur, abstracție făcîndu-se de grupul respectiv. De ex. zicem : 'Irinuca avea bărbat și o fată', pentru că se presupune că fimeea numai un bărbat are, în vreme ce copiii poate avea mai mulți; cu niciun preț nu se poate zice : 'I. avea un bărbat și o fată', afară numai dacă nu vrea povestitorul să glumească. Este de observat apoi că înțălesul lui *un* variază de la acel lămurit numeral și partitiv (ca, de pildă, în 'un țap și două capre era toată averea Irinucă' — I. avea într-adevăr *un* țap) până la acel tare șters dintr-un exemplu ca 'Irinuca era o fimee nici tinăra nici bătrînă'.

Pelîngă adiectivul predicat, subiect și obiect drept *un* este adevăratul predicat, subiect și obiect drept, iar adiectivul este atribut al lui *un*.

Acum, dacă rezumăm cele de mai sus, se vede lămurit că adiectivul nu se articulează niciodată, căci ca predicat gramatical articulat cu -l și cel devine subiect psihologic, iar ca subiect și obiect drept articulat este numai atribut pelîngă pronumele cel și pelîngă articolul -l, care sînt în asemenea caz adevăratele subiect și obiect drept. Așa e însă și natu-

ral să fie, căci adiectivul este totdeauna închipuit în românește ca atribut ori ca predicat și firea atributului și predicatului, ca a unor determinante, adică a unor lucruri puțin cunoscute ascultătorului, este refractară față cu articularea, cu însoțirea adică din partea unui pronume determinativ.

Stînd astfel lucrurile, nu vom lua în vedere mai la vale decît substantivul.

§ 55

Substantivul se articulează, ori nu se articulează, în mod necesar.

a) Se articulează atunci cînd are ca regim un pronume supt forma 2 (cu toate înțelesurile acestei forme, afară de obiectul nedrept), fie că acest pronume este singur, fie că însoțește ca atribut un substantiv. Și anume în două feluri se face articularea substantivului : ori primește substantivul articolul substantival -l (Numele de botez masculine primesc totdeauna articolul proclitic, cînd este vorba de înrudire : Ion al Marandei), ori primește pe cel proclitic al și în acest din urmă caz este totdeauna însoțit și de pronumele nedefinit un : calul lui, calul omului, calul acestuia, calul acestui om, calul lor, calul oamenilor, calul acestora, calul acestor oameni, calul celui viteaz, calul celor buni ; un cal al lui, un cal al omului, un cal al acestuia, un cal al acestui om, un cal al lor, un cal al oamenilor, un cal al acestora, un cal al acestor oameni, un cal al celui viteaz, un cal al celor buni ; calul frate - meo, calul frățini - meo, un cal al frate - meo, un cal al frățini - meo ; caii omului, niște cai ai omului ; casa omului,

o casă a omului, casele omului, niște case ale omului. Compară Creangă. 'Poți opri gurile oamenilor?' — 'Dupăce m-aŭ lăsat ciniŭ lui Trăsnea în pace, om sărit în răspintinile unui drum'. — 'Beciul privighitorului Pirvu din Tîrgul Neamțului putea să tăinuească la nevoe o domniță. — La 1852, în ziua cînd s-a sfințit paraclisul spitalului din Tîrgul Neamțului eŭ împreună cu alți băeți, isonari ai bisericii, stam aproape de Ghica Vodă'. — 'Aceste vorbe rostite de gura domnească aŭ brăzdat adînc inima norodului adunat acolo'. — 'Toate celelalte învățăturî sînt numai niște ereticii, care mai mult amăresc inima și tulbură sufletul omului'. — 'Aici era staniștea lor'. — 'Stricău pînea părinților degiaba'. — 'A treia zi după asta ciubotele văru - meo se rup hăbuc în toate părțile'. — 'Toate păsările din ograda boerească, văzînd voinicia cucușului, s-aŭ luat după dînsul'. — 'Moșneagul, cum aude glăsul cucușului, ese din casă cu bucurie'. — 'Și aista-î făptura lui Dumnezeu'. — 'băet ca băetul ei nu mai este altul'. — 'Boala împăraților e ca sănătatea noastră'. — 'Purcelul mergea în urma lui, grohăind și mușluind pe jos, cum e treaba porcului'. — 'Acesta mi-î ficiorul, care se prinde că va face podul împăratului'. — 'Fata împăratului, cum a ajuns la casa mirelui, i-aŭ plăcut palaturile și socrii'. — 'Bunicul bunicului meu fusese cimpoiăș la cumătria lui Moș Dediu'. — 'Popă fusese unchiul unchiului mamei mele'. — 'Codrul Grumăzeștilor, grija negustorilor și spaima ciocoilor'. — Odobescu. 'Dar din purtarea sa ne putem convinge că el avea mai cu samă în vedere binele și folosul patriei sale'. — 'Ambițiunea oarbă de a deveni seraschier al oștirii otomane întunece orice cuvînt dinaintea lui Mavro-

gheni'. — 'Intențiunea noastră nu este de a da o nomenclatură a titlurilor tuturor cărților vechi ce compun biblioteca Bistriței.—

Pe lingă predicat un poate lipsi: Creangă. 'al dracului cucos îi aista'.

b) Se articulează cînd este însoțit de un pronume posesiv. Articularea se face ca supt a). Creangă. 'Atunci eu pe loc am început a plînge și bucuria mea n-a fost proastă'.— 'Nu mi-ar fi ciudă încaltea, cînd ai fi și tu ceva și de te miri unde, îmi zice cugetul meu'. — 'Dar până la poștă, până la nu știu ce, na cuțitașul meu, tae încetîșor cusutura'. — 'Cucosul său era ceva de spăriiat'. — 'Acela să fie copilul nostru'. — 'Acestea-s faptele tale: m-am luat după capul tău cel sec și m-am dus pe coclauri să-ți aduc, sanchi, copii de suflet'. — 'Și sfînta Duminică a primit-o cu aceeaș rînduială și tot așa de bine, ca și surorile sale'. — 'Făt frumos, întinde mîna ta cea dreaptă peste mijlocul meu, ca să plesnească cercul ist afurist și să se nască pruncul tău'. — 'Și numai cit a gîndit Făt frumos, și îndată au și fost de față părinții împărătesei lui și crescătorii săi.

Aceleaș exemple ar sîna, articulate cu *un* și *al*: o bucurie a mea, un cuget al meu, un cuțitaș al meu, un cucos al său, un copil al nostru, niște fapte ale tale, niște surori ale sale, o mîna a ta, un prunc al tău.

Se exceptează cuvintele de înrudire, ca mamă, tată, frate, soră, ginere, noră, văr, vară, cuscru, cuscra, bun, bunic, bună, bunică, moș, mătușă, bărbat, nevastă; apoi domn, doamnă, stăpîn, stăpînă (§ 18). Alipirea encliticelor meo, mea, to, ta, so, sa se face la numele

nearticulat: tată-meo, tată-to, tată-so, soră-mea, soră-ta, soră-sa.

c) Se articulează cu articolul substantival cînd este însoțit de pronumele tot: 'toată casa' ori 'casa toată'. Creangă. 'Pentru puțină mîncare și cite o leacă de pașcă de cea de trei ocă la para moș Bodringă slujia toată casa'. — 'T-ei face popă ca tată-to, cînd s-or pus-nici toți bivoli din mănăstirea Neamțului'. — 'Ca să se mîntue toată dihoniea, cărăbăniți-vă de la mine și mă lăsați în pace'. — 'Toate bunătățile depe lume erau acum în palaturile lor.' — 'Sfînta Miercuri a strigat o dată cu glas puternic și pe loc s-au adunat toate jivinile din împărăția sa'. — 'A strigat și sfînta Duminică odată din răputeri și îndată s-au adunat toate vietățile'. — 'Atunci cucoșul înghite cu lăcomie toți banii și lasă toate lăzile pustii'.

Cînd într-un asemenea caz substantivul este însoțit și de un pronume supt forma 2) ori de un pronume posesiv, primește articolul proclitic, dacă tot urmează. De ex. 'toată casa omului', 'casa toată a omului'; 'toată casa mea, casa toată a mea'.

d) Cînd substantivul este însoțit de pronumele demonstrative acest, acel, istalalt, celalalt și de pronumele nedefinit cutare, se articulează totdeauna cu articolul substantival în caz cînd pronumele urmează și este totdeauna nearticulat în caz cînd pronumele precede. Creangă. 'Mai fericit erai de o mie de ori să paști porcii la Cogeasca veche, Isaie, de cît să mai fi ajuns și zilele acestea'! — 'Însă noi, vorba ceia, nici toate ale doftorului, nici toate ale duhovnicului..., cam pe însărate ne luăm tîriș și ne băgăm într-o cinstită cri-

șmă.’ — ‘Măi omule, ia acum să te văd, cine a azvirli buzduganul ista mai tare în sus, ai aceuia să fie bani!’ — ‘Imi fac semn cu mîna să le dau buzduganul ista’ — ‘Mă, ia cucușul ist obraznic și-l dă în fințina ceia.’ — ‘Dupăcum văd eū, omul acesta, sau ce a fi el, are mare putere.’ — ‘Și, eînd a văzut această mare nenorocire, a lăcrămat’ — ‘Cînd voiū pune eū mîna mea cea dreaptă pe mijlocul tăū, atunci să plesnească cercul acesta și numai atunci să se nască pruncul din tine, pentrucă ai ascultat de sfaturile altora, de ai nenorocit și căzăturile istea de bătrîni, m-ai nenorocit și pe mine și pe tine deodată’. — ‘Făt frumos, întinde mîna ta cea dreaptă peste mijlocul meū, ca să plesnească cercul ist afurisit’. — ‘Doamne jupîneșică, doamne! Vezi satul ista mare și frumos? Se chiamă Grumăzești.’ — ‘De oiū pune eū mînile pe piept, are să rămie căruța asta de haimana și epușoarele de izbeliște.’ — ‘Doamne, cum se ia omul ista la drum cu vorba și cînd se trezește cine știe unde a ajuns. Bun lucru a mai lăsat Dumnezeuū sfîntul și tovarășiea asta!’ — Tot astfel: cutare sat, satul cutare.

Cînd într-un asemenea caz substantivul este însoțit și de un pronume supt forma 2) ori de un pronume posesiv, primește totdeauna articolul proclitic. De ex. ‘casa aceasta a omului, a mea’; ‘această casă a omului, a mea’.

e) Insoțit de însuș substantivul e totdeauna articulat cu articolul substantival: omul însuș, însuș omul. Creangă. ‘Insuș împăratul cu sfetnicii săi, văzînd această mare minune, grozav s-a spăriiat.’

Cînd într-un asemenea caz substantivul este însoțit

și de un pronume supt forma 2) ori de un pronume posesiv, primește articolul proclitic, dacă pronumele urmează: ‘însuș stăpînul casei,’ ‘stăpînul însuș al casei,’ ‘însuș tatăl meu,’ ‘tatăl însuș al meu’.

f) Însoțit de oricare alt pronume substantivul nu se articulează. Creangă. ‘Și aici slujind cu credință ba la unul ba la altul până la vrîsta de treizeci și mai bine de ani, și-a sclipuit puține parale, cite-va oi, un car cu boi și o văcușoară cu lapte’.—‘Și cum ajunge în iad, Scaraoschi îl întreabă: ei copile, ce ispravă ai făcut? cite suflete mi-ai arvonit?’—‘Și din ziua în care s-a tocmnit Chirica la Ipate, norocul îi curgea gîrlă din toate părțile și nu mai știa ce are la casa lui. Ce garduri streșinite cu spin, de mai nici vîntul nu putea răzbate printre ele! Ce șuri și ocoale pentru boi și vaci!’—‘Și dacă te a întreba cît să-ți dee pentru această ostenicioasă treabă, spune-î că nu primești bani, ci numai atîta griu cu pae cu tot, cît îi pute duce D-ta în spate’.—‘Mai știu păcatul, poate să-ți iasă înainte vreun epure, ceva, și....popic, m-oiu trezi cu tine acasă, ca și cu frate-to’.—‘Unii oameni is mai ai dracului decît dracul.’—‘Alt stăpîn în locul meu nu mai face brînză cu Harap Alb, cît îi lumea și pămîntul.’—‘Și mergînd ei o bucată înainte, Harap Alb vede altă drăcărie și mai mare.’—‘Cite a tras până s-a văzut la casa lui, numai unul Dumnezeu știe.’

Cînd într-un asemenea caz substantivul este însoțit și de un pronume supt forma 2) ori de un pronume posesiv, primește totdeauna articolul proclitic. Astfel exemplele de mai sus ar suna: ‘cite-va oi ale mele,’ ‘cite-va oi ale păstorului’; ‘cite suflete ale oamenilor?’;

‘atîta grîu al negustorului’; ‘alt stăpîn al lui’, ‘alt stăpîn al său’; etc. (compară a și b).

g) Însoțit de numeralul cardinal substantivul ori nu se articulează, ori se articulează cu articolul adiectival, după principiul general al întrebuintării articolului dela § 54: un om, doi oameni, cei doi oameni. *un* nu se articulează. *unul* atribut înseamnă *singur* și este un pronume nedefinit. — Însoțit de numeralul ordinal substantivul se articulează cu articolul substantival, cînd numeralul urmează, și nu se articulează, cînd numeralul precede: a doua casă, casa a doua; cea de a doua casă, casa cea de a doua. — Însoțit de numeralul distributiv substantivul nu se articulează: cite un om. — Compusele cu tot, anume tustrei, tuspătru, etc., apoi cîteștrei, cîteștrele, cer totdeauna articolul substantival la substantiv (compară c): tustrei oameni, cîteștrele fimeile. — Creangă. ‘A-mu ci că era odată într-o țară un craiu, care avea trei feciori’. — ‘Craiu primind cartea îndată chiamă tustrei feciorii înaintea sa și le zice’. — ‘Și care dintre ei are îndrăzneală mare și noroc și mai mare, umblind pe acolo, găsește din întimplare cite o piatră de acestea, picată depe cerb’. — ‘Și atunci unde nu începe Flămînzilă a cărăbani deodată în gură cite o haraba de pîne și cite o ialoviță întreagă’. — ‘Fiindcă mi-aū mai eșit până acum înainte încă doi spîni și cu tine al treilea, apoi mai îmi vine a crede că asta-î țara spînilor’.

Cînd într-un asemenea caz substantivul este însoțit și de un pronume supt forma 2) ori de un pronume posesiv, primește totdeauna articolul proclitic:

‘doi soldați ai regelui, ai mei’; ‘cei doi soldați ai regelui, ai mei’; ‘a doua casă a negustorului, a mea’; ‘casa a doua a negustorului, a mea’; ‘cea de a doua casă a negustorului, a mea’; ‘cite o casă a omului, a mea’.

h) Părinte, popă, maică, sfânt, domn, cînd sînt însoțite de o apozitie, se articulează totdeauna: părintele Gheorghe, popa Dimitrie, maica Philothea, sfîntul Teodor, domnul cutare. Creangă. ‘Mama, după cîtă minte avea, nu se îndura să mă mai trimeată acum nici la o cofă cu apă, numai să învăț carte și să mă fac popă, ca părintele Isaia Duhul, profesorul nostru. Bun mai era și părintele Duhu, cînd era în toane bune, Dumnezeu să-l erte!’ — ‘În locul bisericii sfîntului Lazăr fusese altă biserică de lemn, al cărei hram era Sfîntul Dimitrie’. — ‘Eū sînt sfînta Miercuri, de-î fi auzit de numele meu’. — ‘Sfînta Vineri i-a mai dat un corn de prescură’. — ‘Sfînta Duminică a primit-o cu aceeași rînduială’. — ‘Dacă am auzit așa, am zis și eū în gîndul meu că are întru cîtva dreptate maica desăgărița și am lăsat-o în plata lui Dumnezeu’.

i) Poziția obișnuită supt a și b este cea deja însemnată: substantiv + pronume. Cîteodată însă pronumele precede, și anume în poezie. Atunci pronumele primește articolul proclitic. C. Negruzzi. ‘Iată că umblind haiducii peste un moșneag aū dat, girbovit de bătrîneță, într-un toiag răzamat. A sa barbă ca zăpadă, a lui plete argintii, fața lui cea cuvioasă, ochii săi măreți și vii, îl aseamănă că este îngerul ocrotitor al acestor pustii sate’. — ‘Dumnezeule, la ti-

ne nădejdea lor a rămas, înalțe-se pân la tronu-ți al lor trist și jalnic glas'. — 'Căci al dușmanilor noștri numărul e înzecit'. — 'Iată se aude zgomot, înpușcături și strigări, chiote de biruință ș-a cailor rinchezări'. — 'Ostași, voi știți foarte bine că spre a ne birui alți mai înșămnațori dușmani în zadar s-au ispitit, ci al săbiilor noastre ei cercară ascuțit'. — 'A cailor rinchezare'.

Și, după cum se vede din exemple, substantivul de obicei rămâne nearticulat, rar se articulează însă.

j) Când supt a și b urmează după substantiv mai multe pronume, toate, afară de cel dintîiu, primesc articolul proclitic. Creangă. 'Săracul Prepeleac! Se vede că i-a fost scris, tot el să răsplătească și păcatele epei frățini-so, ale caprei, ale gînsacului logodit și ale boilor uciși în pădure'. — Tot astfel, de ex. 'casa ta și a mea, prietenii tăi și ai mei'; etc.

§ 56

k) Când substantivul este însoțit de un adiectiv, primește ori nu articol după principiile stabilite la § 54. Articolul este cîteodată cel substantival, cîteodată cel adiectival. Noi dăm mai jos diferitele articulări și poziții, dupăcum substantivul se găsește în una din înprejurările însemnate dela a — g.

k. casă frumoasă; frumoasă casă; o casă frumoasă; o frumoasă casă; casa cea frumoasă.

ka. b. o casă frumoasă a omului, a mea; o frumoasă casă a omului, a mea; casa frumoasă a omului, a mea; frumoasa casă a omului, a mea;

casa cea frumoasă a omului, a mea; a omului, a mea casă frumoasă; a omului, a mea frumoasă casă; o casă a omului, a mea frumoasă; o frumoasă a omului, a mea casă; casa omului, mea frumoasă; casa omului, mea cea frumoasă.

- kc. toată casa frumoasă; toată frumoasa casă; toată casa cea frumoasă; casa frumoasă toată; frumoasa casă toată; casa cea frumoasă toată; casa toată frumoasă; frumoasa toată casă; casa toată cea frumoasă; — toată casa frumoasă a omului, a mea; toată frumoasa casă a omului, a mea; toată casa cea frumoasă a omului, a mea; toată casa omului, mea cea frumoasă; casa omului, mea frumoasă toată; casa frumoasă a omului, a mea toată; casa frumoasă toată a omului, a mea; a omului, a mea frumoasă casă toată; frumoasa omului, mea casă toată; frumoasa casă a omului, a mea (ori casa omului, mea) toată; frumoasa casă toată a omului, a mea; casa omului, mea cea frumoasă toată; casa cea frumoasă a omului, a mea toată; casa cea frumoasă toată a omului, a mea; casa omului, mea toată frumoasă; casa toată a omului, a mea frumoasă; casa toată frumoasă a omului, a mea; frumoasa omului, mea toată casă; frumoasa toată a omului, a mea casă; frumoasa toată casă a omului, a mea; casa omului, mea toată cea frumoasă; casa toată a omului, a mea cea frumoasă; casa toată cea frumoasă a omului, a mea.

kd. această casă frumoasă; această frumoasă casă;
 casa frumoasă aceasta; frumoasa casă aceasta;
 casa aceasta frumoasă; frumoasa această casă; —
 această a omului, a mea casă frumoasă; acea-
 stă casă a omului, a mea frumoasă; această
 casă frumoasă a omului, a mea; această a o-
 mului, a mea frumoasă casă; această frumoasă
 a omului, a mea casă; această frumoasă casă
 a omului, a mea; casa omului, mea frumoasă
 aceasta; casa frumoasă a omului, a mea acea-
 sta; casa frumoasă aceasta a omului, a mea;
 frumoasa omului, mea casă aceasta; frumoasa
 casă a omului, a mea aceasta: frumoasa casă
 aceasta a omului, a mea; casa omului, mea
 aceasta frumoasă; casa aceasta a omului, a mea
 frumoasă; casa aceasta frumoasă a omului, a
 mea; frumoasa omului, mea această casă; fru-
 moasa această a omului, a mea casă; frumoasa
 această casă a omului, a mea.

ke. însăș casa frumoasă; însăș frumoasa casă; în-
 săș casa cea frumoasă; casa însăș cea fru-
 moasă; casa însăș frumoasă; frumoasa însăș
 casă; casa frumoasă însăș; frumoasa casă în-
 săș; casa cea frumoasă însăș; — însăș a omului,
 a mea casă frumoasă; însăș casa omului, mea
 frumoasă; însăș casa frumoasă a omului, a
 mea; însăș a omului, a mea frumoasă casă;
 însăș frumoasa omului, mea casă; însăș fru-
 moasa casă a omului, a mea; însăș casa omu-
 lui, mea cea frumoasă; însăș casa cea frumoa-
 să a omului, a mea; casa omului, mea însăș

cea frumoasă; casa însăş a omului, a mea cea frumoasă; casa însăş cea frumoasă a omului, a mea; casa omului, mea însăş frumoasă; casa însăş a omului, a mea frumoasă; casa însăş frumoasă a omului, a mea; frumoasa omului, mea însăş casă; frumoasa însăş a omului, a mea casă; frumoasa însăş casă a omului, a mea; casa omului, mea frumoasă însăş; casa frumoasă a omului, a mea însăş; casa frumoasă însăş a omului, a mea; frumoasa omului, mea casă însăş; frumoasa casă a omului, a mea însăş; frumoasa casă însăş a omului, a mea; casa omului, mea cea frumoasă însăş; casa cea frumoasă a omului, a mea însăş; casa cea frumoasă însăş a omului, a mea.

kf. oricare casă frumoasă; oricare frumoasă casă; —oricare casă a omului, a mea frumoasă; oricare casă frumoasă a omului, a mea.

kg. două case frumoase; două frumoase case; cele două case frumoase; cele două frumoase case; —două case ale omului, ale mele frumoase; două case frumoase ale omului, ale mele; două frumoase ale omului, ale mele case; două frumoase case ale omului, ale mele; cele două ale omului, ale mele case frumoase; cele două case ale omului, ale mele frumoase; cele două case frumoase ale omului, ale mele; cele două ale omului, ale mele frumoase case; cele două frumoase ale omului, ale mele case; cele două frumoase case ale omului, ale mele.
a doua casă frumoasă; a doua frumoasă casă;

casa frumoasă a doua; frumoasă casă a doua;
 casa cea frumoasă a doua; casa a doua cea
 frumoasă; casa a doua frumoasă; frumoasa a
 doua casă; — a doua casă a omului, a mea fru-
 moasă; a doua casă frumoasă a omului, a
 mea; a doua frumoasă casă a omului, a mea;
 casa omului, mea frumoasă a doua; casa fru-
 moasă a doua a omului, a mea; casa frumoa-
 să a omului, a mea a doua; frumoasa omului,
 mea casă a doua; frumoasa casă a omului, a mea
 a doua; frumoasa casă a doua a omului, a
 mea; casa omului, mea cea frumoasă a doua;
 casa cea frumoasă a omului, a mea a doua;
 casa cea frumoasă a doua a omului, a mea;
 casa omului, mea a doua cea frumoasă; casa
 a doua a omului, a mea cea frumoasă; casa a
 doua cea frumoasă a omului, a mea; casa o-
 omului, mea a doua frumoasă; casa a doua a
 omului, a mea frumoasă; casa a doua fru-
 moasă a omului, a mea; frumoasa omului,
 mea a doua casă; frumoasa a doua a omului,
 a mea casă; frumoasa a doua casă a omului,
 a mea.

citeo casă frumoasă; — citeo casă frumoasă
 a omului, a mea.

Creangă. 'Ș-apoi Humuleștii și pe vremea aceia
 nu erau numai așa un sat de oameni fără căpătăiu,
 ci sat vechiū, răzășesc, întemeiat în toată puterea
 cuvîntului.' — 'De unde nu-î, de acolo nu se varsă,
 fiilor, însă mai multă băgare de samă nu strică.' —
 'Cucuzel, podoaba creștinătății, care scotea lacrimi

din orice inimă înpetrită și veselia întreaga făptură cu viersul său.—‘Și, după cum am cinste a vă spune, multă vorbă s-a făcut între tata și mama pentru mine, până ce a venit în vara aceea pela August și cinstita holeră dela 48.’—‘Și mai ales pentru noi, țărani munteni, este o mare facere de bine.’—‘Și mergînd noi tot așa, cam pela amiază deodată s-a schimbat vremea cea frumoasă într-o vijelie cumplită, să răstoarne brazii la pămînt, nu altă ceva.’—‘Și tot chinuindu-ne așa, era să ne pască alt păcat: cît pe ce să ne toropească bradul aprins, de nu băga de samă unul dintre plăeși.’—‘Știia, vezi bine, soarele cu cine are de a face, căci eram feciorul mamei, care și ea cu adevărat că știia a face multe și mari minunății: alunga nourii cei negri depe deasupra satului nostru și abătea grindina în alte părți, înfigînd toporul în pămînt afară, dinaintea ușii.’—‘Oleacă ce nu-î venia mamei la socoteală căutătura mea, îndată pregătia, cu degetul înbălat, puțină tină din colbul adunat pe opsasul încălțării... și-mi făcea apoi cîteun benchiu boghet în frunte.... Așa era mama în vremea copilării mele, plină de minunății, pecit îmi aduc aminte; și-mi aduc bine aminte: căci brațele ei m-au legănat, cînd îi sugeam țîța cea dulce și mă alintam la sinu-î, gîngurind și uitindu-mă în ochii ei cu drag.’—‘Ce-î pasă copilului, cînd mama și tata se gîndesc la neajunsurile vieții, la ce poate să le aducă ziua de mine, sau că-î frămîntă alte gînduri pline de îngrijire. Copilul încălecat pe bățul său gîndește că se află călare pe un cal de cei mai strașnici.’

— ‘Ție omule, zise mama, așa ți-î a zice, că nu sezi cu dinșii în casă toată ziua, să-ți scoată perii albi. — Cit pe ce era să ne ologească boaita cea îndrăcită. — ‘Dumnezeu să te înzilească, Ionică, dragul mamei, și să-ți dea toate darurile sale cele bogate, dacă te-î purta, cum văd că te porți de o bucată de vreme încoace’ — ‘Înspre apus meazăzi vin mănăstirile Agapiea cea tănuită de lume, Varaticul, unde și-a petrecut viața Brincoveanca cea bogată și milos-tivă’. — ‘Deasupra Condrenilor pe vârful unui deal nalt și plin de tihărâi se află vestita cetate a Neamțului’ — ‘Pe semne păcatele mele cele mari și grele m-aū aruncat și aici să învăț niște țopirlauī sălbatici?’ — ‘Eū, ca omul cel bun, tot am tăcut și ți-am răbdat’. — ‘Dar până la poștă, până la nu știu ce, na cuțitașul meu, tae încet cusutura dela mîneca lui Mogorogea în dreptul unei talpe, dă-î o pirleală bună cu niște chibrituri de estea, care ard mœcnit...’ — ‘Și cum s-a întors împărăteasa cea tinără acasă, a și poruncit să-î facă un foc bun în sobă.’ — ‘Cînd voiū pune eū mîna mea cea dreaptă pe mijlocul tăū, atunci să plesnească cercul acesta.’ — ‘Atunci podul cel minunat îndată s-a stricat și s-a mistuit.’ — ‘Și făcîndu-i-se milă de această nenorocită și sdruncinată ființă, a strigat și sfînta Duminică odată din răsputeri.’ — ‘Nu trece mult și viind o slujnică să ia apă, cum vede o fimee necunoscută și furca cea minunată torcînd singură... fuga la stăpină-sa și-î dă de veste.’ — ‘Talpa iadului... trimete slujnica degrabă să-î che-me fimeea cea străină la palat.’ — C. Negruzzi. ‘Fiorosul nostru dușman a căzut și a perit.’ — ‘Tot însă mai ră-

măsese o școală, pe care acești buni bătrâni o priviau ca singur azilul prigonitei limbi, școală unde se învăța încă rominește, aproape de Iași, în mănăstirea Socola.’—‘M-am cercat să citesc un romanț din acele manuscrise, dar scrisoarea era atît de încîlcită, încît le-am lăsat, făgăduindu-le de a le vizita cum voi putea deprinde a citi scrisoarea acea ieroglifică, ce se obișnuia atunci pela noi.’—‘Bunul părinte se bucura.’—‘Un frumos landaū de Viena venia înbămat de patru telegari roibi.’—‘In acel echipagiū dinapoī era o tinără damă blondă.’—‘In adevăr, dama necunoscută nu se pare a-ți fi compatriotă.’—‘Astă sărmană garoafă se vede foarte suferindă.’—‘Ai putut lua o asemenea sumeață hotărîre?’—‘Toată această frumoasă chiriellă de epitete se adresa la mine.’—‘Buna mamă... rămase încîntată văzînd că se înfătoșează o astfel de partidă.’—‘Postelnicul Zimbolicî desprețuia aste prejudiții ridicule.’—‘Indată strămoșescul său palat luă o nouă formă.’—‘Șese luni trecuse decînd gusta postelnicul această tîcnită fericire căsătorească.’—‘Eram încă supt plăcuta impresie a petrecerii ce am avuț la Brusturenī, unde grațioasa voastră ospetie ne făcea a uita supărările vieții, cînd m-am trezit în orașul unde pulberea și noroiul se succedă cu o regularitate de desperat. Unde sînt șesurile verzi ale rîulețului ce curge prin grădina d-voastră? Unde sînt rediurile umbroase? Unde florile acele rari pentru care ne sfădiam totdeauna? Unde mai ales amabila d-voastră societate? Petrecere, flori, verdeață au lăsat numai o dulce și neștearsă suvenire.’—

Adiectivele care înseamnă ceva nenorocit se pun de obicei înaintea substantivului. Creangă. '(Ciocîrlanul) luîndu-și ziua bună de la călătoreala încredințată lui iute se întoarne înapoi zburînd neîncetat. Iară nemernica drumeață lăcrămînd îl petrecea cu ochii în zbor, mergînd spre fîntîna ce-î arătase el.'—'Atunci talpa iadului a chemat pe necunoscuta drumeață în odaia împăratului.'—'Și cum s-a depărtat băboiul de acolo, nenorocita drumeață a îngenunchiat lîngă patul soțului ei.'—'Și pe cînd din ochii lui Făt frumos se scurgeau șiroaie de lacrimi, la fîntîna știută urgisita și zbuciumata lui soție scosese acum pe tip-sie și cloșca cu pui de aur, cea mai de pe urmă a ei nădejde.'—'Atunci zbuciumata drumeață căzînd iarăș în genunchi lîngă patul soțului ei se îneca în lacrimi, spuînd iarășî cuvintele acestea'.

Cînd nu mila, ci iubirea orî ura se naște în vorbitor prin lucrurile despre care vorbește, se intervertesc rolurile între substantiv și adiectiv: adiectivul se articulează cu articolul substantival, iar substantivul se alipește la el supt forma de atribut a prepoziției de. Creangă. 'Măi, al dracului venetic și ciapcîn de popă, zicem noi dupăce ne adunăm toți la un loc, înghețați de frig și spăriați, cit pe ce era să ne ologească boaita cea îndrăcită'.—'Și ce să vezi? Unde nu se ia hapsina de nevasta lui Vasile a Niței cu cociorva aprinsă după noi, căci tocmai atunci trăgea focul să dea colacii în cuptor'.—'Atunci eu mă dau iute pe o creangă mai spre poale și odată fac zup în niște ci-

nepă care se întindea de la cireș înainte... și nebuna de mătușa Mărioara după mine, și eă fuga epurește prin cînepă și ea pe urma mea... și hărsita de mătușa nu mă slăbia din fugă nici în ruptul capului, cît pe ce să pună mîna pe mine! — ‘Cînd mă lăsa de capul meu, făceam cîteo drăguță de trebușoară, ca aceia, de nici sfînta Nastasia, izbăvitoarea de otravă, nu era în stare a o desface cu tot meșteșugul ei’. — ‘Nici chioară de babă nu mai dă pela biserică’. — ‘Mai aruncăm, nemernicii de noi, cîteo căutătură jalnică spre munții Neamțului’. — De acelaș soi sînt ‘săracul de mine’, ‘păcătosul de el’, ‘amăritul de om’, ‘bahnița de țigancă’ Ispirescu, ‘gașperița de cioară’ id., ‘mîndrețe de meri’ id., în sfîrșit ‘al de gloatele’ id., ‘al de măsă’ id., ‘al de neica’ id. — Cîteodată substantivul are forma articulată a atributului. Ispirescu. ‘Atunci și el se apropie de fată și — dreptul lui Dumnezeu — nici că mai văzuse până atunci așa frumuseță’.

Este un adiectiv care din cauza aceasta nici nu se poate întrebuița altfel decît înainte, anume biet : un biet om, niște bieți oameni, bietul om, bieții oameni. C. Negruzzi. ‘Bietul meu arheolog incremeni la vederea unei asemenea barbarii’. — Creangă. ‘Și cînd biata drumeață nu mai putea nici pe sus nici pe gios, atunci îndată ciocîrlanul o lua pe aripioarele sale și o ducea’.

În legătură cu aceasta stau faptele următoare:

α) Dintre adiective acelea sînt mai apte de a se articula cu articolul substantival, care exprimă ceva provocător de milă, de iubire, de ură. Creangă. ‘Și sărmana s-a chinuit așa până despre ziuă, dar în ză-

dar, căci împăratul păcă era dus pe ceia lume. Despre ziua tălpoiul a venit posomorită, a scos pe necunoscuta de acolo și i-a zis cu ciudă să iasă din ogradă și să meargă unde știe. Și nenorocita, eșind cu nepusul în masă și năcăjită ca vai de ea, s-a dus iarăși la fintină și a scos acum vîrtelnița'. — 'Și cum vine străina, hoanghina pune mina și pe tablaua cea de aur și pe cloșca de aur'. — 'Of, crăișorul, crede-mă că, să aibă tu puterea mea, ai vîntura țările și mările, pămîntul l-ai da de a dura, lumea aceasta ai purta-o uite așa, pe degete, și toate ar fi după gîndul tău. Dar uite ce vorbește girbova și neputincioasa ! Iartă-mă, doamne, că nu știu ce mi-a eșit din gură. Luminate crăișor, miluește baba cu ceva'.

β) Asemenea adiective sînt singurele care se pot întrebuița în apozitie. Creangă. 'Ia, numai cu maica Evlampiea, desăgărița din Varatic, am avut și eu odată oleacă de clenciū; că oriunde mergea avea obiceiu să-și lege vaca dinapoia căruții. . . . Și eu, cum îi omul la năcaz, îndrăzneam să zic : «Măicuță, de ce ești scumpă la tăriță și efină la făină?» Ea atunci se uita galiș la mine și-mi zicea cu glas duios : «Ia tacă și D-ta, Moș Nichifor, tacă, nu mai striga atîta pe biata văcușoară; pentrucă ea, mititica, nu-î vinovată cu nimic. Părinții pusnici din sfînta Agură mi-au dat canon să minînc lapte numai dela o vacă, ca să nu îmbătrînesc^{cu} degrabă, și dă, ce să fac? trebuie să-î ascultăm, că sfinții lor știu mai multe decît noi, păcătoasele!» — 'Vere, nu faci bine ceia ce faci. Dacă este că a lăsat Dumnezeu să fim mai mari peste alții, ar trebui să avem milă de din-

șii, că și ei, sărmanii, sînt oameni'.—'Mănăstirea Neamțului, bună mehenghe, cînd a făcut spitalul din Tîrgul Neamțului, face și biserica Sfîntului Dumitru de piatră.'

Elipsa substantivului are loc în următorul chip: pelîngă scorțos poate lipsi pepene; pelîngă goldan poate lipsi cireșă; pelîngă pădureț poate lipsi măr, pară; pelîngă plăvan, prian, bălan poate lipsi boū; pelîngă bălan pot lipsi boū și cal; pelîngă murg, roib, negru, sur, șarg poate lipsi cal; pelîngă boghet, cucuet poate lipsi găină; pelîngă tămîios poate lipsi vin; pelîngă grăsun poate lipsi purcel; pelîngă bun, rău, mult, puțin, fem. plural poate lipsi lucru; pelîngă toate celelalte adiective pot lipsi numai om și fimee (Cele mai susceptibile de a se întrebuița eliptic sînt următoarele adiective: sărac, beteag, golan, grobian, năzdrăvan, orfan, sărman, șiret, stingaciū, viclean, circiogar, flecar, fugar, boclucaș, păgubaș, părtaș, vrăjmaș, bogat, desfrinat, răposat, șuchiat, lunatic, sălbatic, sturlubatic, bolnav, mișel, tinerel, voinicel, pișcheriū, cheleș, tueș, bezmetic, bobletic, dezmetic, calic, mojie, voinic, străin, zurbagiū, șuiū, mehenghiū, becisnic, datornic, fățarnic, lainic, nemernic, nevolnic, obraznic, ușărnice, ciontonog, ciontorog, cotonog, fomfolog, slăbănog, șontorog, credincios, mucos, oftigos, păcătos, păduchios, puchinos, puchios, scîrbos, uricios, creditor, muncitor, trecător, următor, năuc, uituc, tehuiū, ghiduș, limbut, pleșuv, vāduv, înfumurat, zgîrcit, avar, bătrîn, bețiv, caraghioz, chiabur, chior, ciacîr, mult, mut, nebun, neghiob, nerod, netot, orb, păgin, pleș, prost, sfînt, schiop, surd, tînăr, tont, viteaz,

zălud, zevzec. Se înțelege însă dela sine că adiectivul se poate întrebuița cu elipsa oricărui substantiv, cînd s-a făcut deja vorbă despre acesta puțin mai sus.) Adiectivul se întrebuițează în elipsă ori fără articol ori cu articulele sustantival și adiectival, după principiile dela § 54. Articulele se întrebuițează, ba cel sustantival ba cel adiectival, după gradul de independență a adiectivului: articolul sustantival apropie adiectivul de concret, articolul adiectival îl apropie de abstract și în caxul întîiū are loc de multe ori o așa de mare apropiare a adiectivului de sfera concretului, încît nu putem hotărî dacă în adevăr cu un adiectiv avem a face, ori mai degrabă cu un substantiv. Pentru aceia am însemnat și printre substantive și printre adiective cuvinte ca orfan, circio-gar, pârtaș, străin, lainic, nemernic, văduv, nebun, netot, păgîn, sfînt; și tot cu atîta drept ar mai pute fi înșirate la substantive adiective ca creditor, muncitor, trecător, tont. Exemplele de mai la vale, fiindcă avem numai elipsa substantivului în vedere, le dăm la întîmplare din tot felul de raporturi. C. Negruzzi. 'Baniū stringătorului intră în mina cheltuitorului și scumpul mai mult păgubește, leneșul mai mult aleargă. Mai bine este să fii cu un om vrednic la pagubă decît cu un mișel la dobîndă. În țara orbilor cel cu un ochiū e împărat. Cel mai tare e și mai mare și dreptul umblă totdeauna cu capul spart. La judecători ce intră pe o ureche ese pe alta, căci sătulul nu crede celui flămînd. Să n-ai a face cu cei mari. Ferește-te de proști și de nebuni. Nebunul n-a-sudă nici la deal nici la vale și prostului nici să-i

faci nici să-ți faci. Înțeleptul făgăduiește, nebunul trage nădejde. Să trăești, murgule, să paști iarbă verde. Chelbosului tichie de mărgăritar nu-î trebuie. Prinde orbul, scoate-î ochii. În urma războiului mulți voinici s-arată. Mindrului îi stă Dumnezeu înpotrivă. Bețivului și dracul îi ese cu oca înainte. Bătrînul amorezat e ca chiroșca cu păsar'. — Eminescu. 'În izvoadele bătrîne pe eroi mai pot să caut. Aū cu lira visătoare ori cu sunete de flaut pot să întîmpin patrioții, ce aū venit de atunci încolo? Înaintea acestora tu ascunde-te, Apollo. O eroi, care în trecutul de măriri vă adumbriseți, ați ajuns acum de modă, de vă scot din letopiseți, și cu voi drapîndu-și nula vă citează toți nerozii'. — 'Aū de patrie, virtute nu vorbește liberalul, de ai crede că vieța-i e curată ca cristalul?' — 'Patrioții, virtușii, ctitori de așază-minte, unde spumegă desfrîul în mișcări și în cuvinte, cu evlavie de vulpe ca în strane șed pe locuri și aplaudă frenetic schime, cintece și jocuri'. — 'Voi sinteți urmașii Romei? Niște răi și niste fameni!' — 'Cum nu vii tu, Tepeș Doamne, ca punînd mîna pe ei să-î înparți în două cete, în smintiți și în mișei, și în două temniți large cu de a sila să-î adunî, să dai foc la pușcărie și la casa de nebuni!' — Speranță. 'Inecate-ar miezul turtei, osindi-te-ar untul scurtei, ouele boghetei, zama cucuetei'. — Poezii populare. 'Colo în zarea celor culmi, la groapa cu cinci ulmi, ședea Toma Alimoș, boer din țara de jos, ședea Toma cel vestit lîngă murgu-î priponit. Și pe iarbă cum ședea, mindră masă-și întindea și tot bea și veselie și din gură așa zicea: închinare-aș și n-am

cui, inchinare-aş murgului, dar mi-e murgul cam ne-bun şi de fugă numai bun'.— 'Manea în lături tot fugia, iara Toma-l ajungea ş-aşa bine mi-l chitia, că din fugă mi-i tăia jumătate a trupului cu trei coaste a negrului'.— Creangă. 'Cele rele să se spele, cele bune să s-adune'.— 'Multe sînt de făcut şi puţine de vor-bit, dacă ai cu cine te înţelege'.

§ 58

Cazul 3), numit vocativ în gramatica latinească, arată voinţa vorbitorului de a spune ceva celui in-terpelat. Pentru aceia acest caz, măcarcă înşirat ală-turi de celelalte, seamănă foarte puţin cu aceste din urmă şi se apropie mai mult de înţălesul modurilor. Asupra acestui caz avem de făcut următoarele ob-servaţii. Acolo unde nu există formă specială pentru vocativ (pluralul, decl. III singulară) cazul 1 face a-cest serviciu. Chiar acolo unde există o formă spe-cială pentru vocativ, încă poate face cazul 1 acest serviciu. Intre forma articulată (*le* decl. II sing.; *lor* pluralul tuturor declinărilor) şi cea nearticulată nu există deosebirea de înţăles dela cazul 1): tirane de ex. este identic cu tiranule. La doamne—domnule numai este o diferenţiere, în sensul acela că cu doamne ne adresăm lui Dumnezeu, iar cu domnule unui om. — În legătură cu un pronume de forma 2 şi cu un pronume posesiv serveşte pentru vocativ forma 1 articulată: domnul meu, fata moşului; domni mei, fetele mamei.—Forma 1) serveşte pentru vocativ la numele singulare de a doua declinare numai cînd

substantivul este însoțit de un adiectiv : om bun. — Cînd substantivul este însoțit de un adiectiv, niciodată nu se întrebuițează amîndouă vocativele articulate : săracelor tinerețe orî tinerețelor sărace, nu însă tinerețelor săracelor. — dragă, drăguță, drăgăliță (Acest depe urmă numai în izolarea drăgăliță Doamne, de ex. Creangă. ‘Și oare de ce nu m-aș fi dat dus din Humulești nici în ruptul capului?... Iaca de ce nu. Dragăliță doamne, eram și eă acum holteiă din pacate! Și Iașiă nu erau aproape de Neamț, ca Fălțiceni’.) servesc supt aceiaș formă și pentru masculin și pentru feminin : dragă soro, dragă frate. drăguță se întrebuițează totdeauna cu elipsa substantivului.

Dupăcum la cazul 1) am văzut că se intervertesc rolurile între substantiv și adiectiv, atunci cînd iubirea orî ura se nasc în vorbitor prin lucrurile despre care vorbește, tot astfel și aici, la vocativ, un asemenea fenomen are loc în vorbiri ca Creangă : ‘Iar tu, moglanule de Oșlobene, care te robești pîntecelui și nu-ți dai cituș de puțină osteneală minții, te-î face popă ca tată-to, cînd s-or pusnici toți bivoliă din Mănăstirea Neamțului’.

Creangă. ‘Încă te uiți la ei, bărbate, zicea mama, și le dai paele ! Așa-î ? Ha, ha, bine v-au mai făcut, poghiabile spurcate ce sînteți !’ — ‘Ia lasă-î și tu, măi nevastă, lasă-î, că se bucură și ei de venirea mea, zicea tata, dîndu-ne huța.’ — ‘Ție, omule, zise mama, așa ți-î a zice, că nu șezi cu dînșii în casă toată ziulica, să-ți scoată perî albî’ — ‘Poî dă, măi fimee, tot ești tu bisericooasă, de s-a dus vestea. De amu puneți-vă pe

făcut privigheri de toată noaptea și parascovenii, cite vă place, măi băeți'. — 'Ha! la culcat, băeți, că trece noaptea'. — 'Ei tacă, tacă, ajungă-ți de amu, herghelie!' — 'Na-vă de cheltuială, ghiavoli ce sînteți!' — 'Mai pasă de ține minte toate celea și acum așa, dacă te slujește capul, bade Ioane'. — 'De abia s-au culcat găinile și voi ați și început? Ia stați oleacă, blăstămaților, să vă dau eu!' — 'Ură tu, măi Chiriece, zic eu lui Goian, și noi, măi Zaharie, să prufnim din gură ca buhaiul'. — 'Uite, mamă, Chiorpecul dracului ce mi-a făcut'. — 'Apoi dar, mai rămii sănătoasă, mătușă Mărioară'. — 'Dar bine, ghiavole, aici ți-î scaldatul?' — 'De amu să știi că ți-ai mincat lefteriea dela mine, spînzuratule'. — 'Mai auzit-ai, d-ta, cumnată, una ca asta!' — 'Dă pace băiatului, moșule, că-î ficiorul lui Ștefan a Petrei.... He, he, să fie D-lui sănătos, om bun, d-apoi chitești D-ta că nu ne cunoaștem noi cu Ștefan a Petrei?... Apoi bine că știu a cui ești, măi țică, ian stăi oleacă să te duc eu la tată-to'. — 'I-auzi, bădiță! Doamne, cum sînt unia de năpăstuese omul pe sfînta dreptate! — Mai așa, surioară!' — 'Doamne, cumnățică hăi, cum se pot învrăjbi oamenii din nimica toată! Ia poftim, soro, mai bine să mîncăm ceva.' — 'Nică, dragul mamei, mai lasă drumurile și stăi lingă mămuca'. — 'Striga de da duhul dintr-însa: Ioane, Ioane, Ioane, și Ion pace'. — 'Un boț cu ochi, ce te găsești, îmi zice cugetul meu, și nu te lasă inima să tacă! — Nu mă lasă, vezi bine, cugete, căci și eu sînt om din doi oameni'. — 'Iată, copii, școala și sfînta biserică'. — 'Ei, ei, de acum dregeți voacea și descurcă-te, măi Trăsne, dacă poți'. — 'Ia lasă, lasă, cinstite pă-

rinte, nu mai umbla și Sfinția ta cu scornituri de acestea'. — 'Ia poftim, puiculiță, de cinstește D-ta în-tiiu'. — 'Ia ascultă, dascăle Mogoroge, nu te prea întrece cu vorba, că nu-ți șede bine'. — 'Mergeți sănătos, moș Vasile, zicem noi'. — 'Vere, ia să frigem în asară un purcel de ceia'. — 'Măi Zaharie, nu mai ai tu vre-o poștă de cele undeva?' — 'Vai, osîndi-v-ar Dumnezeu să vă osindească, soiuri ticăloase ce sînteți!' — 'Na, satură-te de făcut șagă cu mine, cîrpaciule'. — 'Rogu-te, mină mai tare, moș Lucă, zic eu, să nu se mai uite satul ca la urs la noi' — 'Hi, căluții tatei, să ne întoarcem cit mai degrabă acasă' — 'Maicelor! — Blagoslovește, cinstite părinte — De ce nu vă astîmpărați în mănăstire?' — 'Da te-ai ținut de cuvînt, moș Nichifor!' — 'Ptui, drace, asta trebuie să fie scintee din gătejele culese de Malca; tare m-a fript'. — 'Dormi, jupîneșică Malcă?' — 'Ei, copile, ce ispravă ai făcut?' — 'Ei bine, zmîrdoare uricioasă, ce ești, de mîncat ai mîncat boțul cel de mămăligă, dar ce a zis omul acela ai tu la știință?' — 'Tată, eu cred că mie mi se cuvine această cinste'. — 'Bine, dragul tatei, dacă te bizuești că-î pute răzbate până acolo, alege-ți un cal din herghelie'. — 'Ai toată voia dela mine, fătul meu'. — 'Ghijoagă uricioasă, ce ești, din toți caii tocmai tu ți-ai găsit să mininci jaratic?' — 'Mergeți în pace, dragii mei'. — 'Bun întilnișul, voinice'. — 'Buna calea, drumețule'. — 'Așa ar trebui să urmez, om bun, zise fiul craiului'. — 'Hei, hei, călătorule, dacă ți-i vorba de așa, ai să-ți rupi ciochinele umblind și tot n-ai să găsești slugă, cum cauți D-ta'. — 'Apoi dă, spinule, nu știu cum să fac, zise fiul craiului'. — 'Alelei, ficior de

om viclean, ce te găsești, tocmai de ceia ce te-ai păzit, n-ai scăpat'.— 'Hei, dragele mele vere, zise spinul, D-voastră încă nu știți ce-î pe lume'.— 'Ne poate, mai mîncat-ai sălăți de aceste, de cînd ești?' — 'Ei, căluțul meu, cînd ai ști tu în ce năcaz am intrat!' — 'Dragul meu căluț, la grea belea m-a virit iar spinul'. — 'Auzit-ai ce am spus, slugă netrebnică? zise spinul'.— 'Măi tartorule, nu minca haram și spune drept, tu ești Gerilă?' — 'Ei apoi, ci că să nu te strici de rîs! De Harap Alb nu zic, dar voi, mangoșilor și farfasiților, de cîte ori veți fi dormit în stroh și pe tirnomată, să am eu acum atîția bani în pungă'. — 'Prea înălțate împărate!' — 'Luminarea voastră!' — 'Hai, ia, dați-vă de o parte, măi păcătoșilor, că numai ați crîmpotit mîncarea'.— 'Ia mai îngăduște puțin, nerăbdătorule'.— 'Turturică rică, dragă păsărică, adă la mine cele trei smicele de măr dulce'.— 'Alei, țolină ce-mi ești, zise fata împăratului, da bine m-ai vindut'.— 'Hi, zmăoaicele tatei'. — Conachi. 'Ah zilelor fericite, ce-n pustiū am petrecut, cum vă văd acum sfîrșite, cum vă văd că ați trecut!'— 'Ah, suflete amărit, ești, că viața s-a sfîrșit'.— 'Ochilor de plins topiți, închide-vă-ți și muriți'.— 'Săracelor tine-rețe, călătoare și drumete, pe minută și pe cias... viața vi-î cit un popas'.

Pronume

§ 59

În general cazul 1 servește la pronumele personale pentru subiect. La toate celelalte pronume servește

pentru subiect și obiect drept. Pentru obiect drept servește la pronumele personal forma 3.

În special observăm asupra formei obiectului drept următoarele: Forma 1, el, ea, noi, voi, ei, ele, însoțită de *pe*, servește ca obiect drept. Forma 3 mine, tine, sine primește totdeauna prepoziția *pe* în acelaș serviciu. Forma 1 a celorlalte pronume afară de pronumele personal servește fără prepoziție ca obiect drept numai cînd pronumele este neutru; cînd este masculin ori feminin, primește totdeauna prepoziția *pe*, exceptîndu-se atît, cît, un, niciun, tot, alt, citva, care pot să nu aibă această prepoziție.

Pronumele personale se întrebuintează numai cînd se găsesc într-o opoziție oarecare ele în de ele, ori pentrucă au deosebite predicate (ca de ex. Creangă: 'La Crăciun, cînd tăia tata porcul și-l pîrlia și-l opăria și-l învălia iute cu pae, de-l înădușia.... eă încălecam pe porc de asupra'), ori pentrucă dintre mai multe subiecte care au acelaș predicat se scot la iveală în special citeva (ca de ex. Creangă: 'Și unde nu s-au adunat o mulțime de băeți și fete la școală, între care eram și eă, un băiat prizărit, rușinos și fricos și de umbra mea'). Pentru aceia pronumele de III p. se întrebuintează rar în romînește numai pentru scopul de a evita repetarea substantivului, și acel echivoc care se naște în alte limbi din cauza prea deseî întrebuintări a acestui pronume este imposibil în limba noastră (De ex. următoarea bucată din Bernhardt, Grundriss der griech. Literatur, III 744: «Această scurtă notiță probează, cred, în de ajuns că poetul Babrius este unul dintre cei de pe urmă re-

prezentanți ai poeziei alexandrine; în anexa acestei cărți, unde va fi vorba despre fabula esopică, vom reveni însă asupra lui, întrucît are el o importanță pentru păstrarea materialului. După o indicație în treacăt a lui Bentley a deschis drumul Tyrwhitt Dissert. de Babrio, Lond. 1776, reprodus de Harles Erlangen 1785 și înaintea lui Esop al lui Furia. Manuscriptul bodleian 2906, întrebuițat de el, n-a înaintat mult restabilirea critică a textului». Presupunem că trebuie să fie vorba de Tyrwhitt! Ori ibid. 783: «Literatura asupra lui Phile în prefața la prima colecție mai veche a poeziilor sale: M. Philae carmina graece etc. nunc pr. ed. cura G. Wernsdorfii, L. 1768. El nu cunoștea izvoare indestulătoare asupra acestui poet...» El, adică Wernsdorf!! — Pentru aceia se cunoaște că Gaster nu era Român numai dintr-un loc ca: «Această mică istorioară, pe care am citat-o chiar cu vorbele lui A. Pann, nu este decît o jumătate, căci lipsește continuarea, cum că acel vecin îl trage la judecată să-i plătească de aceia, că s-a săturat cu fumul bucatelor sale». Lit. pop. 105. II, adică Nastratin Hogeal!).

În general și celelalte pronume se întrebuițează tot în mare apropiere de substantive, astfel încît lesne se vede despre care lucru este vorba: întrebuițarea de multe pronume și plutirea din cauza aceasta în vag este cu desăvîrșire neromînească. Absolut, fără să se raporteze la un anumit substantiv, se întrebuițează numai neutrele atît, ce, cît, ceva, orice, orișice, fiecă, oarece, cîte ceva, tot, te mirî ce,

cîtva (De ex. Creangă. 'Ia poftim, soro, să mîncăm ceva din ce a da Dumnezeu').

Orideciteori pronumele se rapoartă la o propoziție, primește forma feminină singulară: ea, aceasta, aceia, asta, ceia, atita, una, alta (De ex. Creangă. 'Mai auzit-ai D-ta, cumnată, una ca asta? Să fure Ion pupăza!' — 'S-a trece ea și asta!'). În asemenea întrebuintare genul pronumelui este, firește, cel neutru. Decît numai, învremece la ce, ceva, orice, orișice, fiece, oa-rece, cite ceva, te miri ce, cîtva (mai puțin la tot, atit) înțălesul neutru este susținut și de forma specială, dincoace, la ea, aceasta, etc., forma feminină dă o nuanță de feminin și înțălesului. În legătură cu aceste pronume, care au formă feminină și înțăles neutru, stau idiotizmele 'o întoarce în lapoviță', 'o dă în frig', 'am pus-o de mămăligă', 'o luăm de la cutare loc', 'o pîrlesc la fugă', 'o apuc la (de) fugă', 'o cotigesc înapoi', 'o las moartă în popușoi', 'o potrivesc să vin acasă la cutare vreme', 'o răresc depe acasă', 'o duc într-un muget', 'o iaș la papuc (la picior)', 'o sfeclesc', 'o codilghesc', 'o bag pe minecă', 'o croesc la fugă', 'o coc cuiva', 'o iaș la sănătoasa'. În toate părțile (afară de sfeclesc și codilghesc) este cîteun verb transitiv întrebuintat ca netransitiv și, fiindcă obișnuit aceste verbe au obiect drept pelingă ele, apoi, chiar în acest caz, cînd ca netransitive se întrebuintează, primesc un simulacru de obiect drept în acel pronume *o* cu formă feminină și cu înțăles neutru.

Cînd pronumele se raportează la un șir de lucruri neînsuflețite, primește forma plurală feminină. Aceasta

stă în legătură cu genul feminin pe care-l au de obicei lucrurile la plural. De ex. Creangă. 'De acestea și altele ca acestea a vorbit bunicul David cu mama și cu tata mai toată noaptea, Duminică spre Luni și Luni spre Marți, căci la noi mînea, cînd venia din Pipirig la tirg, să-și cumpere cele trebuitoare'. Cînd pronumele se raportează la lucru, treabă, afacere în general, fără să se precizeze care anume lucru, treabă, afacere, se întrebuintează forma masculină singulară. Creangă. 'Haî, nu mai sta ca o găină plo-uată. Rămîi la mine în astă noapte și ți-oiu da eu vreun ajutor. N-a mai fi el după gîndul spînului. Dar până atunci mai rabdă, Harap Alb, căci cu răbdarea îi frigî pielea.'

Macarcă, precum am văzut, limba romînă evită întrebuintarea deasă a pronumelor și preferă să vorbească despre lucruri cu numirile lor proprii, cu substantive; cî toate acestea în unele împrejurări se întrebuintează unul lîngă altul, pronumele personal și substantivul, ca apozitiî. În caz de subiect se întîmplă această pleonastică întrebuintare a pronumelui numai atunci cînd predicatul precede (De ex. Creangă. 'Se cunoaște el strigoiul, care a mîncat smîntîna, depe limbă'). În caz de obiect drept se întîmplă totdeauna cînd substantivul precede (Creangă. 'Pe Zaharia și Nică îi aud horăind și nu cred să fi îndrăznit'), și citeodată cînd sustantivul urmează (Creangă. 'Doamne, prinde-l voiî strigoiul cela odată!'). Tot astfel se întrebuintează pronumele personal ca obiect drept pleonastic, atunci cînd obiectul drept este reprezentat printr'un pronume personal cu forma prepozițiî pe

(pe el l-am văzut, l-am văzut pe el; pe ea am văzut-o, am văzut-o pe ea; pe noi ne-am văzut, ne-am văzut pe noi; pe voi v-am văzut, v-am văzut pe voi; pe ei i-am văzut, i-am văzut pe ei; pe ele le-am văzut, le-am văzut pe ele; pe mine m-am văzut, m-am văzut pe mine; pe tine te-am văzut, te-am văzut pe tine; pe sine s-a văzut, s-a văzut pe sine). Cînd obiectul drept este un alt pronume oarecare cu forma prepoziții pe, întrebuintarea pleonastică are loc în mod necesar numai cînd obiectul precede (pe acesta l-am văzut, am văzut pe acesta, l-am văzut pe acesta; pe aceasta am văzut-o, am văzut pe aceasta, am văzut-o pe aceasta; pe fiecare l-am văzut, am văzut pe fiecare, l-am văzut pe fiecare; etc.

§ 60

Acolo unde sînt forme cu -a pronumele întrebuintat independent primește totdeauna aceste forme: 'acesta a venit', nu 'acest a venit'. Cînd pronumele este atribut, primește forma cu -a în caz cînd substantivul precede și pe cea fără -a în caz cînd substantivul urmează: 'omul acesta', 'acest om'. Acolo unde sînt forme articulate, pronumele întrebuintat independent primește totdeauna aceste forme (Se exceptează tot).

Totdeauna se întrebuintează independent pronumele personale, apoi cine, cineva, oricine, orișicine, fiecare, oarecine, careva, nimeni, te miri cine, toate celea, una ca aceasta, îns, dînsul; și formele articulate vreunul vreuna, niciunul niciuna, totul totului. Totdeauna se întrebuintează ca atribut niscareva, niscaiva, niște și pronumele posesiv.

niște este pluralul dela articolul nedefinit un și am vorbit despre dinsul cu ocazia articulării substantivului. Aici mai observăm numai atit, că acest pronume se întrebuintează și pelingă următoarele substantive singulare: 1) Legume: curechiu, varză, poamă, scortişoară, usturoi, ceapă, ardei, piper, pipăruș, petrinjel, ceai, cafea, bob, linte, mazăre, marar, leuștean, țalină (însă nu niște fasolă, patlagică, castravete !). 2) Cereale: grâu, săcară, orez, orz, ovăș, păring, ghircă, orzoae, malai, rapiță, porumb (însă nu niște popușoi !). 3) Plante textile: in, cînepă, haldan, bumbac. 4) Lemn și arborii considerați din punct de vedere al lemnului, afin, agud, agriș, alămiiu, alun, arin, arțar, fag, stejar, carpăn, gîrneată, brad, etc. 5) Alte plante: buruiănă, iarbă, fin, brustur, curpăn, calapăr, mac, mușchiu, dudău, hămei, păiș, niriște, pajiște, la care putem pune pe nutreț. 6) Unele fructe, precum ghindă, jir, nucă. 7) Mîncări și băuturi: carne, pîne, caș, cozonac, crier, ficat, brînză, urdă, unt, zîmțină, zăr, chișleag, zară, țîție, miez, posmag, albuș, făină, gălbănuș, aluat, grăsimi, său, osinză, borș, supă, răsol, friptură, mîncare, ostropăț, iahnie, plăcintă, înghețată, caimac, chiag, chitonag, beltea, compot, mușchiu, sfîrc, sos, vin, oțet, miere, zahar, sare, huscă, lapte, sînge, apă, spirt (însă nu niște ciolan, os, prăjitură, nalanghită, chiftea, pîrjoală !). 8) Mirodenii: parfum, mir, zmirnă, tămie, odogaci, iarbă mare. 9) Pești, ca alimente considerați: pește, coastrăș, crap, morun, cigă, știucă, etc. 10) Metale și minerale: humă, lut, pămînt, năsip, argilă, prund, piatră, alamă, aramă, metal, mineral, aur, argint, fier,

oțel, bazalt, granit, bronz, etc. 11) Pînzături, postavuri și piei : pînză, postav, marfă, lînă, mătasă, cit, tulpan, bariz, olandă, hasa, covor, burangic, tort, americană, piele, iuft, talpă (însă nu niște leghicer, scoarță!). 12) Fenomene meteorologice : brumă, omăt, zăpadă, ploae, lapoviță, vînt, rouă. 13) Altele, precum : ață, monedă, plută, păr, aer, bagaj, calabalic, bleastur, alifie, gunoiu, mărgăritar, pulbere, colb, fum, foc, cenușă, clei, mărgean, mil, glod, tină, noroiu, nămol, petriș, praf, sopun, crocmală, venin, pedestrime, călărime, sudoare, avere, minte, fiere, punoiu, puf, etc.—Acel care, după cetirea celor de mai sus, se va fi gîndind încă poate la colective, să mai bage încă de samă că nucet, pomet, popor, aluniș sînt sigur colective și totuș nu se construiesc cu niște!

Asupra pronumelui posesiv avem de făcut următoarele observații. Este totdeauna atribut al unui substantiv și diferitele sale poziții față cu substantivul precumși diferitele articulări ale acestuia le-am însemnat la pag. 206. Dupăcum însă adiectivul se poate întrebuința cu elipsa substantivului, tot așa și pronumele posesiv. Acest pronume este în asemenea caz totdeauna însoțit de articolul proclitic al, față cu care el joacă tot rolul de atribut (compară pag. 199) C. Negruzzi. 'Eu sînt de idee, că o fimee măritată n-ar trebui să fie prea artistă. A mea iubește frumusețile naturii, nu ale meșteșugului'.—Ceva mai multe avem de spus asupra pronumelui posesiv de a treia persoană. Se întrebuințează cînd posesorul este singular (Rar cu posesorul plural. De ex. Ispirescu. 'Toți împărații cei bătuți erau îndatorați a-i da citeun fiu de ai săi ca

să-i slujească'.— 'Văzînd fetele pe tată-so tot supărat, se luaseră și ele de gînduri') și anume indiferent dacă posesorul este în propoziție principală ori în propoziție subordonată, dacă este subiectul propoziției ori nu. Ex. C. Negruzzi. 'Îndată strămoșescul său palat luă o nouă formă'.— 'Tînăra Agapița, găsind în bărbatul său un om cu maniere nobile, fără pretenții, se deprinse ușor cu căsătoria'. — 'Alexandru Lăpușneanu după înfringerea sa în două rînduri de oștile Despotului izbutise a lua oști turcești' — 'Curînd intrară supt cortul, unde el ședea încunjurat de boeri și căpitani săi, patru boeri'.— Creangă. 'Stan era om tăcut în felul său'.— 'Flăcăul era chitit la capul său.' — 'Scaraoschi, căpitenia dracilor, a dat poruncă tuturor slugilor sale'.— 'La vreo două trei luni după asta Ipate se trezește într-o zi cu socru-so că vine și-l cheamă la nunta unui frate al fimei sale'.— 'Și iaca așa, oameni buni, s-a izbăvit Ipate și de dracul și de babă, trăind în pace cu nevasta și cu copiii săi'.— C. Negruzzi. 'Părul ei se împărția despletit pe umerii și spatele sale.'— 'Bărbatul său o petrecu până la ușă'. — 'Hatmanii lîngă dînsul păziau tăcere, respectînd supărarea sa, de care și ei se împărțeau'.— Creangă. 'A doua zi tatul fimei lui Ipate trimete pe un argat al său cu carul cu boii să ducă și pe babă și pe fiică-sa la barbatu-so acasă'. Alături însă, și tot cu atîta libertate, se întrebuintează forma 2 a pronumelui el. C. Negruzzi. 'Apartamentele nevastei lui se așternură pe jos cu covoare'.— 'Rîdea, mușchii i se suciau în risul acesta și ochii lui hojma clipiau'.— 'O gvardie numerosă de lefegii, Albanezi, Serbi, Unguri, izgoniți pentru relele

lor fapte, își aflaseră scăparea lângă Alexandru, care plătindu-i bine îi avea hărăziți, iar oștile moldovene supt căpitani creaturi ale lui le ținea pe margini'.— 'La moartea părintelui ei, bunului Petru Rareș, Ruxanda rămăsese în fragedă vristă'.— 'Poate ar fi mai întârziat a-și pune în lucrare planul, dacă desfrinarea lui nu l-ar fi grăbit'.— Creangă. 'Mai pe urmă și-a înjghebat și o căsuță și apoi s-a statornicit în satul acela pentru totdeauna, trăgându-se la casa lui și muncind ca pentru dinsul'.— 'Nu-i vorbă că de greu, greu îi era, pentrucă în lipsa lui n-avea cine să-i îngrijească de casă și de vițișoare cum trebuie. Numai dă, ce să facă bietul om? Cum era să se întindă mai mult, că de abia acum se prinsese și el cu minele de vatră, și cite a tras până s-a văzut la casa lui, numai unul Dumnezeu știe'.— Cu cît tonul este mai popular, cu atît întrebuițarea lui *său* este mai rară și aceea a formei 2 a lui *el* mai deasă. Numai în izolările tatăso, mă-sa, etc. (Vezi pag. 70) întrebuițarea lui *său* este foarte obișnuită, macarcă și aici ceialaltă vorbire nu este rară, și anume într-un raport invers: mă-sa (și tot așa mă-ta, frate-meo, etc.) este popular, iar mama lui ei (și tot așa mama ta, fratele meu, etc.) este mai cult.— Echivocul nu se evită în felul acela că *său* de ex. să se raporteze la subiectul propoziției, iar *lui* la un alt membru oarecare al aceleia, cum ar fi, de pildă: 'Alexandru a plecat cu Gheorghe la drum, cărțile sale le-a luat, pe ale lui a uitat să le ee'. Așa ceva e cu desăvîrșire neromînesc. Romînul zice: 'A. a plecat cu G. la drum, cărțile sale (orî cărțile lui) le-a luat, pe ale lui G. a uitat să le ee'.

Cu atît mai puţin atunci cînd nu este echivoc *său* aparţine subiectului, dupăcum s-a putut deja vede din exemplele citate. Fraza citată din Ispirescu de Tik-tin, Sintaxa 61 ('Fata împăratului intră în camera zmeului, îi puse mănunchiul său de flori, luă pe al lui, şi punîndu-l la capul patului său se culcă şi dormi dusă') este întimplătoare. Compară următoarele locuri tot din Ispirescu: 'A doua zi se sculară şi porniră amîndoi, mai întîiu la împăratul, tatăl lui. ... apoi merse şi la împăratul, tatăl fimei lui'. — 'Fata, cum îl văzu că adormi bine, luă o căpăţînă de cal uscată, îi puse capul binişor pe dînsa, îi varsă urcioarele lui, ia pe ale ei şi o pleacă la sănătoasa'.

Asupra lui vreunul vreuna, niciunul niciuna, totul totului compară § 17. totul, totului este substantiv şi n-are plural. Este un pronume substantivat de so-iul adiectivelor substantivate, de care am vorbit la pag. 199. Acest cuvînt formează în limba romînă oarecum puntea de trecere dela sfera pronomelui la aceea a adiectivului, tot aşa dupăcum adiectivele mult şi puţin, care aŭ, cel dintîiu în limba comună (§ 9), cel de al doilea în dialect declinarea pronominală (În dialect puţin are forma 2 plurală puţinor), formează punctul de trecere dela adiectiv la pronume. Compară confuzia dintre substantive şi adiective pag. 224.

Alte pronume articulate (compară § 17) sînt unul una unui unele, altul alta alţi altele, dintre care unul unele sînt totdeauna articulate (une nearticulat numai în izolări, ca une ori; forma nearticulată a lui una, *ună, sună astăzi în romîneşte o). — unul una unui unele — şi mai mult la singular decît la plural — întrebuintate după pronumele personal, eu unul, eu

una, noi unii, noi unele, au înțelesul e 'izolat de ceilalți' 'de o parte' 'în ce privește': eu unul mi-am luat toată nădejdea = în ce mă privește pe mine, eu mi-am luat toată nădejdea. — unul (nu însă una, unii, unele) întrebuințat înaintea pronumelui personal ori a substantivului înseamnă singur: unul Dumnezeu știe = Dumnezeu singur, numai D. știe. — unul și unul, una și una (nu unii și unii, unele și unele) înseamnă într-ales: am cumpărat niște cai unul și unul, am cumpărat niște case una și una. — altul alta alții altele se întrebuințează dependent numai în urma numelui: cumpără-ți o casă alta, o altă casă, altă casă, — niciodată alta casă ori o alta casă.

§ 61

Pronumele personal de a treia persoană se întrebuințează numai raportat la subiectul propoziției, principale ori subordonate. Și anume, formele enclitice se, își, și se întrebuințează totdeauna, oridecâteori cere trebuința, fără să poată fi înlocuite prin alte pronume. sine se întrebuințează însă rar și se înlocuiește de obicei prin el ori dînsul. C. Negruzzi. 'Chemînd pe mitropolitul Teofan, pe episcopi și pe boeri, și spuindu-le că se simte sosit la sfîrșitul vieții, își ceru ertare dela toți umilindu-se, pe urmă îi rugă să li fie milă de fiul său Bogdan, pe care-l lasă moștean scaumului și să-l ajute, căci fiind în fragedă vîrstă, încunjurat de puternici vrăjmași, nu se va pute apăra nici pe sine nici pe țară' (S-ar pute zice și: 'nu se va pute apăra nici pe dînsul nici pe țară', 'nu se va pute apăra nici pe el nici pe țară', 'nu se

va pute apăra nici pe el însuș nici pe țară'. Compară C. Negruzzi. 'Deschizînd ochii văzu doi călugări stînd unul la capul și altul la picioarele sale, neclintîți ca două statue de bronz, se uită pe dînsul și se văzu coperit cu o rasă'). Mai des se întrebuițează ca regim al unui substantiv: iubirea de sine, stăpînirea de sine, încrederea în sine. Des se întrebuițează apoi sine — și anume pentru toate persoanele — în în izolări ca: 'îmi vin, îți vii, își vine în sine'; 'mă răped, te răpezi, se răpede fără sine'; 'fac, faci, face un lucru dela sine'. Creangă. 'Și dupăce mi-am venit puțin în sine, am zis și eu în amărăciune, ca mulți înainte de mine: cei care n-aū copii, nu știu ce-î necazul'. — 'Eu însă m-am suit în vîrful unui brad și, cum am văzut că apucă Turcii spre Plotunul, m-am azvîrlit fără sine pe părul unui cal, am alergat acasă'. — 'Tocmai așa s-a întîmplat și cu flăcăul acesta, că până la vremea asta nici el dela sine, nici prietini, nici babele nu l-aū putut face să se însoare'. — Chiar și altfel *sine* se întrebuițează pentru toate persoanele, de ex. Conachi. 'Adică te pui pe sine cu Dumnezeu deopotrivă'.

Mai rar decît sine se întrebuițează șie (orî mai bine sie și sieș) și se înlocuește și el de obicei prin lui. Odobescu. 'Feciorul de împărat vedea și simția toate, dar leac sieș nu-și știa găsi'. Față cu acest exemplu compară următoarele locuri din Conachi. 'Ajutorat însă numai de o singură natură, el singur spre mîngîiare își face luiș figură de un lăcaș mai de tihnă. unde slobod, stăpîn luiș și norocirilor toate, vreun Dumnezeu cu milă l-a izbăvi de

robie'. — 'Omul, ca un stăpîn luiş şi slobod peste măsură, n-avea nicio cunoştinţă de acea juguluire'. — 'Hotra iubire de sine a răpi a voit toate şi, ca o mehenghe mare, şi la strîmb şi la dreptate aŭ dat la a ei tovarăşi legi de samovolnicie, şi şi-aŭ făcut dreptăţi eiş după a sa fantasie'.

Acolo unde pronumele personal are forme duble, unele enclitice şi altele nu (mie — îmi, mi; mine — mă; nouă — ne; ție — îţi, ţi; tine — te; vouă — vă, vi; lui — îi, i; ei — îi, i; lor — le; şie — îşi, şi; sine — se), deosebirea între dinsele consistă în aceia că formele accentuate se întrebuintează numai cînd există între diferitele persoane o opoziţie oarecare (compară pag. 231) Creangă. 'La Crăciun, cînd tăia tata porcul şi-l pîrlia şi-l opăria şi-l învălia iute cu pae, de-l înăduşia, ca să se poată rade mai frumos, eŭ încălecam pe porc deasupra paelor şi făceam un chef de miŭ de lei, ştiind că mie are să-mi dea coada porcului s-o frig şi beşica s-o umplu cu grăunţe, dupăce s-a usca' (*mie*, nu altuia).

dînsul ca subiect este rar, apoi reprezintă mai mult fiinţe şi dintre acestea mai mult persoane. Este un pronume care reprezintă pe *cele de mai sus*.

îns se întrebuintează numai după prepoziţiile între, dintre, printre şi totdeauna articulat: într-însul, dintr-însul, printr-însul. pluralul inşi este un substantiv.

Pentru a scoate la iveală înţălesul lui *dîns* dăm exemplele de mai la vale.

Ispirescu. 'Ea rămînea cu surorile şi fraţii cei mai mici, cînd se duceau părinţii la muncă, vedea de dînşii, îi mustruia şi îi povăţuia să fie mai cu răb-

dare'.—'Dacă ajunseră fiecare la ai săi, bogătașul era vesel că are să-și cîștige pricina, iară săracul se puse pe gînduri și tot ofta. Copiii se adunară pelingă dînsul, se uitaū, dară nu cutezaū să-l întrebe ceva. Incepură și ei a plinge și se făcu acolo la dînșii o plingere și o jelanie, de te luaū flori de milă'.— 'Cum se făcu dimineată, fata aruncă pe dînsa un volog, luă mițele la suptiori, încălecă pe un țăp și plecă la curtea boerească'.— 'Atunci porunci să o feredu-iască, o înbracă cu niște haine ca de mireasă și hotări să o dea după un fecior ce avea boerul pelingă dînsul'.— 'Aflînd că boerul nu este acasă și văzînd pe cuconița într-un cerdac, ei începură să se jăluiască la dînsa. Ea asculta și tăcea'.— 'În ziua aceia găină-reasa se ceru și ea dela vataș să o lase și pe dînsa să se ducă la primblare'.— 'Feciorul de împărat rămase ca un zăpăcit. Se întoarse acasă, dar cu gîndul era tot la dînsa'.— 'Cași la ceialaltă nuntă, feciorul de împărat jucă cu fata cea necunoscută și frumoasă, care venise și la această nuntă și se prinsese în horă lingă dînsul. După multe întrebări află dela dînsa că ședea tocmai înspre partea aceia, încotro era împărăția tatălui său; doară căci nu-i zisese că șede chiar la dînsul. Atunci fiul de împărat îi făgădui să o ducă acasă, dacă era singură, și ea primi. Însă tocmai cînd era să se spargă nunta, ea peri delîngă dînsul din horă'.— 'Decum începu hora, fata cea frumoasă și necunoscută veni ca din senin și iară se prinse lingă dînsul. De astă dată era gătită și mai frumos, avea niște haine, de la soare te puteai uita, dar la dînsa ba. Juca feciorul de împărat și se uita la dînsa, ca la un cireș copt. Și de astă dată o în-

trebă, și ea îi tot răspunse cam în doi perî'.— 'Nu mai rămase decît găinăreasa, pe care o uitase; dar împărăteasa, aducîndu-și aminte de dînsa, îi porunci să se încalțe și ea cu condurul'.— 'Peste cîteva zile plecară iar. Dînd caii la pășune, frații cei mari ziseră lui Tugulea să păzească el caii, căci dînșii sînt obosiți'.

Mai dăm apoi pentru pronume în general următoarele exemple.

Creangă. 'Și unde nu s-aû adunat o mulțime de băeți și fete la școală, între care eram și eû, un băiat prizărit, rușinos și fricos și de umbra mea'.— 'Măi, s-a trecut de șagă, zic eû în gîndul meu'.— 'A doua zi însă a venit părintele pela noi, s-a înțales cu tata, m-aû luat ei cu binișorul și m-aû dus iar la școală'.— 'Am o singură fată și oiû vede eû pe cine mi-oiû alege de ginere',— 'Afurisită privesște mai fu și asta! Flăcăii ceilalți pedată s-aû făcut nevăzuți, iară noi copiii ne-am întors plîngînd pela casele noastre'.— 'Cițiva dintre noi, care ne țineam de părintele Ion, Duminicile bîziiam la strană'.— 'Toți eșiau mulțămii'.— 'Doamne, măi fimee, Doamne, multă minte-ți mai trebue, zicea tata, văzînd-o așa de ahotnică pentru mine. Dac-ar fi să iasă toți învățați, dupăcum socoți tu, n-ar mai ave cine să ne tragă ciubotele'.— 'Cînd a mai auzit mama și asta, s-a făcut foc'.— 'Și până a vorbit acestea, eram și învălit într-o sarică nițoasă de Cașina'.— 'O casă ici supt tihăraia asta, alta dincolo de Bistriță, supt altă tihărae'.— 'Incepe a bura, apoi o întoarce în lapoviță, pe urmă o dă în frig și ninsoare cum se cade'.— 'Am

ajuns într-o infundătură de munte, unde se auzia răsunind glasul unui pîrăuaş.... Numai atîta că el a trecut mai departe în drumul său, iar noi am stat pe loc şi am pus-o de mămăligă fără apă'. — 'Cît pe ce să ne toropească bradul aprins, de nu băga de samă unul dintre plăeşi'. — 'Şi dupăce ne-a dat bunica de mîncare tot ce avea mai bun, a scos un ulcior cu dohot de mesteacăn'. — 'Nu ştiu alţii cum sînt, dar eu cînd mă gîndesc la locul naşterii mele.... parcă-mi saltă şi acum inima de bucurie'. — 'Şi altele multe încă făcea'. — 'La priveşte-î cum stau toţi treji şi se uită ţintă în ochii noştri'. — 'La Crăciun, cînd tăia tata porcul şi-l pîrlia şi-l opăria şi-l învălia iute cu pae, de-l înăduşia... eu încălecam pe porc deasupra paelor, ştiind că mie are să-mi dea coada porcului s-o frig şi beşica s-o umplu cu grăunţe, s-o umflu şi s-o zurăesc, dupăce s-a usca; ş-apoi vai de urechile mamei, până ce nu mi-o spărga de cap'. — 'Odată ne prindem noi, vreo câţiva băeţi din sat, să ne ducem cu plugul; căci eram şi eu mărişor acum din păcate'. — 'Ş-o luăm noi dela popa Oşlobanu, tocmai din capul satului din sus, cu gînd să umblăm tot satul'. — 'Noi atunci am pîrlit-o la fugă'. — 'Atunci noi, la fugă băeţi . . . Dar bun pocinog a mai fost şi aista, zicem noi, oprindu-ne în răscrucile drumului'. — 'Şi dupăce ne arvunim noi şi pela anul, cu jurămînt să umblăm tot împreună, ne-am despărţit unul de altul . . şi hai fiecare pela casa cui ne are, că mai bine-î pare'. — 'Cînd punea mama laptele la prins, eu, fie post, fie cişlegi, depe a doua zi şi începeam a linchi groşciorul depe deasupra oalelor'. — 'Poate c-aû luat strigoaicele

mana de la vaci, mămucăi, ziceam eu șezînd inchin-
cit și cu limba scoasă afară dinaintea mamei, jos
lingă oale'.— 'Doamne, prinde-l voi! strigoiul cela
odată, zicea mama uitîndu-se lung la mine'.— 'Se cu-
noaște el strigoiul care a mîncat zîntina depe lim-
bă'.— 'D-apoi cu moș Chiorpec ciobotarul ce năcaz
aveam; ba adică, drept vorbind, el avea năcaz cu
mine'.— 'Și dacă vedea omul și vedea că nu se poate
descotorosi de mine cu vorbe, mă lua frumușel de
bărbie cu mîna stîngă, iar cu cea dreaptă muia fe-
leștiocul în strachina cu dohot și-mi trăgea un pui
de răbuială ca aceia pela bot, de-î bufnea rîsul pe
toți ucenicii din ciobotărie'.— 'Dar bine, ghiavole, aici
ți-î scaldatul? zise ea cu ochii holbați la mine. Sco-
boară-te jos, tîlharule, că te-oii învîța eu. Dar cum
să te cobori, căci jos era prăpădenie. Dacă vede ea
și vede că nu mă dau, zvîr de vreo două trei ori
cu bulgări în mine, dar nu mă chitește. Apoi începe
a se aburca pe cîreș în sus, zicînd: «stăi, măi por-
cane, că te căptușește ea Mărioara acuș!» Atunci
eu mă dau iute pe o creangă mai spre poale și o-
dată fac zup în niște cînepă care se întindea dela
cîreș înainte și era crudă și până la briu de naltă;
și nebuna de mătușa Mărioara după mine; și eu fuga
epurește prin cînepă și ea pe urma mea, până la
gardul din fundul grădini, pe care neavînd vreme
să-l sar, o cotigiam înapoi iar prin cînepă, fugind tot
epurește; și ea după mine până în dreptul ocolului,
pe unde-mi era iar greu de sărit; pe de lături iar
gard și hîrsita de mătușa nu mă slăbia din fugă nici
în ruptul capului; cît pe ce să pue mîna pe mine!

Și eă fuga, și ea fuga, și eă fuga, și ea fuga, până ce dăm cînepa toată palancă la pămînt; căci să nu spun minciuni erau vreo zece douăsprezece prăjini de cînepă frumoasă și deasă cum e periea, de care nu s-a ales. Și nimica dupăce facem noi trebușoara asta, mătușa nu știu cum se încilcește prin cînepă orî se înpiedecă de ceva și cade jos. Eă atunci iute mă răsucesc într-un picior, fac vreo două sărituri mai potrivite, mă azvirl peste gard...—‘Ce e de făcut? S-a trece ea și asta. Obraz de scoartă și las-o moartă în popușoi, ca multe altele, ce mi s-au întîmplat în vieată’.—‘Mă trezește mama într-o dimineată din somn cu vai nevoie, zicîndu-mî: scoală, duglișule, înainte de răsăritul soarelui; iar vreî să te pupe cucul armenesc și să te spurce, ca să nu-ți meargă bine toată ziua? Căci așa ne amăgia mama cu o pupăză . . . Și cum mă scol, îndată mă și trimete mama cu demîncare în țarină. . . . Și pornind eă cu demîncarea, numai ce și aud pupăza, pu pu pup. Eă atunci să nu-mî caut de drum? Mă abat pela teiă cu gînd să prind pupăza’.—‘Mai auzit-ai D-ta, cumnată, una ca asta?’—‘Grozav era de tulburată și numai nu-î venia să lăcrămeze, cînd spunea acestea’.—‘Ia poftim soro, să mîncăm ceva din ce a da Dumnezeu’.—‘Alți ca alți, dar eă știu că mi-am pus bine gura la cale’.—‘Apoi am început a mă scălda în tîcnă până pela asfințitul soarelui, potrivind-o să vin acasă odată cu vacile și spuind mamei că, scăpîndu-le vacarul din ocol pe ale noastre, eă singur le-am dus la păscut... Și mama, creștină bună, crezîndu-le toate lăptoase, după răbuș, cum i le spusese eă cu măgulele, m-a

lăudat de vredniciea ce făcusem'— 'Intr-o zi se îngrămădisise o mulțime de trebî pe capul mamei: niște sumane să le scoată din stative, altele să le neve-dească și să înceapă a le țese din nou... pieptănușii în laiță n'avea cine-i ține de coadă... copil de țîță în albie, pe lingă alți vreo cinci șese care așteptau să le faci demîncare. Treabă era acolo, nu încurcală, și încă se cerea degrabă, căci venia cu fuga iarमारocul dela Fălticeni, care acela este ce este'.— 'Toate ca toatele, dar la cusut și sărăduit sumane mă întreceam cu fetele cele mari din tors'.— 'Așa ne duceam băeții și fetele uniî la alții cu lucrul, ca să ne luăm de ȳrit, ceia ce la țară se chiamă șazătoare'.— 'Ce era să faci, cînd te roagă mama?'— 'Fetele dela ghilit numai își dau ghiont una alteia'.— 'Le-am lăsat și eu pe fete să ridă, până li s-a duce gura la ureche'.— 'Prin somn nu ceream demîncare; dacă mă sculam, nu mai așteptam să-mi dea alții; și cînd era de făcut ceva treabă, o cam răriam depe acasă. Și apoi mai aveam și alte bunuri: cînd mă lua cineva cu răul, puțină treabă făcea cu mine; cînd mă lua cu binișorul, nici atîta'.— 'Asta nu mă privește pe mine, băiat din Humulești'.— 'Ni-ați luat cu șmichirie pe marele mucenic Dimitrie și ni-ați dat în locul acestui sfînt vestit pe Lazăr, un Jîdan tremțaroș, care tot moare și iar învie și iar moare, de nu mai știe nime de numele lui. Acesta-i hram?'— 'Uniia dondăniau ca nebunii, până-i apuca ameteală; alții o duceau numai într-un muget, cetind până le peria vederea'.— 'Uniî cîntau la psaltichie, colea, cu ifos, până ce răgușiau ca magariî; alții dintr-o răsufare spuneau cu

ochii închiși cele șapte taine din catihisul cel mare'. — 'D-apoi lui Trăsnea ce-î păția sufletul cu gramatica? — 'Vom învăța împreună saū citeunul, eū la gramatică și tu ce-î vre; apoi mi-î asculta, să vedem nū s-ar prinde și de capul meū ceva'. — 'Ce Gramatică! Nu ca aceste de acum, puzderie de gramaticī; unele raționate, altele dezvoltate și ticsite de complimente'. — 'Și dă paharul de dușcă, apoi încă vreo două trei și peste acele alte citeva, după aceia ne binecuvintează iar cu amindouă minele, zicind, ei, băeți, de acum liniștiți-vă. Ș-apoi ne lasă în pace și-și caută de drum. Inșă noi, vorba ceia, nici toate ale doftorului, nici toate ale duhovnicului'. — 'Vorba ceia: picioare de cal, gură de lup, obraz de scoarță și pîntece de iapă se cer unui popă și nu-î mai trebuie altă ceva'. — 'Cine oare mi-a făcut șotiea? Pe Zaharia și Nică îi aud horăind și nu cred să fi îndrăznit'. — 'Și apoi atunci, cuvioase Ilarie, ia-o la papuc peste Piciorul rău spre Cărarea afurisită dintre Secul și Agapiea'. — 'Moș Luca, de te a întreba cineva de ce trag caii așa de greu, să spui că aduci niște drobi de sare dela Ocnă, și las dacă nu te a crede fiecare'. — 'Știi una, Moș Luca? haidem să pornim la drum'. — 'Ș-apoi doar nu vin eū acum întiaș dată la Iași, să-mi dee povăț unul ca dînsul'.

§ 62

Cazul 2) de la declinarea pronominală are următoarele înțălesuri.

a) Proprietarul unui substantiv.

Creangă. 'Incepusem și eū a mă ridica băețas la

casa părinților mei'.—'Sat întemeiat în toată puterea
 cuvîntului.'—'Chilie durată și-a făcut la poarta bise-
 ricii pentru școală.'—'Vine părintele la școală cu moș
 Fotea, cojocarul satului.'—'Hramul bisericii.'—'Păca-
 catul ei, sărmana!'—'Cu toată stăruința lui moș Fotea
 și a lui bădița Vasile, Smărăndița a mâncat papara'.
 —'Potop era pe capul muștelor'.—'Durerile cuvioaselor
 muște și ale cuvioșilor bondari'.—'Mă uitam pe furis
 la ușa mîntuirii'.—'Blagoslovenia lui Neculaiu'.—'Ai
 să treci la psaltire, care este cheea tuturor învăță-
 țaturilor'.—'Cum a ars el inima unei mame, așa să-
 ardă inima Sfîntul Foca'.—'Aiștia-s minzii popei, fiule.'
 —'Babele care trag pe fundul sitei în 41 de bobi îi
 băgase mamei o mulțime de bazaconi în cap'.—'Ma-
 ma, în slăbăciunea ei pentru mine ajunsese a crede
 că am să es un al doile Cucuzel'.—'Veniam acasă cu
 sinul încărcat cu covrigi din pomul mortului'.—'Dof-
 torii satului'.—'Școala lui Balos'.—'S-au umplut mun-
 ții de turmele și tamazlicurile lui'.—'Pe acest deal
 am fugit în vremea zaverei'.—'El s-a călugărit cu
 toți haidăii lui'.—'Bunicul era așezat la mintea lui.'
 —'Malul stîng al Bistriței'.—'Ne suim pe munte la
 deal de casa ei'.—'Urnim o stîncă din locul ei'.—'Asta
 era în Simbăta lui Lazăr'.—'Ei, ei, ce-î de făcut? Gar-
 dul și casa fimei dărimate la pămînt, nu-î lucru de
 șagă'.—'Ne-a căinat și ne-a plîns bunica după obice-
 iul ei'.—'Locul nașterii'.—'Stîlpul hornului'.—'Prichi-
 ciul vetrei'.—'Și părinții și frații și surorile imi erau să-
 nătoși, și casa ni era îndestulată'.—'Opsasul încăl-
 țării'.—'Brațele ei m-au legănat, cînd îi sugeam țîța cea
 dulce și mă alintam la sinu-î, gîngurind și uitindu-mă

în ochii ei cu drag. Și singe din singele ei și carne din
 carnea ei am împrumutat'.—'Tot alte gânduri îmi
 zburau prin cap'.—'Sprintar și înșălător este gândul
 omului'.—'Cînd venia tata noaptea, îl speriiam sărin-
 du-i în spate pe întuneric'.—'Pîrie păreții casei'.—
 'Vai de urechile mamei'.—'Să nu-mi uit cuvîntul'.—
 'Ș-o luăm noi dela popa Oșlobanu, tocmai din capul
 satului din sus'.—'Celuia îi înghiață minele pe cîrcee'.
 —'Îți crăpa inima în tine de năcaz'.—'Răscrucile drumu-
 lui din mijlocul satului'.—'Neamul strigoilor și al stri-
 goaicelor din lume'.—'Uite, mamă, Chiorpecul dracu-
 lui ce mi-a făcut!'—'Cînd colo, mă trezesc în cîreșul
 fimei'.—'Iaca mătușa Mărioara cu o jordie în mîna la
 tulpina cîreșului'.—'Cine ce are cu munca omului?'
 —'Lingurarilor li se lungise urechile de foame'.—
 'Pupăza era ciasornicul satului'.—'Pupăza își ia dru-
 mul în zbor spre Humulești'.—'Te joci cu marfa o-
 mului?'—'Mă băgam în ochii moșneagului și făceam
 tărăboi'.—'Să cinstim cîteun pahar de vin în sănă-
 tatea gospodarilor noștri'.—'Să mai pui altă dată te-
 mei' pe vorbele oamenilor?'—'Nu șede, că-ți șede
 norocul'.—'Nu-mi văd capul de treb'.—'Cum sfîrșia fu-
 sul roții, așa-mi sfîrșia inima în mine'.—'Mama îmi
 ia toate hainele frumușel depe mal'.—'De aceia le-am
 lăsat și eu pe fete să ridă, până li s-a duce gura la
 ureche'.—'Cîni' lui Trăsnea'.—'Mă zăpșise în grădina
 lui'.—'Și să nu credeți că nu mi-am ținut cuvîntul'.
 —'Craiul Polonilor'.—'Fala bisericii'.—'Sufletul tatei'.
 —'Hățașul căprioarelor'.—'Vîrful unui deal'.—'Ciți dom-
 nitori și mitropoliți s-au rînduit la scaunul Moldovei'.
 —'Chiliile maicelor'.—'Birlogul ursului'.—'Paraclisul

spitalului'.—'Isonari ai bisericii'.—'Biserica Sfântului Lazăr'.—'Lazăr, un Jidan tremțaros, care tot moare și iar învie și iar moare, de nu mai știe nime de numele lui'.—'Dupăce ne-ați calicit luîndu-ni moșea și închizîndu-ni biserica cu zid, închideți acum în ciudă și poarta spitalului; ba până și clopotele ni le-ați oprit de tras cîinerii de doftori, de ni s-ați împrăștiat poporanii'.—'Și de aici supărarea părintelui Oșlobanu ajunsese la culme'.—'Ca prin urechile acului de n-a făcut muce-nic pe părintele Duhu'.—'Lăsîndu-și nevestele cîte cu doi trei copii acasă venise la Fălticeni să se pricopsească de învățătură'.—'Istoria vechiului Testament'.—'Drăcăni, ce-i trăsnea în cap'.—'Nebun era el să-și piardă vieța?'—'D-apoi lui Trăsnea, săracul, ce-i păția sufletul cu gramatica?'—'Rînduiala bisericii'.—'Aici era staniștea lor'.—'Acesta ni-i plugul'.—'Binecuvîntează, doamne, mîncarea și băutura robilor tăi'.—'Nici toate ale doftorului, nici toate ale duhovnicului'.—'Un colț al odăii'.—'Aveți dreptate, acum vi-i vremea'.—'Miezul nopții'.—'Ce să-ți mai vadă ochii?'—'Fericirea lui'.—'Pînea părinților'.—'Noi însă, cu toate blăstămele lui, mai puîndu-i în alte nopți cîteva poște, și făcîndu-i-se talpele numai o rană, a fost nevoit să-și ee tîlpășița spre Humulești'.—'Văru-meo luase obi-ceiū a-și coase minicile contășului și virîndu-și picioarele întrînsele dormia fără grijă'.—'Poveștile lui nu-ți dau vreme de dormit'.—'A treia zi după asta ciubotele vără-meo se rup hăbuc'.—'M-ai ametit puîndu-ți sfirloagele pe calup'.—'Ei las, că te-oîu sluji eu de acum, dacă ți-i vorba de așa'.—'Bine ai venit sănătos, tată, zise Ioan, sărutîndu-i mina'.—'Atunci îmi

iaă inima în dinți și fac tocmai așa, cum fusesem povățuit de Gitlan'.—'Cînd i-a fi somnul mai dulce'.—'Iară eă încep a răcni cît îmi lua gura'.—'Ați tot strigat asupra lor și iaca vi s-a făcut pe voe'.—'Dracul mă punea să-mi bat capul cu gramatica?'—'Toamna anului'.—'Veni vremea să plec la Socola după stăruința mamei'.—'Dragi-mi erau tata și mama, frații și surorile și băeții satului'.—'Zburdalnica vristă a tinereței'.—'Farmecul frumusețelor'.—'Spune-i să-și ee nădejdea'.—'Cînd să-ți petreci și tu tinereța, apucă-te de cărturărie!'—'Știm noi cum vi-s formele?'—'Pentru fiecare fîntînă, pîrău, vâlceică, dumbravă și alte locuri drăgălașe ce lăsam în urmă-ni, scoteam cîte un suspin adînc din piepturile noastre'.—'Se revarsă pîraele șoptind tainic în mersul lor'.—'Ți-a eșit un sfînt din gură'.—'Un flăcăuan al dracului'.—'Multe șfiichiuri a primit moș Luca dela unii alții, cum e lumea a dracului'.

Pronumele supt această formă poate fi întrebuintat cu elipsa substantivului, care în asemenea caz e totdeauna reprezentat prin articolul proclitic cum ar fi de ex.: 'Erau mai multe școale pe vremea copilării lui Creangă: a lui Balș la Broșteni, una în Tîrgul Neamțului, etc.'

b) Obiectul drept al unui substantiv. Creangă. 'Oștean a fost și sfîntul Gheorghe și sfîntul Dimitrie și alți sfîni mucenici, care au pătimit pentru dragostea lui Hristos, macar de am fi și noi ca dinșii!'—'Zmîntînitul oalelor'.—'Lăsatul săcului'.—'Mai multă lume se aduna de dragostea crîșmăriții decît de dorul vinului'.—'Și doar mă și sileam eă într-o părere s-o

fac a înțelege pe mama, că pot să mă bolnăvesc de dorul ei'.—'Tăierea capului sfântului Ioan'.—'Cum sfîrșia fusul roții, așa-mi sfîrșia inima în mine de dragostea Măriucăi'.—'Satul Humuleștiu nu-i un sat lăturalnic, mocnit și lipsit de priveliștea lumii, ca alte sate'.—Și tot astfel pe lîngă infinitive și participiile substantivate: săcerarea săceratul griului, prășirea prășitul popușoiului, trieratul griului, culesul viilor, etc.

c) Obiectul nedrept pelîngă verbe, adiective și substantive. Creangă. 'Părintele a pus nume scaunului Calul Balan'.—'A pus părintele pravilă și a zis că dascalul de fiecare greșală să-i ardă școlarului citeun sfînt Neculaiu'.—'Ia poftim de încălecă pe Balan, să facem pocinog sfîntului Neculaiu cel din cuiu'.—'Într-una din zile, ce-i vine părintelui?, ne caută ciasloavele'.—'Lui dascalul Vasile plătiam numai citeun sorocovăț pe lună'.—'Văzînd profesorul că purtăm plete, a poruncit unuia dintre școlari să ne tundă'.—'Mamei îi venia să mă înghită de bucurie'.—'Nu-i venia mamei la socoteală căutătura mea'.—'Ce-i pasă copilului, cînd mama și tata se gîndesc la neajunsurile vieții?'—'Ție așa ți-i a zice'.—'Îți intră biserica în casă, de departe ce-i'.—'Mie are să-mi dea coada porcului s-o frig'.—'Cela nu sună coasa că-i e frig'.—'Dumnezeu n-ajută celui care umblă cu furțișag'.—'Of, de ar veni iarna, să cer dascalului să-mi dea numai pielea și ciolanele depe tine'.—'Țiganul, cînd i-e foame, cîntă'.—'Și cum i-o dau (pupăza) în mină, javra dracului se face a o căuta de ou și-i dezleagă atunci frumușel ața dela picior, apoi mi-o aruncă în sus zicînd: 'iaca poznă, c-am scapat-o!'—'Dacă nu ți-a

fost de cumpărat, la ce i-ai drumul?—‘Nu-ți pae lucrul de șagă’.—‘Pe semne te minincă spinarea. Ia acuș te scarpin, dacă vrei; ba și un topor îți fac, dacă mă crezi’.—‘Dă pace băiatului, moșule, zise un Humuleștean de ai noștri’.—‘Vin acasă odată cu vacile, spunînd mamei că eū singur le-am dus la păscut’.—‘Așteptaū să li faci demîncare’.—‘Nică, dragul mamei, mai lasă drumurile și stăi lingă mămuca, de-î fă țevi și leagănă copilul, c-apoi și eū ți-oîu lua de la Făl-ticenî o pălăriuță cu tasma’.—‘Măriuca Savucului, care, drept să vă spun, nu-mi era urită, făcea adeseorî în ciuda mea și-mi bătea din pumni, poreclindu-mă Ion Torcalău, cum îi ziceaū unui Țigan din Vinători’.—‘Mă săruta mama, cînd i le arătam sara acasă’.—‘Martur îmi este Dumnezeu’.—‘Imi aduc aminte’.—‘I-am scos Măriucăi un șoarec din sin’.—‘Auraș, pă-caraș, scoate apa din urechi, că ți-oîu da parale vechi, și ți-oîu spăla cofele și ți-oîu bate dobele’.—‘Mă lasă cu pielea goală în baltă, zicîndu-mi cu năduh : îi veni tu acasă, coropcarule’.—‘Fetele, care văzuse asta, nu-mai își dau ghiont una alteia’.—‘Cit pe ce să mă inec, de ciudă ce-mi era, și din dragostea cea mare de mai adineaurea îmi venia acum să le string de git’.—‘Numai asta mi-ar fi mai trebuit acum, cit eram de procopsit’.—‘Imi era mai mare mila de dînsa’.—‘Nu mi-ar fi ciudă încaltea, cînd ai fi și tu ceva și de te miri unde’.—‘Și atunci nu știū cum îi cade un urs mare din sin, prăjit pe jăratie și de pus drept inimă, cînd ți-e foame’.—‘Nu-ți dai cituș de puțină osteneală minții’.—‘Cum se duce sara acasă, și spune tătîni-so ce a spus părintele Isaiea’.—‘Și cum intră

în biserică, încep a căuta pricină părintelui Oşlobanu'.—'Tipic, boaita făţarnice? Ia să vă dau eu tipic, zise părintele Oşlobanu, lăsînd sfintele încolo: ni-aţi luat cu şmichirie pe marele mucenic Dimitrie, izvoritorul de mir, şi ni-aţi dat în locul acestui sfînt vestit pe Lazăr, un Jidan tremţáros, care tot moare şi iar învie şi iar moare'.—'Galbinî trebuiaă să ducă dascalii poclon catihetului'.—'Pentru mine numai două merţe de orz şi două de ovăs a dat tata cui se cuvine, de am fost primit în Fălticenî'.—'Nu-î era a cumpăra lemne, cum nu mi-e mie acum a mă face popă'.—'Dacă le-î duce, dascale, ți le dau degiaba'.—'Să vedem cum le-î duce şi halal să-ți fie'.—'Țărănul, făcîndu-și cruce, a rămas cu gura căscată'.—'Nu vă mai spun cit era de încărcat carul cu lemne'.—'Odată îmi zise el plin de măhnire'.—'Mă rog ție, hai cu mine la cîmp spre Fălticenî vechî'.—'Professorul zicea: 'luați de ici până ici', cum mi se pare că se mai face pe une locuri şi astă-zi'.—'Poate că nu veți aduce bănat nici gramaticului, nici profesorului, nici lui Trăsnea, ci întîmplării'.—'Ducă-se dracului gramatica, mi s-a înăcrit sufletul de dînsa. Şi osebit de asta nici nu mi-e bine'.—'Rugăm pe moş Bodringă să ni cînte'.—'Ni trage cîteun ibrişin pe la nas'.—'Ți era lehamite de noi'.—'Cînd ne-a fi mai rău, tot așa să ne fie'.—'Crîsmărița ni-a sărit înainte şi, cit ai bate în palme, ni s-a şi înfătoşat cu o cană mare de lut, plină cu vin de Odobeşti. Gitlan, bun mehenghiu, ia un păhar şi-l întinde gazdei. Dnpăce mintuim de băut cana cea, ni se aduce alta, pentru care mulțămim crîsmăriței'.—'Nici crîsmăriței nu-î era tocmai

urît a sta între noi'.—'Aşa o ferbeam de tare, de nu ni ajungea casa'.—'Un bostan mare, ce mi l-a dat crişmăriţa'.—'Tovărăşiea nu ni se părea dreaptă'.—'Noaptea să punem poştă la talpe cui vom socoti noi'.—'Nu-şi găsia loc prin casă de usturime'.—'Am mai tăiat gustul de popie unuia'.—'Pavel făcu o păreche de ciubote de iuft vărului meu Ioan'.—'Mulţamită Domnului, părinţii noştri aveau de unde' (Tot astfel 'slavă domnului').—'Las, că-î vede tu ce am să-î fac lui Mogorogea. De i-a ticni ziua de azi, păcat să-mi fie'.—'Dacă s-a da baba jos din căruţă, de abia i-a fi mai uşor epei'.—'El, supărat la culme, se leagă de Pavel să-î facă altele'.—'Aşa fel de prietin îmi eşti?'—'Nu-ţi şede bine'.—'Ai vre să-ţi dau baniî înapoi ori să-ţi fac în loc altele'.—'Nu-ţi-e destul'.—'De cîte ori mi-ai pus şi poşte la picioare'.—'Tot am tăcut şi ţi-am răbdat, îmi pare rău că eşti gros de obraz'.—'Lui Mogorogea nu-î eşia dela inimă afrontul ce i-l făcuse Pavel'.—'În săptămîna Hărţii moş Vasile aduce feciorului său trei purcei'.—'Ia mai bine rugaţi-vă Sfîntului Hăraş Neculaiu, doar v-a ajuta să vă vedeţi popi odată'.—'Pintece de iapă se cere unui popă'.—'Eu ţi-am şi ochit un potcapic'.—'Ioana aşteaptă cu nerăbdare să-ţi fie preoteasă'.—'Spuneţi părinţilor că ne aflăm bine'.—'Ia să frigem în astă seară un purcel de ceia, că tare mi-î dor!'—'Sta-i-ar în git pe ceia lume!'—'Nu ni era a învăţa, cum nu-î e cînelui a linge sare'.—'Bine ar fi să trîntim una lui Mogorogea'.—'Lasă, dacă i-or mai ticni purcei'.—'Dă-î pîrleală înainte'.—'Cine oare mi-a făcut şotiea?'—'Şi cum dormia cu faţa în sus, îi pune cărbunele pe piept'.—

‘Cîntă-le de acum ‘Ceî fără de prihană’, aleluia!’—
 ‘Aşa li-a fost scris’.—‘Moş Bodringă începe a-şi face
 cruce dela uşă’.—‘Ei, moşule, zic eū, place-ţi cum ne
 vezi?’—‘Naţi-o-bună!’—‘Şi apoi şi vouă, nu ştiu zău
 cum v-a mai intra cineva în voe’.—‘Mereū îmi spu-
 nea mama că pentru folosul meū este aceasta’.—
 ‘Cînd m-ar bate numai atita grijă, ce mi-ar fi?’—‘Eū
 mă lupt cu gîndul cum să-î port de cheltuială’.—‘La
 iştî vreo şese afară de dînsul nu li mai trebue ni-
 mica?’—‘Prea mult mi se cere!’—‘Luca Moşneagu dă
 biciū cailor’.—‘Ne ducem dracului de ‘pomană’.—‘Au-
 zînd noi ce ni se prigăteşte, ghiontitu-ne-am unul pe
 altul chicotînd înăduşit’.

Formele accentuate dela pers. 1 şi 2 numai acest
 înţăles îl aū.

Cînd verbul este reflexiv, forma 2 a pronumelui
 reprezintă obiectul nedrept numai dacă obiectul drept
 este nearticulat. Dacă obiectul drept este articulat,
 forma 2 a pronumelui reprezintă proprietarul: îmi
 zidesc o casă (îmi=obiect nedrept); îmi zidesc casa
 (îmi=proprietarul).

Orice verb transitiv poate ave pe lingă obiectul
 drept şi un obiect nedrept, oricît de puţin obișnuit
 ar fi acest din urmă. Dintre verbele netransitive aū
 obiect nedrept următoarele: ajut (cuiva, însă şi tran-
 sitiv), priesc, folosesc, stric (de ex. ‘i-a stricat numai
 că n-a avut noroc’; şi transitiv), plac, displac, caut
 (de ex. vorba ‘caută-mî în faţă şi întreabă-mă de vi-
 iaţă’; altfel transiv), descînt, par, apar, rămîn, ajung,
 cred (cuiva, de obiceiū transitiv), cresc (de ex. ‘cută-
 ruia a început să-î crească un negel’), încap, curg

(de ex. 'îmi curge sînge'), rid ('copilul cela îţi ride'), surîd ('norocul îi suride'. De altfel neologismul *surîd* e puţin întrebuintat), es ('es cuiva înainte', 'îmi ese un coş'), lipsesc (însă şi transitiv), mint, mulţănesc, prisosesc, put, miros (şi transitiv), sar ('sar cuiva înainte'), slujesc (şi transitiv), servesc (şi transitiv), ticnesc, trebuie, vorbesc ('v. cuiva despre ceva', şi transitiv), tună, fulgeră, trăsneşte, plouă, ninge, ('pare că tot îi tună şi-i fulgeră şi-i trăsneşte, îi plouă şi-i ninge'), sînt (Insoţit de predicate şi subiecte, şi anume: α) de infinitive: 'mi-i a minca, a dormi, a alerga, a munci, a şede, etc.'; β) de adverbe modale: 'cum ţi-i? mi-i bine, rău, cald, îndămină, greu, uşor, aşa, aşa şi aşa, destul, lehamite', etc.; γ) de substantive şi adiective care reprezintă sentimente: 'mi-i frig, foame, sete, ruşine, scîrbă, ciudă, amic, prietin, duşman [însă nu mi-i supărare, furie, mînie, iubire, ură!]; δ) de nume care arată înrudirea: 'mi-i tată, mamă, frate, soră, moş, mătuşă, văr, vară, cumnat, cumnată, cuscru, cuscără, socru, soacră [însă greu 'mi-i bărbat, fimee, soţ, soţie, copil, copilă!']; ε) de nume care arată soarta: 'aşa i-a fost soarta, aşa i-a fost scris'; ζ) de altele, precum martur ['martur mi-i Dumnezeu'], megieş, sclav, serv, servitor, stăpîn, vecin). La acestea adăugim pe următoarele, care se construiesc cu obiect nedrept numai la a treia persoană singulară şi plurală: cad, staū, şed, merg, vin, —orî numai la a treia persoană singulară: ard, abat, pasă (verbe unipersonale. cel din urmă, pasă, chiar nici nu se întrebuintează altfel decît cu obiect nedrept şi la a treia persoană singulară).

Maî observăm că oridecîteorî unul şi acelaş verb se construieşte în două feluri, orî ne transitiv cu obiect nedrept, orî transitiv, este o diferenţiere de înţales la mijloc. Să se compare: ajut cuiva, ajut pe cineva; stric cuiva, stric ceva; caut cuiva, caut pe cineva; cred cuiva, cred pe cineva, cred ceva; lipseşte ceva cuiva, lipsesc pe cineva de ceva; îmi mirosă ceva, miros ceva; slujesc cuiva, slujesc pe cineva; servesc cuiva, servesc pe cineva; vorbesc cuiva despre ceva, vorbesc ceva, vorbesc pe cineva (de ex. de rău).

Următoarele adiective se construiesc cu obiect nedrept: credincios, priincios, primejdios, dator, dăunător, trebuitor, drag, scump, sînt, urît, asemenea.

Următoarele substantive se construiesc cu obiect nedrept: jertfă, sacrificiu, pagubă, dar, cadoû, prezent, ajutor, tribut, sprijin, toiag, serviciu, mulţămită, slavă, glorie.

d) Atributul. Creangă. ‘Apa Neamţului’.—‘Dascalul Iordache clămpănia de bătrîn şi apoi maî avea şi darul suptului’.—‘Tîrgul Neamţului’.—‘Vestita cetate a Neamţului’.—Tot astfel: tîrgul saû oraşul Iaşilor, Bîrladului, Galaţilor, Bucureştilor, Parizului, Londrei, etc.; apa Bîrladului, Milcovului, etc. (cu riurile maî mici); darul tămăduirii (adică al furatului), etc.; muntele Ciablăului.

e) Inrudirea. Creangă. ‘Vasile al Iliaoer’ (fiul).—‘copila părintelui’.—‘Smărăndiţa popei’ (fiica).—‘Mama lui bădiţa Vasile’.—‘Petrea Tudosiicăi’ (fiul).—Ruştei lui Valică şi Măriucăi lui Onofreiû (fimeea) găseşti să le dai’.—‘Fratele mamei’.—‘Fata vătămanului’.—‘Copiîi megieşilor’.—‘Feciorul mamei’.—‘Fratele tatei’.—‘Mă-

tuşa Măriuca lui moş Andreiū (fimeea).—‘Feciorul lui Ştefan’.—‘Fraţii imi spun cu spaimă că-î pozna cu mătuşa lui moş Andreiū; a sculat mai tot satul în picioare.... nu e o fimee de înţales ca mătuşa Angheliţa lui moş Chiriac’ (fimeea).—‘Soţiile lor’.—‘Fata vornicului’.—‘Părinţii lor’.—‘ Rudele lui Zahariea’.

f). Diferite alte raporturi, precum locul (Creangă. ‘călăriea lui Bălan’), despre (Creangă. ‘I se pomineşte că Ciubuc era om de omenie’), pentru (Creangă. ‘Tirgul vitelor’), cauza (Creangă. ‘Ducă-se dracului gramatica. Mi s-a înăcrit sufletul de dinsa. Şi osebit de asta nici nu mi-e bine. — Un fel de lene amestecată cu slăbăciune, măi Trăsnea, nu-î aşa?—Ba chiar ai nimerit. Un fel de leşin la inimă, amestecat cu întinsori, saū cam aşa ceva.—Poate fiorii gramatici? zic eū.—Mai ştii păcatul? Poate că şi aceia să fie, zise Trăsnea, căci dracul s-o ee, cum pui mina pe dinsa, îndată îţi vine somn!’), făgăduinţa (Creangă. ‘Ioane eū ţi-am şi ochit un potcapic, zise moş Vasile la pornire... Iar Ion, nădăjduindu-se în potcapicul tătini-so, adormi înaintea lui Pavel’), originea (Creangă. ‘Mine dizdimineată cu ajutorul Domnului plecaţi’), hatirul (Acesta e aşa numitul dativus ethicus în gramatica latinească. Creangă. ‘De amu bine că mi-ai spus; las pe mine că ţi-l iaū eū la depănat’.—‘Apoi mă trăgeam încetişor pe o coastă, cit mi ţi-î morunul’. —‘Nică Oşlobanu, ca de obiceiū, se scoală în picioare, cit mi ţi-î milianul.’—‘Taiū cusutura încetişor şi ţin citu-ţi-î smocul de chibrituri aprinse la călciiul vărumeo, până ce-l răzbeşte focul’.—Ispirescu. ‘Astfel fiind, într-una din zile ce-î vine drăcosului de copilaş,

că numai încalecă pe minzul lui și mi ți-î dede călcie'.—'Apoi viindu-și nițel în fire și încredințându-se că șerpele e mort, ce-î dă lui dracul în gînd, că-și scoase cuțitul din teacă și începu a mi-ți cresta pe șerpe și cruciș și curmeziș'.—Dupăcum se vede din exemple, cîteodată două pronume de acest fel se întrebuintează unul lîngă altul. În afară de verbe se mai găsește aninată această formă și la alte cuvinte, anume la adiectivul coșcoge [Creangă. 'Bine-ți șede, coșcogemi coblizan, să umbli lela pe drumuri în halul acesta'—De obicei coșcoge-mi-te] și la adverbele dară, încă, tocmai [Ispirescu. 'Dară-mi-te cînd se văzură! Nu știi bietul împărat pe care să îmbrățișeze mai întîiu'.—'N-a putut face nimic novacul meu, n-a putut face nimic arapul meu, dară încă-mi-te tu, un copil necercat în ale războiului!'—'Da bine, flăcăule, cum ai ajuns pe aici, pe unde nu se vede pasăre cu aripioare, dar încă-mi-te om cu picioare?'. Creangă. 'Și tocmai-mi-te! Indată după cea cu cireșele vine alta la rînd'].—Pentru ca să se înțeleagă că acel raport, pe care noi hatir l-am numit, se exprimă prin această formă, să se observe cu băgare de samă mai ales întîiul exemplu. Creangă prinsese o pupăză, la care ținea tare mult o mătușă a lui, Măriuca, și tot satul, pentru că pupăza era ciasornicul satului. Mătușă-sa se plinge atunci mamei lui Creangă, care-î făgăduiește că va pedepsi pe fecioru-so. «A doua zi după asta iaca și mătușa Măriuca lui moș Andreiî vine la noi cu o falcă în cer și cu una în pămînt și se ia la ciondănit cu mama din pricina mea.—Mai auzit-ai dumneata, cumnată, una ca asta, să fure Ion pu-

păza, care, zicea mătuşa cu jale, ne trezeşte dizdimeana la lucru de atîta ani ! Grozav era de tulburată şi numai nu-i venia să lăcrămeze, cînd spunea acestea. Şi acum văd eu că avea mare dreptate mătuşa, căci pupăza era ciasornicul satului. Însă mama, sărmana, nu ştia de asta nici cu spatele. — Ce spui, cumnată ? Dacă l-aş ucide în bătae, cînd aş afla că el a prins pupăza s-o chinuiască. De amu, bine că mi-ai spus ; las pe mine, că ți-l iau eu la depănat. »), reciprocitatea (Creangă. 'Aşa ne duceam băeţii şi fetele uniî la alţii cu lucrul, ca să ni luăm de urît, ceia ce la ţară se cheamă şezătoare'. — 'Şi aşa, luîndu-ni rămas bun de la gazdă, care era tot afară culcat pe altă prispă, plecăm').

Dintre toate aceste înţălesuri se desfac, din punct de vedere al formei, două grupuri : de o parte obiectul nedrept şi de alta toate celelalte. Şi anume, cînd substantivul este însoţit de un pronume ca atribut, nu se articulează niciodată înaintea obiectului nedrept : o jertfă lui Dumnezeu nu strică cîteodată (obiect nedrept) ; o jertfă a lui Dumnezeu (proprietate) ; — acest sacrificiu patriii, această pagubă înimicilor, un dar cadoî prezent prietinelor, oarecare ajutor părinţilor, oarecare tribut Porţii, un sprijin bătrîneţelor, un toiag bătrîneţelor, oricare serviciu comunei, o mulţămită o slavă o glorie lui Dumnezeu (obiecte nedrepte) ; acest sacrificiu al patriii, această pagubă a inimicilor, un dar cadoî prezent al prietinelor, oarecare ajutor al părinţilor, oarecare tribut al Porţii, un sprijin al bătrîneţelor, un toiag al bătri-

nețelor, oricare serviciu al comunei, o mulțămită o slăvă o glorie a lui Dumnezeu (proprietate). Apoi, cînd substantivul nu este însoțit de un pronume ca atribut, nu se articulează numai decît înaintea obiectului nedrept, pecind înaintea celorlalte înțălesuri ale formei 2 se articulează numai decît: sacrificiu patriei ori sacrificiul patriei—obiect nedrept; numai de cît sacrificiul patriei—proprietate, și tot astfel numai de cît dragostea lui Hristos, apa Neamțului, Vasile al Illoaei, călăria lui Balan, etc. (Dativus ethicus nu intră la socoteală, căci el nu se întrebuițează pe lîngă substantive). Și din cauza aceasta totdeauna un substantiv articulat, urmat imediat de o formă 2 a pronumelui, îți deșteaptă în minte oricare alt înțăles mai degrabă al aceștei forme—și mai ales înțălesul de proprietate, cel mai important și mai întrebuițat—decît pe acel de obiect nedrept, și într-un 'dă cartea lui Toader' sîntem de multe ori în încurcăla, dacă cu un obiect nedrept, atîrnător de verb, avem a face, ori cu un proprietar, atîrnător de substantiv.

Deja la declinarea articulată (pag. 65) am observat că «acolo unde la declinarea nominală există o formă 2), se alipește forma 2) a articolului la dînsa; acolo însă unde la declinarea nominală forma 2) lipsește, forma 2) a articolului se alipește la forma 1) a cuvîntului.» Aici lărgim această observație pentru toate pronumele, cîte se întrebuițează ca attribute pe lîngă nume: acestui cal, cine; aceștei case, fimei. Sînt însă pronume care n-au forma 2, ori la amindouă numerele ori numai la unul, anume însumi, atit, cît, tot, niscareva, niscaiva, niște, cîtva. Asupra a-

cestora, în caz cînd se găsesc întrebuițate în raport de atribut alături de alte pronume cu forma 2, avem de făcut observațiile următoare. însumi primește forma 1): omului însuș, fimeiî însăș, oamenilor înșiș, fimeilor înseș; mie însumi însămi, nouă înșine însene; etc.—tot se înlocuește prin întreg la femininul singular: Romîniea toată a suferit din cauza ploilor, al. cu ploile aū adus, pagube mari Romîniîi întregi. —atit, atita, cît, cîtă, ciți, cite; niscareva, niscaiva, niște; cîtva nu se pot întrebuița decît cu înțălesurile formeî 1.

γ

Numeralul**§ 63**

Dintre numerele cardinale se apropie unele mai mult de firea substantivului, iar altele mai mult de firea adiectivului — în afară de sută, mie, milion, miliard, care sînt substantive curate. — Și anume, dela 1—20 exclusiv numerele cardinale se întrebuițează ca atribute pelingă substantive — de obiceiū înaintea substantivului — : un om; doi, trei, patru, etc., nouăsprezece oameni. Dela 20 înainte substantivul se lipește ca atribut de numeral cu forma prepozițiîi *de*: douăzeci, douăzeci și unul, etc., nouăzeci și nouă de oameni. Să se observe că după sută, mie, milion, miliar, urmate de numerele 1 — 20 exclusiv, substantivul nu primește prepozițiia *de*: douăzeci și doi de oameni, însă o sută doi oameni! Asupra articulării substantivului vezi § 55.

Cu elipsa substantivului toate numerele cardinale

se pot întrebuința și anume un, o se articulează în asemenea caz numai decît cu articolul substantival; sută, mie, milion, miliard primesc numai decît articolul nedefinit; iar celelalte primesc ori nu articolul adiectival după principiile dela § 54: unul, una; doi, cei doi; două, cele două; trei, cei cele trei; etc.; douăzeci, cei cele douăzeci, etc.; o sută, o mie, un milion, un miliard (tustrei, cîteștrei, vreo doi, amîndoi nu se articulează).

În afară de exemplele date la § 55 mai dăm aici pe următoarele. Creangă. 'Petrea Tudosiicăi, crișmarul nostru, așa e că ți-a mincat nouă sute de lei?'—'Odată venind părintele Duhu supărat foc de la mănăstire, ne dede la regulă de trei tema următoare: Dacă o para luată pe nedreptul îți minîncă o sută drepte, apoi șese mii de lei (leafa mea pe un an), care mi-a oprit-o starițul Neonil pe nedreptul, cite parale drepte vor minca dela mănăstirea Neamțului? — Douăzeci și patru milioane de parale, cinstite părinte, saū șese sute de mii de lei, răspunse unul dintre noi cu crida la tabelă'.—'Era odată o babă, care avea trei feciori. O răzășie destul de mare, casa bătrînească cu toată pojîjia ei, o vie cu livadă frumoasă, vite și multe păsări alcătuiau gospodăria babei. Peîngă acestea mai avea strînse și părăluțe albe pentru zile negre, căci lega paraua cu zece noduri și tremura după ban. Pentru a nu răzleți feciorii depe lingă sine, mai dură încă două case alătura, una la dreapta și alta de a stînga celei bătrînești'.—'Tustrei feciorii babei umblau în cărăușie și ciștigaū mulți bani. Celui mai mare îi veni vremea de însurat și baba, simțind asta, umbla val vîrtej să-i găsească mireasă și în cincî șese sate

abia abia putu nimeri una după placul ei'.—'Apoi se sue iute în pod și scoboară de acolo un știubei cu pene rămase tocmai dela răposata soacră-sa, niște chite de cînepă și vreo două dimerlii de păsă'.—'Tu să știi că eu dorm epurește și pelîngă iști doi ochi mai am unul la ceafă'.—'O ciapă, un usturoi și o bucată de mămăligă rece din poliță sînt destul pentru o nevastă tinăra ca tine'.—'Ia așa am amețit și eu, stăpîne, cînd mi-ai dat cu friul în cap, să mă prăpădești, și cu asta am vrut să-mi răstorc cele trei lovituri, vorba ceia: una pentru alta'.

Numeralul ordinal este totdeauna atribut al substantivului ori se întrebuițează cu elipsa acestuia. Pentru articularea substantivului vezi § 55. În afară de exemplele date acolo mai dăm aici vreo cîteva. Creangă. 'Nu trece mult și baba pune la cale și pe feciorul cel mijlociu și-și ia un suflet de noră întocmai după chipul și asemănarea celei dintîiu'.—'Îmi pare rău că n-am luat macar spînul cel de al doile cu mine'.—'Fiindcă mi-au mai eșit până acum înainte încă doi spîni și cu tine al treile, apoi mai îmi vine a crede că asta-i țara spînilor'.

Asupra numeralului distributiv avem de făcut aceleași observații ca asupra numeralului cardinal, în ce privește firea substantivală ori adiectivală. Asupra articulării substantivului vezi § 55. Toate numerele distributive se pot întrebuița cu elipsa substantivului și anume — afară de cîte unul, cîte una, care totdeauna în asemenea caz se articulează (compară § 17)—fără nici un fel de articol. În afară de exemplele date la § 55 mai dăm aici vreo cîteva. Creangă. 'Țineam

ciaslovul deschis și, cum erau filele cam unse, trăgeau muștele și bondarii la ele, și cînd clămpăniam ciaslovul, cite zece douăzeci de suflete prăpădiam de o dată. Potop era pe capul muștelor!—‘Și mă uitam pe furiș la ușa mîntuirii și tot scăpăram din picioare, așteptînd cu neastîmpăr să vie un lainic de școlar de afară, căci era poruncă să nu eșim cite doi deodată’.—‘Cînd veniau cele două ajunuri, cite treizeci patruzece de băeți fugiam înaintea popei, de rupeam o mătul dela o casă la alta’.

Numeralele multiplicative intră în categoria adiectivelor. Numeralele adverbiale intră în categoria adverbelor și cele substantivele în categoria substantivelor.

B.

Moduri

a.

Indicativ

§ 64

Arată siguranța. Creangă. ‘Nu-i vorbă că noi tot ne făceam felul așa citeodată; căci din bățul în care era așezată fila cu cruce ajută și buchile scrise de bădița Vasile pentru fiecare am ajuns la trătăji, dela trătăji la ciaslov, și apoi, dă doamne bine, în lipsa părintelui și a dascalului intram în țîntirim, țineam ciaslovul deschis și, cum erau filele cam unse, trăgeau muștele și bondarii la ele, și cînd clămpăniam ciaslovul, cite zece douăzeci de suflete prăpădiam deodată, potop era pe capul muștelor’.—

Cu toate aceste adeseori arată și nesiguranța. Ast-

fel mai înainte de toate viitorul și viitorul exact. Viitorul anume al lui sînt adese are înțales potențial. Creangă. 'Doamne, măi fimee, doamne, multă min-te-ți mai trebue, zicea tata, văzînd-o așa de ahotnică pentru mine. Dacă ar fi să iasă toți învățați, după cum socoți tu, n-ar mai ave cine să ni tragă ciubotele. N-ai auzit că unul ci-că s-a dus o dată boi la Pariz, unde a fi acolo, și a venit vacă?'—'Ei apoi, să nu bufnești de rîs? zise Harap Alb. Măi, măi, măi, că multe-ți mai vād ochii. Pesemne că aista-i Flămînzilă, foametea, sac fără fund, sau cine mai știe ce pricop-seală a fi, de nu-l mai poate satura nici pămîntul!'—'Așa a fi, n-a fi așa, zise mama, vrea să-mi fac băiatul popă. Ce ai tu?'—Alexandri. 'Ha! degrabă, degrabă, gătiți odaea, că vine comisiea dela curte cu toți boerii. — Care boeri? — Știu eu? Or fi clironomii cuconului Dumitrachi Ghiftuii'.

Iar viitorul exact, întrebuițat absolut, nici n-are alt înțales decît pe cel potențial. Creangă. 'În sfîrșit, ce or fi mai dondănit ei și cît or fi mai dondănit, că numai iată se face ziuă'.—Alexandri. 'Ce moji le-neș!... de azi dimineață decînd l-am trimes la Tîrgul Frumos.... s-o fi oprit în vreo crișmă, că tot îi zi de tîrg astă-zî'—'Egor? — Da — N-ai murit? — Nu — Care vrea să zică numai bietul cuconul Dumitrachi? — Numai. L-or fi mîncat raci pe jumătate, de o săptămînă—Sărmanul. Or fi făcut lăsat de sac cu dînsul!'—

Apoi în propozițiile condiționale, atunci cînd condiția este imposibilă. Și anume se întrebuițează indicativul prezent pentru prezent și imperfect pentru trecut, orî în propoziția subordinată orî în cea prin-

cipală, ori în ambele deodată. Creangă. 'Și tot chinuindu-ne așa, era să ne pască alt păcat: cit pe ce să ne toropească bradul aprins, de nu băga de samă unul dintre plăeși'.—'De piatră de ai fi fost și nu se putea să nu-ți salte inima de bucurie, cînd auziai uneori în puterea nopții pe Mihaiu scripcarul din Humulești umblînd tot satul cite cu o droae de flăcăi după dînsul și cîntînd'.—'Și după mintea ce o aveam, ne-am fi întors înapoi chiar atunci, de nu eram dați în sama lui moș Luca, de care ne rușinam ca și de părinții noștri'.—'De n-ar fi și unul ca mine pe acolo, degiaba vă mai bateți picioarele ducîndu-vă'.—'Ba încă ai dat peste niște oameni ai lui Dumnezeu, dar să fi fost cu alții, heî, heî, mincai păpara până acum'.—'Să fi dat miî de miî de lei, nu găsiai fir de mac printre năsip sau fir de năsip printre mac'.—'Dăruiește-mi vieața, Păsărilă, că te-oiu dărui și eu cu milă și cu daruri împărătești, așa să trăiești — Ba că chiar că erai să ne dăruiești cu milă și cu daruri împărătești, dacă nu te vedeam cînd ai pișlit-o, farmazoană ce ești!'—'Ei, Harap Alb, zise atunci Ochilă, dacă nu eram eu și cu Păsărilă, ce făceați voi acum? Iaca așa, tot omul are un dar și un amar și unde prisosește darul, nu se mai bagă în samă amarul. Amar era să fie de voi, de nu eram noi amîndoi. Și cu străjuirea voastră era vai de pielea noastră'.—'Dormiai tu mult și bine, Harap Alb, de nu eram eu'. — Alexandri. 'Aferim! apoi ginere-to are, se vede, multe merite, devreme ce-î suferi toate—Da ce? Ai vre poate să-î scot pe nas binele ce i-am făcut, scăpîndu-l de sărăcie?—Adică dîndu-î pe Adela cu ochii închiși? Heî,

Petcule, de m-ascultaî, mai bine nimeriaî s-o fi măritat cu un bogasier de ai noştri'.

În sfîrşit dorinţa o arată citeodată indicativul imperfect în legătură cu un comparativ. Creangă. 'Pe semne păcatele mele cele mari şi grele m-aŭ aruncat pe aici să învăţ nişte ȕopirlanî sălbaticî. Mai fericit eraî de o mie de orî să paşti porcii la Cogiasca Vechе, Isaie, decît să mai fi ajuns şi zilele aceste!'— 'Şi cînd colo, zărghitul de Trăsnea dormia pe hat, cu gramatica supt nas şi habar n-avea de frig. Sărace, sărace! nu eşti nici de zama ouelor; decît aşa, mai bine te făcea măta un minz şi te mincaŭ lupii, zic eu în mine'.

β

Conjunctiv

Arată nesiguranţa în mai multe feluri.

§ 65

a) Posibilitatea, în propoziţiî principale şi în propoziţiî subordonate (relative, disjunctive [fără], de loc, de timp, interogative indirecte). Creangă. 'Şi apoi să fi văzut pe neobositul părinte, cum umbla prin sat din casă în casă!'— 'Ce să fie acolo, zice aŭ oamenii alergînd care de care din toate părţile?'— 'Cînd auziam noi de masă, tăbăram pe dinsa, şi apoi aţine-te gură. Ce să faci? că doar numai de două orî pe an este ajunul'.— 'Cînd am venit eu din Ardeal în Pipirig, unde se pomeniaŭ şcoli ca a lui Baloş în Moldova? Doar la Iaşi să fi fost aşa ceva şi la Mănăstirea Neamţului'.— 'Şi cînd ajung la gazdă, ce să vezi? Mai fiecare tovarăş al meu fur— luase citeceva'.— 'Ese afară spăriiată, dă încolo, dă

pe dincolo, și cînd intră în bordei, ce să vadă? Bie-tele nurorî jăliau pe soacră-sa! — ‘Nu știu, părerea m-a amăgit orî am auzit mai multe glasuri? Dar ce Dumnezeu? Pare că aū intrat în pămînt. Unde să fie, unde să fie?’ — ‘Aī toată voea de la mine, fătul meu, dar mare lucru să fie, de nu ți s-or tăia și ție că-rările’. — ‘Ei, moșule, ce mai zici? — Ce să zic nepoate? Ia, cînd aș ave eū o slugă ca aceasta, nu i-aș trece pe dinainte?’ — ‘Am văzut eū, moșule, felurite pietre scumpe, dar ca aceste, drept să-ți spun, n-am văzut. Oare pe unde se pot găsi așa pietre? — Pe unde să se găsească, nepoate? Ia, în pădurea cerbului’. — ‘Și cînd colo, ce să vezi? Toți erau cu părul, cu barba și cu mustețele pline de promoroacă’. — Alexandri. ‘Unde-i bărbatul meu? — Unde să fie? La grajdii. De n-aș ști că-i beizădea, aș crede că-i herghelegiu’. — ‘Doar tu să fii mai viteaz, dar parcă tot nu-mi vine a crede’.

‘Oșlobanu, care mîncea cit șeptesprezece, ne cam pusese pe gînduri. Tată-so, popa Neculaiu, nu-i vorbă, avea de unde să-i trimeată. Dar, ce-i în mînă nu-i minciună’. — ‘Fiul craiului, ne mai putînd struni calul și neîndrăznind a mai merge înainte, se întoarnă rușinat înapoi la tată-so. Până să ajungă el, craiul pe de altă parte și ajunsese acasă’. — ‘Numai în grădina ursului, dacă-i fi auzit de dînsa, se află sălăți de aceste și mai rar om, care să poată lua dintr-insele și să scape cu vieată’. — ‘Mama nu știia cum să mă urnească mai degrabă din casă’. — ‘Un roiū de albine se în-vîrtia în zbor deasupra capului său și umblaū bez-metice de colo până colo, neavînd loc unde să se

așeze'.— 'Ia mai îngăduiți oleacă măi, că doar nu v-ați mas șoarecii în pîntece. Acuș s'or și aduce bucatele și vinul și numai de ați ave pîntece, unde să le puneți'.— 'Ne mai avînd ce pricină să le caute, rămîne pe gînduri'.— 'Țăranul, făcîndu-și cruce, a rămas cu gura căscată, fără să bleștească un cuvînt'.— 'Ei, vedeți cum hrănești pe dracul, fără să știi cu cine ai de a face?'— 'Mă lupt cu gîndul cum să-i port de cheltuială'.

§ 66

b) Dorința în propoziții principale. Creangă. 'Afurisit să fie cînerul de vornic, și cum a ars el inima unei mame, așa să-i ardă inima Sfîntul Foca de astăzi, lui și tuturor părtașilor săi, blăstămau fimeile din sat cu lacrimi de foc în toate părțile'.— 'Decît n-a fi cum se cade, măi bine să nu fie'.— 'La hramul bisericii se ținea praznicul citeo săptămînă încheiată și numai să fi avut pîntece, unde să pui coliva și bucatele, atît de multe erau'.— 'He, he, să fie sănătos dumnealui, om bun, d-apoi chitești dumneata că nu ne cunoaștem noi cu Ștefan al Petrei?'— 'Ia poftim, soro, măi bine, să mîncăm ceva din ce-a da Dumnezeu, să cinstim cite un păhar de vin în sănătatea gospodarilor noștri și cele rele să se spele, cele bune să s-adune, vrajba dintre noi să piară și neghina din ogoare'.— 'Pentru mine numai două merțe de orz și două de ovăs a dat tata cui se cuvine, de am fost primit în Fălticeni, căci școala era numai de mîntuială: boii să iasă'.— 'Să vedem cum le-î duce și halal să-ți fie'.— 'Ce a fi aceia, ducă-se pe pustiū'.— 'De a măi mare dragul să fi privit pe Davidică, flăcău de munte'.— 'Și apoi, intrat în asemenea

școală, mai numai barba și punga, bat-o pustiea, te făcea să calci a popă'.—'Ducă-se dracului gramatica! Mi s-a înăcrit sufletul de dinsa. Dracul s-o ee, cum pui mîna pe dinsa, îndată-ți vine somn'.—'Din partea mea, tot chef și voe bună să vă dea domnul, fiilor, cit a fi și-ți trăi'.—'Cînd ne-a fi mai rău, tot așa să ne fie'.—'Dumnezeu să-l erte'.—'Dumnezeu să vă apere de cele rele'.—'Dumnezeu să-ți ajute'.—'Să-ți fie de bine?'—'Nici pe dracul să-l vezi, nici cruce să-ți faci'.—'Bună să-ți fie inima, cum ți-i căutătura'.—'Numai văduvă să nu mai fie cineva!'.—'Haî, noroc să dea Dumnezeu, să-ți ai parte de car, și eu de boi'.—'Cu bine să dea Dumnezeu!'.—'Să-ți dau capra asta și să-mi dai gîsca'.—'Ia acum să te văd'.—'Tată, zise atunci feciorul cel mijlociū, să mă duc eu, dacă vrei'.—'Dintr-o păreche de boi, de a mai mare dragul să te uiți la ei, am rămas cu o pungă goală'.—

§ 67

c) Voința (ordin) în propoziții principale. Creangă. 'Și tata, săturindu-se citeodată de atita hălăgie, zicea mamei: ei tacî, tacî, ajungă-ți de amu, herghelie'.—'Oșlobanu prost, prost, dar să nu-l atingă cineva cu cit e negru supț unghie, că-și azvîrle țarnă după cap, ca buhaiul'.—'Nu vă pară șagă'.—'Să știi că eu dorm epurește'.—'Cînd v-a întreba pe voi, să dați vina pe mine și să lăsați să vorbesc eu pentru toate'.—'Apoi dar dă, fă cum știi, numai să nu ne bagî și pe noi în belea'.—'Haî, tăceți, gura vă meargă, că nu-i bună pacea și mi-i dragă gilceava'.—'Să faceți cum v-oîi învăța eu și habar să n-aveți'.—'Tu s-o ei de cinepa

dracului și s-o trăsnești cu capul de perețele cel despre răsărit, cît vei pute; tot așa să faci și tu cu capul babei de perețele cel despre apus'.—'Voi să vă faceți moarte în popușoi, să nu spuneți nici lae nici bălae'.—'Ia, să mai odihnesc oleacă aste bătrînețe'.—'Chiar și în foc de ț-aș zice, să te arunci'.—'Haidem, cu ajutorul Domnului, să isprăvim /odata și trebușoara asta'.—'Ei, ei, acum groapa este gata, zise sfînta Duminică. Tu, Harap Alb, rămîi aici într-însa toată ziua și iată ce ai de făcut. Pune-ți obrazarul, cum se pune, iară sabiea să n-o slăbești din mină și deamează, cînd a veni cerbul aici la izvor, să bea apă, și s-a culca și a dormi cu ochii deschiși, cum i-î feleșagul, tu îndată ce li-î auzi horăind, să ești încetișor și să potrivești așa, ca să-î zbori capul dintr-o singură lovitură de sabie și apoi răpede să te arunci în groapă și să șezi acolo într-însa până după asfințitul soarelui. Capul cerbului are să te strige până atunci mereu pe nume, ca să te vadă, dar tu nu cumva să te îndupleci de rugămîntea lui și să te ițiiești la dînsul, că are un ochi otrăvit și cînd l-a pironi spre tine, nu mai trăești. Însă, cum a asfințit soarele, să știi că a murit cerbul. Și atunci să ești fără frică, să-î jupești pielea, iară capul să-l ești așa întreg, cum se găsește, și apoi să vii pela mine'.—'Hai de acum să dormim, mai acuș să ne trezim, într-un gînd să ne unim, pe Harap Alb să-l slujim și tot prietini să fim, căci cu vrajbă și urgie raiul n-o să-l dobîndim'.—'Acum de odată ia să ospătați ceva, ca să nu ziceți, că ați eșit din casa mea ca dela o casă pustie'.

§ 68

d) Concesiea, în propoziții principale și subordonate. Creangă. ‘Cînd se ducea sărbătoarea la biserică, bo-
cia toți morții din țintirim, fie rudă, fie străin, fără
deosebire’.—‘Nu mă duc, mamă, nu mă duc la Socola,
macar să mă omori, ziceam eu plîngînd cu zece rin-
duri de lacrimi. Mai trăesc ei oamenii și fără popie’.
—‘Zică cine a zice și cum a vre să zică, dar cînd
este să dai peste păcat, dacă-î înainte, te silești să-l
ajungi, iar dacă-î în urmă, stai să-l aștepți’.—‘Lumea
asta rămîne cum este ea. Nu poți s-o întorci cu u-
mărul, macar să te pui în ruptul capului’.—‘Măcar tu
să fii acela, ce ai zice cînd ți-ar strica cineva somnul?’
—‘Stăpînu-to, ca stăpînu-to, ce ți-a face el, asta-î deo-
sebit de bașca, zise împăratul uitîndu-se chiorîș la
dînșii. Ee-vă măcar și pielea depe cap, ce am eu de
acolo?’—‘Nu vă dau nicio bucățică, măcar să crăpați’.
—‘Apoi de acum ori să spun ori să nu mai spun, că
tot una mi-î’.

§ 69

e) Indoiala în propoziții principale și interogative
indirecte. Creangă. ‘Cel mare se dă după ușa și—să
tragă, să nu tragă?—însfîrșit trage zăvorul’.—‘Se pu-
ne ea pe gînduri și stă în cumpene, cum să dreagă
și ce să-î facă?’—‘Apoi dă, frate, zise istalalt, scăr-
pinîndu-se în cap, ce să fac?—Ce să faci? Să te în-
văț eu’.—‘Dracul, neavînd ce-î face, huștiuliuc în eaz
și dă de știre lui Scaraoschi despre omul lui Dum-
nezeu cu năravul dracului. Ce să facă dracii? Se sfă-
tuesc între dînșii’.—‘Pecînd se îngrijia el cum să ducă

banii acasă, iaca un alt drac din iaz i se înfațișează înainte'.—'Cînd aş da odată peste un stăpîn, cum gîndesc eu, n-aş şti ce să-l fac, să nu-l smintesc'.—'Nu se mai pricepe fiul craiului acum, încotro să apuce şi pe unde să meargă'.—'Să-l iaŭ orî să-l dau drumul? Mă tem că m-oiŭ face de ris. Decît cu aşa cal, mai bine pedestru'.—'Apoi dă, spînule, nu ştiu cum să fac, zise fiul craiului'.—'Sta în cumpene, să-l ee, să nu-l ee'.—'Se vede că m-a născut mama într-un cîas rău, sau nu ştiu cum să mai zic, ca să nu greşesc înaintea lui Dumnezeu'.—'Şi cînd să treacă un pod peste o apă mare, iată o nuntă de furnici trecea şi ea tocmai atunci podul. Ce să facă Harap Alb? Stă el o leacă şi se sfătueşte cu gîndul: «Să trec peste dinsele, am să omor o mulţime; să dau prin apă, mă tem că m-oiŭ îneca cu cal cu tot»'.—'Dar pe acesta cum mama dracului l-a fi mai chemînd?—Zi-i pe nume, să ū-l spun, răspunse atunci Ochilă, zimbînd pe supt musteţe.—Dar te mai duce capul ca să-l botezi? Să-i zici Păsărilă, nu greşeşti; să-i zici Lăţilă, nici atîta; să-i zici Lungilă, asemenea; să-i zici Păsări-Lăţi-Lungilă mi se pare că e mai potrivit cu năravul şi apucăturile lui, zise Harap alb, înduioşat de mila bietelor pasări'.—'Harap Alb, văzîndu-se pus în încurcăla, nu mai ştia ce să facă şi încotro s-o dee, ca să nu greşească tocmai acum la dică'.—'Şi cum sta el pe gînduri şi nu se dumeria ce să facă, numai iaca se trezeşte dinaintea lui cu o babă'.

§ 70

f) Frica în propoziţii principale. Creangă. 'Să nu spun minciuni, erau vreo zece, douăsprezece prăjini

de cinepă frumoasă și deasă, cum îi periea, de care nu s-a ales'.—'Să nu spnn minciuni, dar peste o dimirle de fasole i-aū curs atunci din turetce'.—'Eū, drept să vă spun, m-am săturat de atita sdruncen și cheltuială'. — 'Mă, da sprinten și sprintăroiū copil mai ai, drept să-ți spun'.—'Apoi, drept să vă spun, că atunci degiaba mai stricați mîncarea, dragii mei'.—'Bun întilnișul, voinice, nu ai trebuință de slugă la drum? Prin locurile istea e cam greū de călătorit singur. Nu cumva să-ți iasă vreo dihanie ceva înainte și să-ți scurteze cărările'.—'Moșule, ia sama de ține bine telegarii ceia, să nu ee vînt, că Iașul ista-i mare și, doamne ferește, să nu faci vreo primejdie'.—'Locurile acestea sînt șugubețe, de unde știi cum vine întimplarea și, doamne ferește, să nu-ți cadă greū singur'.—'Haī să facem treampa: dă-mi carul și na-ți boii. Nu vreū să le mai port grija în spate: ba fîn, ba ocol, ba să nu-i mînințe lupii'.

§ 71

g) Mirarea în propoziții principale. Creangă. 'D-apoi călugării, o adunătură de zamparagii dugliși din toată lumea, cuibăriți prin mănăstire, ce n-ajung? Și eū să înșir atitea școli pentru a căpăta voe să mă fac ia acolo un popă prost, cu preoteasă și copii, prea mult mi se cere!'—'Însă mama ne mai da atunci cîte-va pe de asupra și mai îndesate, zicînd: Na-vă de cheltuială, ghiavoli ce sinteți! Nici noaptea să nu mă pot odihni de incotele voastre?'—'Eū atunci să nu-mi caut de drum tot înainte? Mă abat pe la teiū cu gînd să prind pupăza, căci aveam

grozavă ciudă pe dinsa'.—'Dela o vreme, prinzind moș Bodringă la inimă, să nu înceapă a cînta din fluer o corăbiească de cele frămîntate în loc? Noi atunci să nu ne întărtăm la joc? Și așa o ferbeam de tare, de nu ne ajungea casa?'—'Cum? Eū o vād că doarme. Ce fel de treabă e asta? Noi să lucrăm și ea să doarmă!'—'Apoi se îndoaie de șele cam cu greu și se pune pe chersin. Și cînd s-a pus pe chersin, nu știū cum s-a făcut, că orî chersinul a crăpat, orî cumătrul a strănutat.... Atunci edul de supt chersin să nu tacă?—il păștea păcatul și-l mîncea spinarea, să-răcuțul!—Să-ți fie de bine nînașule!'—'Știi că are haz și asta, voi să vă lăfăiți și să huzuriți de căldură, iară eū să crăp de frig! Bună treabă! Să-mi dau eū liniștea mea pentru hatîrul nu știū cui!' — Ispirescu. 'Fiind supt ascultarea bucătăresei, fata de împărat se silia în toate chipurile să-i fie pe plac. Unde să se adune ea cu celelalte slugi din curte! Unde să scoată ea un cuvînt de pîră sau de zizanie! Unde să calce ea cuvîntul bucătăresei și să se amestece în certurile și becisniciile celorlalți! Ferit-a Dumnezeu!'.

§ 72

h) Posibilitatea în propoziții subordonate condiționale. Creangă. 'Eū să nu fi știut a ceti, de mult aș fi înebunit, cite am avut pe capul meu!'—'Ian să-i fi sculat la treabă, ș-apoi să-i vezi cum se codesc, să drîmboesc și se sclifosesc, zise mama'.—'De Harap Alb nu zic, dar voi, mangosiților și farfasiților, de cite orî veți fi dormit în stroh și pe tîrnomată, să am eū acum atîția bani în pungă, nu mi-ar mai trebui alta'.

—‘Să fi dat miț de miț de lei, nu găsiai fir de mac printre năsip sau fir de năsip printre mac’.—‘Înapoi nu m-oiu întoarce, să știu bine că m-oiu întilni și cu moartea în cale’.

§ 73

i) Posibilitatea în propoziții subordonate finale. Creangă. ‘Părintele mă ia la dragoste și bădița Vasile mă pune să ascult pe alții și altă făină se macină acum la moară.’—‘Odată mă furișez de a casă și mă duc la moș Vasile să fur niște cireșe’.—‘Mă abat pe la teiu, cu gînd să prind pupăza’.—‘Iute mă suiū în pod, umflu pupăza de unde era, saiū cu dînsa pe supt streșina casei și mă duc deadreptul în tîrgul vitelor, s-o vînd’.—‘Zahei însă ne lăsase vorbind și se cam mai dusesese în tîrg după mama, să-i spue bucurie despre pupăza’.—‘Oșlobanu ia atunci lemnele, legîndu-le frumușel să nu se hrentuiască, apoi le umflă în spate și la gazdă cu dînselle’.—‘Venise la Fălticeni, să se pricopsească de învățătură’.—‘Vom învăța împreună sau cite unul, eu la gramatică și tu ce-î vre, apoi mi-î asculta, să vedem nu s-ar prinde și de capul meu ceva’.—‘Gîndiți că Trăsnea citia întrebarea și răspunsul, fiecare pe rînd, rar și lămurit, ca să se poată înțalege ceva?’—‘Și dupăce turba de cap hăt bine, mă striga să-l ascult, că știe’.—‘Și se și opinia el într-o privire să răspundă bine, dar degiaba’.—‘Noroc mare că nu ne pune să le și cîntăm, c-ar fi și mai rău de capul nostru cel hodorogit!’—‘Mai cîntă incaltea, moș Bodringă, un răstimp, să ne veselim de ajuns’.—‘Ar trebui ceva de făcut, să putem

scăpa de ciți-va mîncăi'.—'Ne apucăm de făcut poște, ca să avem pe mai multă vreme'.—'De n-aveți ce mînca acolo, poftim la noi, să postim cu toții'.—'Spune-î și D-ta băiatului, omule, ce se cuvine, ca să-și ee nădejdea și să-și caute de drum'.—'Hi, căluții tatei, să ne întoarcem cit mai degrabă acasă'.—'Ia sama de ține bine telegarii ceia, să nu ee vînt'.—'De ce mi-am făcut clește? Ca să nu mă ard'.—'Baba se culcă cu fața la părete, ca să n-o supere lumina dela opait'.—'Și dacă Enachi se pune pe gene-î, ea îndată lua apă rece și-și spăla fața, ca nu cumva s-o vadă neadormita soacră și să-î bănuiască'.—'Nu putem trăi în casa aceasta, de n-om face toate chipurile să scăpăm de hîrca de babă'.—'Apoi nurorile așăzară baba într-un așternut curat, ca să-și mai aducă aminte, decînd era mireasă'.—'Numai acestea erau de ajuns s-o vîre în groapă pe biata babă'.—'Eū mă duc în pădure ca să mai aduc ceva de ale mîncării'.—'Cînd voiū veni eū, am să vă dau de știre, ca să mă cunoașteți'.—'Veniți, să vă sărute mama'.—'Dumnezeū să-ți ajute, ca să te întoarne cu bine și să ne aduci demîncare'.—'De mult pîndia vreme cu prilej, ca să pape ezi'.—'Lupul se duse la un ferar și pune să-î ascută limba și dinții'.—'Frate-meo cel mai mare fuga la ușa, să deschidă'.—'Căuta vreme cu prilej ca să facă pe obraz cumătru-so'.—'Umple groapa cu jărat și cu lemne putregăioase, ca să ardă focul mocnit'.—'Nevasta celui bogat de multe ori făcea zile fripte bărbatului, ca să-l poată descotorosi odată de frate-so'.—'Nu treceaū două, trei zile la mijloc și se trezia la ușa ei cu Dănilă, cerînd să-î împrumute carul: ba să-și a'

ducă lemne din pădure, ba făină de la moară, ba multe de toate'.—'Prietine, nu mi-i da capra ceia, să-ți dau carul ista?'—'Mă duc să văd n-oiu pute smomi pe frate-meo, să-mi împrumute și iapa, să fug apoi cu ea în lume, iar copiii și nevasta să-i las în știrea celui de sus'.—'Dă de un heleșteu și văzînd niște lișițe pe apă, zvîr cu toporul într-insele, cu chip să ucidă vreuna și s-o ducă peșcheș frățini-so'.—'Se vede că tu ai fost bun de călugărit, iar nu de trăit în lume, să năcăjești oamenii și să chinuești nevasta și copiii'.—'Iapa? Las pe Dănilă, că știe el unde a duce-o: să-și ee ertăciune de la boi'.—'Prepeleac era tocmai la heleșteul din pădure, să caute toporul'.—'Leagă-mi ce știi și cu ce știi, numai să nu mor'.—'Îmi fac semn cu mîna, să le dau buzduganul ista'.—'Puneți mîna, copii, pe jupînul ista și începeți a-l blăstăma, cum veți ști voi mai bine, ca să-i placă și dumisale'.—'Cearcă și tu, să vezi cum ți-a sluji norocul'.—'Dă-mi, doamne, ce n-am avut, să mă mir ce m-a găsit'.—'Te-a trimes să-i aduci sălăți din grădina ursului'.—'Înainte de pornire trebuie să meargă calul tău și cu turturica mea, să-mi aducă trei smicele de măr dulce și apă vie și apă moartă'.

§ 74

j) Posibilitatea în propoziții subordonate consecutive. Creangă. 'Cam pela amează deodată s-a schimbat vremea cea frumoasă într-o vijălie cumplită, să răstoarne brazil la pămînt, nu altă ceva'.—'Eû nu mă prea osteniam până într-atîta, să mor învățînd'.—'Eû nu-s Oșlobanu, să mă suciți cum vreți voi'.—

‘Doar nu vin eu acum întâia dată la Iași, să-mi dee povăț unul ca dînsul’.— ‘Parcă nu era Țigan, să întoarcă’.— ‘Fata nu-i de cele depe drumuri, s-o luați numai așa, cum s-ar întimpla’.— ‘De ni-ar da Dumnezeu tot atîta supărare și înălțimii voastre gînd bun și mină slobodă, ca să ni dați cît se poate mai multă mîncare și băuturică’.— ‘Nebun era el să-și piardă vieța din pricina lui mi ț i i ni vi li me te il o ne ve i le, ca Davidică?’

§ 75

k) Conjunctivul se întrebuintează în propoziții subordonate subiective pelingă verbele care provoacă posibilitatea (se poate, mi-e destul, îmi ajunge, este chip, nu este chip), dorința (priește, folosește, strică, îmi vine, place, displace, mă încîntă, mă supără, mă măgulește, îmi șede bine rău frumos, îmi stă bine rău frumos, îmi abate, este bine rău frumos omenos uricios drag dureros lehamite păcat, este bună treabă, este proastă treabă, este bun lucru, este prost lucru), voința (trebuie, îmi vine rîndul, îmi vine vremea, se cade, se cuvine, se întimplă, rămîne, e trebuitor drept cuviincios scris), concesia (este voe, nu este voe, este oprit, nu este oprit), îndoiala (este greu lesne ușor, este greu lucru, este grea treabă, începe), frica (este periculos primejdios, rușine), mirarea (este mare lucru); apoi pelingă verbul sînt, orî exprimat, orî reprezentat eliptic prin adverbul negativ ba în idiotismul ‘ca mai ba să’, ‘ba să . . .’,—pelingă vrea să zică și înseamnă. Creangă. ‘Dacă ar fi să iasă toți învățați, n-ar mai ave cine să ni

tragă ciubotele'.—Nu-î rău să ştie şi băiatul tău oleacă de carte'.—'Vinovatul trebuia să plătească'.—'Numa nu-î venia să lăcrămeze, cînd spunea acestea'.—'Trebue să fie pe aici undeva'.—'A doua zi Nică Oşlobanu ca mai ba să dee pela şcoală'.—'Bine ar fi să trîntim una lui Mogorogea'.—'Mort copt trebui să fac pe cheful mamei, să plec fără voînţă şi să las ce-mi era drag'.—'Doar nu vin eu acum întîiaş dată la Iaşi, să-mi dee povăţ unul ca dînsul, ce rînduială trebue să păzesc'.—'Auzind noi ce ni se pregăteşte, ghiontitu-ne-am unul pe altul, chicotind înăduşit, şi ca mai ba să zicem nici circ'.—'Biata noră de voe de nevoe trebui să se scoale, să sărute mina soacrei şi să-î arăte ce a lucrat'.—De acum trebue să ne mai punem şi cite pe o leacă de carte'.—'Poate mai deapoi va veni cineva şi va zice 'deschideţi uşa, că vine mătuşa', şi atunci voi trebue numai decît să deschideţi?'—'Dănilă face, Dănilă trebue să desfacă'.—'Se vede că i-a fost scris tot el să răsplătească şi păcatele epei frăţini-so'.—'Să umblaţi numai aşa, frunza frăsinelului, toată viaţa voastră şi să vă lăudaţi că sinteţi feciori de craiū, asta nu miroasă a nas de om'.—'Aşa ar trebui să urmez'.—'Mort copt trebue să te iaū cu mine'.—'Îţi place aşa să mai trăeşti, bine de bine, iar de nu, spune-mi verde în ochi'.—'Lucru negîndit, să aud aşa vorbe tocmai din gura ta'.—'Mai bine ar fi să rizi de tine, căci nu ştii ce păcat te paşte'.—'Sălăţile din grădina ursului, pielea şi capul cerbului le-a dus la stăpînu-so cu toată inima, dar pe fata împăratului roş mai nu-î venia s-o ducă'.—'Şi apoi să fie

cineva de tot bou, încă nu este bine'. — 'Odată venise lui Oşlobanu rîndul să cumpere lemne'. — 'Veni vremea să plec la Socola'. — 'Nu-î chip s-o scoţi la capăt cu boclucaşul acesta'. — Ispirescu. 'Sta greceşte pe tron cît e ziulica şi nopticica de mare, şi din loc să se mişte, ba'.

§ 76

1) Conjunctivul se întrebuinţează în propoziţii subordonate obiective drepte pelingă verbele care arată posibilitate (pot, sint în stare, sint vrednic capabil apt bun, mă încumet, cutez, îndrăznesc, mă încerc, am parte, am cap, îmi dă mîna, mă lasă cureaua), dorinţă (doresc, apuc, aştept, sint bucuros, rog, mă rog, poftesc, am gust, mă silesc, tind, menesc, ajung, învăţ, reuşesc, dau, caut, caut ocazie, am ocazie, am onoare, găsesc ocazie, cer, îndemn, împing obişnuiesc, stăruiesc), voinţă (voesc, ordon, mi-î voia, găsesc cu cale, găsesc de cuviinţă, silesc, nevoesc, fac, primesc poruncă, sint dator, îndemn, înduplec, mă înduplec, mă îndur, am), concesie (permit, las, dau voe, am voe, sint liber, opresc, împiedic), îndoială (ştiu, nu ştiu, mă gîndesc, gîndesc, am de gînd, încep, mă sfătuesc, nu mă duce capul, cred), frică (mi-e frică [orî numai *mi-i*], mă tem, mă îngrijesc, port de grijă, fac cu băgare de samă, mă sfiesc, mă siesc, mă stînjînesc, am grijă, dau în grijă, bag de samă), mirare (mă mir). Creangă. 'Mă miram eu să fi mîncat lupul iarna asta aşa de în pripă'. — 'Nu mi-e ciudă pe gîndac, c-a mîncat frunza de fag; dar mi-e ciudă pe omidă,

c-a mâncat frunza de crudă, n-a lăsat să odrăslească, voinicii să se umbrească'.— 'Rugăm pe moș Bodringă să ne cînte'.— 'Crișmărița, dupăce gustă puțin, se roagă să n-o zăbovim, că mai are și alți mușterii'.— 'Dar ți-ai găsit; noi ațiindu-i calea o poftiam cu stăruință să cinstească dela fiecare'.— 'Cine oare mi-a făcut șotiea? Pe Zahariea și Nică îi aud horăind și nu cred să fi îndrăznit'.— 'La Socola să mergem, dacă voim să eșim dobă de carte'.— 'Casa s-a mai îngreuiat cu un mîncău și eă nu vreaă să-mi pierd comîndul'.— 'Ia de atunci e rău în lume, de cînd a ajuns coada să fie cap'.— 'Pe urmă lasă bucatele la foc să fiarbă și se duce prin pădure'.— 'Nu treceau două trei zile la mijloc și se trezia la ușa ei cu Dănilă cumnatu-so, cerînd să-i împrumute carul'.— 'Eă aș sta, dar nu vrea el să stee'.— 'Te mai rog să-mi împrumuți macar odată carul cu boii'.— 'Ptiu, mă, zise frate-so, dupăce l-a lăsat să sfîrșească, se vede că Dumnezeu a umplut lumea asta cu ce a putut'.— 'Ce vreî să faci aici, măi omule?'— 'Măi omule, stăpinu-meo s-a răzgîndit, el vrea mai întiiu să ne cercăm puterile și apoi să iaî banii'.— 'Craiul, vrînd să-l ispitească, tace mulcom'.— 'Le-am lăsat să ridă, până li s-a duce gura la ureche'.— 'Craiul aștepta să vie fecioru-so'.— 'Tata mi-a dat în grijă, cînd am pornit de acasă, ca să mă feresc de omul roș, iară mai ales de cel spin, cit oiă pute'.— 'Cătă să fie așa, că de te-oiă prinde cu oca mică, greu are să-ți cadă'.— 'Cu asta a voit spinul să-și arăte arama și să facă pe Harap Alb ca să-i ee și mai mult frica'.— 'Dacă este că a lăsat Dumnezeu să fim mai mari peste alții,

ar trebui să avem milă de dinșii, că și ei sărmanii sint oameni'.— 'Lasă-l să-și mai joace calul'.— 'Zi și D-ta că ai avut să tragi un păcat strămoșesc'.— 'Văd în sfârșit ceaia ce n-aș mai dori să vadă nimeni'.— Nu știu ce fel de împărat e acesta, de ne lasă fără scintee de foc în vatră, să degerăm aicea'.— 'Aș ruga pe luminarea sa că, dacă are de gînd a ne ospăta, dupăcum s-a hotărit, apoi să ne îndesească mai mult cu udeala, pentrucă acolo stă toată puterea și îndrăzneala'.— 'Și apoi ducîndu-se împăratul în treaba lui i-a lăsat să-și bată capul cum vor ști'.— 'Să fi fost nimica parcă nu-mi vine a crede'.— 'Pe mine căutați să nu mă zmintiți'.— 'Și doar mă și si-leam eu într-o părere s-o fac a înțalege pe mama că pot să mă bolnăvesc de dorul ei și să mor printre străini'.— 'Măi Michiduță, da cu mine ți-ai găsit că poți tu să te întreci din fugă?'— 'Spuneți babei ce te chinuește, că, de unde știți, poate să-ți ajute și ea ceva'.— 'Știu una și bună, să-mi slujesc stăpînul cu dreptate'.— 'Beciul privighitorului Pir-vu din Tîrgul Neamțului putea să tînuiască la ne-voe o domniță'.— 'N-avu parte să se preoțească'.— Numai barba și punga, bat-o pustiea, te făcea să calci a popă'.— 'A fost nevoit să-și ee tălpășița spre Humulești'.— 'Ei, ce mai zice Mecetul despre popiea voastră? Are gînd să vă dea drumul degrabă?'— 'Să nu mă faci ia acuș să eu culeșerul din ocnită și să te dezmiard, cit ești de mare!'— 'Cea mai tinăra găsi acum prilej să-î facă pe obraz și să orinduiască tot o-dată și moștenirea babei'.— 'Mămuca nu face bine, ce face, are de gînd să ne lese sănătate, sărmana'.—

‘Se sfătuesc între dinșii și Scaraoschi, căpitenia dra-cilor, găsește cu cale să trimeată pe unul din ei cu un burduf de bivoli plin cu bani’.—‘Am să te fac să-ți muști minile și să mă pominești în toată viața ta’.—‘Care dintre voi se simte destoinic a împărăți, are voe din partea mea să se ducă, ca să îndeplinească voința cea mai depe urmă a moșului vostru’.—‘Am găsit cu cale să mă întorc la D-ța acasă de cât să fiu pra-da fiarelor sălbatice’.—‘Știu dinainte ceia ce au de gând să izvodească puternicii pământului’.—‘Mă tem să nu ne apuce noaptea pe aici’.—‘Și între oameni, cea mai mare parte sînt dobitoace, care trebuiesc ținute în frîu, dacă ți-i voia să faci treabă cu dinșii’.—‘O haraba întreagă aș fi în stare să mininc’.—‘Se lasă în voia calului, unde a vre el, să-l ducă’.—‘Poate ai primit poruncă să jupești piatra morii și să duci pielea la împărăție?’—‘Și unii ca aceștia sînt trebuitorii pe lume citeodată, pentru că fac pe oameni să prindă la minte’.—‘Harap Alb ese din groapă, jupește pielea cerbului cu băgare de samă, să nu zmintescă vreo piatră din locul ei’.—‘Fetele împăratului s-au pus cu rugămintă pelingă spîn, să dea voe lui Harap Alb, ca să slujească și el la masă’.—‘Alții mai fricoși își stupiau în sin, menind-o, ca să se întoarcă pe capul aceluia, care a trimes-o’.—‘Dar te mai duce capul să-l botezi?’—‘Măi, nu cumva să vă împingă mititelul să intrați înaintea mea’.—‘Are cineva cap să se liniștească de răul tău?’—‘Dă el să descue ușa, nu poate; dă s-o desprindă, nici atîta’.—‘Are înălțimea să atîta purtare de grijă, ca să nu fim chinuiți cu frig, cu foame și cu sete’.—‘Lasă, că te fac eu

s-o cunoști și dintr-o mie'.—'Dacă n-a fost ea vrednică să vă răpue capul, fii măcar tu vrednic s-o stăpînești'.—'Peste cîți-va ani pot s-ajung diehiu la vre-un mitoc și să strîng un știubeiu plin de galbin'.—'Toată noaptea m-am frămîntat cu gîndul, cum aş pute îndupleca pe mama să mă dea mai bine la mănăstire'.—'Dacă vrei și vrei numai decît să te duci, eū nu te opresc, dar mi-i nu cumva să te întilnești cu scirba în drum și să dai și tu cîntea pe rușine'.—'De te-a împinge păcatul să mai vii odată, vai de steaua ta are să fie'.

§ 77

m) Conjunctivul formează propoziții subordonate obiective drepte pe lingă substantivele care arată posibilitatea (de ex. 'putința să faci bine', 'încercarea să măsoară marea cu degetul'), dorința (de ex. 'dorința să faci rău', 'obiceiul să dormi după masă'), voința (de ex. 'voința să te îmbogățești', 'silița să fii cel dințiiu', 'datoria să fii om de treabă'), concesiua (de ex. 'libertatea să bajocorești lumea'), îndoiala (de ex. 'gîndul să duci lucrul la capăt'), frica (de ex. 'frica să nu ajung prea tîrziu').

§ 78

n) Conjunctivul formează propoziții subordonate atributive pelîngă aceleas categorii de substantive. Compară următoarele exemple din Creangă. 'Într-o zi, pe aproape de Sint-Ilie, se îngrămădise, ca mai totdeauna, o mulțime de trebî pe capul mamei: niște sumane să le scoată din stative, altele să nevedească

și să înceapă a le țese din nou.... treabă era acolo. nu incurcă!'.—'Asta-î asta! Din ciaslov și psaltire, și a-cele bolmojite rău ca vai de ele, să treci la gramatică, și încă ce gramatică! nu ca aceste de acum, puzderie de gramatici, unele raționate, altele dezvoltate și ticsite de complimente, care, trebuie spus fără compliment, îți explică până ce nu se mai înțelege nimic, adică făcute anume pentru copii, de se joacă cu dinsele, de ușoare ce sint!.... Însă ce folos! peste Trăsnea n-a dat asemenea noroc, să umble într-ales...' —'Mă sfătuesc eu într'o zi cu Gitlan, c-aici ar trebui ceva de făcut să putem scăpa de cițiva mîncăi, căci tovarășia nu ni se părea dreaptă. Și găsim un mijloc nu se poate mai nimerit: noaptea, cînd vor adormi toți, să punem poștă la talpe cui vom socoti noi, mai ales că vreo cițiva adormiau duși, cum începea moș Bodringă a spune la povești'.

§ 79

o) Conjunctivul formează propoziții subordonate atributive pe lingă verbele par, samăn. De ex. 'cutare pare să fie om de treabă, samănă să fie om de treabă'.

§ 80

Cînd conjunctivul are înțelesurile de supt a, b, c, d, e, f, g, să este o formă modală; cînd conjunctivul are înțelesurile de supt celelalte numere, să este în aceiaș vreme și o conjuncție.— Ca formă modală poate lipsi cîteodată supt b, c, d, și anume numai la persoana 3. — Ca formă modală se poate însă și repeta, și anume supt c, cînd verbul este însoțit de adverbul nu cumva. Creangă. 'Voi încuiați ușa după mine, ascultați unul

de altul și să nu cumva să deschideți, până ce nu-ți auzi glasul meu'.—'Să nu cumva să faceți poznă să deschideți, că-i vai de noi'.—'Numai tu, să nu cumva să te răsufli cuiva, ca să prindă el de veste'.

7

Optativ

Optativul arată.

§ 81

a) Dorința în propoziții principale. Creangă. 'Știu eu, să nu crezi că doarme Smaranda, dormire-ai somnul cel de veci, să dormi'.—'Ție, omule, așa ți-i a zice, că nu șezi cu dinșii în casă toată ziua, să-ți scoată perii albi, minca-i-ar pământul să-i minince, doamne iartă-mă'.—'Vede-l-am dus pe năsalie la biserica sfințului Dumitru'.—'Aprinde-v-ar focul, să vă aprindă'.—'Nu cumva ai pofti să-mi iați vițica pentru un cuc armenesc?'—'A murit, sărmanul, înainte de vreme, înecat cu pronumele conjunctive, peritu-li-ar fi numele să li piară, că au mâncat juvaer de flăcău'.—'Afurisita de gramatică îmi scoate perii albi, trăsnet-o ar fi s-o trăsnească'.—'Ai vre să-ți dau și banii înapoi?'—'Stai-i-ar în gît pe ceia lume'.—'Vai, osîndi-v-ar Dumnezeu să vă osîndească, soiuri ticăloase, ce sînteți'.—'Be-l-ar tăunii să-l bee, cînd i-a fi somnul mai dulce'.—'Duce-v-ați învîrtindu-vă, ca ciocîrliea'.—'Și oare de ce nu m-aș fi dat dus din Humulești nici în ruptul capului, cînd mereu îmi spunea mama, că pentru folosul meu este aceasta?'—'Fire-ar afurisit să fie, cine a mai desființat și catihetiile celea'.—'Minca-v-ar ciurma să vă minince'.—'Stai puțin cu carul, c-am să-ți spun ceva.

—Eû aş sta, dar nu prea vrea el să stee'.—'Fecior de craiû, vede-te-aş împărat, spune babeî ce te chinueşte'.—'Şi apoi, cînd este la adicălea, te-aş întreba ca ce fel de zăticneală ai pute să întimpini din pricina asta?'—'Cînd aş ave eû o slugă ca aceasta, nu i-aş trece pe dinainte'.—'Răminere-aş păgubaş de din-sul să rămin şi să-l vād cînd mi-oiû vede cîafa'.—'Vād însfirşit ceia ce n-aş mai dori să vadă nimeni pentru a-şi osteni vederea, vād nişte guri căscate uitindu-se la mine şi nu-mî pot da samă de ce vă miraţi aşa, mira-v-aţi de frumuseţă-vă'.—'De acum dormiţi, dormire-aţi somnul cel de veci, că v-am aşternut eû bine'.—'Tare-mî eşti drag! Te-aş viri în sin, dar nu încapî de urechî'.—'Oare nu cumva v-aţi face şi voi, nişte feciori de ghindă fătaţi în tindă, că sînteţi obbraze suptîri?'—'Turturica parcă n-ar fi voit'.—'Dacă n-ai fi spîn, bucuros te-aş tocmî'.—'Să am eû o slugă aşă de vrednică şi credincioasă, ca Harap Alb, aş pune-o la masă cu mine, că mult preţueşte omul acesta.—Ba să-şi pue pofta în cuiû, răspunse spînul cu glas răutăcios. Asta n-aş face-o eû, de ar mai fi el pe cit este'.

Să se observe că acolo unde este dorinţa de a se întîmpla o nenorocire cuiva (blăstăm) auxiliarul este totdeauna întrebuintat după infinitiv şi de obiceiî optativul mai este urmat de conjunctivul dorinţîi. Cînd dorinţa este spre bine, numai în poezie are loc această poziţie a auxiliarului. Compară poez. pop. 'Închinare-aş şi n-am cui, închinare-aş murgului, etc.'

Propoziţiile subordonate condiţionale se întrebuintează adeseori cu elipsa propoziţiîi principale 'bine ar

fi' și în asemenea caz capătă un înțeles optativ. Conjunția este *de*, mai rar *dacă*. Astfel de ex., locul din Creangă 'de n-ar veni de grabă, și mai bine ar fi', care are un optativ potențial în ambele propoziții, s-ar transforma într-o propoziție condițională optativă, când am zice numai 'de n-ar veni degrabă!'. Compară Creangă. 'Las, mamă, că lumea asta nu-î numai cit se vede cu ochii. Și în oaste trăește omul bine, dacă este vrednic. Oștean a fost și sfântul Gheorghe și sfântul Dimitrie și alți sfinți mucenici, care au pătimit pentru dragostea lui Hristos. Măcar de am fi și noi ca dinșii!'—'Taci că-î cu buche, l-am potcovit bine. De nu cumva s-ar răzgîndi! Dar parcă nu era țigan să întoarcă'.—'De aș ajunge mai degrabă în tirg, să scap de rîea asta'.—'Numai de nu i-ar muri mulți înainte, să trăiască trei zile cu cea de alaltăieri'.—'Acum de ni-ar da odată ce ni-ar da, căci mă roade la inimă de foame ce mi-e'.—'Ia mai îngăduiți oleacă, măi, zise Ochilă, că doar nu v-ați mas șoarecii în pîntice. Acuș s-or și aduce bucatele și vinul și numai de ați ave pîntice, unde să le puneți'.—'Indată vi s-a aduce și demîncare și băutură, zise împăratul, numai de ați pute dovedi, cit vă voi da eu'.—'Să trăiți, luminate împărate, răspunse Harap Alb, numai de n-ar fi mai multă întîrziare, căci stăpînul mă așteaptă'.

§ 82

b) Posibilitatea în propoziții principale și subordonate (condiționale, relative, modale, temporale, cauzale, subiective, obiective, interogative indirecte). Mai ales în propozițiile condiționale se întrebuițează op-

tativul potențial, și anume atît pentru condiția posibilă cît și pentru cea imposibilă. Creangă. 'Oricum ar fi, tot îs mai aproape dinții decît părinții'.—'N-am închis ochii nici cît ai scăpara din amnar'.—'De ar fi mulți ca dînsul în domniea mea, puțină lipsă ar duce țara la nevoi'.—'De n-ar veni degrabă, și mai bine ar fi'.—'Cînd ați ști cîte a pătimit sireaca din pricina mea, i-ați plînge de milă'.—'Dacă ai sta să faci voe rea de toate, zău ar trebui dela o vreme să apuci cîmpii'.—'În totului tot a fi trecut la mijloc vreo jumătate de cîas, cît a zăbovit mama acolo, mai vreo trei, patru, decînd fugisem de acasă, și ar fi trebuit să începă a mi se pune soarele drept inimă'.—'Noroc din cer până în pămînt că nu m-a prins, căci m-ar fi snopit în bătae, și apoi numai asta mi-ar fi mai trebuit acum, cît eram de pricopsit'.—'Nu mi-ar fi ciudă încaltea, cînd ai fi și tu ceva și de te miri unde'.—'A doua zi Nică Oșlobanu ca mai ba să dee pe la școală; dar nici părintele Duhu pela biserica sfințului Lazăr, că l-ar fi pironit părintele Oșlobanu pe cruce și l-ar fi pus în podul bisericii spre păstrare'.—'Pesemne că noi, cum s-ar prinde, las că de scris, talpa gîștei, dar apoi și de vorbit se vede că vorbim pogan și rău de tot'.—'Noroc mare, că nu ne pune să le și cîntăm, c-ar fi și mai rău de capul nostru cel hodorogit'.—'Cît ai bate din palme, ni s-a și înfătoșat cu o cană mare de lut, plină cu vin de Odo-bești'.—'Cînd m-ar bate numai atîta grijă, ce mi-ar fi!'—'Dacă ar ști el de unde am pornit astă noapte, și-ar strînge leoarba acasă'.—'Soacră, soacră, poamă acră, de te-ai coace, cît te-ai coace, dulce tot nu te-î

mai face; de te-ai coace un an ș-o vară, tot ești acră și amară'.—'De i-ar împinge păcatul să-mi deschidă ușa, halal să-mi fie. Știu că i-aș cîrnosi și i-aș jumuli'.—'Dacă te-ai potrivi tu acestora, ai ține mult și bine pe mămuca afară'.—'De nu s-ar fi înduplecat, lupul nu i-ar fi mincat'.—'Cînd ar ști omul ce ar păți, dinainte s-ar păzi'.—'Dacă i-ar fi luat Dumnezeu, ce mi-ar fi?'—'Îi trăsni în cap lui Dănilă că el ar fi bun de călugăr'.—'Aveți noroc că-mi sînt mai dragi banii de cît pusnicia, că v-aș arăta eu vouă'.—'Prepeleac se chitia, cum ar face să vadă banii acasă la dînsul'.—'Lac de ar fi, broaște sînt'.—'Of, crăișorule, crede-mă, că să ai tu puterea mea, ai vîntura țările și mările, pămîntul l-ai da de a dūra, lumea aceasta ai purta-o uite așa, pe degete, și toate ar fi după gîndul tău'.—'Nu mi-ar fi ciudă, cînd n-aș vre să mă dau la treabă, căci cu munca m-am trezit'.—'Cînd aș da odată peste un stăpîn, cum gîndesc eu, n-aș ști ce să-i fac, să nu-l smintesc'.—'Cînd ai ave incaltea un cal bun, calea valea, dar cu smîrțogul ista îți duc vergile'.—'Apa era bihilită și ne-am fi putut bolnăvi'.—'Dacă dobitoacele n-ar fi fost înfrîinate, de demult ar fi sfișiat pe om'.—'Dacă ar fi fost în banii lor, s-ar fi lepădat de spîn, ca de ucigă-l crucea'.—'O haraba întreagă aș fi în stare să mînînc și parcă tot nu m-aș sătura'.—'Cînd ai ști cu ce greutate se capătă!'—'Cînd aș ave eu o slugă ca aceasta, nu i-aș trece pe dinainte'.—'Să fi vrut, de mult i-aș fi făcut pe obraz'.—'Vai de mine și de mine, parcă nu te-aș fi crezut așa slab de înger'.—'Mă rog, ce mai la deal la vale? așa e lumea asta, și de ai face ce ai face, rămîne cum este ea'.

—‘Alții ziceau că, oricum ar fi, dar pasărea aceasta nu-î lucru curat’.—‘Mă pricep eu tare bine ce ar trebui să fac, ca să se curme odată toate acestea’.—‘Dacă ar sta cineva să-și facă samă de toate celea, apoi atunci ar trebui să vezi tot oameni morți pe toate cărările’.—‘Harap Alb, îngrijit de ce i s-ar mai pute întâmpla în urmă, mergea tot înainte prin locuri pustii și cu greu de străbătut’.—‘Dacă ar fi tremurat numai el, ce ți-ar fi fost?’—‘Mai bine ar fi să rîzi de tine, căci nu știi ce păcat te paște’.—‘Împăratului i-a fost de a mirarea, văzînd că niște golanî au asemenea îndrăzneală, de vin cu nerușinare să-î ceară fata, fie din partea oricui ar fi’.—‘Măcar tu să fii acela, ce ai zice cînd ți-ar strica cineva somnul’.—‘Știu eu ce i-ar trebui’.—‘Ia să mai vedem, cum ar veni trebușoara asta’.—‘Nu știa sărmanul ce-l așteaptă acasă, căci nu s-ar fi mai gîndit la de al de acestea. Însă vorba cîntecului: de-ar ști omul ce ar păți, dinainte s-ar păzi’.

§ 83

c) Optativul este forma vorbirii indirecte. Aname vorbirea indirectă se arată în romînește prin întrebuintarea optativului atît în propozițiile principale, oricare ar fi modul din vorbirea directă (exceptîndu-se conjunctivul voinții, care tot conjunctiv rămîne, și imperativul, care se preface în conjunctiv al voinții), cît și în cele subordonate (afară de conjunctiv, care tot conjunctiv rămîne), astfel încît o vorbire ca următoarea, Ispirescu. «Cînd auzi fata că tată-so îi dă voe să meargă, nu mai putea de bucurie. Punea la

cale tot pentru drum și se întorcea numai într-un călcîi, cînd poruncia și așeza lucrurile de călătorie. Iși alegea calul cel mai de frunte din grajdurile împărătești, hainele cele mai mîndre și mai bogate și merinde ca să-i ajungă un an de zile», devine indirect astfel: 'Spun că fata, cînd ar fi auzit că tată-soi-ar fi dat voe să meargă, n-ar fi mai putut de bucurie. Ar fi pus la cale tot pentru drum și s-ar fi întors numai într-un călcîi, cînd ar fi poruncit și ar fi așezat lucrurile de călătorie. Și-ar fi ales calul cel mai de frunte din grajdurile împărătești, hainele cele mai mîndre și mai bogate și merinde ca să-i ajungă un an de zile'. Compară Ispirescu. 'Toată lumea rămase uimită cînd auzi semnele ce spusese ciobanul și mărturisirea împăratului că așa este; de unde până aici se auziră zicîndu-se de unii alții, ba că fata ar fi cocoșată, ba că ar fi șchioapă, ba că ar ave vreun semn de maslină, cireșă, coarnă, orî alte poame, pe care împărăteasa, fiind grea cu fata, ar fi pofsit la vreuna dintr-insele, și că ar fi furat-o spre a-și potoli pofa; că, dupăce ar fi mîncat poama, în locul unde a pus mai întîi mîna pe trupul ei, în acelaș loc s-a făcut semnul poamei pe trupul fetei; că acel semn ar fi în cutare orî în cutare loc'.

Decît numai vreo consecvență din punctul acesta de vedere, că adică numai decît să se dea vorbirii indirecte o haină a sa proprie, nu există în romînește și adesea orî modurile din vorbirea directă se păstrează în cea indirectă întocmai. Incheem cu cîteva bucăți din Creangă. 'Și cînd ajung acasă, află că tata și mama erau duși în tîrg și frații îmi spun

cu spaimă că-î poznă cu mătuşa lui moş Andreiū ; a sculat mai tot satul în picioare din pricina pupăzei din teiū ; zice că i-am fi luat-o noī'. — 'Apoi am început a mă scălda în tiena până pela asfinţitul soarelui, potrivit-o să vin acasă odată cu vacile şi spuind mamei că, scăpîndu-le văcarul din ocol pe ale noastre, la amează, eū singur le-am dus la păscut şi de aceia m-am întîrziat până acum'. — 'Babele care trag pe fundul sitei în 41 de bobī, toţi zodierii şi cărturăresele, pela care căutase pentru mine, şi fi-meile bisericcoase din sat îi băgase mamei o mulţime de bazaconii în cap, care de care mai ciudate : ba că am să petrec între oameni mari ; ba că-s plin de noroc, ca broasca de păr ; ba că am glas de inger şi multe alte minunăţii'. — 'Atunci deodată tuturor mesenilor pe loc li s-a stricat cheful şi aū început a vorbi care ce ştiia şi cum îi ducea capul. Unii spuneau că împăratul roş avînd inimă haină nu se mai satură de a vărsa singe ominesc ; alţii spuneau că fata lui este o farmazoană cumplită şi că din pricina ei se fac atîtea jertfe ; alţii întăriaū spusele celorlalţi zicînd că chiar ea ar fi venit în chip de pasăre, de a bătut acum la fereastă, ca să nu lese şi aici lumea în pace. Alţii ziceau că, oricum ar fi, dar pasărea aceasta nu e lucru curat şi că trebuie să fie un trimes de undeva numai pentru a iscodi casele oamenilor'. — 'Doamne, cumătră, doamne, oiū face şi eū ca prostul. Oare nu cumva nenea Martin a dat raita pela D-ta pe acasă ? Că-mī aduc aminte că l-am întilnit odată prin zmeuriş şi mi-a spus că, dacă ai vre D-ta, să-î dai un băiat să-l înveţe cojo-

căriea'.— 'Tot tata măi spunea că ar fi auzit dela bunicul bunicului meu că protopopul dela Neamț de pe vremea aceia ar fi zis unor călugăriți, care pribegiaū în săptămîna mare prin tîrg : Maicelor ! — Blagoslovește, cinstite părinte ! — De ce nu vă astîmpărați în mănăstire ? Protopopul atunci, sărmanul, ci c-ar fi oftat din greū, înghițînd noduri, și ar fi dat vina tot pe moș Nichifor . . . Și ci c-auzînd moș Nichifor de aceasta cumplit s-ar fi măhnit în sufletul său și s-ar fi jurat cu jurămint, ca să nu măi aibă a face cu parte duhovnicească, cît a trăi el'. — 'La aici a căzut odată un balaur grozav de mare. Unii spun că, dupăce a mîncat foarte mulți oameni și a ros toată coaja copacilor din codru, ar fi crăpat chiar aici în locul acesta. Dela unii am auzit spuînd că i-ar fi dat lapte de vacă neagră și cu aceasta l-ar fi făcut să se ridice iar la cer, de unde a căzut'.

δ

Potențialul

§ 84

Arată posibilitatea pentru prezent în propoziții principale și subordonate. Creangă. 'Ei, ce măi zice Mecetul despre popiea voastră ? — Nu se zice Mecet, ci Catihet, tată. — Na, na, na, măriea ta, parcă astă grijă am eu acum. Vorba ceia : nu-î Tanda și-î Manda ; nu-î teiū beleiū, ci-î beleiū teiū de curmeiū. Și ce măi atîta incunjur ? Mecet, Berechet, Pleșcan, cum s-a fi chemînd, Ioane, știū că ne jupește bine'. — 'Dar ia să lăsăm toate la o parte și până la una alta hai să vedem ce-î de făcut cu cerbul, că spînul te-a

fi așteptind cu nerăbdare'.— 'Cu spinul tot am dus-o cine cinește până acum, dar cu omul roș nu știu zău la cît mi-a sta capul. Și apoi unde s-a fi găsinđ acel împărat roș și fata lui, care ci că este o farmazoană cumplită, numai cel depe comoară a fi știind'.— 'Dar oare pe acesta cum mama dracului l-a fi mai chemînd?'— 'De acum cred că mi-ți da fata, ca să vă lăsăm în pace și să ne ducem în treaba noastră, căci nepotul împăratului verde ne-a fi așteptind cu nerăbdare'.— Alexandri. 'Spune stolnicului să scoată din pivniță o garafă de comandariea de cea bună. Am adus-o eu însumi dela Chipru, ține opt sute de lei balerca. Nicî sultanul nu bea mai bună.— Opt sute de lei balerca! N-a fi avînd bietul sultan cu ce s-o plătească'.

ε

Imperativul

Arată :

§ 85

a) Voința de a se face ceva. Creangă. 'Acum de odată, până te-î mai odihni, ia furca în briu și până minî dimineată să gătești fuioarele acestea de tors'.— 'Dacă ești flămîndă, ia și tu o bucată de mămăligă din colțar și cu niște ciapă și mincă'.— 'Voi lucrați, că eu mă duc să pregătesc ceva de a mincării'.— 'Dă, fă cum știi, numai să nu ne bagî și pe noi în belea'.— 'Haî, mincați bine și pe domnul lăudați'.— 'Ia ascultați măi, vorba lungă sărăciea omului. Mai bine haidem la culcare, că ne

așteaptă omul împăratului cu masa întinsă, făcliile aprinse și cu brațele deschise. Hai, ascuțiți-vă dinții și porniți după mine.

§ 86

b) Voința de a nu se face ceva, rar și numai cu persoana 2 plurală. Creangă. 'Ia ascultați măi, dar de cînd ați pus voi stăpînire pe mine? Apoi nu mă faceți din cal măgar că vă veți găsi mantaua cu mine'. C. Negruzzi. 'Cade și eroul Ștefan zicînd : Copii, nu vă dați, și pe domnul vostru pradă dușmanilor nu lăsați'.

ζ

Infinitivul

Se întrebuintează :

§ 87

a) Ca subiect pe lingă verbele însemnate la conjunctiv supt k, mai ales pelingă îmi este, îmi vine, place, displace, îmi abate, se cade, se cuvine, îmi vine rîndul, îmi vine vremea, începe ; este urît bine rău ușor lesne greu, este mare lucru, înseamnă, vrea să zică ; mai rar orî de fel pelingă celelalte. Creangă. 'Ție, omule, zise mama, așa ți-î a zice, că nu șezi cu dinșii în casă toată ziulica, să-ți scoată perî albî'.— 'Cît cei pe car, bade, zise Oșlobanu, că-ruia nu-î era a cumpăra lemne, cum nu mi-e mie acum a mă face popă'.— 'Orî mai știî păcatul? Poate că nici crîșmărițiî nu-î era tocmai urît a sta între noi, de ne cerca așa de des'.— 'Nu ni era a învăța cum nu-î e cînelui a linge sare'.— 'Fiîndcă mi-aî mai

eșit până acum înainte încă doi spinii și cu tine al treile, apoi mai îmi vine a crede că asta-i țara spinilor'.— 'Doamne ferește de omul nebun, că tare-i de jălit sârmanul. Pe de o parte îți vine a rîde și pe de alta îți vine a-l plînge'.— 'În inima ei parcă se petrecea nu știu ce, poate vreun dor ascuns, care nu-i venia a-l spune'.— 'Și unde n-a început a mi se face negru pe dinaintea ochilor!' — 'Ar fi trebuit să începă a mi se pune soarele drept inimă, dupăcum se zice, căci era trecut de ameză'.— 'Începe a bura'.— 'Începea a se ivi soarele dintre nori după o ploae îndelungată'. (Compară apoi: începe a-mi fi foame, sete, frig, cald, somn, dor).— 'Vă puteți închipui ce vrea să zică a te scălda în Bistrița, la Broșteni, de două ori pe zi, tocmai în postul cel mare'.

§ 88

b) Ca obiect drept pelingă verbele înseminate la coujunctiv supt 1, mai ales pelingă pot, sînt în stare, cutez, îndrăznesc, mă încerc, mă silesc, ajung, reușesc, dau, caut, obișnuesc. iașu obiceiū, mi-i voia, gălesc cu cale, gălesc de cuviință, fac (mai ales reflexivul *mă fac* totdeauna cu infinitiv, niciodată cu conjunctiv; tot așa *mă prefac*), silesc, sînt dator, mă îndur, am, am ocazie, am cinste, apuc, am de gînd, sînt liber, știu, încep, învăț, sînt hotărit, iașu hotărîre; mai rar pe lîngă celelalte.— Creangă. 'Și cum află pricina, începe a ne pofti pe fiecare la Bălan și a ne mîngîia cu sfîntul ierarh Neculaiū'.— 'Am început a-i spune'.— 'Încep a mă da la scris'.— 'Oare Grigore al lui Petrea Lucăi dela noi din sat pela ce

școli a învățat, de știe a spune atitea bongoase și conăcărirea pela nunți? — ‘Și dupăcum am cinste a vă spune, multă vorbă s-a făcut între tata și mama pentru mine’. — ‘Nu pot ști cit a fi trecut la mijloc’. — ‘Eū să nu fi știut a ceti, de mult aș fi înebunit’. — ‘Dascalul nu ne mai primia în școală, Irinuca nu ne putea vindeca, pe bunicul n-avea cine-l înștiința, merindele erau pe sfârșit, rău de noi’. — ‘Cu adevărat că știia a face multe și mari minunății’. — ‘A vorbi dela dinsa am învățat’. — ‘Doamne, prinde-l voiū strigoii celă odată la oala cu zmintină, zicea mama uitindu-se lung la mine, și apoi las! Ninașa din grin-dă are să-ī știe, de nu l-or pute scoate din mina mea tot neamul strigoilor și al strigoaicelor din lume’. — ‘Și cum i-o dau în mină (pupăza), javra dracului se face a o căuta de ou și-ī dezleagă atunci frumușel ața dela picior’. — ‘Se îngrămădise mulțime de trebī pe capul mamei: niște sumane să le scoată din stative, altele să înceapă a le țese’. — ‘Ne mai putind suferi foamea, încep a mīrnii ugilit printre gard: māmucăi, iacătă-mă-s’. — ‘Atunci eū pe loc am început a plinge’. — ‘Făceam citeo drăguță de trebușoară ca aceia, de nici sfīnta Nastasiea, izbăvitoarea de otravă, nu era în stare a o desface cu tot meșteșugul ei’. — ‘Și cum intră în biserică, încep a căuta pricină părintelui Oșlobanu’. — ‘Gīndiți că Trăsnea cetia întrebarea și răspunsul fiecare pe rīnd, ca să se poată înțālege ceva?’ — ‘Dela o vreme, prinzīnd moș Bodringă la inimă, să nu înceapă a cīnta din fluer o corābiiască de cele frāmīntate în loc!’ — ‘Fiul craiului, ne mai putind struni calul și neīndrāznīnd a mai merge ina-

inte, se intoarnă rușinat înapoi, la tată-so'.— 'Cam pe după miezul nopții, văzînd că moș Bodringă ne-a părăsit, începem și noi a ne strecura cîte unul unul spre gazdă'.— 'Vreo cițiva adormiau duși, cum începea moș Bodringă a spune la povești'.— 'Văru-meo, care văzuse de patima celorlalți, luase obicei în toată sara a-și coase minicile contășului, și virindu-și picioarele întrînsele, dormia fără grijă'.— 'Bir n-aveți a da și havalele nu faceți'.— 'Începem a horăi'.— 'Să-l învăț eu a-și mai bate altă dată joc de om'.— 'Încep a răcni cît îmi lua gura'.— 'Începe a-și face cruce dela ușă'.— 'Trebue să căutăm a-l zburătăci, căci nu se știu zilele omului'.— 'Începu a mă gîndi la pornire'.— 'M-am frămîntat cu gîndul fel și chip, cum aș pute îndupleca pe mama, să mă dea mai bine la mănăstire; și tocmai cînd eram hotărit a spune mamei acestea, iaca și soarele răsare'.— 'Ne duceam surgun dracului pomană, că mai bine n-oiu pute zice'.— 'Luă hotărîre nestrămutată a ține feciorii și viitoarele nurori pelingă sine'.— 'Iată ce am gîndit eu, noro, că poți lucra nopțile'.— 'Începu a trînti și a plesni prin casă'.— 'Mă duc să văd n-oiu pute smomi pe frate-meo să-mi împrumute și iapa, să fug apoi cu ea în lume'.— 'Acești frați nu mai avuse prilej a se întilni amîndoi'.— 'Doar n-am a trăi cît lumea, ca să moștenesc pămîntul'.— 'Dacă vei apuca odată a te deprinde cu mine, știu bine că n-am să pot scăpa ușor de D-ta'.— 'Atita vreme să ai a mă sluji, până cînd vei muri și iar vei învia'.— 'Începe a-și arunca țărnă după cap'.— 'Dacă-i așa, hai și tu cu noi, zise Harap Alb, că doar n-am a te duce în spinare'.—

‘Rîzi, tu, rizi, Harap Alb, zise atunci Setilă, căruia începu a-i țîșni apa pe nări și pe urechi’.— ‘Aș ruga pe luminarea sa că, dacă are de gînd a ne ospăta, apoi să ne îndesească mai mult cu udeala’.— ‘Atunci se pun ei de ospătează și beu cit le trebuie. Dar ce are a face? Parcă nici nu se cunoștea de unde aū mîncat și aū băut’.— C. Negruzzi. ‘Nu știu dacă cineva a cercat până acum a descrie figura asta curioasă, originală și crohmolită a boerului ținutaș. Voiū întreprinde eu a face acest tablou, pentrucă ar fi păcat a rămîne nezugrăvit un portret atit de caracteristic, cerîndu-ți însă ertare, dacă nu voiū pute a ți-l arăta chiar întocmai cum îl vedem cînd ni-l aduce poșta saū harabagiul jîdan de-l trîntește leop pe paveaua Iașilor’.

Ca obiect drept al lui *am* infinitivul primește adesea prepoziția de. Creangă. ‘Știia, vezi bine, soarele cu cine are de a face’.— ‘Ține minte sfatul ce-ți dau. In călătoria ta ai să ai trebuință și de răi și de buni, dar să te ferești de omul roș, iar mai ales de cel spin, cîtu-î pute. Să n-ai de a face cu dînșii, căci sînt foarte șugubeți’.— ‘Bunătatea nu are de a face cu răutatea’.— ‘Ei, vedeți cum hrănești pe dracul, fără să știi cu cine ai de a face?’.

Numai pelingă fac, silesc, învăț subiectul infinitivului poate fi deosebit de acel al verbului, cum ar fi de ex.: ‘Silesc pe Turci a trece Dunărea’.

Pe lingă *pot* lipsește *a* (Foarte rar se întîlnește *a* pelingă persoanele 1 și 2: pot a zice, poți a zice, putem a zice, puteți a zice). Pelingă *știu* poate lipsi *a*: ‘știu cînta’ tot așa de bine ca și ‘știu a cînta’.

§ 89

c) Ca atribut pe lingă verbele par și samăn (alături cu conjunctivul. Vezi conj. o). Creangă. 'Harap Alb, sluga lui, are o înfățișare mult mai plăcută și samănă a fi mult mai omenos'.—'Cum te văd, sameni a ave său la rărunchi'.

Citeodată se compune infinitivul lui sint cu participiul prezent. Creangă. 'Sameni a fi știind de unde să ei lucrul, și unde să-l pui'.

§ 90

d) Ca compliment cu prepozițiile de, fără, până pe lingă, pentru, spre, și cu prepoziții compuse cu de, care arată timpul, precum aproape de, departe de, de dinainte de, de până dinainte de, de până înainte de, deprinainte de, depe dinainte de, de depe dinainte de, de deprinainte de, de depe aproape de, de depe de aproape de, dinainte de, fără de, înainte de, până aproape de, până de dinainte de, până dinainte de, încoace de, până depe aproape de, până depe de aproape de, până depe dinainte de, până deprinainte de, până de depe aproape de, până de depe de aproape de, deprinainte de, până de depe aproape de, până de depe de aproape de, până dinainte de, până înainte de, până pe aproape de, până pe de aproape de, până pe dinainte de, până pe de dinainte de, până pe depe de aproape de, până pe depe aproape de, până pe depe dinainte de, până pe de prinainte de, până pe de depe aproape de, până pe de depe de aproape de, până pe de depe dinainte de, până pe de

deprinainte de, până pe de depe aproape de, până pe de depe de aproape de, până pe dinainte de, până prinainte de, pe aproape de, pe de prinainte de, pe de depe dinainte de, pe de depe dincoace de, pe de deprinainte de, pe de depe aproape de, pe de depe de aproape de, pe dinainte de (Toate aceste compuse cu de arată timpul. De ex. 'Până cînd în urmă ți se ridică cei dintiîu perî albi? Până pe dinainte de a pleca în străinătate'.—'Până depe cînd în urmă ți se trag gîndurile cele negre? Până pe de depe dinainte de a se face războiul din 1876'. Creangă. 'Și eu să înșir atîtea școli: în Humulești, la Broșteni în crierii munților, în Neamț, la Fălțicenî, și acum la Socola, pentru a căpăta voe să mă fac ia acolo un popă prost cu preuteasă și copii, prea mult mi se cere!'—'Auzind aceasta lupul se duse la un ferar și puse să-î ascută limba și dinții pentru a-și suptîia glasul'.—'Trebue să fie un trimes de undeva numai pentru a iscodi casele oamenilor'.—'Văd în sfîrșit ceia ce n-aș mai dori să vadă nimeni pentru a-și osteni vederea'.

Subiectul infinitivului poate fi — rar — și deosebit de acel al verbului, cum aș zice, de pildă: 'Înainte de a veni Turcii în Europa, împărăția bizantină era deja amenințată cu peirea'. Odobescu. 'În caz de a voi Rușii să treacă Prutul, noi nici să ne învoim a-î lăsa să treacă, nici să ne opunem cu puterea'.

§ 91

e) Fără *a* și însoțit de adverbele *nu*, *nici* infinitivul arată voința de a nu se face ceva pentru pers. 2 singulară (Dela sint infinitivul sună în asemenea caz

fi). Creangă. 'Nici te mai îndoi despre asta, cumnată Smarandă, zise mătuşa, căci de zbănţuitul ista al dumitale nimica nu scapă'.—'Cele două nurori văzînd pe cea mai tînără codindu-se la treabă îi zic: da nu te tot codi, că mămuca ne vede. Nu căuta că horăeşte, mămuca are la ceafă un ochiū neadormit'.—C. Negruzzi. 'Nu băga mîna unde nu-ţi fierbe oala nici căuta cai morţi să li ei potcoavele'.—'Nu fii bun de gură'.—'Nu fii zgircit'.—'Nu te apuca de multe trebî odată'.—'Nu te întovărăşi cu omul becisnic'.—'Nu te viri în judecăţi'.—'Nu te încrede în ciocol'.—'Nu fii duşmanos'.—'Nu te hrăni cu nădejdea şi cu făgăduinţile'.—'Nu fii răpitor'.—'Nu da împrumut, ca să nu-ţi faci duşmani'.—'Nu te bucura la ciştiguri mici, pentru că cu un rac tot sărac, cu un pitic tot calic'.—'Nu te îngriji cum ai s-o scoţi la capăt'.—'Nu te amesteca în intrigî'.—'Nu te încrede în caracterul omului în slujbă'.—'Nu fii falnic, nici face din ţînţar armăsar'.—'Nu te certa cu cei ce ştiu mai mult decît tine'.—'Nu umbla în două luntri nici te mîndri'.—'Nu te năcăji pe soartă'.—'Nu te minii pe lume'.—'Nu fii obraznic'.—'De te vor pofţi la masă, tu nu te trage supţ masă, dar nu fii supărător'.—'De vei ciştiga în vreo neguţitorie, nu te mai apuca şi de altele'.—'Nu lua fimee pe auzite, căci nu se minîncea tot ce zboară'.—'Nu întinde aţa, să se rupă'.—

§ 92

f) In propoziţiî relative, locale şi temporale infinitivul fără *a* serveşte ca predicat (alături însă şi conjunctivul), cînd predicatul propoziţiîi principale este

am (am ce face, de ce mă plinge, cu ce trăi, cu cine vorbi, unde merge, cînd dormi). Creangă. 'Se zicea că are să treacă Vodă pe acolo spre mănăstire. Și bădița Vasile n-are ce lucra? Hai și noi, măi băeți, să dăm ajutor la drum, să nu zică Vodă cînd va trece pe aici că satul nostru e mai leneș de cit alte sate'.—'Și cum ajung în iarmaroc, încep a mă purta țațoș printre oameni de colo până colo cu pupază în mină. Un moșneag nebun cu o vițică de funie n-are ce lucra? — De vinzare ți-e găinușa ceia, măi băete?'—'Pe la școală mai dam noi așa citeodată, de formă. Dar la drept vorbind, nici n-aveam ce căuta, căci bucheaua poate s-o învețe și acasă cine vrea'.—'Dela moș Bodringă zic și eu că aveați ce învăța'.—'Afară de asta mai aveam noi cu ce ne trece vremea, cînd voiam'.—'Mama atunci mă și ea răpede la pornit, fără să am cîndu-i spune de Călugărie'.—'Cînd ia ce să vadă? Și apoi mai ăre cînd vede?'—'Îi părea că nici pe o măsă n-are ce pune'.—'S-ar fi lepădat de spîn, ca de ueigă-l crucea. Dar n-aveau ce se face de împăratul, ca să nu-i aducă supărare'.—'Așa a trebuit să se întîmple și n-ai cui lămuri'.—'Harap Alb ne mai avînd ce zice mulțamește lui Dumnezeu și de bine și de rău'.

§ 93

g) Infinitivul întreg, totdeauna fără *a*, se întrebuițează numai în compunere cu auxiliarul *aș* pentru a forma optativul, atunci cînd auxiliarul urmează și cînd între dînsul și infinitiv nu se găsește un pronume: lăudare-aș. Se întîmplă însă adesea ca auxiliarul să fie separat de infinitiv printr-un pronume, în ase-

menea caz infinitivul scurtat se întrebuințează : lăuda-l-aș (Vezi exemple supt a) la optativ).

În schimb însă infinitivul întreg dela toate verbele se substantivează, avînd genul feminin și declinîndu-se după a treia declinare. Această substantivare are deosebite grade, dupăcum infinitivul pierde mai mult orî mai puțin nota unui lucru abstract, considerat ca rezultatul unei activități oare-care, caracteristică verbului. Astfel dela infinitive ca adunare, arătare, dare, lucrare, mincare, stare, avere, încăpere, plăcere, putere, scădere, tăcere, vedere, zicere, înmulțire, împărțire, scriere, clădire, fire, zidire, la care substantivarea este completă, prin infinitive ca cugetare, primblare, scăpare, durere, creștere, facere, naștere, răspundere, fericire, gîndire, iubire, închipuire, înflorire, îngrijire, înjosire, întrunire, învoire, înlesnire, simțire, sosire, știre, unire, până la infinitive ca coasere, credere, care de abia se vor fi întrebuințînd vreodată, sînt multe trepte. Să se observe că conjugarea III este mai refractară față cu substantivarea. Dăm cîteva exemple. Creangă. ‘Atunci lingurarii, ne mai puindu-și mintea cu mine, s-au așternut pe mincare’.—‘Și merg eu acum fără păsare prin păpușoi până în dreptul ogrăzii’.—‘A doua zi Nică Oșlobanu ca mai ba să dea pela școală, dar nici părintele Duhu pela biserica Sfîntului Lazăr, că l-ar fi pironit părintele Oșlobanu pe cruce și l-ar fi pus în podul bisericii spre păstrare’.—‘Ioane, eu ți-am și ochit un potcapic, zise moș Vasile la pornire’.

Un singur infinitiv întreg se întrebuințează, fără a se substantiva, ca subiect al lui *îmi este*, anume ‘a scă-

pare'. Creangă. 'Încet, încet m-am furișat printre oameni și unde am croit-o la fugă spre Humulești, uitându-mă înapoi, să văd nu mă ajunge moșneagul, căci îmi era acum a scăpare de dinsul, drept să vă spun'.

η

Participiul

1

Activ

Participiul are următoarele înțelesuri.

§ 94

a) Raportat la subiectul propoziției constituie un compliment de timp (dupăce, cînd, pecînd), cauză (fiîndcă, prin aceea că), mod (în vreme ce). Ispirescu. 'Luînd mărul omul nu se mai gîndia dară decît la bucuria ce o să simtă el și nevasta, cînd s-or vede înpresurați de copii (după ce)'.—'Negăsind nimic de ronțait luă și ea cojile de măr, pe care le lepădase stăpînă-sa (fiîndcă)'.—'Pasă-mi-te ei, dacă s-au lăsat zburdălniciii lor și s-au văzut la cîmp, nu s-au mai gîndit în urmă, ci au întins la drum zbeguindu-se și incurîndu-se (în vreme ce)'.—'Cînd băgară de samă, ajunsese pe niște tărîmuri necunoscute. Aici stătura să se mai odihnească. Și voind să se întoarcă, ei se rătăcise (cînd)'.—'Intorcîndu-se spuse băiatului că i-a găsit un loc, unde să se bage argat (cînd)'.—'Ajungînd la niște zîne, făcu precum îl învățase calul (cînd)'.—'Așăzîndu-se el acolo la zîne, băiatul se puse cu toată inima pe muncă (după ce)'.—'Într-o zi, cînd zinele se dusesese la vinătoare fără grijă, băiatul auzi în baia zinelor un susur de apă mai răsunător decît altă dată. Temîndu-se el chemă calul, care veni într-o clipeală

dè ochiū (fiindcă).—‘Luînd şi nucile, pe care le ochise el, încălecă şi pe ici ţi-î drumul (dupăce)’.—‘Zinele se uitară cu jînd la dînsul şi ne mai avînd ce face se întoarseră acasă (fiindcă)’.—‘Inbolnăvindu-se grădinarul într-una din zile chemă pe argatul său şi-î spuse să aleagă din florile cele mai frumoase atîtea cîte să-î ajungă a face trei legături de flori (cînd)’.—‘Argatul, văzîndu-se singur, descinse friul depe lîngă sine’.—‘Argatul dela grădinărie scoase de astă dată nişte baine de argint, scutură frîul şi încălecă pe cal, care venise numai cît ai clipi. Şi iarăş incurîndu-l prin grădină o strică şi mai rău de cît întîia oară (prin aceia că)’.—‘Între curtenii împăratului, care merseră la biserică, era şi grădinarul, fiind bătrîn, credincios şi vechiū slujbaş al împăratului (fiindcă)’.—‘Argatul îşi cerea ertăciune, spunînd că el a făcut ceia ce învăţase dela stăpînu-so (în vreme ce)’.—‘Atunci împăratul, neavînd încotro, dede de bărbat fieseî pe argat (fiindcă), dară îi şi oropsi, gonindu-î dela casa lui (prin aceia că)’.—‘Ajungîndu-l împăratul cu ginerii cei mari şi cu toată oastea, trecu pelîngă dînsul elătînd din cap (cînd)’.—‘Ajungînd la războiū şi văzînd pe ai săî încăeraţi cu vrăjmaşii, unde nu se rîdică de trei stînjini pe deasupra oştilor şi zbură drept la împăratul, socru-so’.—‘Împăratul se întorcea cu voe bună dela oaste şi dînd peste dînsul înămolit încă în noroiū porunci la vreo doi ostaşi de-l scoase de acolo (cînd)’.—‘Ajungînd acasă, ginerele împăratului cel chel spuse neveste-seî ce făcu (cînd)’.—‘Atunci împăratul, fiind şi bătrîn, se coborî din scaunul împărăţiei (fiindcă)’.—‘Şi tot mergînd aşa dede peste o stîină de oi (în vreme

ce)'.—'Venind ciobanii și văzînd toate astea se mirară (cînd)'.—'Fata se sculă dar și cerîndu-și ertăciune de răul ce le făcuse fără voea ei plecă într-o doară, ia așa peste cîmp, unde o vor duce ochii (dupăce). Și mergînd ea cu inimă plină de obidă și cu lacrămile șiroae zări într-o depărtare mare niște palaturi (în vreme ce)'.—'Fata împăratului, văzînd în capul arăpoaicei ce nu mai văzuse decînd o făcuse măsă, i se făcu scîrbă și-i veni să scuipe (cînd, fiindcă)'.—'Intorcîndu-se căruța, luă și pe arăpoaică și o duse și pe dînsa acasă (dupăce)'.

§ 95

b) Raportat la obiectul drept constitue un atribut. Ispirescu. 'Iară dacă văzu că dă în deseară, fata se urcă într-un copac, se uită într-o parte, se uită într-alta, nu care cumva va vede vreo colibă ceva. Nu e. Se mai întoarce de se mai uită și în alte părți și zări, tocmăi ee! într-o depărtare licărînd o lumină ca o stelută'.—Creangă. 'Atunci o înfiorare cuprinde pe fiul craiului, răminînd uimit de spaimă și mirare'.

§ 96

c) Raportat la un compliment constitue un atribut. Este astfel însă rar întrebuintat și dialectal variează după gen și număr ca un adiectiv de două terminații. Ispirescu. 'Cheleşul se duse de culese flori și făcu trei legături, una mai mare, alta mijlocie și alta mai mică. Pe cea mai mare, care era alcătuită din flori ce începuse a se trece și abia mai mirosinde, o dade fetei împăratului cea mai mare'. (Noi iștialaltî zicem 'mirosînd' ori, mai bine, 'abia mai mirosiaū').—'Iară dacă

se duse cu inima tremurîndă și auzi dela împăratul șiretenia cu florile, el se dezvinovăți' (In limba comună: tremurînd).

§ 97

d) Ca atribut al unui substantiv fără prepoziție participiul prezent constituie împreună cu substantivul său un compliment de timp, de cauză și de mod. Eminescu. 'Deși trepte osebite li-aū eșit din urna sortii, deopotrivă-i stăpînește raza ta și geniul morții, la acelaș șir de patimi deopotrivă fiind robi, fie slabi, fie puternici, fie genii orî neghiobi' (fiindcă sînt).—'An cu an împărăția tot mai largă se sporește, iară flamura cea verde se înalță an cu an, neam cu neam urmîndu-i zborul și sultan după sultan' (în vreme ce-i urma).—'Cad săgețile în valuri, care șueră, se toarnă, și lovind în față, în spate, ca și crivățul și gerul, pe pămînt lor li se pare că se năruie tot cerul' (fiindcă loviau).—Ispirescu. 'Și mai trecînd ce mai trecu, împăratul își aduse aminte de cele trei mănunchiuri de flori' (dupăce trecu). — 'Trecînd și argatul dela grădinărie din întîmplare pe acolo, fata îl lovi cu mărul drept în cap' (pecînd trecea).—'Și mai trecînd cătinică vreme la mijloc, se pomeni împăratul cu veste de la un alt împărat, să iasă la războiū'.—'Mai trecînd ce mai trecu, împăratul ajunsese de orbi' (dupăce trecu).—'Trecînd cele trei zile, filosoful veni din nou' (dupăce trecură).—'El spuse că, voind a trece peste o punte, pe unde trecea în toate zilele cu oile, de astă dată nu știe cum își făcu nălucă o oae și sări în riū' (pecînd voia).—Creangă. 'Și a treia zi după

asta, dindu-ni (bunica) schimburi și cite două părechi de obiele de suman alb, ne-am încălțat cu opincile binișor' (dupăce ni-a dat).—'Satul Broșteni fiind înprăștiat mai ca toate satele dela munte, nu se rușina lupul și ursul a se arăta ziua mare prin el' (fiindcă era înprăștiat).—'Și tot chinuindu-ne așa, era să ne pască alt păcat' (pecind ne chinuiam).—'Apoi am început a mă scălda în ticnă până pela asfințitul soarelui, potrivind-o să vin acasă odată cu vacile și spuind mamei că, scăpându-le văcarul' din ocol pe ale noastre, la ameză eu singur le-am dus la păscut' (fiindcă le scăpase).—'Noi însă, cu toate blăstămele lui, mai puindu-i în alte nopți citeva poște și făcându-i-se talpele numai o rană, a fost nevoit (Oșlobanu) să-și ee tălpășița spre Humulești' (dupăce am pus, dupăce s-au făcut).—'Toamna, târziu, și mai ales prin cișlegile de iarnă, fiind nopțile mari, mă puteam răpezi din cînd în cînd' (cînd erau).—'Pe urmă, venindu-i inima la loc, se înfățișează înaintea tatălui său' (dupăce a venit).—'Fetele împăratului întîmplîndu-se de față, cînd a lovit spinul pe Harap Alb, li s-a făcut milă de dinsul' (fiindcă se întîmplase).—'Un roi de albine se învîrtia în zbor deasupra capului său. Harap Alb văzîndu-le așa, i se face milă de dinsele' (fiindcă a văzut).—'Și mai mergînd ei o bucată, nu' mai iată ce vede Harap Alb altă bizdiganie și mai ș— (dupăce au mers).—'Ei mergeau fără a simți că merg, pîrîndu-li-se calea scurtă și vremea și mai scurtă' (în vreme ce).

2

Pasiv

§ 98

a) Cu înțalesul pasiv se întrebuințează acest participiu numai ca atribut și ca predicat și atunci variază în formă ca un adiectiv de două terminații: om cunoscut, oameni cunoscuți, casă deschisă, ferestre deschise; acest om este cunoscut, acești oameni sînt cunoscuți, această casă este deschisă, aceste case sînt deschise.

Unele verbe neutre au participiul trecut pasiv, cu înțalesul însă activ: înghețat, însătat, intrat, jurat, leșinat, plecat, scăpătat, stătut, turbat, umblat, căzut, displăcut, plăcut, rămas, crescut, purces, cotlit, eșit, fugit, încremenit, înflorit, înfrunzit, înlemnit, înverzit, mocnit, mucegăit, mucezit, năpîrlit, nuntit, pribegit, putrezit, răcit, răsărit, ruginit, sărit, fost, sosit, strălucit, străpezit, surzit, ticăit, trăit, venit (Insemnăm cu aaceastă ocazie verbele neutre remînești, cîte se găsesc în tablourile dela pag. 75 și următoarele: căpchiez, chelboșez, dormitez, durez, ernez, îngheț, inoptez, inot, însărez, însătez, întru, jur, las, latru, leșin, lunec, nechez, oftez, pic, picur, plec, rapăg, răsun, samăn, scapăr, scapăt, scheunez, scînteez, scrișc, spumeg, staū, strănut, sughiț, suspin, șchiopătez, tremur, trepăd, tun, turb, țip, umblu, urlu, urmez, vărez, veghez, zbier, zbor, zburd, cad, displac, încap, mîn, par, plac, rămîn, șed, tac, apun, cresc, curg, merg, purced, rag, amurgesc, amuțesc, aromesc, asfințesc, ațipesc. aiuresc, behăesc, benchetuesc, biiguesc, bilbiesc, birfesc,

biziesc, bobocesc, bodogănesc, bojbăesc, bolesc, bom-
 bănesc. bubuesc, buhnesc, buicesc, călătoresc, cărun-
 țesc, chiftesc, chirotesc, chitcăesc, chiuesc, ciocănesc,
 ciripesc, circiesc, cîrtesc, clămpănesc, clănțăesc, clăn-
 țănesc, clefăesc, clipesc, clipogesc, clipotesc, clon-
 cănesc, cobesc, contenesc, copilăresc, cotcodăcesc,
 cotlesc, covițăesc, cricnesc, croncănesc, domnesc, dorm,
 drăngănesc, durduesc, es, fetesc, filfiesc, firțiesc, fi-
 sîesc, fleoncănesc, fleșcăesc, fojgăesc, folosesc, forfo-
 tesc, fosăesc, foșnesc, fug, fulguesc, gănguresc, ghio-
 răesc, gigiesc, gilgîesc, gîngăvesc, glumesc, gogesc,
 grohăesc, haiducesc, hălăduesc, hămăesc, hirciesc, hi-
 riiu, hopăesc, horăesc, horcăesc, horhăesc, hornăresc,
 hoțesc, huesc, huzuresc, izbucnesc, izbutesc, izvoresc,
 încremenesc, înfloreasc, înfrunzesc, înlemnesc, împără-
 țesc, inverzesc, lehăesc, licăresc, lincezesc, lucec, mă-
 căesc, meorlăesc, mișuesc, mîriiū, mocnesc, mor, mo-
 țăesc, mucegăesc, mucezesc, mugesc, muțesc, năpirlesc,
 năvălesc, năzuesc, nuntesc, odrăslesc, pălălăesc, pășesc,
 pier, pîlpiiū, plutesc, priesc, pribegesc, prisosesc, pro-
 pășesc, pufăesc, pufnesc, put, putrezesc, răcesc, ră-
 sar, rigîesc, rodesc, ruginesc, sar, schelălăesc, scîrțiiū,
 sclipesc, sfeclesc, sforăesc, sînt, sosesc, stăruesc, stră-
 lucec, străpezesc, surzesc, șerpuesc, șovăesc, șugu-
 esc, șuruesc, tălălăesc, ticăesc, ticnesc, tînjesc, tră-
 esc, tresar, troncănesc, tropăesc, trosnesc, tușesc, țî-
 riiū, țîțiiū, țiiū, viețuesc, vin, viscolesc, vîjiū, vin-
 tuesc, vislesc, vremuesc, vuesc, zbîrniū, zîmbesc, zîn-
 gănesc, zornăesc, zvîcnesc. Să se observe că cele mai
 multe sînt de a patra conjugare. Unele au ca obiect
 drept un substantiv analog: ernez o iarnă, jur un ju-

rămint, picur o picătură, vărez o vară, dorm un somn, fug o fugă, mor o moarte, trăesc o viață).

Unele verbe reflexive au de asemenea această formă participială cu înțales activ, ori mai bine reflexiv. De ex. în 'odată chefăluiti s-au apucat la sfadă' participiul înseamnă nu că subiectul a fost de alt cineva chefăluit, ci că s-a chefăluit singur. Astfel dela verbele care numai supt forma reflexivă există însemnăm asemenea participii: încăpăținat, încrunțat, îngimfat, zbuciumat, bugezit, buhăvit, căsătorit, chefăluit, cinchit, cufurit, dumerit, hodinit, ivit, încrucit, îndirjit, lehemetisit, lihnit, ofilit, oțătit, painjinit, pălit, plihțisit, pocăit, pocit, posomorit, povirnit, prăsit (?), primejduit, pripășit, răstit, rincezit, ruginit, sălbătăcit, sclifosit, sfădit, șiclit, tolănit, tologit, uimit, uluit, vădit, vestit, zgribulit. Apoi altele de la alte reflexive: apucat, culcat, dat, dedat, dezgustat, înfuriiat, înșurat, înspăimîntat, întărtat, măritat, minunat, mirat, mîiniiat, mutat, ridicat, rușinat, săturat, scăldat, schimbat, sculat, spăriiat, spălat, spinzurat, stricat, urcat, abătut, aprins, dus, fript, pătruns, pierdut, plins, prefăcut, priceput, prins, pus, supus, coborît, deosebit, despărțit, ferit, gătit, gonit, hotărit, iscălit, isprăvit, înblînzit, încălzit, îndatorit, îndrăgit, îndulcit, înebunit, îngrijit, îngrozit, înpărtășit, învrednicit, mărturisit, păzit, pogorît, pornit, prostit, rătăcit, rinjit, scoborît, stîrnit, suit, tocmit.— În sfîrșit mîncat, băut, tăcut, citit, pățit.

Să se observe că dela toate aceste verbe, la care participiul trecut pasiv are înțalesul de participiu trecut activ trecutul și pluscaperfectul indicativului,

alături cu formele obișnuite, mai pot avea și următoarele forme: *sînt* + *participiu* = *trecut*, *eram* + *participiu* = *pluscaperfect*, astfel că, de pildă, *sînt venit* = *am venit*, *eram venit* = *venisem*, — *sînt culcat* = *m-am culcat*, *eram culcat* = *mă culcasem*, — *sînt băut* = *am băut*, *eram băut* = *băusem*. Negreșit că aceasta nu are loc cu prea mare consecvență. Mai întîiu dintre participiile înseș — *macarcă* noi pe toate le-am însemnat la *olaltă* — unele au mai mult natură *adiectivală*, decît *verbală*, precum, de pildă, *tăcut* (așa că, de ex., ‘*sînt tăcut*’ cu greu poate însemna ‘*am tăcut*’), iar pe de altă parte nu toate verbele sînt tot una de apte pentru asemenea formă, precum, de pildă, ‘*sînt scaldat*’ mai greu se zice decît ‘*sînt venit*’. Dăm vreo două exemple din Ispirescu. ‘Și cum sta el acolo și se juca cu năiaua în apă, iară broasca țestoasă îi tot săria pe dinainte și se uita la dinsul cu dor, își aduse aminte la urma urmelor că el era plecat în peșit’. — ‘Trăiră în pace și în veselie părechea nuntită și or fi trăind și astăzi de n-or fi murit’. — ‘Frații tăi cei mari, zise împăratul, dupăcum se vede, n-au putut să facă nimic spre a aduce acea pasăre măiastră, ba poate să-și fi și răpus capetele, deoarece sînt duși de atîta timp și nu se mai întoarce niciunul’.

Rar se formează dela asemenea verbe și imperfectul indicativului din compunerea imperfectului verbului sînt cu participiul prezent. Ispirescu. ‘Toceai pecînd părerea de rău îl ajunsese și mai și decît până aici, erau trecînd printr-o pădure mare și deasă’.

Participiile, ca și adiectivele, se pot întrebuița cu elipsa substantivului, și dupăcum adiectivele astfel

întrebuințate s-au apropiat unele tot mai tare de sfera substantivelor, tot astfel participiile eliptice întrebuintate s-au apropiat câteodată așa de mult de adiective și substantive, încît s-au confundat cu acestea : arat, măcinat, oftat, sămănat, săpat, sărutat, scuiat, secerat, spurcat (de ex. Creangă. 'Nu mă faceți, că ia acuș vă ard cîteva jordi prin țolul cela, de v-a trece spurcatul'), strănutat, trierat, vărsat, vinat, avut, displăcut, mas (de ex. Creangă. 'Rămase dus pe gînduri tot drumul până la Blăgești, peste Siretiu, unde ni-a fost și masul în noaptea aceea. Dar vai de masul nostru!'), plăcut, șezut, tăcut, ținut, apus, așternut, cules, cuprins cusut, început, înscris, mers, plîns, prepus, produs, răspuns, ris, scris, strîns, supus, temut, tors, trecut, tuns, țesut, bărbierit, bilbiit, bîziit, călărit, cîstit, fericit, fleșcăit, hlizit, îngrijit, înmulțit, împărțit, năcăjit, pipăit, pîrit, pocit, prășit, răsărit, rîșnit, strălucit, stupit, ticăit, urit, venit.

În privința articulării substantivului, cînd este însoțit de participiu, și în privința articulării participiului, cînd este eliptic întrebuintat, sînt aceleaș de spus ca la § 56 asupra adiectivului și pentru aceea nu ne mai repetăm degiaba.

§ 99

b) Cu înțălesul activ și invariabil se întrebuintează în următoarele împrejurări.

α) Ca compliment de scop pe lingă substantive. Creangă. 'Într-una din zile scoate vornicul din sat pe oameni la o clacă de dres drumul'.— 'Din cărți culegi multă înțelepciune și la dreptul vorbind nu ești

numai așa o vacă de muls pentru fiecare'.— 'Într-o zi se îngrămădiseră o mulțime de treburi pe capul mamei: niște sumane să le scoată din stative . . . țevi de făcut la socală. . . .'— 'Condrenii cu morile depe Nemțișor și piulele de făcut sumane'.— 'Poveștile lui nu-ți dau vreme de dormit'.— 'Celui mai mare îi veni vremea de însurat'.— 'Un urs, nu de cei pe care-i joacă ursarii, ci de mămăligă, umplut cu brinză, rotund, prăjit pe jăratic și de pus drept inimă, când ți-e foame'.— 'Moș Bodringă pîslise o grămadă de buci pentru ațîțat focul'.— 'O pungă de cele pe talger, cu baerile lungi, de pus în git'.— 'Mare nevoie mai au de fier pentru potcovit cai'.

β) Ca compliment de scop pe lîngă adiectivele și adverbele care înseamnă ușor, greu, bun, rău, potrivit, nepotrivit, aplecat. Creangă. 'Popiea are multe năcăfale, e greu de purtat'.— 'Tu ai fost bun de călugărit, iar nu de trăit în lume, să năcăjești oamenii și să chinuești nevasta și copiii'.— 'Harap Alb mergea tot înainte prin locuri pustii și cu greu de străbătut'.— 'Era și frumoasă, bat-o hazul s-o bată, și apoi măritată de curînd după un văduoiu bătrîn și un lă-mă mamă, cum e mai bine de tras la om în gazdă'.

γ) Participiul trecut în raportul de compliment de scop cu forma prepoziției *de* se întrebuintează ca predicat pentru a arăta trebuința și necesitatea. Creangă. 'Și unde nu ne trezim într-o bună dimineață plini ciucur de rie căprească dela caprele Irinucăi. Ei, ei, ce-i de făcut?'— 'Multe sînt de făcut și puține de vorbit, dacă ai cu cine te înțălege'.— 'Nu-i

de şuguit cu vrăjitorul acesta'.— 'Doamne fereşte de omul nebun, că tare-î de jălit, sărmanul'.

În locul lui este se introduce trebuie cîteodată. De ex. Creangă. 'Mă sfătuiesc eu într-o zi cu Gitlan, c-aiici ar trebui ceva de făcut, să putem scăpa de ciţiva mîncăi'.

Şi fără *de*, ajungînd participiul la rangul de subiect. Creangă. 'Ce gramatică ! Nu ca aceste de acum, puzderie de gramatici, unele raţionate, altele dezvoltate şi ticsite de complimente, care — trebuie spus fără compliment — îţi explică până ce nu se mai înţelege nimică'.

δ) Ca compliment de scop cu forma prepoziţiunii de al obiectului drept după *am* arată iarăş necesitatea. Creangă. 'De acum înainte mai aveţi şi ceva treabă de făcut'.— 'Tata spunea că nu mai are bani de dat pentru mine'.— 'Mult ai avut de răbdat şi puţin mai ai'.— 'Iată ce aveţi de făcut'.

Cînd participiul este al unui verb netransitiv, obiectul drept, fireşte, lipseşte. Creangă. 'Am de trecut prin multe locuri şi nu vreaŭ să mă ee oamenii la ochi'.— 'Întoarce-te înapoi, ori, dacă ai de dus înainte, ia-ţi în ajutor pe cineva'.

ε) Participiul trecut se întrebuinţează ca predicat şi în alte raporturi, pe care însă nu le putem cataloga toate. Creangă. 'Merindele erau pe sfîrşit'.

ζ) Acest participiu se întrebuinţează ca compliment de deosebite feluri pelingă verbe. Creangă. 'Las muştele în pace şi-mi iaŭ alte gînduri, alte măsuri : încep a mă da şi la scris şi la făcut cadelniţa în biserică şi la ţinut isonul, de parcă eram băiat'.— 'Pe

acest deal am fugit în vremea zaverei de frica unei cete de Turci, care se bătuse chiar atunci cu volintirii la Secul și apoi se îndreptară spre Pipirig după jăfuit'.— 'Se ducea cu tată-so în munte la făcut fereștea și lucra toată săptămîna ca un bărbat'.— 'Ce gîndești, dumneata, moșule? Te joci cu marfa omului? Dacă nu ți-a fost de cumpărat, la ce i-ai dat drumul? Că nu scapi nici cu giunca asta de mine. Înțales-ai?'— 'Trebue să fie pe aici undeva ori în vreo dugheană la băut adălmașul'.— 'Lingurarii noștri cîntău acum îndrăcit pe ogor, șezînd în coada sapei, cu ochii painjiniți de atita uitat, să vadă nu le vine mîncare din cotrova'.— 'Toate ca toatele, dar la cusut și sărăduit sumane și mai ales la roată mă întreceam cu fetele cele mari din tors'.— 'Cînd auziam de legănat copilul nu știu cum imi venia.'— 'Jucam pînă ce ni săriau talpele dela ciubote și din pricina lui Pepelea de moș Bodrîngă Pavel mai nu le putea dovedi din cîrpit'.— 'Avea mare ciudă pe mine, decînd mă zăpsise în grădina lui la furat mere domnești și pere sintiliești'.— 'Dupăce am pus la cale unele ca acestea, pîdim cînd erau ceilalți duși de acasă și ne apucăm de făcut poște, ca să avem pe mai multă vreme'.— 'Era o iarnă geroasă și omătul ajuta la scîrțîit'.— 'Și ne punem, dragă Doamne, la învățat'.— 'Și cum dormia, sărmanul, cu fața în sus, îi pune cărbunele pe pieptul gol, zicînd: na, satură-te de făcut șagă cu mine cîrpaciule'.— 'Toamna mă puteam răpezi din cînd în cînd cu tovarășii mei și cam pela prințul cel mare ne aflam iar în Fălticeni, trecînd desculți prin vad Moldova înghețată, și la dus și la

întors, de ni degera măduva în oase de frig'.— 'Și alții s-au lăsat de învățat și despre asta tot mincă pîne pelingă părinții lor.'— 'Ia furca în briu și până mină dimineată să gătești fuioarele acestea de tors, penele de strujit și malaiul de pisat'.— 'Pecînd soacra horăia, dormind dusă, blajina noră migăia prin casă, acuș la strujit pene, acuș îmbăla tortul, acuș pisa malaiul și-l vîntura de buc'.— 'O pocitanie de om umbla cu arcu după vînat pasări.'— Ispirescu. 'Trecură fiii de împărați, care venise în peșit, dară ca să lovească pe vreunul, ba'.

Aici intră și întrebuițarea participiului cu prepozițiile de, despre (=în ceia ce privește). Creangă. 'De vorbit, nu poate vorbi, că măselele și dinții i-au căzut de mai bine de o mie de ani'.— 'Da ce ai uitat, dragul tatei, de te-ai întors înapoi, zise craiul cu mirare? Acesta nu-î semn bun, după cît știu eu.— De uitat, n-am uitat nimică, tată, dar ia prin drep-tul unui pod mi-a eșit înainte un urs grozav, care m-a virit în toți spărieții'.— 'Nu-î vorbă, de mîncat, ați mîncat, și de băut, ați băut fiecare, cît șeptespre-zece, însă de acum înainte mai aveți și ceva treabă de făcut'.

§

§ 100

Alături cu formele modale pentru posibilitate și concesie, pe care le-am văzut (conjunctiv, optativ), limba romînească a mai dezvoltat altele, consistînd din compunerea a diferite forme ale verbelor, care prin ele înseși arată posibilitatea și concesia (pot,

zic, pun, presupun, admit), cu verbul respectiv.

Anume, pentru posibilitate servește: a) pot, pus la optativ: 'aș pute merge'; b) adverbul poate, urmat de indicativ ori de conjunctiv: Creangă. 'Afurisita de gramatică îmi scoate perî albi. Am s-o iaș și eș din capăt și poate cu tine, care ai trecut pela părintele Duhu, să mă pot desluși'.— 'Mare lucru să fie de nu ți s-or tăia și ție cărările. Mai știi păcatul! Poate să-ți iasă înainte vreun epure ceva și, popic, m-oiu trezi cu tine acasă'.— 'Eș cunosc bine pe aici și poate mai încolo să ai nevoie de unul ca mine'.— 'Poate vreodată să fie și el sprijin pentru iștialalt'.— 'Poate că acesta-i vestitul Ochilă'.— Mai ales pentru exprimarea posibilității în viitor servește compunerea lui poate cu viitorul indicativului: poate va veni, poate voi merge, etc.— Citeodată se compune poate cu prezentul conjunctivului dela sînt (care în asemenea caz sună la a treia persoană singulară și plurală să fi, compară trecutul conjunctivului) și cu participiul prezent, dar numai la a treia persoană: poate să fi mîncînd. Fără poate o asemenea compunere arată — dar numai cu o anumită intonare și numai la a treia persoană singulară și plurală — îndoiala: să fi mîncînd!

Pentru concesie servește: a) zic, pun, presupun, admit, puse la conjunctiv, urmate de indicativ, cum ar fi, de exemplu, 'să zic, să pun, să presupun, să admit că voi merge'. Creangă. 'Dă, gramatica să zicem că n-o înțeleg și s-o lăsăm la o parte; arta, asemenea; corect, tij. D-apoi «romină este ce ne învață a vorbi și a scrie bine într-o limbă», parcă-s

cuvinte românești, ce naiba!" — Mai ales pentru exprimarea concesiunii în viitor servește compunerea acestor verbe modale cu viitorul indicativului. b) Pot la indicativ, urmat de conjunctiv ori infinitiv. Eminescu. 'Poți zidi o lume întreagă, poți s-o sfărâmi: orice ai spune, peste toate o lopată de țărână se depune'.

c

Timpurile

Timpurile au trei feluri de înțelesuri: α) durata în timp (status actionis); β) timpul față cu momentul vorbitorului (status temporis); γ) timpul față cu timpul predicatului (status relationis, consecutio temporum).

 α **Status actionis**

Durata în timp se exprimă în mai multe feluri: acțiunea durează (actio continua), se repetă (actio iterativa), este pe punctul de a începe (actio instans), este sfârșită (actio perfecta), ține numai un moment — care, negreșit, poate fi mai scurt ori mai lung — (actio aorista).

Indicativ

§ 101

Prezent

actio continua. Alexandri. 'Și ce-mi folosește tinereța? Privește unde mă găsesc, Ștefane! Ruinat, sclavul unui socru despot și ambițios, bărbatul unei fimei rănită în suflet prin purtarea mea. Tu crezi că viața mai poate avea mulțămiri pentru mine! Dar

sînt dezgustat, frate, de toate și de mine chiar! Nebuniile, rătăcirile mele m-au adus în așa stare, încît toate-mi lipsesc deodată, și libertatea, și fericirea casnică, și stima lumii, și stima mea. O, Ștefane, tare-s nenorocit!

actio iterativa. Alexandri. 'După ceremonia căsătoriei Hagi Petcu s-a apropiat cu uimire de mine și și-a cerut ertăciune că n-are mai mult de 60 de ani, însă mi-a dat a înțalege că s-a grăbi să aibă în curînd 80, ca să mă lase clironomul întregii sale averi. Eū nu-l silesc, sārmanul, pentrucă mi-ar fi cu greū să găsesc un vātav mai priceput decît dînsul. Socrul se ține la locul lui cu o modestie de bogasier înțălept; el se culcă odată cu găinile, se scoală odată cu cucușii, regulează socotelele, poartă de grijă de toate și . . . nu mă fură, ca alți vātavi'.

actio instans. Creangă. 'Aș vre să știu cînd avem să pornim.—Și acuma, moș Nichifor, dacă ești gata.—Gata, jupîne Strul; numai s-adăp epușoarele istea. Du-te și D-ta de-ți pune nora la cale, că acuș te ajung și eū din urmă'.—'Haī sui, jupîneșică Malcă, să te duc la bărbățul acasă.—Iaca mă suiū, moș Nichifor.—Și odată încep cu toții a cărăbani la saltele cu puf'.—'Degiaba bați apa în piuă să s-aleagă unt, că nu s-alege niciodată'.—'D-apoi de acum sîntem scăpați deasupra nevoii, acuș te pun în Piatră'.—'Știu eū o poiană în pădure, chiar aici pe aproape. Să tragem acolo și sîntem ca și în casă la noi. Locul e ferit și epele aū ce paște'.—'De unde știi ce se întîmplă, ferească Dumnezeu? Și atunci cui rămîne atita avere?'

§ 102

Imperfect

actio continua. Creangă. 'Moș Nichifor era harabagiū. Căruța lui, deși era ferecată cu tee cu curmee, însă era o căruță bună, încăpătoare și îndemnatică. Un poclit de rogojină opria și soarele și ploaea de a răzbate în căruța lui Moș Nichifor. De inima căruții atirna păcornița cu feleștiocul și posteuca, care se izbiau una de alta, cînd mergea căruța, și făceau tronca tranca, tronca tranca. Iară în belciugul dela carîmbul dedesupt — din stînga — era aninată o bîrdiță pentru felurite întîmplări'.

actio iterativa. Creangă. 'Dacă știi ai să potrivești din git pe Moș Nichifor, apoi era cit se poate de șăgalnic. De întîlnia vreun om călare pe drum, întreba: departe ai lăsat pe vodă, voinice? și apoi îndată da biciu epelor, zicînd : alba înainte, alba la roate, oiștea goală deoparte, hii, opt un cal, că nu-s departe Galații, hii!.... Citeodată numai, cînd prin dreptul crîșmei te făceai niznai și nu știi ai să potrivești din git pe Moș Nichifor, nu-l prea vedeai în cheji buni'. — 'Iaca și dealul balaurului. Ia aici a căzut odată un balaur grozav de mare, care vărsa jaratic pe gură și, cînd șuera, clocotia codrul, gemeau văile, fiarele tremurau și se băteau cap în cap de spaimă și țipenie de om nu cuteza să mai treacă pe aici'.

actio instans. Pentru *actio instans* trecută există o formă specială, însemnată la pag. 112. Rar se găsește și infinitivul în loc de conjunctiv. Ispirescu: 'Și cum sta el acolo și se juca cu nuiua în apă, își aduse aminte la urma urmelor că frații lui erau a se

întoarce a doua zi cu logodnicele lor'.—Foarte des cu elipsa verbului sînt. Ispirescu. 'Ajungînd la pod, unde se năpusti asupra ei un lup, și cînd să înfigă ghiarele sale cele sfișietoare, fata dede călcie calului'. —'Cît pe aici să pue zînela mîna pe ei'. —'Să se prăpădească fiul împăratului de părere de rău, că o perduse'. —'Să se dea fiul împăratului de ciasul morții de ciudă, cînd auzi una ca aceasta'. —Creangă. 'Cînd colo, am găsit copila teafără, însă răsturnată cu albiuța de niște porci, care grohăiau înprejurul ei, cît pe ce să o rupă'. —'Și cînd m-a văzut bunica în ce hal mă aflam, cît pe ce să se prăpădească plîngînd'. —'Și tot chinîndu-ne așa, era să ne pască alt păcat: cît pe ce să ne toropească bradul aprins, de nu băga de samă unul dintre plăeși'. —Hărsita de mătușa nu mai slăbia din fugă nici în ruptul capului; cît pe ce să pună mîna pe mine'. —'Cît pe ce, cît pe ce să nu-l ee carul înainte'. —'Atunci calul fiului de craiu începe a sări în două picioare și cît pe ce să izbească pe stăpînu-so'. —'Apoi cuprinzînd luna în brațe, gibuește păsărica, mi ți-o înșfacă de coadă și cît pe ce să-i sucească gitul'. —'Fire-ar afurisit să fie cine a mai desființat și catihețiile celea tocmai acum în vremea noastră. Cînd să-ți petreci și tu tinereța, apucă-te de cărturărie, parcă are omul zece vieți!' —'Cînd aproape, aproape să pun mîna pe dinsul, i-am pierdut urma și să te duci, duluță'. —'Cînd să treacă fiu-so pe acolo, numai iaca la capătul podului îl și întîmpină un urs mornăind'. —'Și cînd să treacă un pod peste o apă mare, iacă o nuntă de furnici trecea și ia tocmai atunci podul'. —'Păsărilă atunci se lățește, cît ce poate,

începe a bojbăi prin toate buruenele și cînd să pună mina pe dinsa, zbîr pe vîrful unui munte și se ascunde după o stîncă’.

Și imperfectul arată cîteodată *actio instans*, precum cu verbele *mor*, *crăp*, *plesnesc*: de ex. ‘*muria, crăpa, plesnia de năcaz*’. Creangă. ‘Și crezînd că de acum și Ipate are să ee cele două girezi mici, și-l calicește de tot, crăpa de năcaz, dar n-avea încotro’.

§ 103

Trecut

Trecutul simplu arată *actio aorista*, iar cel compus *I actio perfecta*. Compară următoarele locuri. C. Negruzzi. ‘Bine ați venit, boeri, zise acesta, silindu-se a zimbi’. (Cearcă de zi ‘bine venirăți, boeri, a zis acesta, silindu-se a zimbi’ și fă aceiaș încercare și cu celelalte exemple).—‘Am auzit, urmă Alexandru, de bîntuirile țării și am venit s-o mîntuiu’.—‘Nu știu cine mă oprește să nu-ți sfărim măselele din gură cu buzduganul acesta, zise apucînd maciuca din mina lui Bogdan. Ticălosul acel de Tomșa v-au învățat?’—‘Boerii eșiră măhniți, Moțoc rămase. Ce ai rămas, întrebă Lăpușeanu?’—‘Iliaș, urmînd în tronul părintelui său, după o scurtă și desfrînată domnie, se duse la Constantinopol, unde înbrătoșă mahometizmul, și în locul lui se sui pe tron Ștefan. Acesta fu mai rău decît fratele său, începu a sili pe străini și pe catolici a-și lepăda relegea și multe familii bogate pribegiră.... Boerii se supărară... și hotărîră...’—‘Boeri D-voastră, dela venirea mea cu a doua domnie și pînă astă-zî am arătat asprime cătră mulți, m-am ară-

tat cumplit.... Unul Dumnezeu știe de nu mi-a părut rău.... Dar d-voastră știți că m-a silit numai dorința de a vede conținând gilcevele.... Astăzi sînt altfel trebile. Boerii și-au venit în cunoștință, au văzut că turma nu poate fi fără păstor'. — Creangă. 'Nu te supăra, Moș Nichifor, zise Malca, că poate așa a fost să fie dela Dumnezeu'. — 'Ba chiar așa-îi jupîneșică dragă, cum îți spun eu. Ptru! ciî! Da bună bucată am mers. Doamne! cum se ia omul ista la drum cu vorba!' — 'Ei, măi Ștefane și Smărănducă, măi rămîneți cu sănătate, că eu m-am dusum-am. Hai nepoate, gata ești?'

Numai în limba comună există această deosebire între trecutul simplu și trecutul compus I, macarcă și aici cu confuzii, precum în înseș scrierile lui C. Negruzzi: 'Vorbind așa, au ajuns aproape de Tecuci, unde poposiră la o dumbravă'. — 'Eri, cînd voiam să intru, o jupîneasă cu cinci copii s-a aruncat înaintea rădvanului meu și m-a oprit, arătîndu-mi un cap ținut în poarta curții'. — Creangă. 'Malca — așa era numele nuroii lui jupîn Strul — a eșit afară să-și vadă harabagiul'. — 'La două săptămîni Ițic a adus pe Malca la Neamț, a încredințat-o în mîna părinților lui și s-a întors răpede la Piatră, să se ghindească pi nighistorie'. — Ispirescu. 'Ce ai, stăpîne, de ești așa trist, fără să te mîngîi? Aū doară primit-ai niscaiva știri rele dela împărăție?' — 'Dară greu somn dormiū, sora mea!' — 'Unul din meseni zări mărgelele dela gîtul lui George. Se dede pelîngă dînsul binișor, îi cîi numele și-l cunoscū. Spuind și celorlalți minunea dumnezeiască, cum se descoperi împăratul lor, vînătorul cel cu pricina veni lîngă dînsul și-î zise: Mulți anī

să trăești, doamne și al nostru stăpînitor. Și să știi că împăratul locului acestuia a răposat în domnul și eu, sluga nevrednică a domnului meu, îi țin locul, până se va găsi moștenitorul său cel pierdut dela botez. Adunarea bătrînilor m-a însărcinat cu aceasta. Acum mulțămesc Domnului pentru cele ce mi s-au întîmplat, că mi te trimise Dumnezeu, de mă scăpași dela moarte, căci cunoscuî în tine pe fiul aceluî bun împărat, care ne-a cîrmuit ominește atîta mare de ani'.

Dialectal o formă tinde să înădușe pe ceialaltă: în Moldova se întrebuițează numai trecutul compus, iar în Muntenia mai numai cel simplu. De aici confuzia din limba comună, care va deveni, probabil, tot mai mare.

Trecutul compus II arată actio continua pentru trecut și este prin urmare identic cu unul din înțelesurile imperfectului.

§ 104

Pluscaperfect

Se întrebuițează totdeauna relativ și arată actio perfecta.

§ 105

Viitorul

Viitoarele I și II arată actio continua și iterativa. Alexandri. 'Radu: Va să zică minî avem să avem bucate cu cheltuială, Hagi Petcule? — Petcu: Dupăcum îmi dă mina, Arhon Beizade... Nădăjduesc că evghenia voastră nu s-a rușina să șeadă la masă între Kir Kor și Kera Varvara, soțiea lui Kir Manoli? —

Ștefan: Nici de cum. Din contra. Kera Varvara poartă testemel? — Petcu: Poartă, cu fionc mare pe ureche și chiar un fes alb, dacă-ți place. — Ștefan: Minunat! Am să-î prezint simburî de mere pe vîrfurile și după masă vom be vutcă? — Petcu: De odogaciū, și om face o partidă de măriș. — Radu: Său o concină? — Ștefan: De zece parale. — Radu: Da bine, o să petrecem împărătește. Casa D-tale, Hagi Petcule, are să devină un raiū. Fiind însă că mă socot prea cu păcate, mă voiū grăbi a părăsi raiul D-tale chiar mîni dimineată. — Petcu: Mi-a păre foarte rău. Și unde o să-ți duci evghenia? — Radu: Nu-ți pasă dumatile. — Petcu: Și de ce ai să te apuci? De doftorie? De advocăție? De giambașlic? căci nu cred să-ți poți ține ifosul și ighemoniconul cu un venit de 500 de galbinî. Cu 500 de galbinî ai să-ți hrănești prietiniî cu fazanuri, cu mușchi de căprioară împănați cu trufe și celelalte? Ascultă-mă, fătul meu, șezi mai bine la mine și te gîndește la copiiî ce-î ave, dacă ți-a da Dumnezeu. Cînd or crește mari, ei or fi mulțamiți să găsească în buzunarul beizadelei Radu Movilă economiile lui Hagi Petcu bogasierul'.

Viitorul exact, absolut întrebuintat, este un optativ și intră din punct de vedere al statului acțiunii în categoria acestui depe urmă mod. Relativ întrebuintat arată actio perfecta.

§ 106

Celelalte moduri afară de indicativ

La conjunctiv, optativ, imperativ și infinitiv timpurile arată actio continua și iterativa.

La potențial prezentul — reprezentat prin forma propriu zisă a potențialului — arată *actio continua* și *iterativa*; iar trecutul — reprezentat prin viitorul exact — arată *actio perfecta* și *aorista*.

La participiu prezentul activ arată *actio continua* și *iterativa*, trecutul activ *actio perfecta*, trecutul pasiv *actio perfecta* la verbele perfective și *actio continua* la verbele imperfective.

Ca exemple pentru *status actionis* la celelalte moduri afară de indicativ servesc acele pe care le vom da pentru *status temporis*.

β

Status temporis

§ 107

Indicativ

Față cu momentul vorbitorului, absolut, prezentul arată prezent; imperfectul, trecutul — trecut; viitorul — viitor. Viitorul exact raportat la momentul vorbitorului este un potențial trecut; altfel, cași pluscu-perfectul, se întrebuințează totdeauna relativ. Creangă. 'Și eu sint om din doi oameni'. — 'Humulești și pe vremea aceia nu erau numai așa un sat de oameni fără căpătiu'. — 'Cea dintîiu scolarită a fost însă Smărăndița popel'. — 'Ia poftim de incalecă pe Bălan, zise părintele de tot posomorit'. — 'Orî mi-or da feciorii după moarte de pomană, orî ba, mai bine să-mi dau eu cu mîna mea'. — 'În sfîrșit, ce or fi mai dondănit ei și cît or fi mai dondănit, că numai iată se face ziuă'.

Prezentul arată de multe ori trecutul. Creangă. 'Și așa zicînd, (capra) pune poalele în briu, își suflecă mînicile, ațîță focul și s-apucă de făcut bucate. Face ea sarmale, face plachie, face alivenci, face pască cu zmîntină și cu ouă și fel de fel de bucate. Apoi umple groapa cu jăratie și cu lemne putregăioase, ca să ardă focul mocnit. După asta așează o leasă de nule numai înțînătă și niște frunzări peste dinsa, peste frunzări toarnă țarnă și peste țarnă așterne o rogojină. Apoi face un scăueș de ciară anume pentru lup. Pe urmă lasă bucatele la foc să fiarbă și se duce prin pădure să caute pe cumătru-so și să-l poștească la praznic. Merge ea cit merge prin codru, până ce dă dē o prăpastie grozavă și întunecoasă și pe o tihărae dă cu crucea peste lup'.

Această valoare absolută a timpurilor indicativului nu este însă constantă, astfel că, de pildă, în orice timp ne-am raporta cu mintea, prezentul să reprezinte totdeauna prezentul actual, viitorul să reprezinte numai viitorul față cu prezentul actual. etc., ci sfera timpului se schimbă după vorbitor. Astfel, dacă vorbitorul a vorbit în trecut, atunci prezentul reprezintă prezentul față cu momentul acel trecut al vorbitorului și viitorul reprezintă viitorul față cu momentul acel trecut, etc., și aceasta numai în vorbire indirectă dependentă de un spun, zic ori alt verb analog, precum gîndesc, știu. De ex. 'zicea că pleacă', 'a zis că pleacă', 'va zice că pleacă', 'spunea cînd pleacă', 'a spus cînd pleacă', 'va spune cînd pleacă', 'va spune că pleacă', 'zicea că va pleca', 'va zice că va pleca'; 'spunea că mîncea altă dată mai

mult'; 'spunea că a mâncat'; 'va spune că mînca'; 'va spune că a mîncat'. Cu niciun preț însă nu poate primi un timp al indicativului sfera sa dela un alt verb decît dela acele care anunță o vorbire indirectă și de ex. nu se poate zice 'părăsiți pe aceea, de care, dacă nu băgați de samă, veți fi voi părăsiți', ci numai decît 'părăsiți pe aceea, de care, dacă nu veți băga de samă, veți fi voi părăsiți'.

§ 108

Conjunctivul

Prezentul arată prezent și trecutul trecut.— 'Ce să fie acolo?'—'Doar la Iași să fi fost așa ceva'.

Timpul prezent însă al acestui mod n-are valoarea sa numai prin sine și de la sine — întrebuințare independentă —, ci împărtășește de multe ori această valoare dela alte timpuri, cu care stă în legătură, ast-fel că are valoare de prezent față cu un prezent, de trecut față cu un trecut și de viitor față cu un viitor — întrebuințare dependentă —. 'Venise la Făl-ticenii să se pricopsească de învățatură' (*să se pricopsească* trecut). — 'Cînd voi veni eu, am să vă dau de știre, ca să mă cunoașteți' (*să mă cunoașteți* viitor).

§ 109

Optativul, Imperativul, Potențialul

Prezentul arată prezent, trecutul trecut.— 'Ai vre să-ți dau'.— 'Ai fi vrut să-ți dau'.— 'Fă cutare lucru'. 'Te va fi așteptînd' (Pentru potențialul trecut servește futurul exact, întrebuințat absolut: 'Te va fi așteptat').

§ 110

Infinitivul

Infinitivul prezent este totdeauna dependent întrebuințat, astfel că împărtășește sfera timpului său dela alte timpuri, cu care stă în legătură.—‘Ție așa ți-i a zice’ (*a zice* prezent).—‘Nu-î era a cumpăra lemne’ (*a cumpăra* trecut).—‘Va începe a ploua’ (*a ploua* viitor).

Trecutul infinitivului arată trecutul în mod independent și se întrebuințează numai ca atribut pelingă verbele par și samăn (compară § 89) și ca complement pelingă prepozițiile înșirate la § 90. De ex. ‘pare a fi fost om de treabă’, ‘samănă a fi avut parale; ‘se duce fără a-și fi luat ziua bună’. Se întrebuințează însă rar.

§ 111

Participiul activ

Participiul prezent este totdeauna dependent întrebuințat, împărtășind sfera timpului său dela timpurile cu care stă în legătură.—‘Bagă de samă să nu dai într-o groapă mergînd răpede’ (*mergînd* prezent).—‘Așăzîndu-se el acolo băiatul se puse cu toată inima pe muncă’ (*așăzîndu-se* trecut).—‘Mergînd tot răpede te vei îmbolnăvi’ (*mergînd* viitor).—‘Văd într-o depărtare licărind o lumină’ (*licărind* prezent).—‘Am văzut o lumină licărind’ (trecut).—‘Voiu vede o lumină licărind’ (viitor).—‘Mă duc cu inima tremurînd’ (prezent).—‘Mă duceam cu inima tremurînd’ (trecut).—‘Mă voiu duce cu inima tremurînd’ (viitor).—‘Satul

Broștenii fiind înprăștiat, nu se rușinează lupul a intra în el' (prezent).— 'S. B. fiind înprăștiat, nu se rușina lupul etc.' (trecut).— 'Satul cutare, pe care vor oamenii să-l înființeze în cutare loc, fiind înprăștiat, nu se va rușina lupul a intra în el' (viitor).

Participiul trecut, ca unul ce este compus din participiul prezent al lui sînt și am și din participiul trecut pasiv, ar trebui să poseadă natura celui dintîiu din punct de vedere al modului, și să aibă diferitele înțălesuri catalogate la pag. 312 și urm.; iar din punct de vedere al timpului, judecînd după infinitiv și după participiul pasiv, ar trebui să aibă un înțăles trecut independent. Din nenorocire exemplele sînt prea puține, pentruca să putem trage concluzii sigure, căci acest participiu este puțin întrebuițat. Creangă. 'Dupăce jucam cît jucam, până în ziuă, fiind eșii din sat, cam pela prinzul cel mare ne aflam iar în Făl-ticenî'.— Miron Costin. 'Aū mers și aū strigat să grăiască împăratului, ca să se lese de acea cale, hiind de curînd descălecați din oaste, lipsiți de toate'.— Acsenti Uricariul. 'Trimes-aū și Vezirul, de aū chemat pe Neculaiū Vodă îndată, cu porunca împăratului, și pentruca să-l mîngie, că nu era cu voea Vezirului acea mazilie, dară mai virtos l-aū chemat, ca să-l întrebe de vești, fiind mers de curînd despre aceste părți de loc' (mers = venit).— Miron Costin. 'Venețianii avînd începute războaie cu Turcii la Crit, aū pus gînd craiul leșesc numai să înceapă sfadă cu Turcii'.

§ 112

Participiul pasiv

Participiul trecut ca atribut are înţăles de trecut şi este independent întrebuinţat. De ex. ‘Văd un om ucis’ (trecut). Înţăles trecut independent are participiul acesta şi atunci cînd posedă însemnare activă (pag. 317): ‘văd un copac înflorit’.

Cînd este invariabilă, această formă se întrebuinţează dependent, împărtaşind sfera timpului său dela alte timpuri cu care stă în legătură. ‘Scot oamenii la o clacă de dres drumul’ (prezent).—‘Am scos oamenii la o clacă de dres drumul’ (trecut).—‘Voiu scoate oamenii la o clacă de dres drumul’ (viitor).—‘Eşti bun de călugărit’ (prezent).—‘Erai bun de călugărit’ (trecut).—‘Vei fi bun de călugărit’ (viitor).—‘Ce e de făcut?’ (prezent).—‘Ce era de făcut?’ (trecut).—‘Ce va fi de făcut?’ (viitor).— etc.

Asupra participiului prezent pasiv, ca şi în general asupra formelor pasive, n-avem de făcut nicio observaţie, pentrucă pasivul românesc se reprezintă prin forme active ale verbului sint orî ale verbului respectiv.

§ 113

Toate acele timpuri ale celorlalte moduri afară de indicativ, cite se întrebuinţează independent, avînd prin ele înseş o valoare oarecare, n-aŭ, ca şi timpurile indicativului, o valoare constantă, astfel că, de pildă, în orice timp ne-am raporta cu mintea, prezentul optativului să reprezinte numai prezentul

actual, ori trecutul optativului să reprezinte numai trecutul față cu prezentul actual, ci sfera timpului se schimbă după vorbitor. Astfel, dacă vorbitorul a vorbit în trecut, atunci prezentul reprezintă prezentul față cu acel moment trecut al vorbitorului și trecutul reprezintă trecutul față cu acel moment, etc., și aceasta numai în vorbire indirectă, dependentă de spun, zic, ori alt verb analog, precum gîndesc, știu (și în general pentru conjunctiv verbele de dorință, voință, îndoială, frică, mirare [pag. 286]). De ex. 'spunea că ar pleca', 'va spune că ar pleca'; 'spunea că ăr fi plecat', 'va spune că ar fi plecat'; 'se temea să nu fi murit', 'se va teme să nu fi murit', etc.

7

Status relationis

§ 114

Limba romînească exprimă prin timpuri nu numai durată și timpul (prezent, trecut, viitor) față cu momentul vorbitorului, ci și starea de coincidență, antecedentă și consecvență a timpurilor între ele înseș considerate, abstracție făcîndu-se de vorbitor.

Două forme sînt anume destinate pentru aceasta, pluscaperfectul și viitorul exact.

Pluscaperfectul arată numai antecedentă față cu un trecut. Creangă. 'Și cînd deodată numai iaca vedem în prund cîțiva oameni clae peste grămadă și unul din ei mugind puternic. Ce să fie acolo, ziceau oamenii alergînd care de care din toate părțile? Pe bădița Vasile îl prinsese la oaste cu arcanul, îl ce-fluiau acum zdravîn și-l puneau în cătuși, să-l tri-

meată la Piatră. Iaca pentru ce scosese atunci vornicul oamenii la clacă'.— 'Mai ales într-un rind îi picase lui Moș Nichifor două epușoare, care mergeau de minune la drum. Dar la crîsmă, mort copt, trebuiau să stee, căci le cumpărase dela un popă'.— 'Spunea tata că i-aū spus și lui bătrînii, care auzise din gura lui Moș Nichifor, că pe vremea aceea era bine să fii harabagiū în Tîrgul Neamțului'.— 'De glumeț, glumeț era Moș Nichifor, dar de multe ce dăduse peste dînsul se făcuse cam hursuz. Băbătia lui dela o vreme încoace, nu știu ce avea, că începuse a scîrții, ba c-o doare ceia, ba c-o doare ceia, ba-î e făcut de năjit încît lui Moș Nichifor acestea nu-î prea veniau la socoteală și de aceea nu-î erau acum mai niciodată boii acasă, ba chiar se făcuse boclucaș, hărtăgos și de tot hapsîn'.— 'Intr-o dimineață Moș Nichifor deciocălase căruța și o ungea, cînd numai iaca se trezește la spatele lui cu Jupîn Strul din Tîrgul Neamțului'.— 'Cam pe vremea aceea trăia Moș Nichifor în Țuțueni, pecînd bunicul bunicului meu fusese cîmpoiaș la cumătria lui Moș Dediu'.— C. Negruzzi. 'Ne aducem aminte că, sînt acum mai bine de douăzeci de ani, noi am fost chemat luarea aminte a literaților noștri asupra unei slove blăstămate, care s-a substituit mai la toate vocalele noastre'.

Viitorul exact arată antecedența față cu un viitor. Odobescu. 'Cît despre Ruși, din momentul ce noi vom fi protestat și vom fi părăsit noi înșine țara la toate ororile războiului, negreșit că nu ei se vor simți îndemnați sau datorî a face poliția în locul nostru, ci-și vor căuta de mișcările lor strategice, și cît pen-

tru restul țării îl vor lăsa în voea oricui ar pute să-l prade'.— Această formă este însă rar întrebuințată. În locul ei tot viitorul arată de cele mai multe ori antecedenta față cu alt viitor. Odobescu. 'Vor răpezi bande neregulate, care să-și îndeplinească sarcina de distrugere și de pradă, apoi, cînd drumul va fi făcut, acele bande nici că vor mai aștepta ordine, vor trece după bunul lor plac'.— 'Cînd datoriile, ce aceste două puncturi implică, vor fi îndeplinite de legiuitorii și de administratorii țării, atunci credem că poporul nostru rural va fi asigurat de prosperarea lui'.

§ 115

În afară de aceste două forme, care numai relativ se întrebuințează, relația se mai poate exprima și prin celelalte forme temporale, într-atît, întrucît *starea timpului* o permite. Anume :

Prezentul indicativului, ca un prezent ce este, arată coincidența față cu un prezent (Creangă. 'Și așa se iaă ei amîndoi și se duc. Și cum ajung acolo, cam pe însăratele, Ipate zice'.— 'Cînd se trezește Ipate în zori de ziuă, se sparie ce vede'.— 'Într-una din zile ce-î vine părintelui? Ne caută ciasloavele și cînd le vede așa singerate, cum erau, își pune mînele în cap de năcaz'.— 'Cîtu-î mic, prinde muște cu ciaslovul'. Această coincidență are diferite grade, dela complexul paralelismu între cele două timpuri, care există unul lîngă altul în tot timpul duratei lor [congruență], ca în exemplul 'cîtu-î mic, prinde muște', până la atingerea numai într-un punct, ca în exemplul 'cum ajung, Ipate zice', ori ca în următoarele : Creangă.

‘Cum il scoli, cere de mincare’; ‘Cum află pricina, începe a ne pofti’.—Noi însă nu mai facem zădarnic aceste mici deosebiri) și antecedentă față cu un viitor. (Creangă. ‘Ce ți-oîu lua eu din casă, nu-ți face trebuință dumatăle’.—‘Dacă nu știi boabă de carte, cum ai să mă înțelegi?’)

Imperfectul, ca un trecut ce este, arată coincidența față cu un trecut. Creangă. ‘Cum s-a văzut flăcăul cu casă și avere bunicică, nu mai sta locului, cum nu stă apa pe pietre’.—‘Cînd da vorba dintr-insul, vorba era vorbă’.—‘Cum trecea pela poarta mea, de abia l-am scos din gura lui Zurzan’.—‘Cînd clămpăniam ciaslovul, cite zece, douăzeci de suflete prăpădiam deodată’.—‘Mă uitam pe furiș la ușa mintuirii, așteptînd cu neastîmpăr să vie un lăinic de școlar de afară, căci era poruncă să nu eșim cite doi deodată, și-mi crăpa măseaua în gură, cînd vedeam că nu mai vine’.—‘Cînd veniau cele două ajunuri, cite treizeci, patruzeci de băeți fugiam înaintea popei’. Antecedentă însă față cu un prezent nu arată.

Trecutul, ca un trecut ce este, arată coincidența față cu un trecut (Creangă. ‘M-a luat groaza, cînd am trecut pelîngă lan și l-am văzut citu-i de mare’.—‘Cînd văzură ei una ca aceasta, îi cuprinse spaima, și fuga la boer de-i vestiră’.—‘Cînd a mai auzit mama și asta, s-a făcut foc’.—‘Cînd am văzut asta, am rămas inlemniti’),—antecedentă față cu un prezent (Creangă. ‘Să-ți spun eu, deși n-am fost în pădure’.—‘Ia poftim, zise părintele, să facem pocinog sfintului Neculaiu celui din cuiu’) și antecedentă față cu un viitor atunci cînd trecutul arată actio perfecta (Creangă.

‘De nu veți fi mîncători și băutori buni, v-ați găsit beleaua cu mine’).

Viitorul, ca un viitor ce este, arată coincidența față cu alt viitor (Creangă. ‘Dacă voiți muri, tot la biserică am să șed’.— ‘Marți, de vom ajunge cu sănătate, am să iau nepotul cu mine și am să-l duc la Broșteni’.) și consecvența față cu un prezent, pentru care pot servi exemplele date mai sus cu ocazia prezentului.

Prezentul conjunctivului, ca unul ce-și schimbă sfera timpului după alte timpuri, cu care stă în legătură, arată coincidența față cu prezentul, trecutul și viitorul, pentru care pot servi exemplele date la pag. 337.

Trecutul conjunctivului, ca un trecut ce este, arată coincidența față cu un trecut. Cum ar fi de ex., ca să schimbăm puțin un loc din Creangă, pag. 273, ‘Numai în grădina ursului, dacă-i fi auzit de dînsa, se aflau sălăți de acestea și mai rar om care să fi putut lua dintr-insele și să fi scăpat cu viață’.) și antecedentă față cu un prezent (‘Să fi fost nimica, parcă nu-mi vine a crede’.). Precum se vede, și prezentul și trecutul conjunctivului pot arăta coincidența față cu un trecut, și anume trecutul conjunctivului în mod independent, iar prezentul conjunctivului în mod dependent. Deosebirea de înțeles e următoarea: trecutul conjunctivului arată pur și simplu coincidența; prezentul conjunctivului arată mai mult *actio instans*. Compară cu exemplul de mai sus pe următorul: ‘Numai în grădina ursului se aflau sălăți de acestea

și mai rar om a fost care să poată lua dintr-insele și să trăiască'.

Prezentul optativului, ca un prezent ce este, arată coincidența față cu un prezent ('De ar fi mulți ca din-sul, puțină lipsă ar duce țara la nevoi') și antecedenta față cu un futur, cum ar fi, de ex., 'De aş ave bani, cind vei pleca tu, bine ar fi'. Creangă. 'Soacră, soacră, poamă acră, de te-ai coace, cit te-ai coace, dulce tot nu te-î (=te vei) mai face'.

Trecutul optativului, ca un trecut ce este, arată coincidența față cu un trecut. ('De nu s-ar fi înduplecat, lupul nu i-ar fi mîncat') și antecedenta față cu un prezent, cum ar fi, de ex., 'Dacă ar fi avut minte, ar ave bani astăzi'.

Potențialul prezent, ca un prezent ce este, arată coincidența față cu un prezent, cum ar fi, de ex., 'In vreme ce tu petreci aici, el te va fi așteptînd cu nerăbdare'. Antecedenta față cu un futur nu arată.

Potențialul trecut (viitorul exact), ca un trecut ce este, arată coincidența față cu un trecut, cum ar fi, de ex., 'Cit ai stat tu aici degiaba, casa ta se va fi ruinat', și antecedenta față cu un prezent, cum ar fi, de ex., 'Nu cred că mă va fi așteptat'.

Infinitivul prezent și participiul prezent, ca unele ce împărtășesc sfera timpului lor dela alte timpuri, cu care stau în legătură, arată coincidența față cu prezentul, trecutul și viitorul.

Infinitivul trecut și participiul trecut (pasiv; căci de participiul trecut activ, ca unul ce este așa de puțin întrebuințat, nu mai vorbim degiaba), prezintă o notă caracteristică, anume aceia că *totdeauna* arată

antecedentă, față cu oricare timp stau în legătură, cu prezentul, trecutul și viitorul: ‘plec fără a-mi fi luat ziua bună’, ‘am plecat fără a-mi fi luat ziua bună’, ‘voi pleca fără a-mi fi luat ziua bună’ (mai bine însă: ‘voi pleca fără a-mi lua . . .’); ‘sămăna a fi fost bogat’, ‘sămăna a fi fost bogat’, ‘va sămăna a fi fost bogat’; ‘văd o casă dărîmată’, ‘am văzut o casă dărîmată’, ‘voi vede o casă dărîmată’.

§ 116

Strinsa înșirare relativă a faptelor însă, care face pe om să vadă lucrurile în ele înseși, obiectiv considerate, dupăcum sînt anterioare, coincidente ori posterioare unele altora, fără ca aceste fapte să fie necentenit raportate la momentul vorbitorului, este rareori observată în limba rominească. Noi putem scrie și așa. C. Negruzzi. ‘Nimeni nu îndrăznia a grăi împotriva lui, cu atît mai virtos a lucra ceva. O gvardie numeroasă de lefegii, Albanezi, Serbi, Unguri, izgoniți pentru relele lor fapte, își aflate scăpare lingă Alexandru, care plătindu-i bine îi avea hărăziți; iar oștile moldovene supt căpitani, creaturi ale lui, le ținea pe margini. Slobozind însă pe ostași pela casele lor, le mărginise în puțin număr. Într-o zi el se primbla singur prin sala palatului domnesc. Avuse o lungă vorbă cu Moțoc, care intrase iar în favor și care eșia, dupăce-i înfătoșase planul unei noue contribuții. Se părea neastîmpărat, vorbea singur și se cunoștea că meditează vreo nouă moarte, vreo nouă daună, cînd o ușă lăaturalnică deschizindu-se lăsă să între Doamna Rucsanda’. Ori Neculcea. ‘Dimitrașco

Vodă se gătia pe taină să prinză pe Brîncovanul Vodă, precum îi poruncise poarta, și trimesese și iscoade la Munteni, de văzuse toate lucrurile Brîncovanului Vodă, cum stau și și-au făcut Dimitrașco Vodă vreo cinci șese steaguri de lefegii și două steaguri de Lipcani și cițiva ficioiri de boeri grijiți bine îi ținea în Iași, și făcuse cuvînt că va să meargă în sus cu podgheaz la Moscali, ca să nu se priceapă Muntenii, și aștepta din cias în cias să-i vină om dela poartă cu ferman dela împărăție și să se pornească la Brîncovanul Vodă, să-l prinză. Venit-au și dela hanul ferman, numai să încalice să meargă să prinză pe Brîncovanul Vodă; ce pre fermanul hanului nu cuteza Dimitrașco Vodă, ce au mai scris la poartă că el este gata și hanul încă i-a scris (*actio perfecta*) să purceadă, ce să știe și dela împărăție, purcede-va la Brîncovanul Vodă să-l prinză, au ba?— Insa noi mai putem serie și așa. Neculcea. ‘Deci Cantemir Vodă, dupăce i-au adus, i-au pus la închisoare și nu i-au omorit, că *au poruncit* poarta să nu-i omoare, și și-au adus aminte și de giurămîntul ce *au giurat* Cantemir Vodă lui Gavriliță vornicul celui bătrîn, să nu-și atingă sabia lui de neamul ficioirilor lui’. Creangă. ‘Moșneagul, sătul și el de atîta singurate, își ia traista în băț și face cum *i-a zis* baba.’— ‘Să nu spun minciuni, dar Ipate se îmbogățise însutit și înmiit, decînd *a venit* Chirica în slujbă la dînsul’.

Cu conjuncția *dupăce* regulat se întrebuintează trecutul pentru a arăta antecedenta față cu un alt trecut. Creangă. ‘Părintele, dupăce a întreat de dascal, care cum ne purtăm, a stat puțin pe gînduri, apoi a pus

nume scaunului'.— 'Dupăce a mincat, cit i-a trebuit, i-a mai rămas o bucăţică de mămăligă înbrînzită şi făcînd-o boţ, a zis: Ce s-o mai duc pe a casă?'

D

Pasivul

§ 117

Facem înainte de toate observaţia că limba română se serveşte puţin de pasiv şi că în loc de 'este iubit de toţi' orî 'se iubeşte de toţi' preferă să zică, cu activ— căci este tot aceea la urma urmelor— 'îl iubesc toţi'. Apoi dăm vreo cîteva exemple. Ureche. 'Cu ce măsură vei măsura, se va măsura vouă'.— 'Fu scos din domnie'.— 'Curte ce nu s-au băgat în samă'.— Miron Costin. 'Până la cumplită a doua domnie a lui Aron Vodă este scris letopiseţul ţării Moldovei de Ureche vornicul'.— 'Dupăce se pustiise ţara de Tataři'.— 'Dînd şi Hanul zălog la Leşi şi Leşii la Hanul, până se va închide tocmeala'.— 'Şi împăratul nemţesc, împotriva Turcilor oştile lui într-acoalea erau orinduie'.— 'Iară Ardealul că n-au fost pentru dinsul, ce pentru sine aşezat, atunci s-au arătat'.— 'Şi așa s-au plătit lui Mihaiu Vodă pentru slujbele ce au făcut Nemţilor'.— 'Mai multe în lume sfaturi bune la Domni nu se ascultă'.— 'A căruî olat venitul este închinat la mormîntul lui Mehmet'.— 'Iară Jigmond, craiul leşesc, înţelegînd de pacea ce s-au făcut între Turci cu ficiorul său, s-au făcut minios de odată'.— 'Ştefan Vodă silia să nu dea ceva pricină Leşilor, hiind atunci legaţi cu prieteşug nou împărăţii'.— 'S-au rugat mitropolitului şi boerilor,

să grăiască Radului Vodă pentru dinsul, să nu hie uitat'.— 'Mare pustietate țării, care nu se va uita din pomenirea oamenilor în veci'.— 'Se pustiise curtea și țara'.— 'Pacea ce s-au făcut'.— 'Asupra țării, care era stricată foarte rău dela Radul Vodă'.— 'Partea lui Salmașa Mirza și a lui Cantemir nu erau de tot risipite'.— 'La curțile împăraților multe răutăți pot să se facă peste știrea celor mari'.— 'Și cu mult plean întorcându-se, i-au gonit Conetpolschi hatmanul, carele era lăsat aici pre margine de craiul pentru paza despre aceste părți'.— 'Și acolo, cunoscut fiind la cițiva din capete, . . . i-au dat Sultan Murat domniea'.— 'Avind acela crai și știință, ce sînt Turcii, cu războiul dela Hotin, cu sultan Osman, la care războiul era el singur trimes de tată-so Jigmond . . . au pus gînd numai să înceapă sfada cu Turcii'.— 'Iară oastea ce era trimisă pre apa Niprului . . . s-au burzuluiit pre bietul Barabaș'.— 'Nespusă pradă ca aceasta este țării, și de prada dela Ion Vodă nu puțin mai mică, alegînd de aceste cumplite vremi de acmu, cu care toate primejdiile acestui pămînt covîrșite sînt'.— 'Drimba cea de oști, care era orînduită spre Suciava, au cuprins cit ține Soroca'.— 'Să nu se hie rănit, abia cineva de are hi putut hălădui den Moldoveni'.— 'Să se hie știut la cei din afară spaima ce se făcuse la Cazaci, luată era tabăra atunci'.— 'Cu trei zile mai înainte de ce se rănise Timuș'.— 'Aș fi lipit aceste semne la rîndul său, ce era trecut rîndul la izvodul cel curat'.— 'Domnia Ștefan Vodă fără de grijă. Numai o samă de Lăpușneni . . . nu erau deodată așezați, ci fugise Mihalcea Hîncul la Turci'.—

C. Negruzzi. 'Se înturna acum să-și ia scaunul, pe care nu l-ar fi pierdut, de n-ar fi fost vîndut de boeri'. — 'Solului nu i se tae capul'. — 'Ca să se sece influința boerilor . . . îi despoe de averi supt feluri de pretexte'. — 'La cea mai mică plingere ce i se arăta, capul vinovatului se spînzura în poarta curții'. — Creangă. 'Cînd se trezește Ipate în zori de ziuă, se sparie ce vede, totul era mintuit'. — 'Întru în grădina cu popușoi, care erau chiar atunci prășiți de al doile'.

Să se observe 'este scris letopisețul' = trecut; 'erau orînduite' = pluscaperfect; 'este închinat' = trecut; 'era stricată' = pluscaperfect; 'erau risipite' = pluscaperfect; 'era lăsat' = pluscaperfect; 'era trimes' = pluscaperfect; 'era trecut' = pluscaperfect; 'erau așezați' = pluscaperfect; 'hiind legați' = trecut. Din contra 'să nu hie uitat' = prezent, 'cunoscut hiind' = prezent. Eū sper că din aceste exemple înțălesul pasiv ese lămurit la iveală. Să se bage de samă că prin pasiv se înțălege o formă verbală, prin care o calitate se reprezentează ca dată subiectului de o ființă lucrătoare oarecare, iar nu ca produsă prin propriile forțe ale subiectului ori lăsată lui dela natură. Cînd Creangă zice că s-a ascuns în niște popușoi, «care erau prășiți de al doile», el tocmai dă popușoilor o asemenea calitate, și deci «erau prășiți» este o formă pasivă. Dacă 'prășit' ar fi un adiectiv, așa cum este 'îalt' ori 'frumos', n-am ave negreșit a face cu o formă pasivă. Dar nu este așa, prășit este o formă verbală cu un status actionis, temporis și relationis oarecare, o formă verbală, unde avem a face cu un *verb*, adică cu un lucru abstract, considerat ca rezultatul unei acti-

vități oarecare, și anume al unei activități pasive. Faptul acela că alături cu 'scrisoarea era scrisă' pot zice și 'scrisoarea fusese scrisă' pentru a reprezenta pluscaperfectul, că adică diferitele stări de timp le reprezentăm noi Rpmîinii la pasiv prin formele auxiliarului, poate proba cel mult că participiul trecut într-o asemenea compunere cu verbul sînt pierde adesea orice însemnare de timp și păstrează numai pe cea de acțiune, anume pe cea de actio perfecta; de a fi participiu nu încetează însă prin aceasta de fel, de a fi adică verb și anume verb pasiv! 'scrisoarea era scrisă', 'scrisoarea fusese scrisă', 'omul fusese iubit', sînt toate trele niște pluscaperfecte pasive! Dar chiar înțalesul de trecut și-l păstrează vădit participiul adeseori, dupăcum se vede dintr-un exemplu ca: «Avînd acela craiū și știință, ce sînt Turcii, cu războiul dela Hotin, cu sultan Osman, la care războiū era el singur trimes de tată-so Jigmond...., aū pus gînd numai să înceapă sfada cu Turcii», unde 'era trimes' este lămurit un pluscaperfect, analog latinescului missus erat.

Participiul însă adeseori se adiectivează (compară pag. 320) și în asemenea caz în compunerea lui cu verbul sînt nu mai avem a face cu o formă pasivă și 'popușoiī erau coptī', de pildă, ori 'oamenii erau îngrijiți' (adică 'cu grijă', 'cu frică') nu sînt, negreșit, niște vorbiri pasive ('oamenii erau îngrijiți' [adică 'căutați, corcolți, prevăzuți cu cele necesare'] însă da!).

E

Prepoziții

§ 118

Se construiesc cu cazul 2) asupra, contra, înaintea, înapoia, înuntru, și toate cele compuse cu dinsele precum și cu dreapta, lungul, stînga, suptul, fața, josul, susul, dărătul, fruntea, potrivea, preajma, jurul, dosul, răul, cauza, pricina, partea, dreptul, locul, urma.—Toate celelalte se construiesc cu cazul 1).

Cele care se construiesc cu cazul 2) cer totdeauna ca substantivul să fie însoțit de un pronume, și a-nume ori de articol (după principiile dela § 54), ori de alt pronume oarecare, și dacă mai multe cuvinte au aceiaș prepoziție, toate, afară de cel întîi, primesc articolul prepozitiv: ‘încotră Romînilor și a Turcilor’; ‘încotră mea și a ta’.—Cele care se construiesc cu cazul 1) cer ori articol la substantiv după regulele dela § 55: afară de casă; afară de casa omului; afară de această casă, afară de casa aceasta; afară de frumoasa casă, afară de casa frumoasă; etc. Cînd substantivul nu este însoțit de un atribut ori de un compliment de acele, care cer în mod necesar articularea ori nearticularea substantivului, acesta nu se articulează după toate celelalte prepoziții afară de ‘alături cu, cu, în față cu, deodată cu, de o potrivă cu, de pînă alături cu, de pînă de față cu, de pînă față cu, depe alături cu, de depe alături cu, de depe alături, dinpreună cu, din alături cu, din față cu, față cu, împreună cu, odată cu, pînă alături cu, pînă defăță cu, pînă depe alături cu, pînă

de depe alături cu, până dinpreună cu, până din alături cu, până din depe alături cu, până din față cu, până față cu, până împreună cu, până pe alături cu, până pe depe alături cu, până pe de depe alături cu, pe alături cu, pe depe alături cu, pe de depe alături cu', adică afară de cu și de compusele cu dînsul: după cu anume se articulează substantivul cu articolul substantival ori cu cel nedefinit după principiul dela § 54, poate fi însă și nearticulat; după compusele cu cu trebuie însă numai decît substantivul să se articuleze cu unul din cele două articule.

Cînd cuvîntul însoțit de prepoziție este un pronume personal, atunci pelingă prepozițiile care cer cazul 1) se întrebuințează cazul 3) al pronumelui și anume forma întreagă; iar pelingă prepozițiile care cer cazul 2) pronumele personal este reprezentat prin cel posesiv, care se acoardă cu prepoziția: pentru mine, tine, sine; încontra mea, ta, sa; îndosul meu, tău, său.

Cele mai multe prepoziții arată locul și timpul, ori în mod propriu ori în mod metaforic. A arăta la fiecare raportul exprimat și a da exemple pentru lămurire ese din cadrul cărții de față și intră, chiar în general vorbind, mai mult în cadrul unui dicționar. Observăm numai că numeroasele prepoziții, pe care le-am înșirat, sînt în mare parte scoase din propria mea conștiință, iar nu culese din autori. Limba romină nu este însă o limbă moartă, ca cea latinească, de ex., pe care gramaticul este nevoit la fiecare pas să o probeze cu citații din Cicero. Limba romină comună este o bogăție a noastră, a tuturor Romînilor, și dupăcum gramaticul este dator să pro-

beze cu citații punctele cele mai importante, tot așa este îndreptățit — în caz, negreșit, cînd e Român și a învățat romînește din fașă — să scoată lucrurile și din propriul său cuget. Eu am observat de mult că acele cîteva prepoziții, cîte se găsesc prin gramaticile romine, dela cea mai veche până la cea mai nouă, nu sînt în stare de a da măcar pedeparte o idee despre bogăția limbii noastre în această privință și, cînd m-am apucat eu de scris o gramatică, am găsit de cuviință să înșir toate prepozițiile, cîte le socot eu posibile și de care m-aș servi eu fără ca să-mi poată zice cineva că nu vorbesc romînește. Dacă aș fi stat să culeg din cărți prepozițiile, ar fi trebuit să lungesc mai mult decît îmi permitea timpul cercetările și totdeauna aș fi rămas departe de scop, de a face adică odată o listă a prepozițiilor romînești posibile.

§ 119

În urma acestora facem cîteva observații asupra acelor prepoziții, pe ale căror înțelesuri le-am socotit mai variate.

a se întrebuintează: a) în izolări, precum, cu înțăles de loc, în ‘a casă, aminte’; apoi — probabil la început cu înțăles de scop — pelingă infinitive. — b) *a* are înțălesul cazului 2 (afară de calitate și de obiect nedrept). Compară C. Negruzzi. ‘Tractatul de Adrianopol a-duse țărilor reciștigarea a parte din drepturile perdute de atita vreme’. — ‘A cailor rîchezare, pocnetul cel de sîneți, freamătul și șueratul a mii de mii de săgeți’. — Tot astfel ‘stăpîn a ó mulțime de moșii’, ‘părinte a o grămadă de copii’, ‘moștenitori a toată

averea'.—Precum se vede din aceste puține exemple, de obicei cînd substantivul are un atribut ori un compliment: de pildă, se zice 'moștenitori a toată averea' ori 'moștenitori a mare și frumoasă avere', dar nu 'moștenitori a avere', macarcă de altfel se poate zice 'părinte a o mulțime'! Acest serviciu al cazului 2) îl face prepoziția *a* și după acele prepoziții care se construiesc cu cazul 2. De ex. se zice de obicei 'împotriva dușmanilor'; C. Negruzzi însă zice: 'Aceste a zis Enrie IV oștilor sale. Imi va sluji de ertare, căci le-am pus în gura eroului român, vitejia lui, de care a dat dovezi în 40 de războaie împotriva a dușmani groznicî, și în care a fost pururea biruitor'.—
c) În sfîrșit pelingă verbele calc (a popă), fac (a rău), menesc (a bine), miros (a trandafir), put (a ciapă), trag (a rău).

cu. Arată: a) Însotirea, 'sat cu gospodari, sat cu biserică, umblu cu cineva, cutare trece cu cutare pe stradă, fug cu țărna în cap, spun cu lacrimi, lucrez cu tragere de inimă, blastăm cu lacrimi, umblu cu pletele în vînt, turte cu julfă, masa cu bucate, împart ceva cu cineva, deprind cu nărav, vin cu sinul încărcat de poame, prăjesc hoștine cu său, trag o raită pela scaldat cu un prietin, iașu cu mine, duc pe cineva cu cineva la țară, s-a tras cu averea spre Moldova, țin averea cu cineva, fug cu cineva'. De unde apoi pelingă verbele care arată împrietenire, îndușmănire, precum mă sfădesc, mă împac, mă împrietenesc, mă înțăleg, nu mă înțăleg cu cineva. b) Modul: 'vorbesc cu ciudă, iașu pe cineva cu binele,

spun cu mindrie, aştept cu bucurie, vorbeşte cu bunătate, primesc cu dragă inimă, ospătez pe cineva cu îndestulare'.— c) Concesiea (împreună cu tot): 'cu toată părerea de rău trebuie să-ţi spun'.— d) Instrumentul: 'înfăşur cu ceva, mă bat cu mîna peste gură, zăplaz streşinit cu şindilă, săp cu cazmaua, prind cu arcanul, văd cu ochii, frec cu oţet'.

de. a) Arată totul din care ceva face parte: 'bucată de pîne, sat de oameni, ce mai de pomi sînt în grădină!', mulţime de băeţi, douăzeci de suflete, un cofăel de apă'.— b) Înţălesul cazului 2, afară de obiect nedrept: 'părinte de familie, iubirea de adevăr, zaplaz de bîrne, biciu de curele, cale de două ciasuri, oţet de leuştean, somn de veci, suflet de om'.— c) Scop: 'dar de şcoală nouă, îi arde citeun biciu de fiecare greşală, ziua de sfîntul Foca, clacă de dres drumul, daŭ de pomană'.— d) Cauza: 'fug de frica cuiva, fricos de umbra mea, bufnesc de ris, de frică m-am îngropat în năsip, clămpănesc de bătrîn, dogoresc obrazul cuiva de ruşine, gura rîde de plăcinte, îmi arde sufletul de sete, sînt acuzat de cineva'.— e) Timpul de cînd: 'sfîntul de astăzi, de trei zile mă muncesc'.— f) Lucrul de care se liberează cineva: 'scutesc de călărie, scap de belea, fug de spovedanie'.— g) Împreunarea: 'avea sînul încărcat de covrigi'.— h) Privinţa: 'bun de gură, rău de plată' (Aici intră şi vorbiri ca 'acest om era aşa de silitor', unde 'de silitor' a însemnat dela capul locului 'în ce priveşte silinţa', cu concretul pentru abstract, ca mai sus în 'clămpăneşte de bătrîn', unde bătrîn = bătrîneţă; apoi

altele ca Ispirescu, 'de zmeu, zmeu; de voinic, voinic'; ori Creangă, 'dascalul ascultă pe cineva de tot ce a învățat peste săptămână'. Și astfel *de* se apropie tot mai mult de înțălesul lui *despre*: 'aud de masă'; Creangă 'Poate că te faci și popă aici la biserica sfântului Neculaiu.— Hei, Hei, cînd aud eu de popă, las muștele în pace'.— i) Lucrul de care mă îngrijesc: 'caut de suflet'.— j) Lucrul de care sînt mulțămît: 'sînt mulțămît de cineva'.— k) Locul de unde: 'atîrn ceva de un par'. Cu acest înțăles stau în legătură vorbiri ca: 'întreb de dascal' (Creangă. 'Părintele, după ce a întrebat de dascal, care cum ne purtăm, a stat puțin pe gînduri'), unde este întrebuit locul informației pentru obiectul drept.

la. a) Locul unde: 'ager la minte, șed cu minile la ochi, ajung la ceva, citesc la carte, sînt la noi acasă, șed la biserică, iaș pe cineva la dragoste, dau ajutor la drum (adică la dres drumul), ți-i deschisă ușa la domnie'.— b) Locul încotro: 'merg la biserică, rup omătul dela o casă la alta, a venit la noi, duc la Broșteni, duc un băiat la profesor, mă duc la el, trag la un otel, trag în gazdă la cineva, mă dau la o treabă'.— c) Timpul cînd. Creangă. 'De ar fi mulți ca dînsul în domniea mea, puțină lipsă ar duce țara la nevoi'.— 'La plăcinte înainte, și la război înapoi'.— d) Partea dintr-un tot, ca obiect drept. Creangă. 'Postoronca de dascalul Simeon Fosa din Tuțueni, numai pentru că vorbește mai în tilcuri decît alții și sfîrșește toată ziua la țabac, cere cite trei husăși pe lună'.— 'Odată încep cu toții a cărăbani la sal-

tele cu puf, perini moi, o legătură cu demîncare și alte mărunțișuri'.— 'Ei, măi băeți, ia amu trageți la aghioase, zise un plăeș scăpărînd și dînd foc unui brad'.— e) Scopul. 'Scot oamenii la clacă'.— f) Obiectul nedrept: 'daŭ orz la cai'; 'a dat o pîne la cite doi oameni'.

pe. a) Obiectul drept. Creangă. 'O copilă ageră la minte și așa de silitoare, de întrecea mai pe toți băeții și din carte dar și din nebunii'.— 'A pus părintele pravilă și a zis, că în toată Sîmbăta să se procitească băeții, adică să asculte dascalul pe fiecare'.— 'Intr-o zi îndeamnă păcatul pe bădița Vasile să pue pe unul Nică al lui Costache să mă procitească.'— 'Mama își petrecea băiaful la Piatră, bocindu-l ca pe un mort'.— 'Biserica deschide pe om'. La nume *pe* poate lipsi, la pronume niciodată (exceptîndu-se formele scurte dela pronumele personal). Această formă a obiectului drept este specifică persoanelor și personificărilor.— b) Locul deasupra; 'însemn cu cărbune pe ceva, mă întorc pe ceia parte, este ceva scris pe un clopot, bat pe umăr cu mîna, fug pe un deal, mă daŭ pe ghiață'.— c) Timpul cînd: 'pe vremea aceia' (numai cu cuvinte care prin ele înseși arată timpul)— d) Timpul cît: 'daŭ cuiva o sumă oarecare pe lună, duc (iaŭ) o sarcină oarecare pe viață'.

în. a) Locul unde (înuntru): 'în satul Humulești, umblu din casă în casă, îmi zic în mine, întru în ogradă, mă îngrop în țărână, trăesc în oaste, sînt mulți ca aceștia în domniea mea'.— b) Locul încotro (înuntru): Creangă. 'M-aŭ trimes la stîină în dumbrava Agapie',

‘am să mă duc în fundul iadului’.— c) Locul unde și încotro: ‘vuește satul în toate părțile, alerga cu pletele în vînt’, Creangă. ‘De odată numai iaca vedem în prund cîțiva oameni clae peste grămadă’, ‘s-a dus vestea în toate părțile’. Aici intră și vorbiri ca: ‘las pe cineva în plata lui Dumnezeu, în voia lui’; ‘nu sînt în bune dispoziții’.— d) Timpul cînd. Creangă. ‘Îmi ardea sufletul în mine de sete, și ciobanii și baciul habar n-aveau de asta: numai se întorceau în ceia parte în țipetele mele și horăiau mereu’.— e) Împărțirea: ‘împart un lucru în trei părți, ne așezăm în două rînduri’.

peste. a) Locul pe deasupra: ‘stă clae peste grămadă, mă bat peste gură, arunc peste gard’. Aici aparțin vorbiri ca: ‘a dat holera peste mine, dau peste un profesor bun’.— b) Timpul în cursul său trecut: ‘dascalul ascultă pe fiecare de tot ce a învățat peste săptămînă’.

după. a) Locul: ‘aleargă oamenii după cineva, vino după mine, ajung undeva după multă trudă’.— b) Timpul: ‘Nu mult după asta s-a întîmplat cutare lucru, dau de pomană după moarte’.— c) Scopul: ‘toată ziua bate prundurile după scăldat’.— d) Conformitatea: ‘învăț după puterea mea, mă închin după obicei’.

depe. a) Locul de unde: ‘plînge de sare cămeșa depe dînsa, s-a adunat lumea depe lume’.— b) Timpul cu cuvinte care arată prin ele înseși timpul: ‘cutare lucru își are începutul depe vremea cutare’.— c) In

legătură cu locul *de unde* stă al treilea înțeles, anume al motivului unei cunoștinți, al semnului: ‘te cunosc depe ochi că ai plîns, se cunoaște depe strae că-î om curat’.

prin. a) Locul de trecere: ‘umblu prin sat, bate vîntul prin buzunar, trece prin școală ca gisca prin apă’.— b) Instrumentul: ‘a ajuns la cutare scop prin silință, a căpătat diploma prin stăruință’.

despre. a) Locul în apropiere: ‘partea Moldovei despre Prut’.— b) privința (compară *de*): ‘despre mine, poate să nu mai vină’: ‘despre cutare se vorbește numai bine’; ‘vorbit despre cutare întîmplare’; ‘a venit vestea despre o stricăciune oarecare’.

pentru. a) Scop: ‘sînt ahotnic pentru cineva, am slăbăciune pentru cineva, se face vorbă pentru cineva, dau bani pentru cineva (ceva), învăț carte pentru popie’.— b) Cază. Creangă. Părintele începe a ne pofți pe fiecare la Bălan și a ne mîngia cu sfîntul ierarh Neculaiu pentru durerile cuvioaselor muște’.— ‘Mucenici, care au pătimit pentru dragostea lui Hristos’.— c) Timpul cit (cu cuvinte care ele înseși arată timpul) ‘școala a rămas pustie pentru o bucată de vreme, are sănătatea asigurată pentru cîțiva ani’.

fără arată lipsa.— *afară de* excepția.— *asupra* privința (compară *de* și *despre*).— *cătră* locul și timpul încotro.— *între* locul la mijloc.— *din* locul dinuntru în afară, și privința (întrec pe cineva din carte’)— *din cauza, din pricina, de răul* arată cauza.

— *din* partea locul de unde și privința (compără *de*. De ex. 'din partea mea poate să nu vină'). — *contra* dușmănia.— *până* timpul în toată scurgerea sa, numai cu cuvinte care prin ele înseși arată timpul: 'până Simbătă gătesc lucrul'.— *lângă* locul din apropiere.— *printre* locul la mijloc cu trecere: 'mă port printre oameni'.— *spre* locul încotro.— *supt* locul dedesupt.— *printr-* în compunere cu *îns* are înțelesul lui *prin*.— *într-* în compunere cu *îns* are înțelesul lui *în*.— *de cătră* locul din cotro și cauza (rar): 'am fost acuzat decătră cineva'.— *de o potrivă* cu egalitatea.— *împreună* cu, odată cu însoțirea.

Celelalte prepoziții, cum am mai spus deja, arată loc și timp, mai propriu ori mai figurat, dar cu atita băgare de samă din punct de vedere mai ales al fixării locului, încît cu greu s-ar pute găsi în alte limbi ceva analog.

Complimentul unui substantiv se poate întrebuița cu elipsa substantivului, care în asemenea împrejurare e totdeauna reprezentat prin articolul adiectival: 'omul fără noroc — cel fără noroc; omul cu mina strîmbă — cel cu mina strîmbă'; etc. Tot astfel oricare adverb: 'întimplările de erî — cele de erî; recolta de anțărt — cea de anțărt'; — etc.; — înțelesurile cazului 2 (afară de atribut): 'fimeea lui Gheorghe — a lui Gheorghe; casa prietinelui — a prietinelui'; etc.; — și atributul exprimat prin prepoziția de: cuțitul de oțel — cel de oțel (compără elipsa substantivului pelingă adiective și pelingă pronumele posesiv, pag. 223 și 237).

F

Conjuncții

§ 120

Asupra conjuncțiilor repetăm cele zise la pag. 354 asupra prepozițiilor. Fără ca să cercetăm pe fiecare în parte, căci așa ceva ar fi mai mult treabă de dicționar, ne vom mărgini la observațiile următoare.

Relativul. *ce* masculin și feminin se întrebuițează numai fără prepoziție, ca subiect și obiect drept (Creangă. ‘Ștergare de burangic alese și alte lucruri, *ce* le ducea Lunea în târg de vînzare’.— ‘Niște lingurari, *ce*-i aveam tocmiți prășitori’. Inșă ‘bătea pămîntul său păretele său vreun lemn, de care mă păliam’). *ce* neutru se întrebuițează și cu prepoziții (Creangă. ‘Bag mîna, să scot pupăza pe *ce* a fi’).

Pronumele determinativ, la care relativul se rapoartă, lipsește adeseori și relativul îi împrumută forma. Creangă. ‘Vaî, aprinde-v-ar focul să vă aprindă. Dar cum se chiamă asta ? In obrazul cui v-a învățat’. — ‘Haî fiecare pela casă cui ne are’.— ‘Ce mai atita ! Mi-a spus mie cine l-a văzut, că Ion a luat-o’.

In lipsa pronumelui nedefinit trebuie căutată originea faptului că relativul are cîteodată înțalesul unui pronume nedefinit. Creangă. ‘Intr-una din zile scoate vornicul din sat pe oameni la o clacă de dres drumul. Se zicea că are să treacă Vodă pe acolo, spre mănăstire. Și bădița Vasile n-are *ce* lucra ? Haî și noi, măi băeți, să dăm ajutor la drum. Și ne luăm noi de la școală și ne ducem cu toții. Și care săpau cu cazmalele, care cărau cu tărăboanțele, care cu

căruțele, care cu covețile, în sfîrșit lucrau oamenii cu tragere de inimă ('care săpaui cu cazmalele' = unii erau care, etc.)

După am, atunci cînd infinitivul servește ca predicat al propoziției relative (§ 92), lipsește regulat un substantiv ori un pronume, la care relativul se raportează. 'Dela moș Bodringă aveaî ce învăța' = 'aveaî un lucru ce să înveți' ori 'aveaî ceva ce să înveți'. — Cînd substantivul ori pronumele, care lipsesc în asemenea caz, sînt persoane, iar subiectul lui am este deosebit de acel al verbului din propoziția relativă, atunci se întîmplă curiosul fapt că verbul am se acordează cu relativul (totdeauna *cine*). Creangă. 'Un teanc de sumane croite, nalt pînă în grindă, aștepta cusutul, peptănușii în laiță n-avea cine-î ține de coadă, roata ședea în mijlocul casei...' — 'Dacă ar fi să iasă toți învățați, n-ar ave cine să ni tragă ciubotele'.

O atracție de altă natură are loc atunci cînd — mai ales la relativele compuse cu ori — substantivul, la care relativul se rapoartă, trece în propoziția relativă și se acoardă cu conjuncția. Cum ar fi, de pildă, 'în oricare țară te vei duce, vei găsi lucruri bune și rele'. Creangă. 'Ciți domnitori și mitropoliți s-au rînduit la scaunul Moldovei, decînd e țara asta, au trebuit să treacă măcar odată prin Humulești spre mănăstiri'. Un fenomen analog are loc în Creangă 'Dumnezeu n-ajută celui care umblă cu furțișag, fie lucru de purtat, fie de a mîncării, fie oridece a fi' (= fie de un lucru, oricare va fi).

Dacă adeseori substantivul, la care relativul se ra-

poartă, trece în propoziția relativă, se întâmplă și din contra, anume ca predicatul din propoziția relativă să treacă într-o altă propoziție. Aici trebuie căutată explicarea acelor dese vorbiri, unde relativul ce urmat de verbul sînt servește ca atribut unui substantiv ori adiectiv. Creangă. 'Ha, bine v-ați mai făcut, boghibale spurcate, ce sinteți'.— 'Scoți sufletul din om cu obrăznicile tale, ușărnice, ce ești'. (= 'Bine v-ați mai făcut vouă, care sinteți niște poghibale spurcate'. etc.).— 'Și focul îngheață lingă tine, de arzuliu ce ești'.

Relativele care, cine, ce, cît, apoi cînd cu compusele sale (afară de cele cu ori-), cîto cu compusele sale (afară de cele cu ori-), cum cu compusele sale (afară de cele cu ori-), unde cu compusele sale (afară de cele cu ori-) servesc ca conjuncții pentru întrebările indirecte. Creangă. 'Știa cu cine are de a face'.— 'Mă miram eu de ce-s așa de cumiți'.— De obicei întrebările indirecte, ca oricare vorbire indirectă, sînt obiecte drepte. Cîteodată sînt însă complimente cu prepoziții. Creangă. 'Se gîndesc la ce poate să li aducă ziua de mine'.

cînd. Această conjuncție are cîteodată înțelesul unui adverb. Creangă. 'Văd pe mama cum se da în vînt după trebi, cînd în casă, cînd afară'.

unde. Cîteodată are înțelesul unui adverb. Creangă. 'Și unde nu mai zboară și a treia oară până la soare'.— 'Și unde am croit-o la fugă, uitîndu-mă înapoi, să văd nu m-ajunge moșneagul'.— 'Și odată și începem. Și ce să vezi? Unde nu se ia hapsina de nevastă lui Vasile Aniței cu cociorva aprinsă după noi'.— 'Și cum

stam eu și mă chitiam în capul meu, că șerpe cu pene nu poate să fie, unde nu mă înbărbătez în sine-mi și iar bag mina să scot pupăza pe ce a fi'. — Ispirescu. 'La a zecea zi unde se scutură odată calul și se făcu frumos'. — 'Fata dede călcie calului și unde se răpezi asupra lupului cu paloșul în mână'. — 'Cum ajunse fata la podul de argint, unde-î eși lupul înainte cu gura căscată, de să o îmbrace cu cal cu tot'. — 'Cînd fu să treacă fata pe acolo, unde-î eși înainte balaurul plesnind din coadă'. — 'Scorpia cum veni se răpezi asupra lui George. Voinicuțul de George unde zmînci odată sabia din pămînt și mai iute decît ai gîndi o aduse și tăe în două scorpia'.

De altă natură este *unde* în Ispirescu: 'Fiind supt ascultarea bucătăresei, fata de împărat se silia în toate chipurile să-î fie pe plac. Unde să se adune ea cu celelalte slugi din curte? Unde să scoată ea un cuvînt de piră sau de zizanie? Unde să calce ea cuvîntul bucătăresei și să se amestece în certurile și becisniciile celorlalți? Ferit-a Dumnezeu!' Aici avem a face probabil cu adverbul interogativ *unde*, pecînd în exemplele de mai sus avem sigur a face cu *conjunția*, întrebuintată de prisos într-o propoziție principală și avînd cîștigat din cauza aceasta un înțăles de adverb = de odată, fără veste.

de. Arată: a) Consecuția. Creangă. 'Lega mama o șfoară cu motocei la capăt, de crăpau mîțele jucîndu-se cu ei'. — 'Toate-mi mergeau după plac, de parcă era toată lumea a mea'. — 'Închega apa numai cu două picioare de vacă, de se încrucia lumea de mirare'. —

‘Iar stropsitul de Ion cu talanca dela oi, cu cleștele și cu vătrarul face o hodorogeală și un tărăboiu, de-ți ia auzul; apoi își pun citeo țoală în spate și citeun coif de hîrtie în cap și cîntă ‘aleluia și doamne miluește, popa prinde pește’, de te scot din casă. Și asta în toate zilele, de-ți vine citeodată să-î cosești în bătae’.— b) Condiția. Creangă. ‘Copilul încălecat pe bățul său gîndește că se află călare și, de cade jos, crede că l-a trîntit calul’.— ‘Era s-o bage în boale pe biata copilă, de n-aș fi fost eă acolo’.— ‘Și de m-ar fi izgonit dela casă, ca pe un străin, tot n-aș fi rămas așa de umilit în fața ei, ca atunci, cînd m-a luat cu binișorul’.— c) Din cauza elipsei propoziției principale (‘bine ar fi’), propoziția condițională cu *de* capătă înțeles optativ (compară § 81). Pelingă exemplele date aiurea mai dăm aici vreo cîteva. Creangă. ‘Numai de ar fi sănătoși, să minînce și să se joace acum, cit is mititei’.— ‘De ar mai veni vara, să se mai joace și pe afară’.

dacă. Se întrebuintează citeodată de prisos în propoziții principale (compară *unde*). Creangă. ‘Ce spui, cumnată? Dacă l-aș ucide în bătae, cînd aș afla că el a prins pupăza, s-o chinuiască’.— ‘D-ta, Moș Nichifor, ești om purtat, știi mai bine decît mine; dar totuș te rog să mîi cu băgare de samă, ca să nu-mi prăvăli nora. — Dacă doar nu-s harabagiū de erî, de alaltăeri, jupine Strul. Am mai umblat eă cu o mulțime de cucoane, cu maice boeroaice și cu alte fețe cinstite și, slava Domnului, nu s-aū plîns de mine!’

cum. Arată : a) Modul. Creangă. ‘Cum nu se dioache călcîiul său gura sobei, așa să nu mi se dioache copilașul’.— ‘Și din spaima ceia am fugit noi mai jumătate de sat înapoi, fără să avem cînd a-î zice popei ‘drele pe podele și bureți pe păreți, cite pene pe cucuși, atîția copii burduhoși’, cum obișnuiesc a zice plugarii pela casele ce nu-î primesc’.— b) Timpul îndată ce. Creangă. ‘Cînd colo popa tăia lemne la trunchiū afară, și cum a văzut că ne așezăm la fe-reastă și ne pregătim de urât, a început a ne trage citeva nașteri îndesate și a zice: «De abia s-au culcat găinile și voi ați și început?»’— ‘Cum mă scol, îndată mă și trimete mama cu demîncare în țarină, la niște lingurări’.— ‘Cum ajung în dreptul teiului, pun demîncarea jos, în cărare, pe muchea dealului’. — ‘Eū, fiind ascuns în cămară, cum aud unele ca acestea, iute mă suiū în pod, umflu pupăza de unde era, saiū cu dînsa pe supt streșina casei și mă duc deadreptul în tîrgul vitelor, s-o vînd’. — c) Timpul pecînd. Creangă. ‘Cînd aproape să scot pupăza afară, nu știū cum se face, că mă spariū de creasta ei cea rotată, de pene, căci nu mai văzusem pupăză până atunci, și-i dau iar drumul în scorbură. Și cum stam eū și mă chitiam în capul meu, că șerpe cu pene nu poate să fie, dupăcum auzisem din oameni, că se află prin scorburî citeodată și șerpî, unde nu mă în-bărbătez în sine-mî și iar bag mîna să scot pupăza’. — ‘Și cum îmi spuneau ei îngrijiți, numai ce și auzim cîntînd în teiū’.

că. Arată : a) Subiectul. Creangă. ‘Cînd țiuia tă-ciunele, despre care se zice că te vorbește cineva de

rău, mama îl mustra acolo, în vatra focului'.— 'Bine că nu-s acasă'.— 'Nu știu cum se face că mă spariu'.— 'Se vede că se mistuise de frica mea prin cotloanele scorburii'.— 'Bine că mi-ai spus'.— 'Noroc din cer până în pământ că nu m-a prins melianul de Trăsnea'.— 'Mi s-a părut că mă aflu în sinul lui Dumnezeu'.— 'Nu că mă laud, căci lauda-î faţă'.— b) Obiectul drept pelingă verbele știu, aflu, văd, cred, gîndesc, spun, aud, îmi aduc aminte și analoagele. Creangă. 'Copilul încălecat pe bățul său gîndește că se află călare pe un cal de cei mai strașnici'.— 'Și de cade jos, crede că l-a trîntit calul'.— Știi că este o vorbă'.— 'Mă chitiam că șerpe cu pene nu poate să fie'.— 'Acum văd eu, că avea mare dreptate mătușa'.— 'L-aș ucide în bătae, cînd aș afla că el a prins pupăza'.— 'Și cînd ajung a casă, aflu că tata și mama erau duși în tîrg, și frații îmi spun cu spaimă că-î poznă cu mătușa lui Moș Andrei; a sculat mai tot satul în picioare din pricina pupăzei din tei, zice că i-am fi luat-o noi'.— 'Îmi aduc aminte că odată i-am scos un șoarec din sin'.— 'Auzisem eu din oameni că, dacă vrei să nu te muște cîni, să te tupilezi jos la pământ'.— 'Dumnezeu să-ți dea toate darurile sale cele bogate, dacă te-î purta, cum văd că te porți de o bucată de vreme încoace'.— 'Să nu credeți că nu mi-am ținut cuvîntul'.— c) Atributul. Creangă. 'S-a împlinit vorba mamei iute și degrabă: că Dumnezeu n-ajută celui care umblă cu furțișag'.— 'Îmi iaș căciula și în locul ei pun lespeda, cu gînd că va eși ea, pupăza, de undeva, până m-oiu întoarce eu din țarină'.— d) Cauza. Creangă. 'Ha, ha,

bine v-aŭ mai făcut, că nicio lighioae nu se poate aciua pelîngă casă de răul vostru'.— 'Numai de ar fi sănătoşi să minince şi să se joace acum, cît îs mititei; că le-a trece lor zburdăciunea, cînd or fi mai mari'. 'Tie, omule, aşa ți-i a zice, că nu şezi cu dinşii'.— 'De ar mai veni vara, să se mai joace şi pe afară, că m-am săturat de ei, ca de mere pădureţe'.— 'Mă miram eu de ce-s aşa cumînţi, mititeii, că tu li dai nas şi li ții hangul'.— 'Ferească Dumnezeu să fie preoții noștri așa, că nu te-ai mai înfrupta cu nimica dela biserică, în vecii vecilor'.— 'Ha! să intrăm ici, în ograda asta, că ni trecem vremea stînd în mijlocul drumului'.— e) Consecuția. Creangă. 'În ziua aceea era un senin pe cer şi aşa de frumos şi de cald afară, că-ți venia să te scalzi pe uscat, ca găinile'.

și. Această conjuncție lipsește, cînd două întrebări, directe ori indirecte, aŭ acelaș predicat (Interogativul în una din întrebări este subiect și în ceialaltă compliment): 'Care pe care a dovedit?'— 'Cine cui a spus?'— 'Cine cu cine ține?'— 'Cui ce-i place?'— 'Cine unde merge?'— 'Cine ce are cu mine?'— 'Cine ce vrea?'— 'Care ce-i?'— 'Să spună care ce vrea, care cui a spus, care pe care a întrecut, care pe unde a fost'.

Ea mai lipsește apoi acolo unde o propoziție relativă are acelaș predicat cu una locală, temporală, modală următoare: 'Aŭ fugit care încotro aŭ putut'.— 'Aŭ mîncat care cînd aŭ putut'.— 'Aŭ vorbit care cum aŭ putut'.

căci. Să se observe că această conjuncție nu se întrebuintează niciodată după o conjuncție copulativă. Așa în locul următor din Creangă 'Mă abat pela teiū, cu gînd să prind pupăza, *căci* aveam grozavă ciudă pe dînsa, nu numai decît pentru pupat, cum zicea mama, ci *pentru*că mă scula în toate zilele cu noaptea în cap din pricina ei' nu se poate înlocui *pentru*că cu *căci*, cutoatecă cel întîiū *căci* se poate înlocui cu *pentru*că. În exemplul însă 'Să nu credeți că nu mi-am ținut cuvîntul de Joi până mai de apoi, *pentru*că așa am fost eu, răbdător și statornic la vorbă în felul meu' se poate înlocui *pentru*că cu *căci* și viceversa.

G

Adverbul

§ 121

În afară de cele spuse deja cu ocazia prepozițiilor și conjuncțiilor, că adică m-am silit să dau o listă cît mai bogată de adverbe, ajutîndu-mă mai ales cu propria mea cunoștință a limbii materne, mai am aici numai asupra adverbului *mai* de făcut o observație. Acest adverb anume, compus cu adiectivele, formează gradul comparativului: mai bun, mai rău, mai mare etc. Dacă se articulează comparativul cu articolul adiectival, se dă naștere superlativului: cel mai bun, cel mai rău, cel mai mare, etc. Asupra accentului vezi ceva la pag. 198. Comparativul și superlativul supt forma 1 formează, ca oricare adiectiv, adverbe.

O clasificare a adverbelor din punct de vedere al înțălesului ese din cadrul lucrării de față.

H

Interjecții

§ 122

Unele primesc complimente: bravo lui, halal de dinsul, vai de mine. Compară apoi Creangă. ‘Pupăza zbrr pe o dugheană’.— ‘Duminicile bizîiam la strană și hîrști citeun colac’.— ‘Dacă vede ea și vede că nu mă daŭ, zvîrr de vreo două trei ori cu bulgări în mine, dar nu mă chitește.’— ‘Atunci eŭ mă daŭ iute pe o creangă mai spre poale și odată fac zup în niște cînepă’.— ‘Apoi huștiuliuc și eŭ în știoalnă’.— ‘Și cînd răcnește odată cît ce poate, eŭ zvîrr chibriturile din mîna, tuștiu la spatele lui Zahariea și începem a horăi, de parcă dormiam cine știe de cînd.’— ‘Eŭ amandea pe ușa afară plîngînd și încep a răcni.’— ‘Văzînd niște liște pe apă, zvîrr cu toporul întrînsele, cu chip să ucidă vreuna.’— ‘Dracul huștiuliuc în iaz și dă de știre lui Scaraoschi’— ‘Cînd să pună mîna pe dînsa, zbîr pe vîrfu unu munte și se ascunde după o stîncă’.

Haî primește tot felul de complimente, cîte le poate primi un verb ce înseamnă a merge: ‘haî, că ne trecem vremea degiaba’; ‘haî să mîncăm’; etc.

I

Prefixe și Sufixe

§ 123

Înțalesul acestor forme este totdeauna un raport dintre primitiv și derivat. De ex., înțalesul lui -andru se constată, dacă comparî derivatul cățelandru cu primitivul cățel: ceva mai mare decît altceva; înță-

lesul lui -aş se constată, dacă comparî derivatul copilăş cu primitivul copil: ceva mai mic decît altelea şi drăgălaş; înţălesul lui -aciū il constăţî, dacă comparî derivatul cîrpaciū cu primitivul cîrpă: cineva care-şi petrece viaţa cu primitivul. Unul şi acelaş sufix orî prefix are însă mai multe înţălesuri. Cercetarea acestora o lăsăm iarăş la o parte, ca pe un lucru comod de altfel, pe care-l poate face oricine.

J

Congruenţa, Accentul, Poziţia cuvintelor.

În afară de formele înşirate la cap. II mai sînt altele, foarte importante, pe care nu le-am catalogat acolo din cauză că nu consistă în sunete. Acestea sînt congruenţa, poziţia cuvintelor şi accentul.

§ 124

Congruenţa consistă în aceia că două cuvinte, care se găsesc într-un raport oarecare unul faţă cu altul, primesc acelaş gen, acelaş număr, aceiaş persoană, acelaş caz. În romîneşte raporturile exprimate prin congruenţă sînt mai ales predicatul şi atributul.

1) Cînd predicatul este un verb, se acoardă în număr şi persoană cu subiectul, şi nu mai este trebuinţă de dat exemple.

Cînd predicatul este un substantiv, un adiectiv, un pronume, un numeral, forma lui este verbul *sînt*, care se acoardă în număr şi persoană cu subiectul. Substantivul, adiectivul, pronumele şi numeralul înseş, în afară de verbul sînt, pot primi două forme. a)

Se acoardă și ele cu subiectul în număr, gen, caz, cum ar fi, de pildă, 'casa lui era un palat', 'casele lui erau niște palaturi', 'casa este frumoasă', 'casele sînt frumoase', 'casa ta este aceasta', 'casele tale sînt acestea', 'el este cel dintîiu în clasă', 'ei sînt cei dintîiu în țara lor'. b) Primesc forma unui compliment oarecare (afară de obiectul drept și obiectul nedrept) și atunci numai verbul sînt se acoardă, predicatul însuș rămîne invariabil (Numai cînd predicatul este cazul 2, primește articolul proclitic, al, care se acoardă cu subiectul). Așa ar fi, de pildă, 'omul este în casă, la țară, afară, fără adăpost, al dracului'; 'oamenii sînt în casă, la țară, afară, fără adăpost, ai dracului'. Creangă. 'Poate celelalte bizdigăni, «rostitură, arta, corect, pronume, analisisul, sintesul, prosodia, ortografia, sintaxa, etimologia, concrete, abstracte, conjunctive, mi ți i, ni vi li, me te il o. ne ve i le» și altele de sama acestora să fie mai romînește, și noi, prostimea, habar n-avem de dînele'.— 'Și unde nu se adună o mulțime de dascălime la noi, căci aici era staniștea lor, și ne întărtăm la joc, știî colea, ca la vrîsta aceia'.— 'Dar cu toate acestea trebuie să știî, nepoate, că unii oameni îs mai al dracului (adică 'ai dracului') decît dracul'.— 'Pavel era holteiî și casa lui destul de încăpătoare'.

Este oarecare deosebire între predicatele de supt *a* și cele de supt *b*. În cazul de supt *a* nota caracteristică a subiectului este o calitate, în cazul de supt *b* o împrejurare (dacă se exceptează înțălesul de calitate — rar — al prepozițiî *de* și al cazului 2). Din cauza aceasta niciodată nu ne înșelăm asupra

predicatelor de supt a, pecînd asupra predicatelor de supt b nu ştim adeseori, dacă avem a face cu note caracteristice ale subiectului, ori mai degrabă cu complimente ale verbului sint, care în asemenea caz ar forma singur predicatul. Înţălesul de predicat ese lămurit la iveală acolo unde verbul sint lipseşte. Creangă. 'Crişmăriţa, cum ne-a văzut, pe loc ni-a sărit înainte şi ne-a dus de o parte, într-o odaie mare, cu obloane la fereşti şi podită pe jos, unde eram numai noi în de noi şi crişmăriţa cînd poftia, ca la casa ei. Intr-un colţ al odăii, cîteva merţe de fasole; în altul sămîntă de cînepă; în al treilea o movilă de mere domneşti şi pere de Rădăşeni, care trăesc până pe după Paşti; în al patrulea, mazăre şi bob, despărţite prin o scindură lată, iar alătura nişte bostani turceşti; într-o putină, pere uscate şi dulci ca smochinele; mai încolo, un teanc de chite de cînepă şi de in; pe o grindă, călepe de tort şi linuri boite fel de fel pentru scoarte şi lăicere; apoi cîlţi, buci şi alte lucruri, zăhăite prin cele poliţi şi colţare, ca la casa unui gospodar frantaş depe vremea aceia'. Verbul sint este de altfel des lăsat afară şi cu predicatele de supt a şi cu cele de supt b. Mai compară locurile următoare. Eminescu. 'Braţ de braţ păsesc alături, li stă bine la olaltă, ea frumoasă şi el tinăr, el înalt şi ea înaltă'. — Ispirescu. 'Şi caut-o în sus, caut-o în jos, capra nicăiri'. — 'De zmei, zmei; de voinici, voinici'. — 'Nici drumul ei, nici picioarele ei' (Precum se vede din acest exemplu, atunci cînd *sînt* lipseşte, lipseşte şi articolul proclitic dinaintea cazului 2). — Creangă. 'Striga Ioane şi Ion pace'. — Anton Pan. 'Vorba multă sărăcie'. —

‘Mai bine ceva decît nimic’.— ‘Nici salciea pom, nici moșicul om’.— ‘Nici talpa casei cere de bute, nici moșicul om de frunte’.— ‘La unii mumă și la alții ciună’.— ‘În față miere și în dos fiere’.— ‘Slugă veche, mascara bătrînă’.— ‘Tu mare, eū mare, cine să tragă cizmele?’— ‘De departe trandafir și de aproape borș cu știr’.— ‘Lesne a erta, dar anevoe a uita’.— ‘Prăvălie cu chirie, marfă în datorie’.— ‘Greū la deal, rău la vale’.— ‘Departe griva de epure’.— ‘Cite belele, cite hube rele, tot în capul babei mele’.— ‘De ani mare și minte n-are’.

Citeodată subiectul lipsește (verbe impersonale). Astfel mai întîiū la verbe ca tună, fulgeră, trăsnește, plouă, ninge (Subiect este fenomenul meteorologic corăspunzător); apoi la verbe pasive ca ‘se merge, se minîncă, se bea, se prășește, se cosește, se ară’ (De ex. ‘pe acolo se merge mai lesne’, ‘în cutare loc se minîncă și se bea bine’, ‘după ploae se prășește mai lesne, se ară mai bine, se cosește mai greū’. Subiect este însuș fenomenul corăspunzător); la verbul sint, însoțit de un obiect nedrept și un compliment de mod (pag. 260), ‘mi-î îndămină’; apoi la altele, precum Ispirescu ‘lui nu-î ardea de mîncare’ (subiect inima), Creangă ‘eraū vreo zece prăjinī de cinepă, de care nu s-a ales’ (subiect nimic), zice (lumea), spun (oamenii), te chiamă (oamenii), pasă (nimic).

Alteorī lipsește predicatul. Creangă. ‘Nici tu dru-meț, nici tu copil, nici tu nimică’ (sint).— Ispirescu. ‘Nici tu casă, nici tu masă’ (sint).— ‘Fata moșneagului la deal, fata moșneagului la vale, ea după găteje, ea cu tăbuețul în spate la moară, ea în sfîrșit în toate

părțile după treabă' (sînt).— Creangă. 'Și eă fuga și ea fuga, dăm cînepa palancă la pămînt' (daă ? orî *sînt*?).— 'Și una două, la pupază' (mă duc, orî *sînt*).— 'Cînd aproape să es din grădină, mă simțesc cîniî lui Trăsnea și la mine să mă rupă' (se răped).— Ispirescu. 'Ba că o să facă cutare lucru, ba că ceialaltă' (zic).— 'Fata cea mică nu voia să se mărite cu niciun chip. Ba să-i dea pe ficiorul cutăruî împărat, ba pe al cutăruî. Aș! ea zicea că nu-î place niciunul. Ce să facă bietul împărat?' (zic).— 'Unîi ba că una, alțîi ba că alta' (zic).

2) Prin congruență se exprimă atributul, adică se reprezintă un lucru ca o calitate a altuî lucru. În afară de congruență numai cazul 2 și prepoziția de mai arată — rar — atributul (Compară aceste două forme).

Acordul, cînd atributul este un substantiv (apozitie) este mai slab, din cauză că nu se potrivesc cîteodată genul (cum ar fi, de ex., 'țara romînească, izvor de bogăție'), altă dată numărul (cum ar fi, de ex., 'icrele, mîncarea celor ghiftuiți'), altădată chiar cazul (Creangă. 'Și iaca așa cu cireșele, s-a împlinit vorba mamei, sărmana, iute și degrabă, că Dumnezeu nu ajută celui care umblă cu furțișag'.— 'Unul din ei vestește împăratului despre venirea noilor peșitori, moșneagul cu purcelul său').— Cînd atributul este un adiectiv orî un pronume, acordul este mai puternic, căci potrivirea în gen și în număr este indispensabilă, iar nepotrivirea în caz mai rară (De ex. un loc din Creangă sună 'cierul cucului, unde era băteliștea flăcăilor și

a fetelor, doriți unii de alții toată săptămîna de pela lucru', cu cazul 1, *doriți*, din cauză că un caz 2 la declinarea masculină plurală nu există și atunci se potrivește cazul 2 pronominal la singurul caz nominal care există, precum am văzut aceasta deja depe cînd vorbiam de declinarea articulată [pag. 65 jos]. Dacă însă adiectivul *doriți* ar fi articulat, atunci locul din Creangă ar trebui să sune 'băteliștea flăcăilor și a fetelor, celor doriți', și numai greu s-ar pute zice — dar s-ar pute zice! — 'băteliștea flăcăilor și a fetelor, cei doriți . . .'). Nepotrivirea în caz are loc mai ales cînd, ca în exemplul de mai sus, pronumele unul și pronumele altul, legate între ele printr-o prepoziție, arată reciprocitatea: unul pe altul, unii pe alții; unul cu altul, unii cu alții; unul prin altul, unii prin alții; unul contra altuia, unii contra altora; etc.: pronumele în asemenea împrejurări n-au cazul 2.— Numeralul se acoardă și el într-atît, întrucît îi permit formele. În număr acordul este indispensabil (un om, doi oameni; întîiul om, oamenii cei dintîiu; etc.), în gen are loc numai cînd are gen numeralul (întîiul om, întîia fimee; însă optusprezece oameni și optusprezece fimeî), în caz numai cînd are numeralul cazul corăspunzător (citeun om, citeo fimee; însă — fiindcă numeralul distributiv nu se articulează și nu poate prin urmare împrumuta dela articol înțălesurile cazului 2 — nu se poate zice, pentru obiectul nedrept, decît 'daū citeo pine la cite doi oameni', pentru atribut 'suflete de cite doi oameni', pentru alte înțălesuri ale cazului 2 'iubirea a cite doi oameni' orî 'iubirea de cite doi oameni', 'părinți a cite doi

«copii», etc.: un «oamenilor cîte doi» nici atîta nu este posibil, cît este posibil un «flăcăilor cei doriți»!).

În privința predicatului și a atributului în general avem de făcut următoarele observații.

Cînd subiectele sînt mai multe singulare, predicatul (atributul) se pune la plural. Creangă. «O povă-țuește ce să facă, rînd pe rînd, cu furca, cu virtelnița, cu tîpsia și cu cloșea cu puii, dăruite ei de cele trei surori».—Dacă subiectele sînt de genuri deosebite, predicatul (atributul) are genul masculin. Creangă. «Deodată baba și moșneagul se trezesc înbrăcați în porfiră împărătească». Ispirescu. «Împăratul și împărăteasa s-au întors veseli».—Cînd subiectele sînt legate cu conjuncții dizjunctive, predicatul (atributul) rămîne cîteodată la singular. Creangă. «Orî Dumnezeu orî dracul i-a dat în gînd astă noapte». Cu toate acestea, de ex., «orî eū orî tu avem să-i venim de hac odată».—Cînd subiectele sînt însoțite de tot, iar rămîne cîteodată predicatul (atributul) la singular. Ispirescu. «Toată curtea și toată împărăția era plină de jale». Mai degrabă însă «eraū pline».—Cînd subiectele sînt rezumate într-unul singular, acordul se face cu acest din urmă, cum aș zice, de ex., «Casă, grădină, cărți, totul a fost pustiit», orî «Nici casă, nici grădină, nimic n-a fost cruțat de flăcări».—Cînd subiectele sînt legate cu prepoziția cu, acordul se face iar cîteodată la singular. Creangă. «Podul cu toate cele poruncite era acum gata».—Substantive colective, precum grămadă, mulțime, urmate de complimente plurale, orî și fără complimente, cer de obicei pluralul: o mulțime de oameni au venit

orî chiar 'o mulțime aū venit'.—Cînd subiectele sînt de deosebite persoane, persoana întîia are preferința înaintea celei a doua și persoana a doua înaintea celei a treia, cum ar fi, de ex.: 'eu și tu și el am făcut cutare lucru', 'tu și el ați făcut cutare lucru'.—Cînd subiectul este un pronume neutru, predicatul (atributul) primește genul masculin: am văzut ceva frumos.

3) În afară de predicat și de atribut congruența de caz, gen, număr, persoană mai servește ca formă pentru a arăta proprietatea, atunci cînd proprietarul este un pronume personal. Atunci anume pronumele personal primește forma așa numitului pronume posesiv: 'calul meu, casa mea, soția mea, copiii mei, iubirea mea' (niciodată iubirea altuia cătră mine, ci totdeauna iubirea mea cătră altul), etc.

4) Un nou gen de congruență, nu de gen, număr, caz, persoană, ci de mod are loc între unele feluri de propoziții în romînește (atracția modurilor).

Anume, în propoziții relative și temporale se întrebuițează adeseori optativul, nu pentru că ar exprima posibilitatea orî dorința—care sînt singurele înțelesuri ale optativului romînesc (§ 81 și urm.)—, ci numai pentru că se găsește optativul în propoziția principală (orî conjunctivul potențial și optativ). De ex. 'Ah, de l-aș pute ascunde de moartea cea urîtă la auz, cînd grozava soartă ar da peste dînsul' (ar da=va da); 'Un om care postește de bună voe ar pute minca cînd ar voi' (ar voi=va voi); 'Ah, de m-ar ucide Achilleus, după ce m-aș sătura de plîns fiindu-mă

copilul strîns în brațe' (m-aș sătura=mă voi sătura); 'Așa să moară și altul care ar face asemenea lucruri' (ar face=va face); 'Cum ai pute ști că are acest lucru ceva bun în el ori nu, cînd tu ai fi cu totul necunoscător într-însul?' (ai fi=vei fi); 'Cine ar pute urî pe cineva, de care s-ar ști considerat ca om detreabă?' (s-ar ști=se va ști). Pentru ca să se înțeleagă cum o atracție de moduri are aici loc, să se compare una cu alta vorbirii ca: 'poate mînca, cînd vrea', 'va pute mînca, cînd va voi', 'ca să poată mînca, cînd ar voi'; 'l-a ucis, dupăce s-a săturat de plîns', 'îl va ucide, dupăce se va fi săturat de plîns', 'ca să-l ucidă, dupăce se va fi săturat de plîns' (însă și 'dupăce s-ar fi săturat de plîns'!).

Apoi în propoziții consecutive, cînd în propoziția principală este un imperativ, se întrebuintează imperativul (ori infinitivul imperativ). Creangă. 'Cată de nu te lăsa pe tînjală. Pune mîna pe afîștat mai răpede, și vin acasă'. — 'Sai răpede înuntru, de-ți ia sălăți într-ales și cite-î vre de multe'. — 'Mergi de i le du și acestea, că i-or rămîne ele de cap odată'. — 'Du-te înapoi de-ți ia altele și mă-î ajunge pe drum, căci ești mai sprintenă decît mine'. Pentru ca să se înțeleagă cum într-adevăr imperativul se găsește în propoziția subordinată numai din cauza congruenței față cu imperativul din propoziția principală, să se gîndească cineva la un exemplu ca 'lucrează așa, încît fă toate cum se cade', comparat cu un 'să lucrezi așa, încît să faci toate cum se cade': în exemplul întîiu se poate pune conjunctivul, în exemplul al doile însă, unde în propoziția principală nu este:

imperativ, nu se poate întrebuița cu niciun preț imperativul, macarcă înțălesul ar fi întocmai acelaș.

§ 125

Accentul joacă mare rol în limba noastră și multe moduri, cunoscute supt numele de exclamare și întrebare — și pe care noi le-am defini pe scurt ‘dorința vorbitorului de a afla raportul dintre subiect și predicat’ și ‘mirarea’ — sînt exprimate prin el. Din nenorocire, pentru a exprima în scris diferitele nuanțe ale accentului (căci vechile semne!? sînt din cale în afară de insuficiente) ni lipsesc mijloacele, mai ales într-o gramatică precum este cea de față. Ne vom mărgini, deci, la simpla observare că nu numai accentul, ci și cantitatea silabelor servește în romînește ca formă gramaticală, cu atît mai mult, cu cît limba noastră nu posedă mari deosebiri între silabe lungi și scurte și încă mai puțină conștiință are de acele deosebiri, multe puține, cite sînt. Să se compare, pentru lămurirea celor de mai sus, următorul loc din Creangă, din acel scriitor care a știut mai bine romînește decît toți dedinainte de dînsul și de după dînsul, și-a dat însă și socoteală de mijloacele aceștei limbi și a găsit de cuviință pentru aceia să și exprime în scris — el întîiul — acest mijloc anume, lungirea silabelor. Iată cum serie (Gerilă se vaită că pentru hatîrul celorlalți golani și-a făcut prea rece în odaie): ‘Numai din pricina voastră am recit casa, căci pentru mine era numai bună, cum era. Dar așa pățești, dacă te iaî cu niște bicisnici. Las că v-a mai păli el berechetul acesta de altă dată. Știi că are

haz și asta! Voi să vă lăfați și să huzuriți de căldură, iară eu să crăp de frig. *Buuună* treabă! Să-mi dau eu liniștea mea pentru hatîrul nu știu cui! Acuș vă tîrnieșc prin casă, pe rudă, pe sămință. Incaltea să nu se aleagă nimica nici de somnul meu, dar nici de al vostru.

§ 126

Asupra poziției cuvintelor observăm numai următoarele. Acele membre ale propoziției care sînt mai necunoscute ascultătorului (determinantele, precum atribut, predicat, compliment) se pun de obicei în urma celor mai cunoscute aceluia (determinatele, precum subiectul față cu predicatul, substantivul față cu atributul, predicatul față cu complimentul): ‘omul aleargă’, ‘om frumos’, ‘omul aleargă iute’ sînt mai obișnuite decît ‘aleargă omul’, ‘frumos om’, ‘omul iute aleargă’. S-ar pute zice chiar că acolo unde în aparență o schimbare a pozițiilor are loc, are loc în realitate o schimbare a rolurilor, astfel că predicatul aparent este în realitate subiect, etc. Cu toate acestea adeseori se schimbă poziția obișnuită numai pentru a accentua mai tare determinantul, căci acesta este totdeauna mai accentuat decît determinatul și în al doilea loc este totdeauna mai greu de accentuat tare un cuvînt decît în primul. Compară următoarele locuri din Creangă. ‘Și așa zicînd, pune poalele în briu, își suflecă minicele, așîță focul și s-apucă de făcut bucate. Face ea sarmale, face plachie, face alivenci, face pască cu zîmțînă și cu ouă și fel de fel de bucate.’ — ‘Bun mai era și părintele Duhu, cînd se afla în toane bune, Dumnezeu să-l erte. Pus-a el băeții în rîndu-

ială, cum nu mai văzusem până atunci; cumpăra-ni el vara, din banii săi, cofe de zmeură și fel de fel de poricale, de ni da să mincăm, și mai în toată Simbăta ne încărea într-o droagă de a Mănăstirii Neamțului și ne ducea la stăreție, să dăm examen'. — 'Dragu-mi era satul nostru, cu Ozana cea frumos curgătoare și limpede ca cristalul, în care se oglindește cumăh-nire Cetatea Neamțului de atâtea veacuri! Dragi îmi erau tata și mama, frații și surorile, și băeții satului, tovarășii mei din copilărie'.

În colo poziția cuvintelor este foarte liberă în românește și este mai de multeori hotărâtă de ritmu decît de înțeles. Astfel, de pildă, se zice cu pronumele înainte 'l-am văzut', cînd pronumele este masculin, și din contra 'am văzut-o' cu pronumele în urmă, cînd acesta este feminin! Pronume obiect drept este și colo și dincolo. Îi pare numai mai plăcut și mai comod Românului să anine pe *l* ca proclitic, pe *o* însă ca enclitic. Tot astfel, dacă aceleaș raporturi vin unele după altele, cuvintele între care ele se stabilesc nu păstrează aceiaș ordine în timp și în spațiu și se zice, de pildă, mai bucuros, Ispirescu. 'Pregătește-te și te du', decît 'pregătește-te și du-te' (chiasm).

